

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання Національної академії
педагогічних наук України
Департамент освіти і науки Київської
обласної державної адміністрації
Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський
обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»**

ЗБІРНИК ТЕЗ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи»

12 березня 2019 року

**Біла Церква
2019**

*Рекомендовано до друку на засіданні науково-методичної ради
Комунального навчального закладу Київської обласної ради
«Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів
(протокол № 2 від 28 лютого 2019 р.)*

«Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи» : тези науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 12 березня 2019 р.) / за ред. В.М.Шахрай, К.В. Плівачук. – Біла Церква: КНЗ КОР «КОПОПК», 2019. – 180 с.

Збірник містить тези науково-практичної конференції **«Ціннісні засади реалізації ідей Нової української школи»**, яка була проведена на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» 12 березня 2019 року.

Видання призначено науковцям, аспірантам, викладачам закладів вищої освіти, у тому числі, закладів післядипломної педагогічної освіти, усім тим, хто цікавиться питанням психолого-педагогічного супроводу та підвищення кваліфікації фахівців.

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей

© Інститут проблем виховання НАПН
України

©КНЗ КОР «КОПОПК», 2019

ЗМІСТ

	<i>стор.</i>
РОЗДІЛ 1. Ціннісні орієнтири навчання і виховання в закладі загальної середньої освіти	6
Т.Алексєєнко Формування безпечної поведінки підлітків в інтернет-мережах: проблема і перспективи її розв'язання	6
С. Булавенко Методичні засади формування ціннісних орієнтацій як основи соціальної активності учнів	9
Л. Гуцан Аспекти формування моральних цінностей в учнів початкових класів	14
О. Григоренко Микола Хвильовий та Ернест Хемінгуей: дві грані нарративного дискурсу	18
І. Дубровіна Впровадження сучасних інформаційних технологій самоосвіти в систему методичної роботи вчителів мистецьких дисциплін	24
І. Дубровіна, Н. Казюк Формування мовленнєвої компетентності учнів першого класу як наукова проблема	27
Л. Канішевська До питання формування несприйнятливості до вживання пар у старших підлітків як напрям формування безпеки життя	29
С. Ковальова Культурологія освіти у контексті реалізації ціннісного потенціалу нової української школи	33
О. Логімахова Упровадження інноваційних художньо-педагогічних технологій у процесі проведення уроків освітньої галузі «мистецтво»	36
А. Логінова Стан сформованості гармонійних відносин з природою в учнів 6-8 класів закладів загальної середньої освіти	39
С. Мірошник Формування цінностей старшокласників на уроках позакласного читання з української літератури	44
В. Палкін Актуальність педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в умовах розвитку інформаційної цивілізації	48
К. Плівачук Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості учнівської молоді	52
В. Перерва Історичні традиції виховання християнських цінностей XIX – на початку XX ст.	56
С. Хіврич Використання прийомів едьютейнмента на теренах сучасної української освіти та регіональному рівні	60
В. Цимбалюк Одна з найбагатших, наймелодійніших і найстародавніших мов світу	64
О. Часнікова Застосування технології «Storytelling» в економічній освіті школярів	68
І. Ярмутьська Формування соціальної компетентності учнів на уроках української літератури	71
О. Скопич Проблема створення здоров'язбережувального середовища у початковій школі	73
І. Заїка Аналіз ефективності тренінгу «роль організаційної	76

культури закладів освіти у зниженні впливу соціальної напруженості на педагогічних працівників»	
РОЗДІЛ 2. Партнерська взаємодія освітнього закладу, сім'ї та громади у формуванні в учнів духовно-моральних цінностей	80
Л. Гончар Формування батьківської компетентності в сучасних соціокультурних умовах	80
С. Загурська Формування особистості людини, як основна мета освіти	84
В. Шахрай Важливість залучення дітей і молоді до цінностей в сучасних соціокультурних умовах	88
І. Шередько Ціннісне ставлення школярів до батьківщини як наукове поняття	93
РОЗДІЛ 3. Післядипломна освіта як чинник підвищення потенціалу педагогічних кадрів у здійсненні ціннісно-орієнтованого освітнього процесу	97
Ж. Вихрестенко Методологічні підходи формування готовності до групової навчальної діяльності учителів початкових класів засобами технології партнерства	97
Э. Зарединова Педагогические условия формирования социокультурных ценностей у студентов в учреждениях высшего образования	101
Ю. Коптіла Підготовка вчителів до формування базових цінностей в учнів нового покоління	104
А. Шевченко Психологічне здоров'я менеджерів освітніх організацій: аналіз основних дефініцій	107
СЕКЦІЯ 4. Позашкільна освіта – простір духовно-ціннісного зростання вихованців.	112
В. Гаврилюк Козацько-лицарське виховання учнівської молоді засобами позашкільної освіти: історія, теорія, практика	112
О. Рокицька Упровадження музейної педагогіки в навчальний процес закладу загальної середньої освіти	116
О. Плівачук Формування здорового способу життя серед вихованців закладів позашкільної освіти як цінність сучасності	122
РОЗДІЛ 5. Забезпечення наступності дошкільної і початкової освіти в умовах реалізації концепції нової української школи	126
К. Артеменко Умови формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в закладі дошкільної освіти	126
К. Волинець Особливості логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку	129
Ю. Гайдай Структура формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку	134
О. Коваленко Формування мотиваційної готовності майбутніх вихователів до самореалізації в контексті концепції нової української школи	138
Н. Стаднік, О. Матушевська Партнерська взаємодія з батьками вихованців як складова формування професійної компетентності	142

фахівців дошкільної освіти	
К. Романенко Забезпечення наступності ігрової діяльності з метою адаптації першокласників	145
І. Бондаренко Формування основ соціально-правової компетенції дітей дошкільного віку відповідно до базового компонента дошкільної освіти	148
К. Волинець, С. Антонченко Формування сучасної екологічної особистості в умовах закладу дошкільної освіти	151
А. Ковальчук Форми і методи формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей старшого дошкільного віку	156
Т. Корж Шляхи оптимізації взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти з батьками вихованців	159
Н. Нечипорук Формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку	164
О. Педько Становлення особистості дитини на основі забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти	168
<i>НАШІ АВТОРИ</i>	172

РОЗДІЛ 1. ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖАХ: ПРОБЛЕМА І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Т.Алексєєнко

Проблема поведінки супроводжує людину протягом всього життя. Але особливої актуальності вона набуває у підлітковому віці, найбільш вразливого щодо різних соціальних ризиків і викликів. Це пов'язано з віковими особливостями психофізіологічного та соціального розвитку, актуалізованою потребою підлітків у самовизначенні та ідентифікації, їх схильністю до ризикованої поведінки і ризикованих ситуацій, піддатливістю до маніпулятивних впливів, і, безсумнівно, допитливістю у пізнанні довкілля, себе та своїх можливостей, недостатністю компетентності. Особливості проявів проблем поведінки у сучасних підлітків обумовлені також станом розвитку інформаційного суспільства, загальною доступністю до різних видів ЗМІ, поширеністю і різновидами використовуваних ними маніпулятивних технологій, у тому числі і характерних для ведення гібридної війни, впливом ЗМІ на формування свідомості, ціннісні орієнтації і моделі поведінки особистості.

Інтернет простір став частиною життя сучасних дітей і все більше набуває ознак масового зараження, формує смаки, уподобання, стиль життя. Можливості швидкого доступу до інформації через активне використання для виходу в інтернет-мережу мобільних телефонів і планшетів підлітками, які ще не мають навичок критичного до неї ставлення, часто формує у них викривлену картину світу і відчуття вседозволеності, перетворює на жертви кібершахрайства і кіберманіпуляцій, робить учасниками кібербулінгу і кібермобінгу [1].

Ризик полягає також у розвитку комп'ютерної адикції або залежності від мережі інтернет, проявом яких стає змінена свідомість і змінена поведінка, занурення у віртуальний світ, обмеження і звуження реальних інтересів та спілкування. В останні роки віртуальна реальність, зреалізована через «групи смерті» в соціальній мережі «В Контакте» та через адміністровані в інтернеті суїцидальні ігри (зокрема «Синій кит», «Червона сова») стали причиною суїцидів підлітків. Ці та інші ризики за можливими їх наслідками становлять загрозу як життя, так і для особистісного, соціального розвитку підлітків, їхнього найближчого оточення, а також для національної безпеки.

Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує завдання підвищеної уваги до формування у підлітків безпечної поведінки, зокрема і в інтернет-мережах, що є складовою профілактики негативних явищ та захисту прав дітей як пріоритетних напрямів сучасного виховання особистості, теорія і практика якого розвивається у відповідь на соціальні виклики. У педагогічній теорії до розв'язання проблеми безпечної поведінки підлітків долучались сучасні вітчизняні дослідники в різних аспектах, а саме: щодо профілактики комп'ютерної адикції (Н.Сергєєва), інтернет-ризиків (М.Снітко), впливу ЗМІ на ціннісні орієнтації особистості (Т.Алексєєнко), подолання негативного впливу засобів масової інформації (Я.Шугайло), ролі соціальної реклами у захисті права дитини на сім'ю (О.Сватенков) та ін.

За всіма ознаками поведінка в інтернет-мережі відноситься до соціального типу поведінки, яка відбувається у віртуальному просторі.

Існують різні класифікації соціальної поведінки, зокрема М. Вебера (за критерієм раціональності), Ч. Анковика (за критерієм соціально-культурної обумовленості), Дж. Келуджера (за критерієм ціннісної орієнтації), К. Левина (за критеріями потреб та індивідуального реагування на ситуації). Наведена типологічна різноманітність соціальної поведінки свідчить про те, що вона тісно пов'язана з актуальними соціальними потребами особистості і значною мірою детермінується ієрархією її мотивів і потреб, які виникають в ситуаціях її соціального та особистісного життя.

До актуальних соціальних мотивів поведінки особистості відносяться ті, що пов'язані з особливостями сприйняття себе та оточуючих, взаєминами з іншими. До актуальних соціальних потреб, найперше, відносяться ті, що пов'язані з потребами перебування у групі (колективі) собі подібних (за віком, інтересами, переконаннями тощо), спілкування та самореалізації у своїх потенціях [2].

Отже, соціальний сенс безпечної поведінки виявляється у спілкуванні в групі та різних видах діяльності, що відображають соціальні позиції та соціальні установки й очікування суб'єктів такого спілкування. У підлітковому віці ці потреби є домінуючими, і якщо вони не задовольняються повною мірою або ж пов'язані з негативними переживаннями у реальному житті, діти шукають їх задоволення в інтернет-мережі – середовищі, де вибір залишається виключно за ними і де вони можуть не тільки задовольняти свою допитливість, а й стверджуватись у найсміливіших фантазіях.

У визначенні підходів до формування безпечної поведінки підлітків в інтернет-мережі важливе розуміння *безпечної поведінки* не тільки як сукупності дій, а й як складного структурного утворення, що характеризується знаннями підлітків про ризики та правила поведінки у соціумі, у довкіллі, у сфері дозвілля, їх уміннями адекватно поводитись та оптимально реагувати у ризикованих ситуаціях, контролювати емоції, відповідально ставитися до власної діяльності і поведінки.

В оцінці ризиків поведінки підлітків необхідне усвідомлення того, що у мотивації їхньої соціальної поведінки домінують мотиви солідарності (в основі яких страх бути знехтуваними) та особистісних досягнень. Інтернет простір приваблює не тільки широкими можливостями спілкування на тематично різноспрямованих сайтах, у різноманітних групах по інтересах, в чатах і при бажанні вести таке спілкування анонімно, під придуманим ніком, а, отже, не нести відповідальності за різні непристойності. Окрім того, тривала присутність в інтернет-мережах створює ілюзію зайнятості.

Формування у підлітків безпечної поведінки в інформаційному просторі особливо посилюється в умовах подальшого інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. В Інтернет-мережі для кожного зростають не тільки можливості щодо розширення знань і кола спілкування, збагачення інформацією, оперативності її отримання, а й ризики, пов'язані з маніпуляціями, розбещенням, кібер-хуліганством, пропагандою жорстокості і тероризму, втягуванням у кримінальні структури, розголошенням конфіденційної інформації, яку можуть використати злочинці.

Сучасна молодь вже не уявляє свого життя не тільки без мережі інтернет, а й без мобільних телефонів, смартфонів, планшетів тощо. Проте дорогі речі не тільки стають предметом постійного хизування перед однолітками (чим викликають ревності й заздрощі), підвищують ризик бути пограбованими, тяжких переживань з приводу втрати, а й засобом постійного, часто безпредметного та ризикованого спілкування на сайтах, яке не контролюється дорослими.

Високий рівень зацікавленості та масова залученість користувачів, у тому числі

підліткового віку до мережевих систем інформації дає підстави для висновків, що заборонними методами виникаючі проблеми як наслідок такої форми спілкування та проведення дозвілля вирішити неможливо. Стає очевидним, що до їх розв'язання чи упередження необхідно залучати ресурси самого інтернету.

З метою убезпечення спілкування в інтернет-мережі, підвищення рівня обізнаності дітей по проблемам інтернет-безпеки розробляються різні, в тому числі інтерактивні технології та форми роботи. Так, з 2004 року на міжнародному рівні було прийнято рішення про визнання першого вівторка лютого Днем безпечного інтернету (SID). Основна мета такого заходу полягає у сприянні безпечному та відповідальному поведженню в інтернет-мережі та в користуванні мобільними телефонами, підвищенні знань дітей і молоді у галузі інформаційних технологій та способах захисту інформації.

Популярність такого заходу постійно зростає, що є свідченням того, щоб проблема безпечної поведінки в інтернеті стала загальнолюдською. До його організації залучаються ресурси некомерційних організацій, ІТ-компаній та інших зацікавлених суб'єктів. Координатором Дня безпечного інтернету є некомерційна організація «InSAFE» (European Safer Internet Network).

Щорічно до цього дня проводяться тематичні інформаційні кампанії, до яких активно долучаються заклади освіти. В освітніх закладах України вже традиційно в тиждень інформатики стало проводити «години коду» – це щорічна глобальна ініціатива, спрямована на популяризацію інформаційних технологій. До шкіл запрошують професійних програмістів, які розповідають дітям про кодування. До такої ініціативи у світі вже доєдналося понад 200 мільйонів школярів зі 180 країн світу.

Так, у числі інших Радою Європи було прийнято «Проект проти кіберзлочинності», в межах якого розробляється ідея партнерства правоохоронних органів та надавачів інтернет-послуг у боротьбі з комп'ютерною злочинністю.

За оцінкою кіберполіції, яка створена в Україні як окремий підрозділ національної поліції, найбільш поширеними видами кіберзлочинів є кібершахрайство (спроби шляхом обману заволодіти інформацією про банківські картки), кардинг (крадіжка даних банківської картки і доступу до інтернет-банкінгу жертви), протиправний контент (поширення дитячої порнографії, крадіж продуктів інтелектуальної власності), поширення вірусного продукту, продаж вкраденої інформації (в тому числі щодо особистого життя жертви).

В умовах реформування української школи взято курс на діджиталізацію освіти, загальну цифризацію освітньої системи України і підключення до інтернету всіх тих навчальних закладів та шкіл, які не мають доступу або мають доступ менший за 30 МБ в секунду. В практику закладів освіти вводяться електронні журнали (для них немає єдиної затвердженої форми заповнення), учителі спілкуються з батьками через вайбер (надсилають повідомлення та домашні завдання (особливо під час оголошених епідемій і припинення навчального процесу безпосередньо у закладах).

Компанія Google для Міністерства освіти і науки України розробила курс із мережевого етикету та безпеки, щоб навчити усіх охочих безпечно та комфортно працювати в інтернеті. Курс складається з 5 аудіовізуальних модулів, що містять текстові матеріали, відео та короткі тести. Це «Навчання правил безпеки й конфіденційності в Інтернеті», «Безпека користування мобільними пристроями», «Правила безпечного пошуку інформації», «Самозахист від фішингу та шахрайства», «Турбота про свою репутацію в мережі» [3].

У 2014 році до рейтингу найбільш інноваційних шкіл у світі – Showcase Schools –

ввійшли 2 школи з України, які активно використовують мобільні і хмарні технології в навчальному процесі – Новопечерська школа в м.Києві та Ліцей інформаційних технологій при Дніпропетровському національному університеті [4]. У 2015 році до рейтингу ввійшло вже сім українських шкіл.

Візуалізація **ІТ-практик на уроках** з фізики, хімії, біології та географії розкривають у віртуальних лабораторіях єдиний причинно-наслідковий зв'язок всього, що відбувається в природі. Учні складають проекти, беруть участь у інтерактиві, міжнародних онлайн-конференціях, розвивальних програмах, формують навички роботи в команді і здатність ефективно працювати разом в новаторських проектах.

У 2017 році в Україні створено Управління ювенальної превенції, завданнями якої, з поміж інших визначено і превентивну роботу в закладах освіти щодо безпеки в інтернеті, інтернет-гігієни для дітей, просвіту як не стати жертвою злочинів тощо.

У межах співпраці Міністерства освіти і науки та проекту відкритих онлайн-курсів «Prometheus» розроблено безкоштовний відкритий онлайн-курс для освітян з протидії булінгу у закладах освіти, упровадження якого розпочинається з 2019 року.

У виховному концепті сучасної реформи освіти, поряд з формуванням компетентності у безпечному використанні інтернет-ресурсів, актуалізується наступні завдання:

- передбачати розвиток власної активності підлітків у розв'язанні проблеми безпеки (в тому числі інтернет-безпеки) не тільки на основі засвоєння правил, усвідомлення ризиків, а й критичного аналізу ними інформації та своєї поведінки;
- забезпечувати орієнтацію підлітків на розвиток альтернативної діяльності шляхом формування у них нових інтересів та залучення до інших привабливих і корисних для здоров'я справ, в тому числі спорту, творчості, суспільно-корисної праці, реального спілкування у колі ровесників.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф. Вплив інформаційних технологій на стан і розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем суспільства / Т. Ф. Алексеєнко // Наукові записки Тернопільск. нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – 2013. – № 3. – С. 3–8.
2. Алексеєнко Т. Ф. *Ризикована поведінка : посіб.* / Т. Ф. Алексеєнко, С. В. Кушнар'єв. – Вінниця : Фірма Планер, 2013. – 172 с.
3. Как различать фейковые новости // Аналітичний портал «Слово і Діло» від 3 лютого 2018. Електронний ресурс [Режим доступу] <https://ru.slovoidilo.ua/>
4. Рейтинг найбільш інноваційних шкіл у світі // Електронний ресурс [Режим доступу] <https://www.unian.ua/society/1012023-dvi-shkoli-z-ukrajini-vviyshli-do-spisku-naybilsh-innovatsiynih-u-sviti.html>.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЯК ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ

С. Булавенко

Розбудова системи освіти, її докорінне реформування покликані стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства в Україні [4].

Процес розбудови української держави, її майбутнє залежить від того, якими

будуть її громадяни – сьогоднішні учні, наскільки у них будуть сформовані активна життєва позиція, національна самосвідомість, моральність, готовність до творчої праці, незалежно від професії і роду занять, на благо рідної держави. Сучасна школа є могутнім фактором виховання молоді, формування її життєвих компетентностей і орієнтирів, духовності, моральності, національної гідності і патріотизму [2, с.3].

У Державних стандартах зазначається, що метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору, самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [3].

Щоб вирішити одну з основних проблем освіти – виховати соціально активну, високоморальну, творчу, здатну до конструктивного критичного мислення особистість, необхідно кардинально змінити підходи до формування соціальної активності особистості, сформувати в ній навички самоменеджменту на засадах ціннісних орієнтацій, на що і повинен бути спрямований весь виховний процес у сучасних закладах освіти.

Проте на практиці виникає багато труднощів, пов'язаних, по-перше, з відсутністю досконалої системи формування ціннісних орієнтацій і, як наслідок, відсутністю сталої системи цінностей, а по-друге, розмаїттям поглядів та розуміння сутності та функцій соціальної активності.

Актуальність вивчення цієї проблеми та пошуку продуктивних механізмів формування ціннісних орієнтацій ми вбачаємо і в тому, що успішний розвиток суспільства можливий лише за умов, якщо в освітньому процесі буде реалізована цілісна система виховання учнів із впровадженням соціальних освітніх програм.

Проблема ціннісних орієнтацій була предметом дослідження у соціологічному (Л. Богомолів, Г. Дюркгейм, Н. Наумова), психологічному (К. Альбуханова-Славська, І. Вех, Л. Божович, М. Боришевський, М. Заброцький, І. Кон, Д. Леонт'єв, О. Леонт'єв, Л. Смірнов, В. Тугарінов, В. Ядов) та педагогічному аспектах (І. Бех, І. Білецька, Г. Ващенко, О. Вишневський, М. Казакіна, В. Караковський, М. Сметанський, О. Сухомлинська, О. Рудницька та ін.). Процес становлення і розвитку цінностей особистості досліджували Г. Іванова, Л. Канішевська, О. Рудіна та ін. Окремі аспекти формування цінностей і ціннісних орієнтацій розкрито у працях І. Беха, О. Вишневського, В. Галузяка, Л. Канішевської, В. Тернопільської, В. Тюріної та ін.

Проте, питання формування ціннісних орієнтацій учнів у закладах загальної середньої освіти як основи соціальної активності особистості потребує подальших досліджень та розробки практичних рекомендацій. Адже сьогодні важливо не лише навчити учнів опанувати основні соціальні компетенції, а й сформувати ціннісне ставлення до себе, оточуючих, суспільства в цілому. Особливо це необхідно зробити в складний період переходу учнів із молодшої ланки до середньої, коли емоційно-вольова сфера дітей нестійка, коли відбувається складний період адаптації та соціалізації особистості в нових умовах навчання. Діти цього віку відкриті до спілкування, враховують думки дорослих, у них формується уявлення про себе, оточуючий світ, ціннісне ставлення до основних потреб. Тому саме у цей період надзвичайно актуальним є формування ціннісних орієнтацій особистості.

Ціннісні орієнтації виникають і формуються в результаті взаємодії особистості з тими чи іншими сторонами дійсності, з системою знань, норм і спрямовані на перспективу, на визначення майбутньої лінії поведінки [4]. Як зазначає І. Бех,

сучасне розуміння сутності морально-ціннісних орієнтацій ґрунтується на методологічному підході, який розглядає природу особистісної цінності як суб'єкт-об'єктне утворення, що належить одночасно і суб'єктові, й об'єктивному життєвому світу [1, с. 9].

Ефективність процесу виховання ціннісних орієнтацій значною мірою залежить від реалізації цілісної системи виховання спрямованої на соціалізацію дитини та її всебічний розвиток.

На жаль, в сучасних шкільних програмах практично немає спеціальних занять, присвячених формуванню світу цінностей людини, які, в свою чергу, сприяють ефективному розвитку соціальних навичок або окремих їх елементів. Разом з тим цілеспрямоване підвищення соціальної активності учнів, їх навчання способам успішної соціалізації дозволили б уникнути багатьох проблем девіантної поведінки.

Проведена діагностична робота по вивченню рівня ціннісних орієнтацій, рівня згуртованості колективу, самооцінки школярів, рівня емпатії та вихованості на базі закладів загальної середньої освіти Чернігівської області (Ніжинської гімназії № 3, м. Ніжина (№ 2 та 11), м. Чернігова (№ 3 та 9), м. Варви та смт Срібного) показала дала досить не втішні результати.

Для діагностики ціннісних орієнтацій дітей 4-х класів ми використали методику Г. Урунтаєвої «Незакінчена розповідь», а для учнів 5 – 6-х класів адаптований варіант методики М. Рокича. У результаті проведеного дослідження, ми отримали такий результат: високий статус соціально орієнтованих цінностей в системі ціннісних орієнтацій мали лише 21 % учнів, 45 % – середній, 26 % – низький; 8 % – початковий. Стурбованість викликало те, що учні не розрізняють цінності за соціальною та особистісною значимістю, надаючи перевагу останнім.

Наявність емоційно-позитивного ставлення до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності визначалась за шкалою дитячої Я-концепції Пірса-Харріса та діагностики емоційної спрямованості особистості (Б. Додонова в модифікації Є. Горєлової). Проаналізувавши діагностичні матеріали, ми дійшли висновку, що позитивно-оптимістичне ставлення до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності мають лише 32 %, ситуативно визначене оптимістичне чи песимістичне ставлення до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності – 41 %; переважно негативне ставлення до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності – 27 %. Частина учнів виявила нереалізовані потреби в спілкуванні, дружбі, визнанні, схваленні, досягненні успіху, що викликало порушення у розвитку особистості школярів та їх девіантну поведінку. За результатами опитування «Оцінка психологічного клімату в колективі» 28% опитаних свідчать про високий рівень сприятливості й соціально-психологічного клімату в колективах, 44 % – середній рівень, 22 % – низький рівень сприятливості, 6 % – початковий рівень несприятливості. Турбувало питання емоційної єдності колективу у час випробувань, невміння співпереживати своїм ровесникам, радіти за їх успіхи, учні часто не готові вислухати один одного, виникають періодично конфлікти. За методикою «Діагностика емпатії» (А. Мєграбян, М. Епштейн) більшість дітей мають виражену глибину емоційної емпатії (57 %), частина 25 % – мають яскраву вираженість емпатії, 18 % мають невиражену глибину сформованості емоційної емпатії. Це свідчить про те, що діти не завжди відгукуються на переживання інших, не завжди готові допомогти в складних життєвих ситуаціях.

Вирішенню означених проблем сприяла авторська соціальна освітня програма під назвою «Ціннісні орієнтири» спрямована на створення умов для формування необхідних дитині соціальних навичок.

Метою програми є: формування в учнів життєвих, соціальних і громадянських компетентностей у їхньому ставленні до суспільства, природи, людей і до самих себе; розвиток моральних, вольових, ділових, комунікативних якостей особистості, виховання відповідальності за своє здоров'я, за вчинки.

Завдання програми: сформувати ціннісне ставлення до власної особистості, оточуючих людей та суспільства в цілому, усвідомлене розуміння індивідуальних і суспільних цінностей, відповідальне ставлення до вибору життєвого шляху; навчити навичкам: пізнання самого себе, осмислення сильних і слабких сторін своєї особистості та навколишньої дійсності, прийнятих способів зняття фізичного і психологічного напруження, визначити найближчі цілі та плани на майбутнє; ознайомити з практичними прийомами та методами духовно-морального росту та самовдосконалення; розвивати здатність до самоаналізу, самопізнання, конструктивного критичного мислення, навички конструктивної взаємодії на основі толерантності; формувати комунікативну культуру, прагнення до вільного прийняття гідних людини цілей, позитивний образ майбутнього.

Програма «Ціннісні орієнтири» з елементами тренінгу для формування соціальних навичок у школярів реалізується педагогом. Практичний досвід показав її доступність для фахівців, які не мають психологічної освіти. Це видається важливим, тому що освітнє середовище повинне орієнтувати всіх учасників освітнього процесу на формування в учнів соціальних навичок.

У даній програмі представлені методики, покликані допомогти учням у формуванні власних цінностей і перш за все – цінності «Я», в усвідомленні свого життя, життєвих цілей, осмисленні цінностей часу, пізнання і творчості, в пошуку внутрішніх ресурсів, а в ході групової роботи осмислити роль соціальних норм життя, роль суспільства для окремої людини, значення найважливіших соціальних навичок, що сприяють підвищенню соціальної активності, виробленню вміння знаходити зовнішні ресурси.

Цикл занять, представлений у програмі, спрямований на подолання учнями емоційних і комунікативних проблем, формування необхідних навичок упевненого, безконфліктного спілкування. У результаті роботи за даною програмою учні одержать знання й навички, необхідні для формування комунікативної культури, ціннісного ставлення до себе, оточуючого світу. Під час тренінгів учень відкриває різноманітність своїх життєвих ролей і вибудовує свій світ цінностей. Дана програма включає ігри та вправи, які формують позитивну самосвідомість, вчать цінувати свою і чужу індивідуальність та працювати в команді, тобто ті якості соціально активної особистості, які дозволяють вирішувати багатоступінчасті завдання. Усвідомлення нової інформації відбувається через виконання практичних завдань.

Як показала практика, важливим, під час проведення занять, є дотримання таких принципів:

1. Довіра, щирість у спілкуванні, не винесення обговорюваних проблем за межі групи.
2. Активність учня: учасники залучаються доспеціально розроблених вправ та ігор.
3. Творча позиція: в ході занять учасники усвідомлюють, виявляють, «відкривають» вже відомі ідеї, закономірності, а також, що ще більш важливо, свої ресурси, можливості й особливості.
4. Діалогічність: продуктивна виховна робота педагога зі школярами можлива лише в ситуації діалогу.
5. Усвідомлення поведінки: в процесі занять поведінка учасників, імпульсивна на

початку, стає більш об'єктивною під кінець.

6. Емоційність, якій сприяють заняття з музичним супроводом на початку занять, під час письмових відповідей на запитання тестів тощо.

7. Толерантність: розуміння учасниками інших точок зору, терпимість до протилежних позицій учасників групи, не нав'язування своєї думки.

Програма занять для учнів 4 – 6-х класів складається з 17 занять, протягом яких учні отримують певний соціальний досвід, формують свою власну життєву позицію, розвивають соціальну активність.

Виходячи з логіки побудови програми, заняття за своєю структурою складаються з наступних частин:

1. Вступна частина, актуалізує життєві знання і наявний в учнів досвід (в цій частині використовуються психологічні вправи, а також фрагменти літературних творів, аудіо- та відеоматеріали). Кожна зустріч починається з рефлексії, під час якої педагог визначає стан учасників, їх настрій на роботу, їх тривоги і сумніви. Рефлексія не повинна бути затягнута за часом і триває не більше 7 хвилин.

2. Основна частина, спрямована на формування нових уявлень (теоретична частина, рольові ігри, творчі етюди, елементи психо- і соціодрами, відповіді на питання або спільне обговорення виникаючих проблем тощо). Запропоновані методики занять можна варіювати в залежності від готовності групи до тієї чи іншої вправи. Крім основних вправ та ігор обов'язково пропонується розминка, яка проводиться в міру необхідності, щоб зняти втому, напругу або налаштувати на роботу, згуртувати групу.

3. Заключна частина включає відпрацювання особистої стратегії поведінки (способи вирішення проблемних ситуацій) і осмислення отриманого досвіду; проводиться рефлексія. Основне завдання педагога створення умов, необхідних для активної, самостійної роботи кожного учасника.

Спочатку в учнів виробляється відповідне ціннісне ставлення до предмета чи явища, а потім освоюються адекватні способи поведінки в даній ситуації. В тематиці занять тренінгів простежується лінія, спрямована від усвідомлення і ціннісного прийняття себе, цінностей навколишнього світу до ціннісного усвідомлення себе в соціумі. Тому основну частину тренінгу займає навчання рефлексії, поступового, все більш глибокого усвідомлення себе, що є основою успішності. Потім відводиться час на вироблення соціальних навичок, тактик ефективної взаємодії з оточенням з урахуванням отриманої інформації й досвіду. Далі відбувається відпрацювання навичок у вирішенні власних проблем. Методичні засоби, що дозволяють найбільш ефективно впливати на емоційну сферу школярів, – це самотестування, ігри, психологічні вправи, творчі етюди, ведення щоденника, а також різний ілюстративний матеріал.

Після проведення циклу занять, які були спрямовані на формування ціннісних орієнтацій учнів 4 – 6-х класів, була проведена повторна діагностика.

Повторні результати опитування «Оцінка психологічного клімату в колективі»: 32% учні 4-6 класів свідчили про високий рівень сприятливості й соціально-психологічного клімату в колективах, 59% – середній рівень, 9% – низький рівень сприятливості, початковий рівень несприятливості був відсутній. Проведена діагностика за методиками Г. Урунтаєвої «Незакінчена розповідь» (для 4-х класів) та методикою М.Рокича (для 5 – 6-х класів) показала, що в експериментальних класах 36% учнів мають високий статус соціально орієнтованих цінностей в системі ціннісних орієнтацій, середній – 51%, низький – 13%, а початковий рівень відсутній. Діагностика за шкалою дитячої Я-концепції Пірса-Харріса та діагностикою

емоційної спрямованості особистості (Б.І. Додонова в модифікації Є.Р. Горелової), по закінченню занять за соціальною програмою «Ціннісні орієнтири», кардинально змінила ставлення учнів до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності: позитивно-оптимістичне ставлення тепер мали лише 42 %, ситуативно визначене оптимістичне чи песимістичне ставлення до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності – 54 %; переважно негативне ставлення до себе, ровесників, старших, оточуючої дійсності – 4 %. За методикою «Діагностика емпатії» (А. Меграбян, М. Епштейн) більшість дітей мають виражену глибину емоційної емпатії (62%), частина 33% – мають яскраву вираженість емпатії, лише незначна кількість опитаних дітей (5%) мають невиражену глибину сформованості емоційної емпатії. Учні зазначали, що готові допомогти ближнім, заспокоїти, вибачитися, порадіти за перемоги інших, чого раніше не завжди робили.

Порівняльні результати свідчать про ефективність розробленої соціальної освітньої програми «Ціннісні орієнтири» для учнів 4-6 класів.

Отже, проведене дослідження довело ефективність впровадження в освітній процес соціальної програми «Ціннісні орієнтири» на формування ціннісних орієнтацій учнів, як основи соціальної активності. Експериментально підтверджено, що система тренінгових занять, спрямована на розвиток і виховання життєво необхідних особистих і соціальних цінностей, здатна виступити одним із дієвих засобів у справі соціалізації учнів 4 – 6 класів.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1(14). – С. 124–129.

2.Горохівський П.І. Формування національної самосвідомості учнів 7 – 9 класів на уроках історії України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.13.00.02 «Теорія і методика навчання історії»/ П.І. Горохівський. – Київ. 2005 – 20 с.

3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>

4. Коберник О.М. Методи і засоби особистісно орієнтованого виховання / О.М.Коберник. – Умань : СПД Жовтий, 2009. – 140 с.

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Л. Гуцан

Сучасна система освіти та виховання в Україні знаходиться в процесі переходу на нову, дитиноцентристську парадигму, в центрі якої стоїть особистість дитини в усіх її взаємозв'язках із оточуючим світом. За таких умов ціннісний підхід розглядається провідними українськими вченими (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутківська, О. Савченко О. Сухомлинська, Б. Чижевський та ін.) як найпріоритетніша освітня проблема .

Розвиток суспільства в цілому та системи освіти зокрема зумовлює потребу збереження класичних, формування та утвердження нових цінностей та ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. Ця проблема була актуальною в різні періоди розвитку суспільства. Так, Сократ поставив питання: «Що є благо?», мудрість українського народу - рада мати Бога в серці, Г. Сковорода - відкрив світові філософію серця, В. Сухомлинський - віддав серце дітям.

Провідні філософи, психологи, соціологи, педагоги як сучасні, так і попередніх епох, бралися до висвітлення проблеми цінностей. Давньогрецька етика дала практично весь набір моральних ціннісних орієнтацій або моделей поведінки людей у суспільстві: Демокрит та Аристотель закликали до забезпечення щастя людей як вищої цінності; Аристипп культивував гедонізм (чуттєву насолоду); Антисфен і Діоген вимагали звести потреби людини до природної першооснови (аскетизму); Сократ ототожнював доброчинство та знання (моралізуючий інтелектуалізм); Платон орієнтував на споглядацько - духовну діяльність .

Як бачимо впродовж своєї історії людство виробило систему цінностей, які мають неперехідне значення для багатьох поколінь людей: істина, добро, краса, свобода, честь, гідність, справедливість, правда, праця та ін. У різні епохи зміст і значення означених цінностей трактувалися по-різному, але саме в них відображено прагнення людей до свободи й незалежності, до щасливого й гідного життя.

У повсякденному вжитку зберігається багатозначність слова «цінність», проте, у науковій літературі термін «цінність» це те, що має певну матеріальну або духовну вартість, важливість, значущість чого-небудь. В особистісному плані цінність може бути визначена як таке ставлення до предметів і явищ дійсності, яке показує людині її істинне благо, розкриває перед нею можливості життя, здатного принести найбільше щастя.

А. Здравомислов трактує цінності як особливі продукти духовної діяльності людини, в ході якої певним чином перетворюються та демонструються соціальні якості речей [1]. За допомогою поняття «цінність» також визначають оцінку людиною об'єктивних чеснот і достоїнств. Отже, міркуючи про цінне, людина не просто споглядає дійсність, а активно до нього ставиться. Як тільки собистість переймається ідеєю цінності, вона настраюється на практичний лад і відповідно мотивує свою поведінку. Цінність перетворюється на рушійну силу, починає регулювати діяльність.

«У сучасному світі цінності багатомірні за змістом і функціями... Роль цінностей як регуляторів поведінки людини проявляється в тому, що вони орієнтують її в навколишньому світі, пробуджують до конкретних дій і надають діяльності певну спрямованість і зміст [2]. Отже, зазначене дає підстави вважати цінності основою орієнтирів або орієнтацій особистості в життєвому просторі.

Найбільші труднощі розв'язання ціннісних проблем полягають у тому, що цінності існують і функціонують об'єктивно в практиці реальних соціальних відносин і суб'єктивно усвідомлюються й переживаються як ціннісні категорії, норми, цілі та ідеали, які, у свою чергу, через свідомість та духовно-емоційний стан людей і соціальних спільнот взаємно впливають на всі сфери життя людей. Тому суттєве та значиме, існуюче та бажане, норма та ідеал складають на різних рівнях цілісну структуру будь-якої цінності та заявляються відповідним чином залежно від соціокультурної ситуації.

Із наведених визначень для нас важливим є те, що цінність чогось усвідомлюється суб'єктом лише тоді, коли він залучений у сферу суспільного буття людей і став носієм певних соціальних відносин. Лише в такому випадку цінності служать об'єктами інтересів особистості та виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній діяльності, її різноманітних практичних відносинах. Отже, оскільки в філософській літературі склалися різноманітні підходи до визначення цінності, ціннісних орієнтацій, то для нашого дослідження суттєвими ми вважаємо такі положення:

- цінність ототожнюється з новою ідеєю, яка виступає як індивідуальний або

соціальний орієнтир;

- цінність сприймається як поширений суб'єктивний образ або уявлення;
- цінність синонімізується з культурно - історичними стандартами;
- цінність асоціюється з типом «гідної» поведінки, з конкретним життєвим стилем.
- ціннісні орієнтації у нашому дослідженні розуміємо як психологічне утворення,

яке виявляється в емоціях та мотивації вчинків дитини, її поведінкових реакціях, уявленнях про систему власних ціннісних еталонів, яке у майбутньому зреалізується у певну смисложиттєву позицію особистості та стане характеристикою індивідуального духовно-культурного буття людини;

Наукові дослідження учених І. Беха, О.Дем'янчука, Л.Виготського, А.Запорожця, Н.Лисенко, Н.Луйтеса, Т.Поніманської, О.Савченко доводять, що риси ціннісного світу дитини найбільш інтенсивно формуються на переході старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Саме у цей період життя дитина засвоює основи систематичних знань, формується фундамент її характеру, волі, світогляду, ідеалів, моральних цінностей поглядів та переконань.

Оскільки загальноприйнятою серед педагогів є думка про те, що виховання на основі цінностей - це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, то в сучасних умовах розбудови Нової української школи постає питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом формування “аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями” [3].

Сьогодні розбудовуючи Нову українську школу вчитель набуває завдання формувати в учнів систему загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до праці, до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Виховувати у дітей вміння робити власні висновки, оцінки, щодо різних життєвих ситуацій та подій, щодо самих людей та сенсу життя і завдяки цьому протистояти механічному та експансивному нав'язуванню ззовні готових, часто сумнівного змісту і походження еталонів та орієнтирів - це сьогодні основне завдання початкової ланки освіти та сучасної української родини.

Не менш важливою рисою справжнього громадянина повинно бути бездоганне володіння державною мовою, бо мова - це серце нації, мова - це невичерпна духовна скарбниця, яку народ постійно збагачує своїм досвідом, здобутками свого культурного розвитку. Мова - це святі скрижалі нашої нації в якій кожне покоління бере те, що вимагає певна доба: самовираження, духовні цінності, моральну чистоту. Український письменник Сергій Плачинда так писав про мову: «Мово рідна! В тобі - мудрість віків, і зойк матерів, і пісня серця дівочого, і крик новонародженого. Ти є Правда, Добро і Краса народу».

У молодшому шкільному віці велика виховна роль родинного спілкування. Початки ціннісного ставлення до мови виникають тоді, коли в сім'ї панує культ рідної мови, коли нею проводять свята й урочистості, багато читають класиків і сучасних авторів. Любов до мови формується головно на прикладі дорослих, тож дитина має відчувати, що росте в мовно свідомій родині. Коли ж дитина цурається рідної мови, то це почасти провина батьків, які не виконали щодо неї своїх батьківських обов'язків. Хоч тут, звісно, не можна скидати з рахунку й «тиску вулиці». Якщо дитина, скажімо, вдома розмовляє українською, а серед однолітків змушена переходити на російську, то така «диглосія» дуже шкідлива, бо змалку

закладає почуття мовної меншовартості, накидає модель поведінки, що властива нацменшинам. Щоб ціннісне ставлення до мови ввійшло до системи потреб особистості, стало мотивом поведінки, воно має зачіпати почуттєву сферу. Надзвичайно важливо саме в молодшому школяному віці в душах маленьких дітей викликати захоплення мовою, розвивати відчуття її милозвучності та краси привити любов рідного слова, до рідної землі.

Ми вважаємо, що сьогодні завдання педагога разом з батьками формувати любов, приязнь до рідного дому, бажання берегти його, робити кращим, здобувати знання про історію нашогої країни, про захисників Батьківщини та їхні героїчні вчинки. Патріотичне виховання - це суспільна категорія, яка формує ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини. Це ставлення виявляється у відповідних почуттях, переконаннях, ідеях. Лише переймаючись інтересами, прагненнями, потребами, ідеалами свого народу, усвідомлюючи свою національну неповторність і самобутність, людина стає зрілою, громадською свідомою особистістю, справжнім патріотом, діяльним творцем своєї долі та долі Батьківщини.

Ще один важливий акцент у вихованні повинет бути поставлений батьками і вчителями на формувані у дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до праці, прагненні дитини засвоїти прийоми спільної праці в колективі, сумлінно виконувати трудові доручення, допомагати в разі потреби товаришам. Учні мають оволодівати трудовими вміннями і навичками, додержувати порядку на робочому місці, правил безпеки під час роботи з ручними інструментами, а також правил гігієни праці. Окрім того, слід розвивати у дітей бажання бути чесними, сміливими, винахідливими, витриманими, наполегливими в досягненні поставленої мети, вірними даному слову, не бути впертими, ледачими та вередливими

Розвиваючи загальнолюдські моральні цінності учнів початкової школи, не слід забувати про їх самосвідомість. Ми переконані, що художня творчість і мистецтво сприяють формуванню навичок самоконтролю, саморегуляції емоційного стану та збереженню здоров'я учнів. Особливого значення при цьому набуває розвиток вольової сфери, що створює передумови для формування таких рис характеру, як наполегливість, старанність, художній смак тощо.

Поряд з цим впроцесі виконання творчих завдань вчитель домагається, щоб учні правильно розуміли поняття дружба і товаришування, виховує в них бажання бути хорошим товаришем. Діти вчаться доброзичливо ставитись один до одного, подавати в разі потреби допомогу, відповідати за доручену справу, бути дисциплінованими та слухняними.

Вчителі і батьки повинні чітко уявляти основні умови, без дотримання яких неможливе ефективне виховання ціннісних орієнтацій молодших школярів. Залучення дітей до змістовних видів діяльності, особистий приклад педагога, забезпечення засвоєння учнями поняття загальнолюдських якостей як стереотипу прояву стійкого ставлення людини до самої себе, собі подібних, суспільних та природних об'єктів - основні умови виховання загальнолюдських моральних цінностей молодших школярів.

Отже, можна зробити висновок, що формування ціннісних орієнтацій молодших школярів одна з найважливіших проблем. Адже саме молодшому шкільному віці, у початковій школі у дитини формується ядро особистості, відбувається набуття досвіду моральної поведінки.

Сьогодні, зазначає Л. Гринечич: «школа мусить бути місцем, куди не мають приходити лише за знаннями, там мають навчити, як ними користуватися, як їх шукати, як критично переосмислювати, як відрізнити добро від зла. Як перевірити,

чи правдива ця інформація, яку ти отримуєш. Таким чином, нам треба перейти від класичної школи ХХ ст. до школи компетентностей ХХІ ст. Що є у слові "компетентність"? У ньому є знання, стійкі навички, так звані м'які навички, наприклад, вміння працювати з іншими людьми, аргументувати свою думку, критично мислити. І цінності. Бо система цінностей дозволяє тобі виробити ставлення до різних ситуацій, подій та інформації» [4].

Список використаних джерел

1. А. Г. Здравомислов Потребности. Интересы. Ценности. - М.: политиздат 1986. - 223с.
2. Соціологія. Підручник За ред.проф. В.П. Андрущенко, проф. М.І. Горлача.- Харків - Київ. -1998.- 120с.
3. Костюк В.В. Творче самовиявлення особистості школяра у навчально-виховному процесі.- Запоріжжя, 2000.- 156с.
- 4.Школа знань чи школа цінностей. Л.Гриневич та Л.Гузар про майбутнє української освіти. <http://catholicnews.org.ua/shkola-znan-chi-shkola-cinnostey-lilya-grinevich-ta-lyubomir-guzar-pro-maybutnie-ukrayinskoyi>

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ ТА ЕРНЕСТ ХЕМІНГУЕЙ: ДВІ ГРАНІ НАРАТИВНОГО ДИСКУРСУ

О. Григоренко

*Видатний художник - завжди око свого часу,
цим оком дивиться і бачить себе епоха.*

Р. Роллан

Література ХХ століття – явище складне і багатогранне, яке вражає читача своїм трагізмом, пошуками втрачених ідеалів, свободи вибору і вчинку. Власне сама історія цієї епохи – це епоха революцій, світових війн, тоталітарних режимів, голоду, смерті, розрухи та „холодної війни”. То ж не випадково, що одним із ключових понять літературної критики ХХ століття став вираз „трагічний гуманізм”, який розкриває характерне для літератури цього періоду переплетення соціально-історичних катастроф із пошуками духовних орієнтирів існування людини, її життя за законами добра й справедливості, честі й гідності.

Світовий літературний процес – це унікальний цілісний художній механізм, котрий дає можливість з'ясувати загальносвітові закономірності розвитку національних літератур, їх становлення, етнічну самобутність та шляхи взаємовпливу і взаємопроникнення. Все це стимулює розвиток типологічних досліджень, як от української та американської літератури першої половини ХХ століття, зокрема новелістики Е. Хемінгуея та М. Хвильового.

Перше знайомство українського читача з творчістю американського письменника Ернеста Хемінгуея відбулося у 30-х роках ХХ століття, коли твори письменника почали перекладати російською мовою. Українською мовою 1957 року вийшла його п'єса „П'ята колона”, 1961 р. – роман „За рікою, в затінку дерев” у перекладі К. Суханенка та Н. Тарасенко, 1968 р. – збірка новел „Сніги Кіліманджаро” з передмовою Івана Драча: І. Драчем було зроблено й переклад однойменної новели, інші ж 19 новел збірки перекладені письменником В. Митрофановим. 1968 року в перекладі В. Брюггена була опублікована українською мовою книга спогадів молодшого брата Е. Хемінгуея Лестера „Мій брат Ернест Хемінгуей” [8]. А 1972

року у видавництві „Дніпро” побачила світ монографія Т.Денисової „Ернест Хемінгуей” [4]. (це була перша в Україні спроба подати у загальних рисах літературний портрет визначного американського письменника –гуманіста, одного з найпопулярніших прозаїків ХХ століття) та з’явився переклад В. Митрофанова повісті „Старий і море”.

Творчість Хемінгуея в різні часи намагалися тлумачити по-різному. Так у 30-их роках ХХ ст. її розглядали як щось натуралістичне. Дехто вважав Хемінгуея далеким від раціонального мислення, письменником, яким керує інстинкт й імпульс. Професор Дж. Харді, наприклад, вважав, що герой Хемінгуея антиінтелектуальний, а сам автор не усвідомлює, що створює [3].

Друг і критик Хемінгуея, Малькольм Каулі у 40-х роках стверджував, що місце Хемінгуея не серед реалістів, а поряд із По , Готорном і Мелвілом [6].

Карлос Бейкер продовжив дослідження свого попередника і дійшов висновку, що під блискучою поверхнею Хемінгуеєвої розповіді криється контролююче поетичне бачення, символічний підтекст, який надає такого прекрасного відчуття глибини і життєвості тому, що в іншому разі стало б пласким, двовимірним зображенням [7].

Щодо порівняльного дослідження творчості видатного американського прозаїка, то в українському літературознавстві перші спроби зіставлення були зроблені дослідником діаспори О.Тарнавським, що вказав на близькість світоглядних позицій В.Стефаніка та Е.Хемінгуея, основними спільними рисами яких є стоїцизм, індивідуалізм, приреченість і трагізм життя людини, а також її висока моральність.

У вітчизняному літературознавстві перше порівняльне вивчення було здійснене у 1989 році Т.Денисовою, яка, аналізуючи творчість Е.Хемінгуея та Миколи Хвильового, аргументувала думку про подібність світовідчуття представників „втраченої генерації” ("thelostgeneration" тобто "втрачене покоління", покоління без прагнень, ідеалів, сподівань) та „розстріляного відродження” [4].

Пошуки аналогій у творчості Е.Хемінгуея та українських прозаїків продовжив О.Бойченко (1999), який, зіставивши роман американського митця „І сонце сходить” („Фієста”) та роман Ю.Андруховича „Рекреації”, з’ясував, як проявляється в обох творах архетип карнавалу, свята. В ході аналізу О.Бойченко зіставляє також світовідчуття представників „втраченого покоління” та двох генерацій українців – доби режиму та незалежності [2].

Порівняльно-типологічне вивчення художніх систем антивоєнних романів Е.Хемінгуея та О.Гончара провела Н.Яремчук (2003), яка розглянула жанрову й стильову специфіку творчості майстрів [13]. Комплексне дослідження рецепції творчого доробку Хемінгуея в українській художній літературі та літературознавстві представлено Н. Чикирис (2005), дослідивши типологічні сходження окремих творів Е. Хемінгуея та українських прозаїків ХХ століття О. Турянського й Ю. Покальчука [12].

Дослідимо типологічні сходження новели Е.Хемінгуея „Сніги Кіліманджаро” та М. Хвильового „Редактор Карк” і визначимо особливості наративу у даних творах.

Новела „Сніги Кіліманджаро” – це драматична історія життя письменника-невдахи, що розміняв свій талант на дрібниці життя: пропив його в модних ресторанах, розкидав на світські розваги, розкраяв на любовні насолоди й абсолютно непотрібні сумнівні зв’язки. Тоді, як справжнє життя, насичене зустрічами з цікавими людьми, переповнене прагненнями досягти мистецької вершини власної кіліманджаро, пройшло повз нього. „Він занастив свій талант, бо прирік його на бездіяльність, бо зрадив себе самого і все, у що вірив, занастив надмірним пияцтвом, що позбавило його колишньої гостроти почуття, лінощами, нехлюйством, пияцтвом, тихою, марнолюбством – і сим, і тим, і ще хтозна-чим.

Що ж лишилося? [9,с. 285]

Для сюжетної канви новел Хемінгуея характерною є правда фактів, правда почуттів і момент істини, і „Сніги Кіліманджаро” - не виключення. Ми бачимо героя у момент межі життя і смерті, тоді, коли після захоплюючого полювання в горах, в оточенні численних слуг і дружини Гаррі помирає від гангрени, причиною якої стала маленька подряпина на нозі. Це – момент істини для героя Хемінгуея: надії на літак, що доправить його до шпиталю немає, та й чи варто брехати самому собі. Що ж тривожить героя у момент буття-до-небуття, яким він бачить своє минуле, про що шкодує?

„І він подумав про те, як багато часу в його житті згаяно на гру. Так він і не написав про це ні рядка, ані про той ясний холодний різдвяний день, коли на обрії видніли далекі гори і Беркер полетів через лінію фронту бомбардувати поїзд, що віз додому австрійських офіцерів” [9,с. 287]

Композиційно текст новели розпочинається не з преподії, як це повинно бути у новелі за законами жанру, а з постподії, що додає твору не лише експресії, а й екзистенціального звучання.

Наративний дискурс у новелі розгортається у двох часових площинах. Перша – теперішня, побутова: помираючий Гаррі лежить на ліжку без надії на порятунок, а поруч – дружина зі своїми дріб’язковими розмовами, слуги, котрі нічим не можуть допомогти хазяїну, нестерпне виття гієни, великі птахи на деревах, що вже відчули запах поживи.

Друга – своєрідна кінострічка з минулого Гаррі, те, що підкреслює, яким могло бути життя талановитого письменника, але цього не сталося. Щоб підкреслити різницю між минулим життям героя, його давньою мрією і його теперішнім станом (що могло бути, а що є натомість), автор вдається до графічних хитрощів: спогади Гаррі виділені курсивом. *”Тепер він бачив в уяві залізничну станцію в Карагачі і себе на пероні з рюкзаком, і ось уже чільний ліхтар Сімплонського експреса розітнув темряву, - він тоді від» уїжджав із Фракії після того відступу. Це було одне з оповідань, що він мав написати згодом...”* [9, с.283].

Хемінгуея, як і невдачу Гаррі, непокоїла дилема: чи справді він написав той твір, що стане справжнім шедевром, і чи не перетворився він часом із майстра літератури в ремісника?

Із монологу Гаррі ми дізнаємося, що його хвилює не стільки небезпека біологічного зникнення, скільки розчарування у собі як у невикористаному творчому потенціалі: *”І тепер він ніколи не напише тих речей, що їх усе приберігав на майбутнє, доти, доки зможе написати їх гарно. Ну що ж, зате й невдачі вже нема чого боятися. А може, він узагалі не здолав би їх написати, отож бо й не брався до них і все відкладав на потім.”* [9, с. 282].

Певне розчарування не лише героя, а й, власне, автора твору відчувається у цих рядках. Однак на відміну від свого героя, Хемінгуей ніколи не шукав легких шляхів до успіху, він завжди був готовий до боротьби за будь-яких обставин і не лише боротися, а й перемагати.

Найповніше образ Гаррі розкривається у діалогах-сутичках із дружиною, де проявляється подвійна мораль його життєвих історій. Так любов для героя – це „купа гною”, а він – „півень, що заліз на неї і кукурікає”, а зізнання в коханні дружині – це „звична брехня, що нею добував хліб свій насущний”, і взагалі „він кохав занадто палко, вимагав занадто багато і завжди сам усе занапащав” [9,с.294].

„Ні, талант був таки годящий, та, замість уживати його на діло, він гендлював ним. Ніколи не міряв ним того, що зробив, а все – що міг би зробити. І зрештою

обрав інший спосіб заробляти собі на прожиток – не пером і не олівцем.” [9, с.289].

Таким чином, монолог героя у Хемінгуея розчленовується на своєрідні діалоги – сперечання із самим собою та дружиною – та це лише вершина айсберга Хемінгуеєвого стилю.

Самотність Гаррі серед близьких йому людей ще більше підкреслює драматизм новели, експресивність характеру оповіді, а екскурси-спогади минулого підсилюють ностальгічні мотиви втрачених можливостей. І чудова Кіліманджаро, вкрита білим снігом, стає для героя символом недосяжної мрії, нездійснених прагнень. Особлива експресія проявляється у ненав’язливій самокритиці головного героя, що періодично проривається у його численних монологах. І все ж , герой Хемінгуея розчарований, але не знищений, бо до кінця несе свій хрест: *”Певно, всі ми створені для того, що робимо. Хто який має хист, так і заробляє собі на прожиток. Сам він усе життя в той чи той спосіб продавав свою снагу, а коли до неї не долучаються почуття, за ті самі гроші даєш набагато більше. Він давно зрозумів це, але й про це вже тепер не напише. Ні, не напише, хоч і варто було б...”* [9, с.290].

Якими б не були теми і сюжети новел Хемінгуея, письменник завжди залишався у колі загальнолюдських морально-етичних категорій: чесність, мужність, відвага, самоповага, відданість. Письменник сповідував філософію своєрідного стоїцизму, витримки під ударами долі, стійкості у найнебезпечніших життєвих ситуаціях. Матадори, мисливці, рибалки, солдати чи письменники – усі вони так звані „герої кодексу”.

Хемінгуей – майстер відбору й продуманої послідовності фактів. Він тяжіє до виразності й лаконізму, зосереджуючи увагу на деталях, які несуть у собі велике смислове навантаження. Добре володіючи складним мистецтвом натяків, письменник досягає максимальної виразності художньої деталі.

Так у новелі „Сніги Кіліманджаро” головний герой, прагнучи розібратися у своїх почуттях, намагається по-новому глянути на свою дружину: *„Вона ніколи нічого не забуває... Жодної дрібниці, що про неї прочитала або колись почула, або як дізналася”*. І тут же самокритично робить спробу сповідатися, принаймні самому собі: *„ То не її провина, що вони зійшлися, коли він був уже спустошений. Звідки жінці знати, що твої слова нічого для тебе не важать, що ти говориш їй тільки за звичкою, бо так тобі спокійніше ? Відтоді, як він перестав надавати ваги своїм словам, його брехня була жінкам любіша, аніж колись правда”*. Цей своєрідний монолог-сповідь головного героя, письменника Гаррі закінчується словами, що звучать як вирок: *” Не те головне, що він брехав, а те, що не мав за душею слова правдивого.”* [9, с.288].

Отже, персонажі Хемінгуея не нагадують покірних чужій волі маріонеток - живі, незалежні характери зі своїми особливостями, з власними інтонаціями - вони залишаються вірними собі, не поступаються наживі ззовні і зберігають власну гідність. Герої, як наприклад Гаррі, не аналізують життєвих обставин, а діють у них. Змальовуючи своїх героїв, письменник пише про честь, відвагу, гідність, душевну щедрість та про необхідність добре і до кінця робити свою справу.

Досліджуючи своєрідність наративу у новелі Е. Хемінгуея „Сніги Кіліманджаро” та порівнюючи її з наративною специфікою твору М.Хвильового „Редактор Карк”, звернемося до літературного дослідження Вольфа Шміда „Наратологія”, де у другій главі „Розповідні інстанції” четвертого розділу „Фиктивний наратор” подано типологію наратора і нарататора. В.Шмід зазначав, що в „класичній теорії оповіді головною ознакою епічного твору є присутність посередника між автором й епічним світом. Суть оповіді за класичною теорією зводилась до переломлення оповідної

дійсності через призму сприйняття наратора”[11, с. 63– 96].

Класифікаційною моделлю для вирішення наративних типів у новелістиці Е. Хемінгуея та М. Хвильового нам служитиме чотиричленна типологія, запропонована Ж. Женеттом. Учений з’ясував, що розповідний текст може містити лише дві базові наративні позиції: ”або розповідь буде вести один із персонажів, або оповідач сторонній стосовно цієї історії”.

Користуючись термінологією французького наратолога, ми називатимемо перший тип – гомодієгетичним, а другий – гетеродієгетичним. В межах гомодієгетичного типу вирізняють ще два підтипи: а) коли оповідач є героєм власної розповіді (автодієгетична нарація), б) коли він виконує лише супутню роль, виступаючи спостерігачем чи свідком. Окрім того наратологи поділяють розповідний текст на наративні рівні: рівень історії – дієгетичний, рівень розповіді – екстрадієгетичний. Комбінація наведених типів і рівнів утворює чотиричленну наративну типологію [5].

Духовно близький Е. Хемінгуею виявився наш український поет, прозаїк, драматург, публіцист, громадський діяч М. Хвильовий.

Новелу „Сніги Кіліманджаро” та шедевр української новелістики „Редактор Карк” об’єднує спільна тематика - тема митця і його творчості, що була близька не лише для американського прозаїка Ернеста Хемінгуея, а знайшла відгук у серці та мистецькому доробку й українського письменника Миколи Хвильового, чия спадщина переживає зараз друге відродження. Вперше до проблеми митця і творчості М. Хвильовий звернувся ще у „Вступній новелі”.

Історія редактора Карка, героя однойменної новели М. Хвильового, не менш драматична, ніж завуальовані докори сумління письменника Гаррі, героя „Снігів Кіліманджаро” Е. Хемінгуея. Сюжет твору доволі складно переповісти. І все ж зі сторінок, призначених, ... для живої мислі читачевої” ми дізнаємося, що у провінційному місті, винаймаючи маленьку кімнату у „Лермонтовської пані” живе редактор Карк, який багато працює, а ще – пише не щоденник, а новелу про тих, хто майже непомітно живе поруч, про спогади дитинства, про пошуки ідеалу у творчості і в житті.

Композиційно новела М. Хвильового, на відміну від „Снігів Кіліманджаро” Е. Хемінгуея, досить строката, побудована за принципом „новела в новелі” і складається із вісімнадцяти частин, різних за обсягом та формою: діалоги і монологи, лист-звертання до читачів, ритмізована проза, драматургічні уривки із вкрапленнями урбаністичних пейзажів тощо. Усі вони об’єднані спільною проблемою – проблемою письменника і його творчості через призму світовідчуття як головного героя новели, так, власне, і самого М. Хвильового.

Так редактор Карк, що створює на сторінках твору власну новелу, намагається підкреслити, що він – справжній митець, художник і не хоче перетворитися на халтурника: *”Як мені тяжко писати про халтуру, я дивлюсь у майбутнє, я звертаюсь до нащадків: заплуйте темну тінь моїх сучасників від халтури. Це – риторика утилітарного походження.”* [10, с. 53].

Важливе місце в обох новелах відіграють образи-символи (у Хемінгуея – потяг і смерть, а у Хвильового – „револьвер системи браунінг” та сонце) та поза сюжетні елементи (урбаністичний пейзаж в українського прозаїка та гірський – в американського).

На основі попереднього компаративного дослідження можна дійти висновку, що рушієм сюжетної лінії як у новелі Хемінгуея „Сніги Кіліманджаро”, так і в новелі М. Хвильового „Редактор Карк” став не розвиток конфлікту, а внутрішній дискомфорт героїв, посилення невдоволення, що сприяє наростанню емоційної напруги.

Як і американський прозаїк Хемінгуей, так і український М. Хвильовий намагалися не стільки розкрити мотиви поведінки героїв новел, скільки дати поштовх до роздумів читачам, розвиткові їхньої уяви та шляхів вирішення життєвих проблем. Та якщо головним прийомом Хвильового став „ефект маски”, то Хемінгуей вибрав для себе ефектний „прийом айсберга” (письменник був переконаний, що автор не повинен говорити все, більша частина змісту має бути закладена у підтексті).

Хемінгуей – майстер підтексту – ще у „Смерті після полудня” він писав: *„Автор може опустити багато чого, що знає, і якщо він пише правдиво, читач відчує все опущене так само сильно, як ніби письменник сказав це. Величність руху айсберга у тому, що він тільки на одну восьму височить над поверхнею води.”* [1, с. 48].

Щодо наративу, то у новелі „Сніги Кіліманджаро” Хемінгуей вдається до автодієгетичної нарації гомодієгетичного типу, коли звучать монологи письменника Гаррі, тоді як інша частина тексту – дієгетична нарація.

Для М. Хвильового заглиблення у внутрішній світ окремої людини, показ подій із її точкисору стали базовими принципами в конструюванні художньої дійсності. Будуючи свої тексти зі складною оповідною структурою, він досягав ефекту „авторської маски”, відмежування себе від своїх персонажів та їх переживань. Показовою з цього погляду є новела „Редактор Карк”. Однак ще однією специфічною особливістю даної новели є наявність декількох нараторів, тому що твір побудований за принципом „текст у тексті”: у творі використано не один, як у Хемінгуея, а кілька рівнів нарації: автодієгетична нарація гомодієгетичного типу та гетеродієгетичний тип нарації.

Типологічні зіставлення новели Е. Хемінгуея „Сніги Кіліманджаро” та М. Хвильового „Редактор Карк” доводять, що герої обох новел, як письменник Гаррі, так і редактор Карк, беззахисні перед суспільною машиною, однак їх внутрішня сила, стоїцизм та висока моральність дозволяють протистояти несправедливості суспільства.

І все ж наративна стратегія М. Хвильового, як, власне, і Е. Хемінгуея, дала можливість змістити погляд із загальносуспільних проблем революційного та постреволуційного періоду (а в Е. Хемінгуея – післявоєнного періоду) на проблеми окремої особистості, заглибитися у внутрішній світ людини і зобразити події з її точки зору, де вона не лише жертва часу, а й носій провини за причетність до спотвореного.

Список використаних джерел

1. Анастасьєв Н.А. Творчество Эрнеста Хемингуэя: Книга для учащихся / Н.А. Анастасьєв – Москва: Просвещение, 1981. – 112 с.
2. Бойченко О. "І сонце сходить" ("Фієста") Е.Хемінгуея та "Рекреації" Ю.Андруховича: дві реалізації одного архетипу/// Вікно в світ. – 1999. – № 6.
3. Венгеров Л.М. Зарубіжна література 1871– 1973 : Огляди і портрети / Венгеров Леонід Маркович. – Київ: Вища школа, 1974. – 390 с.
4. Денисова Т. Н. Ернест Хемінгуей. Життя і творчість/ Тамара Наумівна Денисова. – Київ. Дніпро. 1972 – 163 с.
5. Женетт Ж. Фигуры. Повествовательный дискурс / Женетт Ж. – Москва: Изд-во им. Сабашниковых, 1998. – С. 60 – 28; у 2-х т., т.2.
6. Загурский Я.Н. Американская литература XX века / Загурский Ясен Николаевич. – Москва: Изд-во Московского ун – та, 1984, – 504 с.
7. Затонський Д. Ернест Хемінгуей – письменник і людина. – Вікно в світ. – 1999. – 6 (9). – С. 6-26.

8. Хемінгуей Л.[## **ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ САМООСВІТИ В СИСТЕМУ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН**](http://e-catalog.mk.ua/cgi-bin/irbis64r_opak72/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=NPB&P21DBN=NPB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullw&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Мій брат Ернест Хемінгуей [Текст] / Хемінгуей Лестер. – К. : Дніпро, 1968. – 163 с.</p><p>9. Хемінгуей Е. Сніги Кіліманджаро та інші новели: Текст / Е. Хемінгуей. – К. : Дніпро, 1968. – 309 с.</p><p>10. Хвильовий М. Новели, оповідання „Повість про санаторійну зону”. „Вальдшнепи”: Роман, поетичні твори, памфлети / М. Хвильовий – Київ: Наукова думка, 1995. – 816 с.</p><p>11. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – Москва: Язики словянской культуры, 2003. – 312с.</p><p>12. Чикирис Н.В. Творчість Ернеста Хемінгуея в українському літературному процесі ХХ століття (рецепція і типологія): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.05 / Тернопільський нац. педагог. ун-т. – Тернопіль, 2005. – 17 с.</p><p>13. Яремчук Н.В. Хемінгуей і Гончар: взаємодія художніх систем: Автореф. Дис. канд. філол. наук: 10.01.05 / Дніпропетрський нац. ун-т.– Дніпропетровськ, 2003. – 15 с.</p></div><div data-bbox=)

І. Дубровіна

Самоосвіта вчителів мистецьких дисциплін в умовах постійного розвитку інформаційних технологій веде до кардинальної зміни у виборі форм та методів рішення психолого-педагогічних задач та втілення у практику цільових програм різних професійних рівнів удосконалення учителів, гуманітарної перспективи технологій віртуальної реальності. Все це вимагає активізації роботи педагогічних кадрів у системі методичної роботи, розгляду питання постійно зростаючої ролі інформаційно-комунікаційних технологій в самоосвіті спеціалістів.

Використання сучасних інформаційних технологій у якості засобу удосконалення самоосвітньої діяльності у чисельних наукових працях розглянуто вченими, зокрема: А. Андрєєвим, Е. Ганіним, Ю. Калугіним, А. Локтюшиною, Ю. Ансоною, Г. Серіковим, А. Статіровою, О. Федоровою, О. Щуклиною та ін.

На сучасному етапі інформатизації самоосвіти вчителів мистецьких дисциплін широко застосовуються ІКТ-технології, основними якостями яких є: можливість збереження, переробки та передачі інформації будь-якого виду (візуальної та звукової, статичної та динамічної, текстової та графічної) та об'єму; можливість доступу до різних джерел інформації; організації дистанційних конференцій; можливість використання сучасного програмного забезпечення професійного спрямування.

У дослідженнях науковців (Ю. Ансоною, Г. Серікова) основними компонентами інформаційної самоосвіти є наявності ІКТ-засобів: методичних посібників по організації процесу навчання; дидактичних матеріалів; програмного забезпечення персонального комп'ютера та засобів ІКТ-телекомунікацій; контроль та корекція процесу навчання на робочому місці; інформаційних баз даних з навчально-методичними матеріалами, що включають освітні стандарти, учбові плани, робочі програми, конспекти лекцій, тренінги та інше; програми перевірки

знань; www сервери та веб-сторінки освітніх закладів та їхніх підрозділів, загальнодоступна електронна дошка оголошень, можливість доступу до телекомунікаційного середовища для передавання учбово-методичної та наукової інформації; електронні посібники по відповідних дисциплінах та відповідній педагогічній проблематиці [3].

Для удосконалення інформаційної самоосвіти вчителів мистецьких дисциплін необхідно змінити пріоритети методичної роботи у закладах освіти: одночасно дійової та гнучкої системи контролю за здійсненням навчання, зокрема і самостійного; системи мотиваційних чинників заохочення педагогів; постійне оновлення освітньої інформації навчальних закладів як вченими, так і викладачами вузів на www серверах і веб-сторінках, особистий приклад колег та керівників.

Компонентами, які забезпечують удосконалення особливостей змісту професійної діяльності на певному етапі підготовки та розвитку педагогічно-професійної діяльності можуть виступати усі вище перераховані складові, але за умови окреслення напрямів та вибору освітніх засобів та матеріалів спеціалістами та керівниками. З точки зору використання сучасних інформаційних технологій, основними характеристиками інформаційного середовища самоосвіти виступає: професійна технологічність як орієнтація на використання адекватних засобів та прийомів організації професійної діяльності, адаптивності до вимог професії, інтегративності, суб'єкт-суб'єктний та суб'єкт-об'єктний характер [2]. Що стосується інформаційно-комунікаційних технологій у освоєнні інформаційного середовища, то на сучасному етапі розвитку самоосвіти відбувається тенденція розвитку засобів навчання, використання яких створювало б умови для підтримки самоосвіти педагогів як вагомої складової методичної роботи.

Так, на першому напрямі можуть допомогти сучасні засоби телекомунікацій, зокрема глобальна мережа Internet та сучасні технології обробки та організації інформації, зокрема мультимедія, гіпермедія та інші. Для розв'язання проблематики на другому напрямі необхідно ширше використовувати засоби структурування знань, зокрема різні комп'ютерні програми та сервери.

Вчені (О. Федорова, О. Щуклина) пропонують на основі вже існуючих класифікацій систематизувати програмні ІКТ засоби навчання, що сприятимуть ефективному здійсненню самоосвіти педагогів, об'єднуючи їх у групи: інформаційні, організаційно-методичні, технологічні, контрольні-оцінювальні. Інформаційні представляють можливість використання певного фонду електронних інформаційних ресурсів (довідники, електронні енциклопедії, словники, підручники, комп'ютерні освітні курси, електронні каталоги навчальної літератури та дидактичні ресурси мережі Інтернет, база законодавства, офіційні сайти освітніх закладів післядипломної освіти і професійні www сервери та веб-сторінки). Організаційно-методичними засобами підтримки самоосвіти виступають сайти освітнього спрямування, електронні банки індивідуальних завдань, дисциплінарно-методичне програмове середовище, конструктори навчальних занять, віртуальні рейтинги тренінгів для фахівців, відкритих лекцій, доповідей, методичних семінарів професійного спрямування.

Засоби інформаційно-комунікативних технологій відіграють вагому роль у розвитку самоосвітніх умінь педагогів, оскільки дозволяють забезпечити оптимальну для кожної особистості послідовність, швидкість сприймання навчального матеріалу для самоосвіти, можливість самостійної організації вивчення теорії та практики окресленої теми, розгляду педагогічної ситуації у практиці колег, вирішення навичок розв'язання педагогічних задач, можливість самоконтролю якості отриманих знань

та умінь, постійно удосконалювати аналітичні, пізнавальні та дослідницькі методи діяльності, використовувати інформаційні ресурси, проведення «методичних ІКТ-подорожей», Інтернет-практикумів; дистанційно спілкуватися з колегами, приймати участь у ІКТ-проектах та конкурсах, складати рейтинги професійного зростання. Логічним буде окреслення особливостей самоосвіти педагогів засобами сучасних інформаційних технологій: відкритість, динамічність, розширення та багатоваріативність інформаційного простору самоосвіти. Розширення організаційних та навчальних форм самоосвіти, що характеризується відсутністю часових, просторових, територіальних та інших обмежень, перехід від відносно стійкої системи професіоналізації педагогів до динамічної самоосвіти, відносна легкість доступу до ресурсів мережі Інтернет; присутність додаткових можливостей для самоконтролю, самопланування.

Аналізуючи самоосвіту педагогів та способи її організації в умовах інформаційного суспільства, відмітимо, що її ефективність забезпечується в конкретних педагогічних умовах, направлених на використання інформаційних ресурсів. Сучасний спеціаліст повинен уміти на високому технологічному рівні володіти вміннями аналізувати, оцінювати та обробляти дані різної складності з метою розв'язання різних психолого-педагогічних задач, готовий до роботи у глобальному середовищі та реалізації всіх можливостей Інтернет-ресурсів, має навички пошуку нових знань, прогнозування необхідних умінь. До перспективних напрямів подальшого впровадження сучасних інформаційних технологій самоосвіти в систему методичної роботи вчителів мистецьких дисциплін можна віднести: розробку методичного забезпечення організації продуктивної самоосвіти засобами інформаційно-комунікативних технологій у закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Башмаков М. Информационная среда обучения / М.И. Башмаков, С.И. Поздняков, Н. Резник. – Рос. Академия образования, Северо-западное отделение. Институт продуктивного обучения. – СПб. : Свет, 1997. – 400 с.
2. Ганін Є. Педагогічні умови використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для самоосвіти майбутніх учителів [Електронний ресурс] / Є.О. Ганін. – Режим доступу: <http://www.ito.su/2003/>
3. Глоссарий по информационному обществу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iis.ru/glossary/infenviroment.ru.html>.
4. Дистанційне навчання: Теорія та практика / В. Гриценко, С. Кудрявцева, В. Колос, О. Веренич. – К. : Наукова думка, 2004. – 376 с.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

І. Дубровіна, Н. Казюк

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Дана тема є актуальною, тому що мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості, яка формується на етапі дошкільного дитинства.

Актуальність проблеми формування мовленнєвої компетенції дітей старшого

віку обумовлюється пріоритетними напрямками Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), “Діти України”, Концепції Нової української школи,

Проблемі формування мовленнєвої компетенції приділено велику увагу в дослідженнях Г. Богіна, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, В. Карасика, Ю. Караулова, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівського, Г. Шелехової, З. Бакум та ін. Разом із тим потрібно зазначити, що компетентнісний аспект формування національно-мовної особистості недостатньо вивчений у вітчизняній педагогіці та зокрема у лінгводидактиці.

Метою нашої статті є визначити і науково обґрунтувати педагогічні умови та розкрити дієві форми, методи формування мовленнєвої компетенції дітей шостого року життя. Термін "мовна компетенція" було введено Н. Хомським близько середини ХХ століття. Зміст цього поняття запропонував Д. Слобін, який, досліджуючи психолінгвістичну проблему мовних здібностей, знань про мову і мовну активність, довів, що існує різниця "між тим, що людина теоретично здатна говорити і розуміти, і тим, що вона насправді говорить і розуміє в конкретних ситуаціях" [5, с.22- 23].

А. Богуш тлумачить мовну компетенцію як засвоєння і усвідомлення мовних норм, що склались історично у фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці, та адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності у процесі використання певної мови. Мовна

компетенція – це інтегративне явище, що охоплює цілу низку соціальних здібностей, знань, умінь, навичок, стратегій і тактик мовної поведінки, установок задля успішного здійснення діяльності в конкретних умовах спілкування.

Мовленнєва компетентність – це вміння адекватно й доречно користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності.

Дитина повинна бути здатною користуватися рідною мовою як засобом мовленнєвої взаємодії в товаристві людей, знаходити своє місце серед них, розуміти їх і бути зрозумілою, узгоджувати власні бажання з намірами інших учасників. Своєчасно сформована мовленнєва компетентність у дошкільному віці є головною умовою подальшого успішного навчання у школі. Розумне поєднання традицій та інновацій у сучасній організації мовленнєвої роботи з дошкільниками забезпечить її ефективність, реалізацію завдань, визначених у засадах концепції Нової української школи.

Мовленнєве виховання пов'язане з вихованням у дітей любові, поважного ставлення до рідної мови як скарбниці, багатющого надбання нашого народу; вихованням прагнення правильно, культурно, красиво говорити рідною мовою.

Згідно засад Нової української школи, мовленнєва діяльність школяра визначається відповідною віку мовленнєвою та мовною зрілістю, рівнем оволодіння елементами грамоти, сформованістю ставлення до використання слова у взаєминах з дорослими та дітьми, розвиненістю комунікативних здібностей.

Мовна компетентність як складова мовленнєвої діяльності дитини передбачає сформованість фонетичної, лексичної та граматичної її складових. Їх єдність забезпечує розуміння дитиною мовлення партнерів по спільній діяльності, розвиває її зв'язне розмовне мовлення, його чіткість, сприяє оволодінню вмінням читати, а згодом й писати. Мовленнєва компетентність, як складова мовленнєвої діяльності, забезпечує вміння дитини підтримувати мовленнєву взаємодію з іншими,

вибудовувати логіку висловлювань, забезпечувати мовленнєве взаєморозуміння з дорослими та однолітками, формувати комунікативні здібності, мовленнєве самовираження, розвивати соціальне мовлення (вміння презентувати себе оточуючим, виражати особисту позицію по відношенню до інших тощо).

Формування мовленнєвої компетентності учнів першого класу передбачає оволодіння рідною мовою, яка здебільшого є побутовою, ситуативною, експресивною, уривчастою за своєю суттю. Вдосконалення мовленнєвої діяльності має базуватися на активному поєднанні слова з практичною діяльністю дошкільника, на урізноманітненні й зростанні її змістовності, наявності належних мовленнєвих еталонів.

Мовленнєва компетентність — це багатокомпонентне утворення, яке містить такі компетенції:

➤ *лексичну (наявність певного запасу слів у межах вікового періоду, їх доречне застосування, вживання засобів мовної виразності: приказки, прислів'я, фразеологізми, епітети, порівняння);*

➤ *фонетичну (правильна звуковимова, розвинений фонематичний слух, володіння інтонаційними засобами виразності);*

➤ *граматичну (практичне вживання відповідних граматичних форм рідної мови: рід, число, відмінки, час тощо) та діалогологічну (розуміння зв'язного тексту, вміння відповідати та звертатися із запитаннями, вести діалог, складати різні види розповідей, переказувати).*

Отже, ми під мовленнєвою компетенцією розуміємо вміння адекватно й доречно, а також практично користуватися мовою у конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Для успішного мовленнєвого розвитку важливе значення має вся життєдіяльність дітей, що дає змогу вправляти їх у спілкуванні. Оптимальний рівень мовленнєвої компетентності дітей досягається створенням розвивального мовленнєвого середовища, у якому діти перебувають. Пріоритетами для розвивального середовища мають бути спілкування, обговорення, мовленнєво-творча діяльність, роздуми вголос без остраху помилитися чи мати іншу думку, ніж дорослий.

Мовленням дитина оволодіває в процесі спілкування під час різних видів діяльності. Проте повсякденного спілкування для становлення мовленнєвої компетентності недостатньо. Саме на міні-заняттях, в яких домінують гра і спілкування, педагог систематично та послідовно формує у дітей мовленнєві вміння та навички, які закріплюються при спілкуванні дітей під час різних видів діяльності в повсякденному житті. На таких заняттях з мовленнєвого спілкування діти не стільки засвоюють матеріал про навколишній світ, скільки вправляються в мовленнєвій діяльності. Міні-заняття з мовленнєвого спілкування проводяться в усіх вікових групах з підгрупами дітей та індивідуально. Основною метою міні-занять з мовленнєвого спілкування є розвиток мовлення кожної конкретної дитини, тому важливо стимулювати максимальну мовленнєву активність кожного вихованця.

Таким чином, потрібно звертати особливу увагу на розвиток процесу формування мовленнєвої компетенції учнів першого класу, адже саме мовлення є унікальною формою діяльності дитини, це результат її зусиль в освоєнні життєвого простору. Вона наслідує способи мовленнєвого спілкування того середовища, яке її оточує, і потрібно щоб цей результат, а саме мовленнєва компетенція дитини, була

правильно сформована.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. Бібік // Початкова школа: Науково-методичний журнал. - 2010. - №9. - С.1-4.
2. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія / Богуш А. М., Трифонова О. С. та ін. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. – 272 с.
3. Гавриш Н. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання/ Н.Гавриш // Дошкільнє виховання. – 2003. – № 7. – С. 12-14.
4. Слобин Д. Психолінгвістика/ Д. Слобин, Дж. Грин; под общ. ред.и предисл. д-ра фил. наук А.А. Леонтьева. – М.: "Прогрес", 1976. – 350с. – С.22-23

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НЕСПРИЙНЯТЛИВОСТІ ДО ВЖИВАННЯ ПАР У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ЯК НАПРЯМ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЯ

Л. Канішевська

Актуальність обраної теми обумовлена надзвичайним завданням сьогодення – формуванням безпеки життя у старших підлітків як складника цінності життя.

Проблема безпеки особи в сучасному світі знайшла своє відображення в розділі звіту ООН «Нові вимоги до безпеки людини» (1994). До найвищих цінностей віднесено безпеку людини в Конституції України (ст. 3).

Безпека життя – діяльність людини, що визначається необхідними знаннями та навичками з профілактики та подолання небезпечних та шкідливих ситуацій; заснована на системі соціальних норм, переконань і цінностей, що забезпечують збереження життя, здоров'я людини та цілісності оточуючого світу.

Одним із напрямів формування безпеки життя є формування несприйнятливості до вживання психоактивних речовин підлітків.

У старшому підлітковому віці загострюється передчуття «дорослого життя», при чому підліток не просто прагне, щоб його вважали дорослим, але й бажає, щоб визнавали його оригінальність та індивідуальність. Однак прагнення щодо ролі дорослого «натикається» на відсутність реальних умінь і навичок щодо їх реалізації, тому така невідповідність часто призводить до конфлікту з оточуючим світом [3, с. 69]; найважливішими надбаннями у цей час є відкриття власного внутрішнього світу, усвідомлення життєво важливих цінностей та встановлення стійких взаємовідносин з оточуючими, вироблення свідомого ставлення до самого себе [4, с. 298].

На думку І. Беха, підліткові властиве почуття дорослості, тобто ставлення до себе самого як до дорослого, його уявлення чи відчуття себе певною мірою дорослим. Почуття дорослості в цьому віці не є обов'язково усвідомленим. Воно виступає для підліткового віку специфічною формою самосвідомості, соціальною за своїм змістом [1, с. 116–117].

Дослідниця І. Топчій виокремлює чотири основні групи факторів, що сприяють вживанню неповнолітніми психоактивних речовин:

– перша група – моральна незрілість особистості: негативне ставлення до навчання, відсутність соціально схвалюваної активності і соціально значущих установок; вузьке коло й нестійкість інтересів, відсутність захоплень і духовних запитів; невизначеність у питаннях професійної орієнтації, відсутність установки на

трудова діяльність, дефіцит мотивації досягнень, відхід від відповідальних ситуацій і рішень; утрата «перспективи життя», бачення шляхів розвитку своєї особистості; терпимість до алкоголю, наркотиків;

– друга група – порушене соціальне мікросередовище: неповна сім'я; сильна зайнятість батьків; хибні сімейні стосунки, що призводять до неправильного засвоєння соціальних ролей, неправильне виховання, ранній (12-14 років) початок самостійного життя й звільнення від батьківської опіки; легкий і неконтрольований доступ до грошей і нерозуміння того, як вони дістаються; алкоголізм і наркоманія когось із близьких родичів; низький освітній та духовний рівень батьків;

– третя група – індивідуально-біологічні особливості підлітка: спадкова обтяженість стосовно психічних захворювань і алкоголізму, тяжкі соматичні захворювання і нейроінфекції у ранньому дитинстві; органічні ураження головного мозку, розумова неповноцінність і психологічний інфантилізм;

– четверта група – індивідуально-психологічні аномалії особистості: низька стійкість до емоційних навантажень, підвищена тривожність, імпульсивність, схильність до ризикованої поведінки, недостатня соціальна адаптація, особливо у складних умовах, акцентуації характеру, насамперед комфортного, гіпертимного, нестійкого типу [8, с. 29].

Згідно із класифікацією ВОЗ десятого перегляду 1989 року до переліку психоактивних речовин включено такі: алкоголь, опіати, канабіс, седативні (гіпнотичні) речовини, кокаїн, стимулятори (також кофеїн), галюциногени, тютюн, неідентифіковані речовини, що приймаються із психоактивною метою (засоби побутової хімії, рослини та гриби наркогенного змісту тощо) [9, с. 88]. До стимулювальних речовин відносять кокаїн, амфетаміни, алкоголь, тютюн, до гальмувальних – речовини групи опіатів: транквілізатори, снодійні препарати, – до галюциногенних відносять інгалянти, ЛСД, дурман, екстазі. Ці речовини умовно класифікують на три узагальнені групи: тютюн, алкоголь, наркотики. Вони впливають на психічне і фізичне здоров'я людини та призводять до формування толерантності (звикання), а згодом, до залежності від їх прийому [6, с. 12].

Небезпека для людини і суспільства в цілому при вживанні психоактивної речовини (ПАР) полягає в тому, що вони викликають соціальну (внутрішня готовність до вживання ПАР під впливом оточення (групи, сім'ї)), психічну (стан, у результаті якого індивід одержує емоційне задоволення від їх уживання), фізичну залежність (непереборна фізична потреба в уживанні ПАР, відсутність її стає причиною фізичних розладів (головного болю, болів у суглобах, розладів шлунку та ін.)) [6, с. 12].

Пристаємо до думки Т. Федорченко, яка характеризує сутність поняття «несприйнятливості до вживання психоактивних речовин» як інтегральну, динамічну рису особистості, що проявляється у здатності організовувати і регулювати свою діяльність, адекватно оцінювати свою поведінку і вчинки, погляди оточуючих; зберігати та реалізовувати власні позиції в різних, у тому числі й несприятливих умовах, виходячи з особисто усвідомлених засвоєних моральних норм і принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установам і переконанням, активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення [9].

Серед сучасних підлітків є найбільш популярними слабоалкогольні напої, до яких належить пиво, лонгер, ром-кола, джин-тонік, медові хмельні напої. Одним із негативних явищ є хвороблива пристрасть до пива (пивний алкоголізм). За останні десять років пивних алкоголіків в Україні стало вдвідесятеро більше. Сьогодні 1% дітей

12–13 років щодня вживають алкогольні напої [7].

Фізичними симптомами пивного алкоголізму є пухке тіло; надлишкова вага; гучне, важке дихання; мішки під очима; синюшний колір обличчя; наявність неперекорного специфічного запаху ацетону.

До ознак залежності від пива належать: потреба випивати щодня літр пива; дратівливість і агресія при відсутності доступу до цього напою; вживання його вдень або вранці; зміна рис обличчя, одутлість, мішки під очима; «пивний живіт», абдомінальне ожиріння, гінекомастія, варикозне розширення вен.

Наслідками пивного алкоголізму є такі: панкреатит, гастрит, міокардіострофія, порушення роботи мозку, невротії, ураження слухового, зорового аналізаторів, проблеми зі статевою функцією і роботою репродуктивної системи, хвороба нирок. Порушення гормонального балансу призводить у жінок до огрубіння голосу, появи «пивних вусиків», безпліддя, онкології; у чоловіків – до зниження і згасання статевої функції [7].

Популярними в молодіжному середовищі є слабоалкогольні напої (лонгер, ром-кола, джин-тонік). Завдяки рекламі на зазначену продукцію ці напої позиціонуються як легкі і модні, такі, що мають безліч приємних смаків, є доступними за цінами та місцями купівлі. Саме ці характеристики роблять їх привабливими в очах сучасних підлітків.

За даними соціологічного опитування, проведеного співробітниками та студентами Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», можна так визначити ієрархію основних факторів, що підштовхують підлітка до вживання слабоалкогольних напоїв: на першому місці знаходяться тенденції моди (62 %); на другому – свобода придбання слабоалкогольних напоїв (58 %); третє місце належить впливові друзів (44 %); четверте – рекламі цих товарів (31 %), а п'яте місце визначається доступністю їх ціни (28 %) [2, с. 79].

До основних мотивів прийому слабоалкогольних напоїв відносять наступні: «підняти настрій», «подобається смак» та «культурний» («слабоалкогольні напої є атрибутами гарного свята»). Щодо особистісних мотивів, які зазвичай спонукають підлітка купувати слабоалкогольні напої, то перші ранги зайняли такі позиції, як-от: «підняти настрій» (66 %) та «подобається смак» (55 %). Зі значним відривом йдуть «спробувати новий смак» (25 %), «слабоалкогольні напої надають упевненості» (17 %), «так прийнято в компанії» та «на зло іншим» (14 %) [2, с. 79–81].

Для формування несприйнятливості до вживання психоактивних речовин важливим є усвідомлення власного рівня адаптивних можливостей, розвиток упевненості у власних силах, формування навичок протиставлення груповому тиску.

Так, наприклад, проведення тренінгового заняття «Вміння протистояти чужому тиску» мало на меті тренувати навички відстоювання власної позиції; формувати переконання про те, що кожна людина несе персональну відповідальність за своє рішення; розвивати здатність робити самостійний вибір та вміння вчиняти відповідно до власних рішень.

На початку заняття підліткам запропонували вправу «Міфи», яка мала на меті допомогти учням виробити зрілу й обґрунтовану позицію по відношенню до наркотиків.

Увагу підлітків було звернено на те, що далеко не всі вихованці мають правильну уяву про наркотики, оскільки зорієнтовані на розповіді друзів, знайомих. Це є небезпечним, по-перше, тому, що міфи про наркотики можуть перебільшувати реальну загрозу (наприклад, міф про те, що маріхуана зовсім нешкідливий наркотик), по-друге, тому, що міфи можуть перебільшувати небезпеку (наприклад, міф про те, що якщо людина один раз спробує наркотик, то обов'язково стане наркоманом).

Далі пропонувався ряд висловлювань: «Достатньо тільки один раз спробувати наркотик, щоб стати наркоманом», «Наркоманія – це не хвороба, а розпушта», «Усі наркомани – злочинці», «Маріхуана цілком безпечна».

У класі вивісили таблички з надписами: «Так», «Ні», «Може бути». Учні упродовж декількох хвилин обмірковували свою позицію з приводу кожного з цих висловлювань, потім розподілилися відповідно до переконань на три групи, після чого організували дискусію, у ході якої кожна група відстоювала свою точку зору [5, с. 304].

Потім підліткам було запропоновано вправу «Маріонетка», метою якої було дати учням на власному досвіді випробувати як стан повної залежності, так і стан, коли інший повністю залежить від тебе.

Учні об'єдналися у трійки, у кожній трійці обирали «маріонетку» і двох «ляльководів». Їм було запропоновано розіграти маленьку сценку лялькової вистави, де «ляльководи» управляють усіма рухами «маріонетки». Далі обговорювали виконання цієї вправи, акцентуючи увагу як на почуттях «маріонетки», так і на почуттях «ляльководів». Учні говорили про різні почуття: незручність, напругу або, навпаки, надмірну владу над іншою людиною. Отже, у стані залежності гіперопіка робить відносини між людьми спотвореними і неповноцінними.

Далі обговорювали виконання цієї вправи, акцентуючи увагу як на почуттях «маріонетки», так і на почуттях «ляльководів». Вихованці говорили про різні почуття: незручність, напругу або, навпаки, надмірну владу над іншою людиною. Отже, у стані залежності гіперопіка робить відносини між людьми спотвореними і неповноцінними [5, с. 153].

Потім підліткам запропонували алгоритм «Оптимальної відмови». Учні мали відповісти на запитання: «Чи можна відмовитися від пропозиції, якщо вона співпадає з твоїми інтересами? Як?». Вихованці перераховували ситуації, у яких їм було необхідно відмовитися від тих чи інших пропозицій. У ході обговорення ситуацій нами був запропонований алгоритм «Оптимальної відмови»: Я – повідомлення + відмова + аргумент + зустрічна пропозиція.

Далі учні поділялися на пари, один з них умовляв іншого (за основу пропозиції було взято реальну ситуацію), інший відмовлявся, використовуючи запропонований алгоритм, потім учасники обмінювалися ролями. Учні пропонували варіанти відмови, що сприяло тренуванню навичок відстоювання власної позиції, розвитку здатності робити самостійний вибір та вміння вчиняти відповідно до власних рішень, розширювало поведінковий репертуар школяра у процесі конфронтації з групою [10].

Залучення старших підлітків до здоров'язберігаючої діяльності, спрямованої на формування несприйнятливості до вживання психоактивних речовин, реалізовувалося в рамках діяльності учнівського самоврядування із застосуванням наступних форм: виховні години, години спілкування, бесіди, тренінгові заняття, шкільний клуб, дискусії, вікторини, проектна діяльність, акції, усні журнали, конференції, інтелектуальні, сюжетно-рольові, імітаційні ігри, спортивні змагання, тематичні дискотеки, перегляд та обговорення документальних фільмів тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, Кн. 2. : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 2003. – 342 с.

2. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти : матеріали наук.-практ. конф. [Харків, 6 квітня, 2013 р.] / МВС України, Харківській національній університет внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут права та масових комунікацій; Соціологічна асоціація України. – Харків : ХНУВС, 2013. – 208 с.

3. Канішевська Л. В. Готовність педагогів загальноосвітніх шкіл-інтернатів до

.формування життєвого самовизначення старшокласників / Л. В. Канішевська // Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Інститут проблем виховання НАПН України. – 2012. – № 18. – С. 59-63.

4. Канішевська Л. В. Формування цінностей сімейного життя старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів / Л. В. Канішевська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та молоді : зб. наук. праць. Академія педагогічних наук України, Інститут проблем виховання. – 2014. – Вип. 18. – Кн. 1. – С. 297-305.

5. Канішевська Л. В. Теоретико-методичні аспекти профілактики шкідливих звичок в учнів 5-6 класів шкіл-інтернатів : монографія. / Л. В. Канішевська, О. С. Лящук. – К. : Компринт, 2017. – 401 с.

6. Оржеховська В. М. Система роботи школи з профілактики вживання учнями психоактивних речовин: стратегії, технології, перспективи : навчально-методичний посібник / В. М. Оржеховська, І. В. Топчій, Т. Є. Федорченко. – Черкаси : Чабаненко Ю., 2009. – 411 с.

7. Півний алкоголізм : симптоми, ознаки, наслідки та лікування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://hollydolly.com.ua/pivnij-alkogolizm-simptomi-oznaki-na.html>

8. Топчій І. В. Педагогічні основи профілактики вживання підлітками психоактивних речовин в умовах загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Топчій Ірина Вікторівна – Київ, 2011. – 242 с.

9. Федорченко Т. Є. Кроки до здоров'я (профілактика вживання неповнолітніми наркотичних речовин) : [навч.-метод. посіб.]. / Т. Є. Федорченко. – Київ : ПП «Медіана», 2003. – 160 с.

10. Kanishevskaliubov. The formation of the immunity to the use of psychoactive substances by senior teenagers as the tendency of the formation of the life safety / L. Kanishevskaliubov. // Topical issues of education: Collective monograph. – Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. – P. 231-243.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

С. Ковальова

“Культуровідповідна освіта – це освіта, яка всією своєю організацією спонукає культурний саморозвиток дитини й допомагає їй у цьому процесі. Вона базується на ідеї цінності саморозвитку дитини як творчої особистості”.

І. Якиманська

Реалізація концептуальних ідей Нової української школи на засадах компетентнісного підходу зумовлюють необхідність у формуванні загальнокультурної грамотності учнів, як складової ключових компетентностей, що передбачає здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва, осмислювати власну національну ідентичність як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

Відомо, що освіта є складним соціокультурним феноменом, у якій здійснюється відтворення, трансляція й освоєння в життєдіяльності нових поколінь, особливо стійких конструктів культури. В освіті закладаються основи соціалізації особистості, підготовки до буття в сучасній культурі. Вона виступає ціннісно-методологічним чинником, який визначає архітектоніку та сутність нової інформаційної цивілізації, відіграє роль соціокультурного каталізатора позитивних змін у розвитку демократичного суспільства і

визнається елементом загального культурного розвитку нації [1].

Важливою для нас є культурологічна концепція освіти І. А. Зязюна, який вважає, що в центр освітнього та виховного процесу потрібно поставити людину, а не знання. “Олюднити освіту – значить включити в коло її проблем виховання людини культури як основної цінності [3, с.2]. Отже *глобальною метою сучасної освіти має стати формування не людини освіченої, а людини культурної, ядро якої складає свобода, гуманність, духовність, адаптивність, здатність до самовизначення у світі культури й культурної ідентифікації, прагнення до життєтворчості, самоствердження в усіх сферах її життєдіяльності* [3].

В цілому культурологічне значення освіти полягає у тому, що сфера освіти забезпечує трансляцію культурних норм, цінностей, ідей; розвиток людської індивідуальності; підготовку людини до успішної життєдіяльності у полікультурному світі. Ось чому культурологічна компетентність учителя є важливим чинником їхнього професійного розвитку, у якому провідна роль належить культурології освіти, як новій навчальній дисципліні в системі гуманітарних наук. На думку Сисоевої С. О., культурологія освіти, як складова освітології, науковий напрям, що формується на стику філософії освіти, культурології, культурної психології та інноваційної педагогіки, пояснює увесь комплекс культурних проблем освіти, системно інтерпретує освіту як культурний феномен.

Ми підтримуємо думку Сисоевої С.О., яка вважає, що “культурологія освіти є теоретичною і світоглядною основою” професійної діяльності педагогів “в умовах полікультурного середовища та вирішення культурологічних проблем в освіті” і спрямована на формування знань про культурно-історичні, соціокультурні, культурно-психологічні умови розвитку освіти; створення умов для осмислення сучасної освіти як соціокультурної технології; дослідження функцій освіти з відтворення історичної культури суспільства, культурної традиції та розвитку готовності до реалізації соціокультурних програм інноваційного характеру [5]. Закономірно сучасний зміст культурології освіти має бути спрямований на розвиток культурологічної освіти фахівців, становлення їх особистісних, професійних та культурологічних якостей, розвиток культурного світогляду, кругозору, ерудиції, смаків, культурологічної компетентності, забезпечення їхньої готовності до формування загальнокультурної компетентності учнів в умовах професійної діяльності. На нашу думку, культурологічна освіта педагогів – та сфера соціокультурної життєдіяльності, в якій реалізується розвиток духовно зрілої моральної, емоційно позитивної особистості, здатної відповідати за долю держави, її народу, нації культури, захищати загальнолюдські і національні цінності, творити цілісний гуманний світ за законами Краси, Добра, Справедливості, Любові, тих цінностей, про які в народі кажуть: “Не хлібом єдиним живе людина”.

Витоки культурології освіти знаходяться у контекстному розумінні двох взаємопов’язаних феноменів «культура» та «освіта».

На сьогодні не існує загальноприйнятого визначення культури. Одні учені під культурою розуміють цінності духовного життя. Інші, звужуючи це поняття, відносять до культури ідеологію, яка повинна обслуговувати сферу виробництва.

На основі аналізу першоджерел виокремлено такі основні контексти у визначенні поняття «культура»: *суспільний, аксіологічний та соціальний*. У *суспільному* контексті культуру пов’язують з технологією відтворення і виробництва певного типу людського суспільства, розглядаючи її не просто як засіб освоєння світу, а як функціональну спрямованість цього засобу на розвиток суспільного цілого (Є.С. Маркарян); *аксіологічний* контекст розглядає культуру як вірування, цінності і норми

поведінки, що впливають на соціальні зв'язки і загальну інтерпретацію життєвого досвіду (У. Беккет); У *соціальному* контексті культура розглядається як система надбіологічних програм людської життєдіяльності, що розвиваються історично, забезпечуючи відтворення і зміни соціального життя в усіх його проявах; кожен культуру також можна представити як ієрархічний набір цінностей, що сповідаються більшістю її представників (В. Шейко); народжене суспільством, властиве суспільству соціальне явище, що відображає його якісну характеристику та збагачує духовне життя людини (Г. Філіпчук).

Як зазначає М. Галицька: «Культура – це внутрішній духовний зміст цивілізації, тоді як цивілізація це лише матеріальна сторона культури. У змісті освіти культура знаходить своє відображення в духовних цінностях, досягненнях філософії, творах мистецтва, а цивілізація характеризується рівнем технологічного, господарського, соціально-політичного розвитку суспільства» [2].

Важливим аспектом в розумінні культурології освіти, є поняття «культурологія». У широкому сенсі культурологія трактується як комплексна гуманітарна наука, яка охоплює всю сукупність знань про культуру і містить в собі філософію культури, теорію культури, історію культури, культурну антропологію, соціологію культури, прикладну культурологію, історію культурологічних навчань. У вузькому сенсі під культурологією розуміється загальна теорія культури, на основі якої розвиваються культурологічні дисципліни, які вивчають окремі форми культури, такі як мистецтво, наука, моральність, право та ін. Так *теорія культури* вивчає сутність, закономірності розвитку культури, досліджує процес виникнення і розвитку конкретних культур та цивілізацій, які існували й існують, тоді як *історія культури* досліджує культурні феномени та культури народів в їх динамічних, діахронічних аспектах тощо.

В.Г. Кремень вважає, що концепція культурологічних основ цілісності змісту освіти базується на тотожності систем освіти і культури, відображеної у моделі гуманітарної культурно-освітньої системи. Цілісність змісту освіти розглядається в єдності наступних аспектів: культурологічній сутності змісту освіти, культурологічно-особистісного підходу до проектування змісту освіти [4].

Як бачимо, культурологія освіти має універсальні можливості у формуванні особистісного, світоглядного, ціннісного світу людини культури і забезпечує розвиток її інтелектуального і загальнокультурного рівня. Вона є фундаментом розвитку культурологічної компетентності освітян, готових до розвитку загальнокультурної грамотності учнів як ключової компетентності Нової української школи.

Культурологія освіти дає можливість вчителю інтегрувати наукові знання філософії освіти, культурної та педагогічної антропології, загальної культурології і педагогіки, що в цілому створює умови для комплексного міждисциплінарного пояснення проблем освіти: як виникає та змінюється культура самої освіти; що визначає культурні смисли освіти; які культурні функції, цілі, зміст, форми, технології освіти; як в освітніх процесах відбувається культурна ідентифікація і культурне самовизначення дітей; як виникають і взаємодіють культурні моделі освіти; в чому полягає культура управління освітою? В загальному значенні, культурологія освіти визначає три основні взаємообумовлені проблемно-сміслові поля освіти вчителя, а саме: особистісного зростання (самовизначення, саморозвиток, самореалізація) у процесі розвитку структур культурологічної діяльності, зміни творчого досвіду, динаміки культури спілкування і комунікації тощо; розвитку рівня культури (якість і цінності змісту) окремих освітніх процесів, систем тощо; розвитку

рівня культури освіти як системи в цілому, зміни соціокультурного контексту освіти.

Осмислення проблем освіти в широкому соціально-культурному контексті є одним із найважливіших завдань сучасної науки і практики, що зумовлює необхідність відображення в навчальних планах і програмах курсів підвищення кваліфікації таких напрямів педагогічної діяльності, які викликають зацікавленість і повагу до культур народів світу, розуміння загальнолюдського, національного і специфічного в цих культурах, сприяє входженню педагогів у цілісне буття культури, розвиває великі ідеї Добра, Краси і Культури в процесі формування цілісної особистості у сучасній вітчизняній системі освіти.

Список використаних джерел

1. Абрамович С.Д. Культурологія : навч. посіб. / С.Д. Абрамович. — К. : Кондор, 2005. — 352 с.

2. Галицька М.М. «Культура» та «Освіта»: взаємозумовленість понять / М. М. Галицька // Збірник наукових праць «Педагогічний процес: теорія і практика» / гол. ред. Сисоєва С. О. – Київ: Видавництво ВП «Едельвейс», 2013. – Випуск 4. – 243с. – С. 28-34. Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/3244/1/галицька.pdf>

3. Зязюн І. А. Культуротворча функція виховання студентів педагогічного вузу / І. А. Зязюн // Вища педагогічна освіта : наук.-метод. зб. – К. : [б. в.], 1994. – Вип. 17. – С. 66–72.

4. Кремень В.Г. Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти / В.Г. Кремень // Освіта у полікультурних суспільствах / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Єжи Нікіторовича, Світлани Сисоєвої. – Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці – Варшава, 2012. – С. 45–55.

5. Сисоєва С.О. Культурологія освіти. Навчальна програма для спеціальності 8.18010020 "Управління навчальним закладом". Освітньо-кваліфікаційний рівень "магістр". – Київський університет імені Бориса Грінченка. – 2014. Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/4043/1/S_Sysoieva_2014_Kultura.pdf

УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО»

О. Логімахова

Запровадження в практику роботи закладів загальної середньої освіти Концепції нової української школи обумовлює зміни у викладанні предметів художньо-естетичного спрямування. Наразі метою навчання мистецтва для загальної середньої освіти є формування культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, плекання пошани до національної і світової мистецької спадщини. Реалізація означеної метиможе здійснюватись за умови запровадження інноваційних художньо-педагогічних технологій на уроках освітньої галузі «Мистецтво».

Оскільки, сучасний розвиток української шкільної освіти відбувається в умовах інноваційних пошуків у напрямі гуманізації навчання і виховання школярів, то принципи зміни, що здійснюються при поетапному переході на новий зміст загальної середньої освіти, вимагають докорінного перегляду процесуального компонента, інноваційність якого пов'язується із технологізацією навчально-

виховного процесу. Особистісно-орієнтований підхід передбачає посилення ролі учня в навчанні, активізацію його діяльнісно-творчої спрямованості, що забезпечує самореалізацію і самовдосконалення.

Під терміном «педагогічна інновація» (нововведення) розуміється сукупність нових професійно-педагогічних ідей педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання і навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти – це цілісна теоретична, технологічна і методична концепція оновлення педагогічної діяльності. Інноваційний педагогічний процес пов'язаний із удосконаленням освіти на нових (або оновлених у змінених умовах) ідей, що сприяють його ефективності. Він передбачає концептуалізацію і технологічне опрацювання новацій, а також експериментальну апробацію і впровадження.

Теоретичні і прикладні проблеми інноваційних процесів в освіті розробляли Л.Даниленко, І.Дичківська, О.Козлова, М.Кларін, Н.Клокар, Н.Юсуфбекова.

Категорію «технології» сучасні представники педагогічної науки розглядають у дидактичному (В.Безпалько, С.Гончаренко, С.Подмазін, О.Поветун, Л.Пироженко, О.Савченко, В.Серіков, І.Прокопенко і В.Євдокимов), виховному (І.Бех, В.Рибалка, Н.Шуркова), управлінському (Л.Даниленко, В.Лунячек, О.Козлова), порівняльно-педагогічному (М.Лещенко, Л.Пуховська), цілісному педагогічному (І.Дичковська, І.Дмитрик, М.Кларін, А.Нісімчук, О.Пехота, Г.Селевко, С.Сисоєва) аспектах.

Водночас, на нашу думку, доцільними у процесі проведення уроків освітньої галузі «Мистецтво» є впровадження художньо-педагогічних технологій, тобто предметно адаптованих до мистецьких дисциплін. Для цього з багатьох переліків варто виокремити саме ті, які найліпше відповідають гуманітарно-естетичній природі загальної мистецької освіти та спрямовані на формування базових компетентностей учнів.

У розробці класифікації для дисциплін художньо-естетичного циклу враховано ці загальні підстави, проте спираємося насамперед на їх предметну специфіку, яка зумовлює характер діяльності учнів і відносин між педагогом і учнями у навчальній діяльності. Не заперечуючи доцільності застосування традиційних технологій (*трансляційних, інформаційних, репродуктивних*), які важливі з огляду на формування і загальнокультурних, і функціонально-предметних компетентностей, умовно виділяємо основні інноваційні технології:

1. Інтегративні;
2. Проблемно-евристичні;
3. Ігрові;
4. Інтерактивні-діалогічні і проєктні;
5. Комп'ютерні або масмедійні;
6. Модульні;
7. Сугестивні;
8. Технології педагогічної підтримки і супроводу.

Педагогічні технології – явище надзвичайно динамічне, тому їх інноваційності, безперечно, різні. Новизна залежатиме від об'єктивних чинників – детальності розробки психолого-педагогічного, загального алгоритму педагогічної діяльності і методичного інструментарію, а також від суб'єктивних факторів – індивідуального стилю, досвіду і мотивації вчителя, його інноваційно-творчого потенціалу. [7, с.69].

Зокрема, під час опанування дидактичного матеріалу за інтегративною технологією учень сприймає не один, а кілька потоків інформації, основою сприйняття є асоціативне запам'ятовування навчальної інформації. Кожен із цих потоків є базою для створення нових асоціацій.

Визначальною властивістю педагогічної евристики є прийоми «підведення» учнів до правильного рішення, що дає дитині можливість самостійно сформулювати ті чи інші правила, висловити свої враження від почутого, або побаченого мистецького твору.

Уроки із використання інтерактивних технологій вимагають активізації навчальних можливостей учнів. Замість переказування абстрактної, «готової» інформації, відірваної від їхнього життя і суспільного досвіду використання інтерактивних технологій сприяє формуванню у школярів основних пізнавальних та громадянських умінь, а також навиків і зразки поведінки в суспільстві. Можна зробити висновки, що особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодшої людини до життя і громадянської активності в суспільстві і демократичній правовій державі.

Застосування комп'ютерних презентацій та мультимедійних програм у процесі проведення уроків освітньої галузі «Мистецтво» дозволяє інтенсифікувати процес засвоєння навчального матеріалу і проводити заняття на якісно новому рівні, використовуючи замість класичної дошки інтерактивну, або проектувати слайди із екрана комп'ютера на великий настінний екран.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє використовувати дидактичні можливості відео- і аудіо інформації, за допомогою гіпертекстових систем можна створювати перехресні посилання в текстових масивах, що полегшує пошук потрібної інформації з ключових слів. Системи гіпермедіа дозволяють пов'язати один із одним не тільки фрагменти тексту, а й графіку, звукозаписи, фотографії, мультфільми, відеокліпи тощо. Використання інформаційно-комунікаційних технологій є засобом не тільки залучення учнів до активної роботи, а й перетворення, удосконалення уроків художньо-естетичного спрямування що, насамперед, здійснює позитивну роль у викладанні предметів освітньої галузі «Мистецтво» вчителем та сприйманні учнем.

Отже, упровадження у навчально-виховний процес інноваційних художньо-педагогічних технологій – інтегративних, проблемно-евристичних, інтерактивних, ігрових, сугестивних, комп'ютерних, модульних тощо з їх широким педагогічним інструментарієм спрямоване на подолання автономності мистецьких знань, умінь і уявлень учнів, формалізму у навчанні й вихованні, на формування провідної для загальної мистецької освіти художньо-естетичної компетентності, яка водночас є складовою життєво важливих компетентностей школярів – особистісних і соціальних, загальнокультурних і функціональних, предметних і метапредметних, саморегуляції і самовдосконалення.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити наступне:

- інноваційні художньо-педагогічні технології мають великий навчально-виховний потенціал для сучасної освіти, який може бути використаний у будь-якій предметній галузі;
- мистецьким дисциплінам інноваційні технології відкривають широке поле для діяльності, створюючи нові чинники мотивації та зацікавлення учнів, полегшуючи їм шлях до мистецтва, надаючи нові можливості для власної творчості;
- суспільне життя, завдяки інноваційним художньо-педагогічним технологіям, має додатковий стимул для загальної естетизації. Це посилює значимість мистецтва для українського соціуму, що своєю чергою перетворює художньо-естетичний блок дисциплін у один із найважливіших для сучасної шкільної освіти.

Список використаної літератури

1. Баханов К.О. Що ж таке технологія навчання/К. О. Баханов //Шлях освіти.– 1999. – №3. - 24 с.

2. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі: Монографія./К.О.Баханов. - Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.
3. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі. Методичний посібник./О.О. Гумінська.–Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 104 с.
4. Дементієвська Н.П., Морзе Н.В. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів // Інформаційні технології і засоби навчання: Зб. наук. праць / За ред. В.Ю.Бикова, Ю.О.Жука. – К.: Атака, 2005. – С. 76 – 95.
5. Мадзігон В.М. Проблематика та перспектива інформатизації освіти / В.М. Матюх. – К.: Либідь, 2006. – 112 с.
6. Макрідіна Л.О. Використання сучасних технологій у педагогічній діяльності/Л.О.Макрідіна// Початкова школа. – 1995. – № 7. – с. 26-30.
7. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва в початковій школі : Посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
8. Обрізан К.М. Програмні засоби навчального призначення//Інформатизації середньої освіти. Програмні засоби, технології, досвід перспективи/За ред. М.В.Мадзігона, Ю.О.Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – с. 156-165
9. Освітні технологи: Навч.-метод, посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. –К: А.С.К., 2001.– 256 с.
10. Основи нових інформаційних технологій навчання: посібник для вчителя/Авт.кол. за ред.. Ю.І.Машбиця. – К.: ІЗМН, 1997.
11. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах./ Е.П.Печерська. – Київ: Либідь, 2001. – 270 с.
12. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А. С. К. , 2004. – 192 с.
13. Сучасні шкільні технології. Ч.1 / Упоряд.: І. Рожнятовська, В. Зоц. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 112 с.– (Б-ка "Шкільного світу").

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ГАРМОНІЙНИХ ВІДНОСИН З ПРИРОДОЮ В УЧНІВ 6-8 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

А. Логінова

Стан навколишнього середовища та біосфери у цілому є результатом тривалого впливу людства на природу, взаємодії з природними ресурсами і об'єктами, суспільних екологічних традицій, стереотипів, дій та вчинків у довкіллі, щоденних виборів і стратегій діяльності [3]. Нагальною потребою сьогодення є подолання екологічної безграмотності людства, що спричинила кризову екологічну ситуацію в цілому світі і в нашій країні, зокрема. Для покращення становища необхідно розширювати проблематику екологічної освіти з перших днів перебування дитини в школі. Зокрема, у Концепції екологічної освіти України зазначено, що пріоритетом шкільної екологічної освіти і виховання є особистісна орієнтація, яка передбачає створення таких умов, за яких природа повинна бути особистісною цінністю кожного учня [2]. Тобто основним чинником досягнення гармонійних відносин з природою нині має стати організація такої структури життєдіяльності учня, яка забезпечуватиме повне узгодження будь-яких дій з природним середовищем, його цілісністю, можливістю до самовідтворення та зведення до мінімуму споживання

невідновлюваних природних ресурсів. Основною метою статті є порівняння рівня сформованості екологічної культури в учнів 6-8 класів закладів середньої освіти міста Києва та Київської області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблематикою формування екологічної компетентності, екологічної культури, системи екологічної освіти займаються Н. Пустовіт, О. Пруцакова, О. Колонькова, Г. Пустовіт, О. Крюкова, О. Лазебна, С. Шмалей, В. Ясвін тощо.

Виховувати любові до природи у школі у школі слід починати з молодшого шкільного віку. Спочатку діти вчать помічати прекрасне та незвичне навколо себе, спостерігати, милуватись природою, посилено охороняти природу, не шкодити їй, робити довкілля чистішим. Важливий аспект психологічної підготовки підростаючого покоління у сфері екологічного виховання — формування почуття співпричетності, відповідальності; розуміння необхідності піклування про природу; готовність жити у злагоді з природою й у відповідності до її законів. Коли ці риси стануть характерними для більшості молодших школярів, то на наступних етапах (5–9-і, 9–11-і класи) результативність роботи з екологічного виховання, маючи міцне підґрунтя, проводитиметься значно ефективніше [5].

Гармонізація взаємовідносин людини і природи не може відбуватись ні за рахунок людини, ні за рахунок природи, а об'єднує соціальну і природну гармонію [4]. Виходячи з результатів теоретичних досліджень О.Колонькової, встановлено, що процес побудови гармонійних відносин школярів із природою має підпорядковуватись таким принципам [1]:

- принцип життєвої смислотворчої самодіяльності передбачає становлення особистості як творця і проектувальника свого життя;
- принцип превентивності – виховні впливи спрямовані на запобігання деструктивній діяльності та поведінці школярів стосовно природи;
- принцип результативності – залучення учнів до конкретної екологічної діяльності, яку реально можна здійснити.

Для визначення вже сформованих відносин з природою в учнів основної школи було розроблено анкету, за допомогою якої вивчались різні аспекти проблеми: поведінка у природному оточенні; ставлення до об'єктів живої та неживої природи; обізнаність учнів стосовно диких тварин, що живуть в урбанізованому середовищі; розуміння сутності гармонізації відносин людини з природою; визнання прав тварин; визначення рейтингу екологічних проблем. Анкетування мало анонімний характер, у ньому взяли участь учні 6-8 класів київських шкіл та шкіл Київської області. Аналіз відповідей здійснювався за віком (6-8 клас) та територіальним розміщенням школи (місто, село).

Про недостатньо сформовані навички поведінки у природі свідчать високі показники того, що школярі обох досліджуваних шкіл лише рідко замислюються над тим, що роблять, перебуваючи у довкіллі. Так 33% опитаних шестикласників, 41% семикласників та 39% восьмикласників зазначили, що бігають та грають у довкіллі, а лише 8% учнів 6 класу, 13% учнів 7 класу та 16% восьмикласників зазначили, що милуються природою: годують тварин, дослуховуються до співу птахів; не шкодять природі, спілкуються з друзями; читають, фотографують малюють, займаються спортом.

Розмірковування над наслідками власних дій для природи притаманне учням київських шкіл, правда, у різному співвідношенні (53,2%, 47,1% та 39,7%). Учні шкіл Київської області лише інколи задумуються над даною проблемою - 46,8% шестикласників, 57,4% семикласників та 55,5% восьмикласників, а ніколи не задумуються 6% опитаних (переважно хлопці).

Важливим показником є ставлення учнів до об'єктів неживої природи. Так для 42% шестикласників, 34% семикласників та 46% восьмикласників Київської області нежива природа – це красивий пейзаж, який не можна руйнувати (8% учнів нежива природа взагалі не турбує). Показники в 6-8 класах київських шкіл схожі і близько 2/3 опитаних учнів сприймають неживу природу як частину, яка потребує також з захисту як і жива природа. Байдужі до неживої природи – 5% школярів.

Відповідаючи на запитання «Чи впливає ваше перебування на природі на її стан?» учні шкіл Київської області відповіли «ні» 47% - 6 клас, 51% - 7 клас та 55% - 8 клас. Майже 20% опитаних класів київських шкіл вважають, що їх перебування на природі навпаки допомагає їй.

Обізнаність школярів стосовно диких тварин, які живуть в урбанізованому середовищі, визначалася шляхом відкритої відповіді. Анкетування засвідчило низький рівень знань підлітків: до диких тварин багато учнів зараховували бездомних собак й кішок. Серед найбільш відомих диких тварин фігурують білки, їжаки, зайці, щурі, миші, які зустрічаються у містах. У деяких відповідях згадувалися кроти, лосі, вовки, лисиці, змії, дикі кабани, рисі, олені. Були й такі учні, що стверджували про абсолютну відсутність диких тварин в містах (приблизно 5% учнів київських шкіл та 7% шкіл Київської області).

Одне з основних питань дослідження (що таке гармонізація відносин з природою?) дозволяло респондентам обрати 2-3 варіанти відповідей для характеристики поняття. Для учнів шкіл Київської області (30% - 6 клас, 32% - 7 клас, 33% - 8 клас) гармонізація з природою – це відсутність нанесення їй шкоди. Розглядають гармонізацію, як зменшення споживання природних ресурсів у 6-8 класах київських шкіл майже однакова кількість учнів (близько 40%). Проте ставитись до об'єктів природи як до рівних собі готові значно менше школярів обох шкіл: 20% - 6 клас, 16% - 7 клас, 28% - 8 клас.

Показовим є рейтинг пріоритетів для учнів: збереження природи; розвиток суспільства; розвиток економіки. На перше місце більшість учнів київських шкіл поставили збереження природи, на друге місце – розвиток суспільства і останнє місце – розвиток економіки. В свою чергу шестикласники шкіл Київської області так розподілили місця: збереження природи, розвиток економіки, розвиток суспільства. Для сьомого класу: збереження природи, розвиток суспільства і лише тоді економіки. У восьмому класі пріоритетним є збереження природи і в рівній кількості розвиток економіки та суспільства.

Питання про права тварин засвідчило наступні результати. У 6 класі, вважають, що тварини: мають право на життя: 40% (школи Київської області) та 52,7% (київські школи); мають, якщо вони корисні для людини: 30% та 10,2 % відповідно; мають право на свободу: 20 % та 32,1 % ; не мають прав: 10% та 5%.

У 7 класі тварини:мають право на життя: 50% (школи Київської області) та 60% (київські школи);мають, якщо вони корисні для людини: 3% та 7%;мають право на свободу: 47 % та 32% ; не мають прав: 0% та 1%.

У 8 класі: мають право на життя: 47% (школи Київської області) та 47% (київські школи); мають, якщо вони корисні для людини: 3% та 4%; мають право на свободу: 44 % та 49 % ; не мають прав: 6% та 0%.

Рис. 1. Діаграма з відповідями учнів шостих класів

Завдання розподілу екологічних проблем за ступенем важливості дозволило одержати дані стосовно ставлення школярів до кожної з них. На основі відповідей учнів усіх шкіл були побудовані діаграми лише за віковою приналежністю. Тобто відповіді учнів 6, 7, 8 класів шкіл були об'єднані і виведені в загальну діаграму (Рис. 1, Рис. 2, Рис. 3).

Аналізуючи діаграму встановлено, що найбільше учнів хвилює проблема збільшення кількості сміття у світі. Друге місце займає проблема нестачі питної води, а 18% шестикласників обурені через збільшення кількості безпритульних тварин. Лише 7% вважають, що людство надмірно споживає ресурси, а питання панування людини над природою цікавить лише 4%.

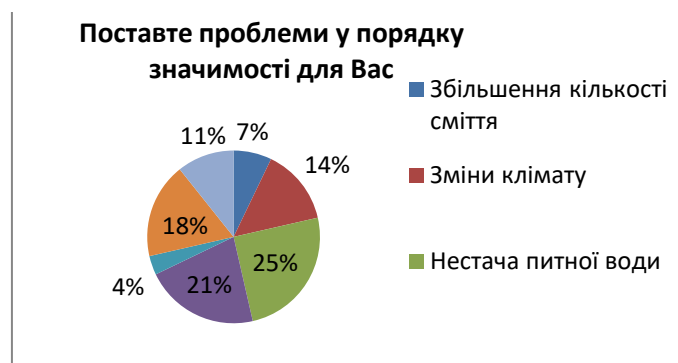

Рис. 2. Діаграма з відповідями учнів сьомих класів

У сьомому класі учнів найбільше хвилює питання нестачі води, друге місце – вирубування лісів, третє місце – збільшення кількості безпритульних тварин. Зміни клімату в 6 і 7 класі турбує однаковий відсоток школярів – 14%. Збільшення сміття та надмірне використання ресурсів обрали менше 10% дітей.

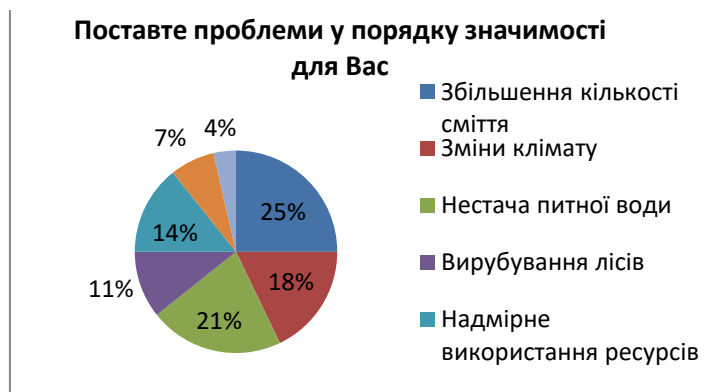

Рис. 3. Діаграма з відповідями учнів восьмих класів

Збільшення кількості сміття цікавить 23 % восьмикласників, 20% – нестача питної води, 17% – зміни клімату, майже порівну – збільшення кількості тварин та надмірне використання ресурсів, а проблему панування людини над природою обрали лише 3% респондентів.

На останнє питання «Чи треба змінити відносини людини з природою?» ствердно відповіли 90% шестикласників, 100% семикласників та 83% восьмикласників шкіл Київської області. Учні київських шкіл обрали «так» 84% 6 клас, 96% 7 клас та 100% 8 клас відповідно.

Висновки. Формування гармонійних відносин з природою є не лише одним з перспективних напрямів науково-педагогічних досліджень, а й механізмом виживання людства в умовах сучасної екологічної кризи. Одержані результати анкетування засвідчили, що у освітньому середовищі має місце недостатнє розуміння процесів гармонізації відносин з природою, недооцінка власного впливу на довкілля і, як результат, – трансляція екологічної відповідальності на інших. Потребує суттєвого доповнення й зміни акцентів зміст екологічної освіти в бік розширення як бачення глобальних проблем (зміна клімату), так і само обмежувального споживання і збереження біорізноманіття. Саме ці аспекти відповідають тенденціям освіти сталого розвитку і формують екологічну компетентність учнів.

Список використаних джерел

1. Колонькова О.О. Принципи гармонійних відносин школярів з природою In: Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, стор. 116-118. [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/708649/> (дата звернення 20.02.2019). – Назва з екрану.

2. Концепція екологічної освіти України [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01> (дата звернення 25.02.2019). – Назва з екрану.

3. Пруцакова О.Л. [Мотиви взаємодії з природою та способи їх гармонізації у школярів](#) In: Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, стор. 295-30. [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712840/> (дата звернення 20.02.2019). – Назва з екрану.

4. Пустовіт Н.А. Гармонізація відносин школярів із природою через взаємодію з установами природно-заповідного фонду In: Особистість у просторі виховних інновацій : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2018 рік НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, стор. 300-305. [Веб-сайт] — Електронні дані.— Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/712948/> (дата звернення 20.02.2019). – Назва з екрану.

5. Руснак Т. М. Форми і методи екологічного виховання в школі // Хімія. Біологія. – 2013. – №28.

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

С. Мірошник

У сучасності в умовах глобалізаційних процесів і явищ, формування нової

системи цінностей в українському суспільстві, реформування системи загальної середньої освіти в нашій державі існує проблема формування освіченої молоді, відповідальних громадян і патріотів, здатних до інновацій на основі цінностей, особистостей, які будуть розвивати Україну в ХХІ столітті. У цьому контексті актуальною є проблема формування й розвитку цінностей юної людини, її моральних принципів, орієнтирів, як і установлення засобів і джерел, що забезпечать процес становлення особистості.

Поняття "цінності" розроблене у філософії (аксіології), етиці, психології, теорії виховання; питання формування цінностей особистості, її моральних орієнтирів, можливостей художньої літератури як мистецтва та засобу становлення ціннісних орієнтирів учнів – у педагогіці, методиці викладання української літератури.

Сутність поняття "цінності" трактується як "належне та бажане, на відміну від реального, дійсного...; Ц. відповідає на питання – що є бажаним або яким щось повинно бути" [12, с. 707]; "Те, що має певну матеріальну або духовну вартість" [3, с. 1366]; "утворення, в основі яких перебувають людські почуття, спрямовані на ідеальне, на ідеал – те, до чого людина прагне, визнає поштиво" [10, с. 24]; "значущі для особистості предмети та явища навколишньої дійсності, форми прояву певного роду відношень між суб'єктом та об'єктом" [1, с. 19].

У дослідженнях з розглядуваного питання використовуються поняття "базові загальнолюдські і національні моральні цінності, духовні основи суспільства" [10], "гуманістичні загальнолюдські та моральні цінності: добро, гуманність, чуттєвість, милосердя, толерантність, відповідальність, обов'язок тощо" [6, с. 12], "моральні цінності гуманістичної спрямованості" (честь та особистісна гідність, етичні стимули та мотиви, патріотизм і громадянськість, повага до праці та людей, які працюють, етика поведінки та навчання, взаємодопомога та готовність до співробітництва [8], "цінності моральні" – "1) осмислені моральною свідомістю, етично обґрунтовані належні доброчесності й відповідні їм норми поведінки (мудрість, мужність, толерантність, вірність, правдивість, щирість та ін.); 2) узагальнений зміст основних етичних понять (добро і зло, справедливість, щастя, гідність, честь, обов'язок тощо) і принципів (альтруїзм, гуманізм, благоговіння перед життям та ін.); 3) безпосередньо значимі для людини універсальні зразки, вимоги, ідеали моралі, які мають самостійний статус, схвалюються суспільною думкою, знаходять втілення у праві, релігії, мистецтві, філософії" [12, с. 708].

Окрім цього, у наукових працях широко використовуються поняття "ціннісні орієнтири", "ціннісна орієнтація", "ціннісні ставлення" як такі, що розкривають систему сформованих цінностей людини і виражають позитивну або негативну значущість предметів або явищ соціальної дійсності для особистості або те, що людина особливо цінує в житті, у чому вбачає особливий, позитивний сенс [7], "ставлення людини до фактів, явищ навколишньої дійсності з огляду на їх важливість, значимість; вибірне ставлення людини до матеріальних та духовних цінностей, система її налаштувань, переконань, переваг, що виражається в її поведінці" [3, с. 1366], "визначають те, до чого потрібно прагнути, ставитися з повагою, визнавати та цінити" [6, с. 12] тощо.

Учені [1; 6 та ін.] стверджують, що система цінностей є регулятором поведінки людини, а також основою для успішної соціалізації в суспільстві. Духовні цінності набувають значущості, коли стають провідними у практичних відносинах людей, проникають у свідомість завдяки почуттям, відображаючись в життєдіяльності. Тож формування цінностей і ціннісних орієнтацій повинно бути невід'ємною складовою освітнього процесу, а "мета педагогічного впливу полягає у прилученні дитини до

тих цінностей, що мають універсальне значення, абсолютний та об'єктивний характер, і, що найважливіше для виховання, позитивну спрямованість" [10, с. 25]. На думку І. Беха, "лише оволодівши разом з педагогом технологією створення певної духовної цінності, вихованець набуває в такий спосіб дієвих засобів для духовного самовиховання як відповідного саморозвитку" [2, с. 11].

Мистецтво, художнє слово має великий вплив на людину, оскільки в такий спосіб вона освоює світ, людей і себе в ньому, навчається взаємодіяти, спостерігає та аналізує людські стосунки, переживає весь спектр емоцій, вчиться, виправляє свої помилки на прикладі персонажів творів, виносить життєві уроки, а отже, розвивається, виховується, формується як особистість. Тому С. Рашидова [9] стверджує, що література, як і педагогіка, формує світогляд разом із наукою, а також наголошує, що письменники і їх твори не менше сприяють освіті, становленню особистості, розвитку її свідомості й інтелекту, ніж наукові дослідження. "За великим рахунком, художня література – це виховання культурою і в культурі..." [9, с. 150]. Отже, саме художня література в поєднанні з педагогічною наукою і практикою збагачує зміст, форми, методи і засоби впливу на особистість, яка формується.

Сучасними вченими-методистами [4; 11 та ін.] значною мірою розроблене питання організації уроку літератури, що практично формує не просто освічену людину, а таку, яка має свої переконання, є патріотом, особистістю, здатною жити в оновленому суспільстві за законами гуманізму. Так, Т. Ворошило [4] наголошує, що виховний вплив літератури можемо простежити лише тоді, коли літературний твір може бути осмислений читачем, коли почуття й переживання героя стануть переживанням учнів. Аналіз твору має сприяти опануванню учнями духовних орієнтирів у творчості письменників – критеріїв моральної та естетичної оцінки подій, явищ і людських стосунків. На уроках літератури у вчителя є найбільше можливостей розглянути ті питання, які стосуються духовності, та безпосередньо формувати її у дитини.

Дослідниця акцентує увагу на тому, що вчитель має можливість впливати на дитину непомітно, не нав'язуючи їй певні погляди, а формувати у школяра власні за допомогою прикладів із літератури, впливаючи на емоційну сферу учня, коригувати систему цінностей, розширювати кругозір, формувати духовність.

А. Фасоля, Т. Остаповець [11] у працях щодо аналізу твору на уроках літератури наголошують, що, аналізуючи перебіг подій у творі, учитель повинен привертати увагу дітей на думки, почуття, переживання персонажів, а під час аналізу художнього образу-персонажа варто акцентувати увагу на ключових рисах його духовного світу.

Мета публікації полягає в розкритті можливостей формування цінностей старшокласників на уроках позакласного читання у шкільному курсі української літератури засобами сучасної української літератури для підлітків (на прикладі реалістичних повістей "Моя класнюча дівчинка" Марини Павленко, "Кавярня на розі" Оксани Сайко, фантастичної повісті "Душниця" Володимира Арєнєва).

Отже, в освітньому процесі важливе значення має практика формування цінностей та ціннісних орієнтирів школярів. Вважаємо, що серед усіх видів мистецтв художня література є цінністю і засобом формування як художніх потреб молоді, так і її цінностей, світогляду, переконань. Окрім цього, сучасна українська література, на нашу думку, містить значну кількість творів, вагомим значущістю порушених у них проблем і розкритих тем, а отже й таких, що можуть здійснювати потужний вплив на особистість, яка формується. Художні твори відзначаються спробами митців знайти відповіді на запитання про істинність людського буття, пошук сенсу життя людини у світі, її морального вибору в

різних життєвих ситуаціях, тобто є такими, що ціннісно-етичним спрямуванням здатні потужно вплинути на особистість, яка формується. У такому контексті на особливу увагу заслуговують твори сучасної української літератури, зокрема повість "Моя класнюча дівчинка" М. Павленко, фантастична повість "Душниця" В. Арєнєва та повісті "Кав'ярня на розі" О. Сайко, які вивчаються на уроках позакласного читання з української літератури в дев'ятому та десятому класах.

Так, провідною темою нової повісті Марини Павленко "Моя класнюча дівчинка" – захопливого твору для підлітків – є становлення сучасної дівчинки-підлітка, зображення розвитку Юльчиної вдачі від егоїстичного черв'ячка до самодостатньої, свідомої, дорослішої особистості, яка стає спроможною до діалогу, розуміння, знайшла "сродну працю", знає, чого хоче, і готова працювати задля цього, як бджола. Із цією темою пов'язані й інші – історії підліткового кохання Юльки та Данька, єдності, самовідданості (на прикладі бджолиної громади), краси й духовності людини, яка займається улюбленою справою.

Ідея повісті – на прикладі образу Юльки допомогти кожному підлітку, який перебуває на одному з перших і визначальному етапі свого особистісного становлення, повірити у власну унікальність, стати більш упевненим, добрим, навчитися любити себе й навколишній світ, досягати мети, не бути, а повноцінно й цікаво жити в цьому чудовому світі на рідній землі.

В іншому з аналізованих творів – фантастичній повісті "Душниця" В. Арєнєва – порушено вагомі проблеми: стосунків із рідними людьми ("Сашко знав про діда все, що знали всі. Але – не самого Діда"), розумного ставлення до традицій, пам'яті про предків, життя за мораллю напівправди, порозуміння й непорозуміння. Та все ж провідною в цьому фантастичному творі є проблема вибору – непростого, такого, що йде всупереч сучасних суспільних уявлень і вірувань, однак не суперечить власній совісті. За висловом В. Женєвського, "це захоплива історія про одного звичайнісінького хлопця, котрому довелося здійснити дещо незвичайне... і подорослішати. Історія для всіх – і для підлітків, і для тих, хто вже забув, як це – робити перший у житті важкий вибір... і навіть для тих, хто цього вибору так і не зробив" [5].

Десятикласникам для вивчення пропонується реалістична повість "Кав'ярня на розі" О. Сайко, провідною темою якої є становлення юної дівчини Лідки, яка перебуває на визначальному етапі життя, бо має зробити вибір, чим займатися: стати економістом, здійснивши мрію свого батька чи обрати як фах діяльність із книгами, оскільки зрозуміла, що світ художньої літератури надзвичайно цікавий та захоплює її. У творі розкрито ще кілька актуальних для старшокласників тем: стосунків батьків і дітей, тему улюбленої праці, сенсу життя – та проблем: нереалізованості людини, надмірного фанатизму, інакшості, свідомого вибору як вчинку.

Таким чином, тематичне та ідейне наповнення розглядуваних творів має потужний потенціал щодо становлення цінностей старшокласників завдяки актуальності та сучасності їх тематики, відповідності змісту віковим особливостям і особистісним потребам учнів, кожен із яких формується як особистість, має обирати в різних ситуаціях, професійно визначатися тощо.

Ураховуючи положення проаналізованих наукових праць, вважаємо, що на уроках літератури учитель має організувати аналіз змісту твору та образів-персонажів таким чином, щоб надати можливість старшокласникам самостійно під його керуванням осмислити духовність і моральність (чи навпаки) образів-персонажів, їхні думки, почуття, переживання, співвіднести їх цінності із внутрішніми налаштуваннями та духовними орієнтирами і в такий спосіб творити

власну моральність і систему цінностей, сформувати ціннісні орієнтири.

На уроках літератури вчитель має стати порадиником і наставником учнів у пізнанні художнього твору, а також у творенні себе як особистості, надати їм можливість самостійно дійти до певного висновку, не нав'язуючи власних бачень, думок, пріоритетів, а використовувати ціннісно-творчі можливості впливу художнього слова.

Список використаних джерел

1. Безугла М. В. Формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Безугла Мілена В'ячеславна. – К., 2015. – 237 с.

2. Бех І. Д. Духовні цінності як надбання особистості / І. Д. Бех // Рідна школа. – 2012. – № 1–2. – С. 9–12.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К. ; Ірпінь, 2002. – 1440 с.

4. Ворошило Т. Література як основний засіб формування духовного світу старшокласників / Т. Ворошило // Методичний пошук : викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – Випуск 12. – Частина II. – С. 59–63.

5. Женеvський Володислав. Відгук про повість В. Арєvєва [Електронний ресурс] / В. Женеvський. // RuLit. –Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/dushnicya-read-459232-1.html>.

6. Прашко О. В. Формування особистісних цінностей підлітка у процесі розвитку соціальної компетентності / О. В. Прашко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 4 (35). – С. 9–12.

7. Психологический словарь [Электронный ресурс] / НИИ общ.и пед. психологии АПН СССР ; под ред. В. В. Давыдова [и др.]. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с. – Режим доступа : ibc.omgpu.ru/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe.

8. Равкин З. И. Развитие образования в России: новые ценностные ориентиры / З. И. Равкин // Педагогика. – 1995. – № 5. – С. 87–90.

9. Рашидова С. С. Художня література як мистецтво виховання і формування людини [Електронний ресурс] / С. С. Рашидова // Духовність особистості : методологія, теорія і досвід. – 2017. – № 1(70). – Режим доступу : [file:///C:/Users/B9/Downloads/domtp_2016_1_18%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/B9/Downloads/domtp_2016_1_18%20(1).pdf).

10. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1991. – № 1. – 24–25.

11. Фасоля А. М. Вручити учневі ключі... від тексту / А. М. Фасоля, Т. В. Остаповець // Українська література в загальноосвітній школі. – 2015. – N 1(січень). – С. 18–22.

12. Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; голов.ред. В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

В. Палкін

В останній третині ХХ століття в розвинених країнах світу сталася Третя промислова (інформаційна) революція і почала швидкими темпами формуватися

інформаційна цивілізація, сутність якої визначається наступними факторами:

- інформація і знання стають важливим ресурсом і справжньою рушійною силою соціально-економічного, технологічного та культурного розвитку;
- формується ринок інформації і знань як чинників виробництва нарівні з ринками природних ресурсів, праці і капіталу;
- стрімко зростає питома вага галузей, які забезпечують передачу і використання інформації;
- розвинена інформаційна інфраструктура визначає національну і регіональну конкурентоспроможність не в меншій мірі, ніж, наприклад, транспортні комунікації;
- розвиваються і активно впроваджуються в усі сфери діяльності нові інформаційно-комунікаційні технології, які якісно змінюють моделі освіти, праці, суспільного життя і відпочинку.

В основі інформаційної цивілізації знаходяться питання розвитку комп'ютерних технологій, інформатизація та автоматизація виробництва, використання вуглеводних джерел енергії. Удосконалюється програмне комп'ютерне забезпечення, був здійснений прорив в області передачі цифрової інформації на великі відстані пакетом, що призвело до появи головного досягнення Третьою промисловою революції - Інтернету. Виникла можливість з'єднати мережею більшість існуючих ПК, що дозволило транслювати і поширювати інформацію по всьому світу. Величезними темпами з кінця ХХ століття стали розвиватися мобільний зв'язок і соціальні мережі. На сьогоднішній день відсоток користувачів Світової павутини збільшився до майже 50%, мобільної телефонії - перевищив 50%, а соціальних мереж - 30% чисельності всього людства.

Стрімке наростання змін у всіх сферах життя індустріально розвинених країн змусило багатьох вчених заговорити про настання Четвертої промислової (інформаційної) революції. Висновок про це було зроблено на економічному форумі в Давосі в січні 2016 року. Сутність «Революції 4.0» полягає в з'єднанні Інтернет-речей і промислового Інтернету, в вивільненні значної кількості робочих місць з промислового виробництва, заміні вуглеводневих джерел енергії на такі, що відновляються, в подальшому розвитку Інтернету, комп'ютерних, нано, біотехнологій, 3D індустрії. Все це може привести до численних серйозних економічних, соціальних, політичних, культурних, військових, міжнародних наслідків, масштаби яких сьогодні важко передбачити.

В умовах інформаційної цивілізації розвивається віртуальна культура. Йдеться про віртуальний світ або віртуальну реальність як про створену комп'ютерними методами модель реального світу і сенсорний досвід в ньому. Технології віртуальної реальності спрямовані на створення ілюзії присутності людини в сконструйованому світі. Щоб домогтися ефекту занурення в таку реальність, користувач повинен отримати відчуття від зовнішніх стимулів і подразників, які продукуються технічними засобами. Актуалізація віртуальності значно впливає на сучасну культуру, сприяє переходу суспільства до, так званого, «мережевого» (М. Кастельс) типу існування. Це дає нам можливість говорити про віртуальну культуру як про самостійний феномен, під яким ми маємо на увазі ту частину загальної культури, яка сформувалася в рамках віртуальної реальності незалежно від природи її походження (інформаційно-технічного або духовно-символічного).

Однією з важливих особливостей сучасного суспільства є протиріччя між високими темпами розвитку інформаційної цивілізації і досить низьким рівнем духовно-моральної культури населення. Співіснування передових знань, на основі яких створено смертоносну зброю, і відсутність моральних перешкод для його

застосування - це те, що великий Д. Менделєєв свого часу назвав шаблею в руках божевільного. У 2014 році всесвітньо відомий перуанський письменник, лауреат Нобелівської премії в галузі літератури Маріо Варгас Льюса так охарактеризував існуюче суспільство: «Нинішня цивілізація настільки корумпована, настільки низько впала, що в ній не залишається місця законності і людським цінностям. Ідеї нічого собою не представляють, якщо ґрунтуються на чистому прагматизмі. Голий прагматизм народжує чудовиськ. Людство зараз з легкістю відмовляється від традиційної літератури, демократії, критичного духу, ідеї боротьби зі злом»[1]. Філософи, мудреці, передові вчені вважають, що цивілізація повинна входити в наш світ через культуру. Однак ми переживаємо її занепад. У суспільстві не вистачає чесності і порядності, доброти і милосердя, співчуття і співпереживання, любові і вірності. Коли зусилля сім'ї та школи спрямовані тільки на навчання, то суспільство отримує величезну кількість людей, які не можуть знайти сенс життя. Коли ми регулярно молимося в храмі, але забуваємо про святі заповіді на вулиці, на роботі, у повсякденному житті, то нам не вистачає духовності і віри. Коли батьки піклуються лише про підвищення рівня добробуту сім'ї, забуваючи, що вони перші вихователі і вчителі своєї дитини, про необхідність створення духовної спільності між членами родини, про важливість повсякденного спілкування з дітьми, про те, що не тільки Internet повинен цікавити їх дитину, то таку сім'ю культура обходить стороною, вона не виробляє так необхідні суспільству флюїди любові, поваги, дружби, співчуття.

Не можна не відзначити, що віртуальна культура в сучасному світі породжує ряд проблем. Залежні від технічних систем життєзабезпечення, підлеглі техногенним ритмам, змушені вбудовуватися в технологічні процеси, люди все рідше помічають красу оточуючого їх світу, виявляють співчуття, співпереживання по відношенню до громадян, членів своєї сім'ї, приділяють увагу дітям. Емоційні контакти між людьми стали слабшати. Стандартизація товарів і послуг, однаковість професійних навичок і прийомів призводять до уніфікації духовного життя людей: електронні ЗМІ поширюють серед населення принципи, цінності, стереотипи масової і віртуальної культури. В часи що переживаються можна спостерігати зростаючу неміцність шлюбних союзів, пияцтво, подружню невірність, економічні проблеми, невідповідність до шлюбу. Українцям через Інтернет, ЗМІ нав'язується думка про зниження цінності дітей у сімейному житті.

Відбувається порушення принципів спілкування дитини з батьками і однолітками. Діти з головою поглиблюються в заняття на комп'ютері, знаходять в чаті уявних друзів, спілкуються з ними на умовах анонімності. Їм немає необхідності підлаштовуватися під навколишній світ, однолітків, стримувати прояв своїх емоцій і почуттів. Інформація, що отримується дитиною з екрану, володіє надзвичайною силою навіювання і наслідування. Вона вносить зміни в систему цінностей дітей і підлітків. Екран за допомогою оптичних ефектів трансформує дитячу картину світу в віртуальну реальність, нерідко змінюючи свідомість дитини.

Наступ інформаційної цивілізації призвів до переходу від активних форм проведення дозвілля до пасивних. Аналіз результатів соціологічного дослідження, проведеного в 2013 році інститутом Горшеніна «Молодь України», показує, що підлітки стали майже в 2,5 рази менше читати книги, майже в 4 рази – відвідувати виставки, концерти, театри, займатися художньою творчістю. Показово, що за даними опитування, значна частина юнаків любить проводити дозвілля, нічого не роблячи: гуляючи, відвідуючи кафе, дискотеки, клуби. Різко скоротилася кількість молодих українців, які займаються фізкультурою і спортом [2].

Величезну увагу великі педагоги минулого і сьогодення завжди приділяли вихованню і розвитку дитини. Однак до недавнього часу в українському освітньому просторі чільне місце "займало" навчання, яке зводилося до одного показника – успішності, а робота вчителя – домогтися її максимальних результатів. Шкільне життя оберталось лише навколо знань. Сьогодні, очевидно, що відмова від цілеспрямованої виховної роботи в системі середньої освіти була помилкою. Акцент на розвиток в школах тільки інтелекту, зменшення уваги до питань морального виховання на тлі роз'єднаності в родині і відсутності культури в суспільстві призвели до юнацької інфантильності і нігілізму, втрати інтересу до долі дитини, збільшення дитячої злочинності, наркоманії, суїцидів. Чи не могло це не позначитися на формуванні свідомості деяких вчителів, де ідеологія, передові технології і методики затьмарили світлі образи та ідеї класиків педагогіки.

У новому Законі, документах про освіту в Україні акцент робиться на вихованні патріотизму. В умовах безперервних спроб поширити будь-якими шляхами ідеї «русского мира» в Україні цей напрям виховної роботи є актуальним. Але чому тільки патріотизму? Адже відомо, що безкультурний, не вихований патріот, що не знає основ етики і етикету, часом, може завдати більше шкоди, ніж принести користі. Прикладів цьому в нашому сьогоденньому житті можна знайти чимало. Надмірне захоплення комп'ютерними іграми, Інтернетом призводять до ослаблення сімейних зв'язків, зниження рівня духовності і моральності, емоційності, фантазії і кругозору, здібності змінювати дійсність вольовими зусиллями. У цих умовах мудрі китайці взяли за основу виховну систему В. Сухомлинського і на практиці доводять її ефективність, а українці – співвітчизники великого педагога – роблять це боязко і непереконливо, покладаючись на розвиток лідерства. Розмови про розвиток інформаційної цивілізації, віртуальної культури, реформування освіти не повинні ослаблювати увагу сім'ї і школи до проблем виховання.

Саме тому для сучасного світу так важливі ідеї класика педагогіки В.О. Сухомлинського. Василь Олександрович не просто агітував за розвиток культури, у багатьох своїх працях він показував, що без естетичного виховання взагалі ніякого виховання не існує. «Сприйняття, осмислення краси – це основа, стрижень естетичної освіти, серцевина тієї естетичної культури, без якої почуття лишаються глухими до всього прекрасного, – писав він. Ми прагнемо до того, щоб через всі сфери духовного життя дитини: через його розумову і фізичну працю, через його творчість, громадську діяльність, морально-естетичні відносини, дружбу, любов – проходила червоною ниткою думка: красу треба цінувати і берегти»[3].

Сухомлинський вчив, що дитину важливо навчити відчувати Красу природи, Красу слова, музики, живопису, і, нарешті, розуміти вищу Красу – Красу людини, його праці, його вчинків, його життя. Це дуже важке завдання, що вимагає від батьків і вчителів величезного терпіння. На думку великого педагога, Краса потрібна не тільки для того, щоб захоплюватися нею, але, щоб в результаті сприйняття Краси стоншалася душа дитини. У процесі впливу повинна виникати та сама духовна спільність між батьками і дітьми, без якої виховання не може відбутися. Через стоншення, через виховання почуттів, появи здатності захоплюватися Красою в широкому розумінні цього слова виникає стан «виховуваності» у дітей. Це особливо важливо для тих батьків, які виключили прийоми авторитарного виховання зі свого педагогічного арсеналу. Виховання Красою допомагає звернутися до свідомості, до совісті, душі дитини, впливати на неї словом, особистим прикладом, впливом сімейного та шкільного колективів. Виховання ускладнюється великою мірою, але результати стають набагато вагомішими.

Величезну увагу В.Сухомлинський приділяв Красі праці. Він говорив, що сама по собі Краса не містить ніякої магічної сили, яка б виховувала в людині благородство: «Краса виховує моральну чистоту, людяність лише тоді, коли праця, що створює красу, олюднена високими моральними спонуваннями, насамперед визначається глибокою повагою до людини» [4, с.211]. Думка про те, що дитина, яка виростила троянду для інших людей, якщо єдиною її винагородою стала насолода Красою, не здатна на підлість, зло, цинізм і безсердечність, є для багатьох класичною.

В. Сухомлинський звертав увагу і школи, і сім'ї, що такі поняття, як слово, книга, Батьківщина, мати є головними засобами естетичного виховання. З цих джерел можна взяти величезну кількість якісних образів. Він, звертаючись до батьків, закликав їх частіше читати, розповідати своїм дітям казки. «Казка невіддільна від краси, сприяє розвитку естетичних почуттів, без яких немислимо благородство душі, серцева чуйність до людського нещастя, горя, страждань» [4, с.153]. Батьки, які хочуть розвивати у своїх дітей культуру, повинні долучати їх до музики. Причому мова йде, перш за все, про класичні твори. Саме на це звертав увагу В. Сухомлинський: «Уміння слухати і розуміти музику – одна з елементарних ознак естетичної культури, без цього неможливо уявити повноцінного виховання» [5, с.159]. На його думку, музичне виховання повинно бути не вихованням музиканта, а перш за все вихованням людини.

Таким чином, аналіз сучасного стану духовно-морального виховання дітей та школярів в Україні показує, що в умовах становлення інформаційної цивілізаційного значення в житті людського суспільства помітно зростає. Розвиток інформаційної цивілізації, увага тільки науці новим технологіям, забуття питань духовно-морального виховання призводять до загострення глобальних проблем сучасності, до появи моральних калік, готових до знищення людської цивілізації. Неминуще значення для вдосконалення духовно-морального виховання мають ідеї класиків педагогіки і, перш за все, система естетичного виховання школярів В. Сухомлинського. Його погляди на культуру сім'ї, виховання дітей Красою, формування відносин до матері, Батьківщини, слова і книги як до найважливіших основ, на яких будується виховання Красою, як і раніше актуальні. Однак використання цієї величезної педагогічної спадщини вимагає від батьків, вчителів, вихователів не тільки розмов, але і конкретних справ. Чому гуманістична система В. Сухомлинського ефективно впроваджується в Китаї і деяких інших країнах, а в Україні, де народився класик педагогіки, справа просувається повільно? Для використання цих та інших ідей В. Сухомлинського повинні бути задіяні законодавство, всі важелі держави, громадських організацій, школа, батьки.

Список використаних джерел

1. Льюса Марио Варгас. В нынешней цивилизации не остается места человеческим ценностям / Марио Варгас Льюса [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://fakty.ua/191067-mario-vargas-losa-v-nyneshnej-civilizacii-ne-ostaetsya-mesta-chelovecheskim-cennosty>
2. Результаты социологического исследования на тему: «Молодежь Украины» (март 2013) [Электронный ресурс] Сайт института Горшенина – Режим доступа: http://institute.gorshenin.ua/researches /120_sovremennaya_molodezh_ukraini.html
3. Сухомлинский В.А. О воспитании. / Сост. С. Соловейчик. – М.: Политическая литература, 1982. –270 с. [Электронный ресурс] Сайт библиотека по педагогике – Режим доступа: <http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000009/st008.shtml>
4. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. /В.А. Сухомлинский – К.: Радянська

школа, 1972. –244с.

5.Українці ценят семью, но не спешат становиться многодетными [Электронный ресурс] Сайт комментарии – Режим доступа: <http://comments.ua/life/211467-ukraintsi-tsenyat-semyu.html>

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

К. Плівачук

Стан духовності українського суспільства зумовив сьогодні об'єктивну потребу звернути особливу увагу на проблему пошуку ефективних шляхів національного та громадянського виховання дітей та учнівської молоді.

Зазначимо, що формування навичок і умінь правильної поведінки в суспільстві, дотримання норм правової культури, виховання та самовиховання особистості, соціалізація людини, засвоєння прийнятих суспільством моральних і правових норм починається з шкільної парти.

Усвідомлення необхідності формування особистості на різних етапах соціального розвитку, людство по-різному визначало пріоритетні цінності свого життя, а відповідно – і вагу тих окремих якостей особистості, що в цілому забезпечували реалізацію означених пріоритетів.

Формування у особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної, за змістом, життєвої позиції є головним у вихованні учнівської молоді. Соціальні компетентності, які пов'язані з цінностями, дитина набуває передусім у сімейному колі: від батьків та інших членів родини.

Слід наголосити, що ідеї громадянської освіти і виховання були завжди актуальними у вітчизняній педагогічній думці. Вагомий внесок в обґрунтування громадянського виховання та формування в учнівської молоді національної самосвідомості вносять науково-теоретичні й практичні дослідження В.Сухомлинського, Р.Арцешевського, М.Беришевського, І. Беха, М.Задерихіної, І.Зязюна, П.Ігнатенка, О.Киричука, Н.Косаревої, В.Кременя, Л.Крицької, Т.Ладиченко, В.Оржеховської, А.Сиротенка, О.Сухомлинської, Г.Філіпчука, К.Чорної, В.Шахрай та ін.

Слід наголосити, що нормативною базою громадянської освіти в Україні, сформованою упродовж останніх років є певна сукупність правових актів різної юридичної сили, що врегульовують суспільні відносини в галузі освіти. Серед них: Закон України «Про освіту»(2017), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, Указу Президента України від 13.10.2015 №580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки», які містять загальні положення що стосуються ролі освіти у вихованні громадянина, окреслюють засади, які відповідають завданням розвитку демократичної громадянськості підрастаючого покоління.

На підставі згаданих нормативно-правових актів і концепцій громадянського виховання можна визначити його складові:

- громадянські знання;

- громадянські вміння;
- громадянські чесноти.

Базуючись на філософських працях В.Василенко, О. Дробницького, Д.Стововича поняття “ціннісні орієнтації” розглядають з позиції сутнісних характеристик людини як важливу ознаку особистості, що зумовлює регулятивну функцію їх поведінки. Соціологічний підхід до ціннісних орієнтацій покладено трактування як найважливішого регулятора суспільної поведінки (Т.Бужківська, А.Здравомислов, В.Ольшанський та ін.).

На думку І. Беха, ієрархія особистісних цінностей і смислів не дозволяє особистості розчинитися в емпіричному бутті, втратити дійсні сутнісні потенції, і водночас дає їй можливість діяти вільно, свідомо, цілеспрямовано [1, 23].

Разом з тим слід зауважити, що психологи розглядають ціннісні орієнтації як елементи внутрішньої структури особистості, що визначають стратегічну мету її життя (Б.Ананьєв, Л.Виготський, І.Бех, Г.Костюк та ін.) [1].

Видатні вчені П.Ітгнатенко, Л. Крицька, О.Сухомлинська ціннісні орієнтації визначають як провідний механізм впливу на виховання особистості. Ці та інші підходи до визнання і розуміння природи ціннісних орієнтацій науковці, педагогіки-практики, соціологи вважають провідними у вихованні дітей та молоді в контексті громадянського суспільства[3].

Слід наголосити, що особливе місце у вихованні особистості посідають такі громадянські цінності, як інтерес до історії рідного краю, його минулого. Сьогоднішні учні прагнуть збагнути як величні, героїчні етапи в історії Батьківщини, так і причини періодів трагічних занепадів, страждань народу. Вартою уваги є позиція у процесі виховання, коли вирішуються різні життєві проблеми для вираження думок, почуттів, особливо заслуговує шана до видатних людей, героїв нації, які жертвовно служили народові, збагачували його культуру, науку, примножуючи внесок Вітчизни у скарбницю світової цивілізації. Це має свої особливості, адже учні долучаються до діяльної участі у збереженні й примноженні традицій народу, його культури, мистецтва, науки. Вважаємо за необхідне зауважити, що це все тісно пов'язані такими громадянськими цінностями як розвинена національна свідомість й самосвідомість, що є важливою складовою цілісної системи духовності людини, яка проникає в усі сфери її життєдіяльності.

Слід акцентувати увагу на тому, що ефективність педагогічних прийомів неможлива у вихованні громадянських цінностей без знання правових цінностей. Вважаємо за доречне проаналізувати правові цінності як: правова вихованість, законотрухняність, володіння правовою культурою, свідоме й відповідальне ставлення до прав і обов'язків громадян у відповідності з державним законодавством – цінності, поза якими важко уявити особистість, громадянина, члена будь-якої національної спільноти, держави. Доволі важливою характеристикою сьогоденного громадянина України повинно бути те, щоб він дотримувався законів держави, вмів протидіяти правовому нігілізму, захищати Конституцію, державні символи України[6].

Вартою уваги є позиція щодо мови як однієї з найважливіших складових компетенції, показник культури мовлення, духовного надбання усього народу, всієї нації. Слід наголосити на взаємодії чи не найважливішого значення у громадянських цінностей має глибоке усвідомлення особистістю виняткової ролі у житті людей мови, у якій на генетичному рівні втілюється творча сила народного духу, помисли народу, його сподівання, віра й воля. Молоде покоління повинно виробити в собі вміння користуватися літературною мовою як відшліфованою формою

загальнонародної мови, що обслуговує всі сфери суспільного життя [8].

Заслуговують на увагу міркування М.Боришевського щодо сутності національної свідомості й самосвідомості та її розвиток як необхідної умови процесу громадянського становлення особистості, визначення основних напрямів та цілей виховання громадянської свідомості та самосвідомості особистості передбачає орієнтацію на певну модель зрілої особистості-громадянина, що є цілісною, відносно завершеною системою цінностей, ціннісних орієнтацій, що характеризують громадянськість людини загалом та громадянську свідомість і самосвідомість зокрема [2, 27].

Вважаємо за необхідне наголосити, що еталонною моделлю особистості громадянина є моральні цінності. Слід зазначити, що вони втілюються у найрізноманітніших проявах активності й самоактивності людини, спрямованих на утвердження у міжлюдських стосунках гуманних початків ще з родини: доброти, справедливості, толерантності, щирості, сумлінності, взаємоповаги, власної гідності, відповідальності, принциповості. Беручи до уваги спрямованість моральних цінностей, які виявляються в активній протидії, непримиренному ставленні людини до фальші, цинізму, лицемірства, підлабузництва, лінощів і неробства та пов'язаного з цим паразитичного існування, утриманства. [4,16].

Упродовж усього життя особистість набуває певну кількість світоглядних цінностей, які допомагають людині виходити за межі своєї земної буденності й оцінювати себе, свої теперішні діяння, свій спосіб життя з позицій вічних цінностей. Світоглядні цінності допомагають збагнути сенс життя у його зв'язку з вічністю, актуалізують потребу самовдосконалення та творення себе задля досягнення найвищої, достойної гідності Людини, її мети – служити людям, Вітчизні і знаходити в цьому справжнє людське щастя [10, 245].

Варте уваги трактування екологічних цінностей, які знаходять свій вияв у ставленні людини до навколишнього природного середовища. Екологічна вихованість людини є однією з найбільш вагомих, найбільш актуальних особливостей. Вважаємо за потрібне, передусім, звернути увагу, що екологічна вихованість має неоціненне значення навколишнього природного середовища у житті людини, у бережливому ставленні до природи, захищати її від нерозумних і небезпечних втручань в закономірності її життя. Тому екологічні ціннісні орієнтації людини з іншими її цінностями, передусім з такими, як моральні, громадянські, світоглядні та естетичні. розглядаються як важлива характеристика людини, що свідчить про її інтелігентність, високу духовність [9].

Доволі важливою характеристикою особистості є те, що їй притаманне тонке відчуття прекрасного, що знаходить своє втілення не лише у творах літератури і мистецтва, але й у будь-якій сфері людської життєдіяльності. Естетична вихованість як одна з духовних цінностей особистості є особливо актуальною в наш час – час пошуку принципово нових орієнтирів у формуванні особистості [9].

Отже, у закладах освіти слід проводити планомірну і цілеспрямовану роботу з розвитку в особистості високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, формуванню почуття патріотизму. Система патріотичного виховання учнів передбачає формування і розвиток соціально значущих цінностей, громадянськості й патріотизму в процесі виховання і навчання, масову патріотичну роботу, спільну діяльність з іншими культурними установами [5].

Позаурочна виховна діяльність з громадянського виховання досягає своєї мети, якщо вона ґрунтується на принципах: гуманізму, плановості, регулярності, систематичності, послідовності й безперервності, цілісності й різнобічності, врахуванні індивідуальних

особливостей учнів, єдності науки і практики. Виховні заходи громадянської наповненості можемо проводити такого спрямування:

- поглибити знання учнів з історії та культури українського народу, його традицій, історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту;

- через реалізацію системного і цілеспрямованого комплексу заходів, сприяти вихованню патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно реалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.;

- виховання національної свідомості: проводити бесіди, розповіді, диспути, зустрічі, тематичні конференції, дослідно-пошукові експедиції, екскурсії, вивчення історичних джерел, науково-дослідницькі роботи, турніри, вікторини, музейно-етнографічна робота;

- виховувати в учнів естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народних традиціях та на кращих надбаннях людської цивілізації, примножувати культурно-мистецькі скарби народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті;

- розвиток фізичного здоров'я школярів, виховання дисциплінованості, почуття відповідальності за спортивну честь.

На основі викладеного вище, що дає нам підстави зробити такі висновки:

- що формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості учнівської молоді повинно носити системний характер впливу на них;

- у закладах освіти повинна формуватися національна свідомість, громадська зрілість, соціальна відповідальність за долю Батьківщини, за свою роль у національно-культурному відродженні України, її розквіті.

- виховна робота у закладах освіти повинна ґрунтуватися на національній ідеї і спрямована на формування патріотизму як вищої форми вияву духовності.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-методич. посіб. : у 2-х кн. / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 280 с.

2. Боришевский М. И. Теоретические вопросы самосознания личности / М.И. Боришевский // Психологические особенности самосознания подростка . – К.: Вища школа, 1980. – С. 5-38.

3. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку : монографія / П. В. Вербицька. – Київ : Генеза, 2009. – 384с.

4. Коберник О. М. Еволюція мети виховання в незалежній Україні / О. М. Коберник // Інноватика у вихованні: зб. наук. праць / Рівн. держ. гуманітарн. ун-т. – Вип. 2. – Рівне, 2015. – С. 15–26.

5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : наказ МОН від 16.06.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/user/novini/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vihovannya/>, вільний. – Загол. з екрану. – [Дата звернення: 10.08.2016].

6. Осадчий І. Г. Концепція громадянського виховання учнів у системі загальної середньої освіти України: Авторський проект [Електронний ресурс]/ І. Г. Осадчий // Народна освіта : електрон. наук. фах. вид. – 2015. – Вип. 2 (16). – Режим доступу : http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3324, вільний. – Назва з екрану. . – [Дата звернення : 25.07.2016].

7. Пенькова О.І. Внутрішньосімейна взаємодія і формування особистості-громадянина / О.І. Пенькова // Науковий часопис НПП ім. М.П. Драгоманова, серія № 12. Психологічні науки. Зб. Наук. праць НПП ім. М.П. Драгоманова, 2006. – № 10 (34). С. 23-28.

8. Сердюк, Л. З. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді / Л. З. Сердюк // Освіта регіону. – №2, 2012. – К.: Університет «Україна». – С.311-317.

9. Шевченко Г. П. Виховання – процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості / Г. П. Шевченко // Духовність особистості. – 2015. – Вип. 3. – С. 288–299.

10. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини ХХІ століття / Г. П. Шевченко // Духовність особистості. – 2012. – Вип. 5. – С. 241–250.

ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ВИХОВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ XIX – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В. Перерва

Одним із традиційних виховних цінностей українського народу, які витримали випробування століттями, були євангельські настанови, які широко використовувалися як в домашній педагогіці, так і в навчальних закладах. Власне, навіть перші школи, як установи, з'являлися здебільшого при храмах і мали яскраво виражене релігійне спрямування навчально-виховного процесу. Однак, протягом семи радянських атеїстичних десятиліть традиції загальноприйнятого релігійного виховання помітно забулися, хоча й не застаріли, оскільки їх ще й нині використовують в багатьох державах Євроазіатського та Американського континентів.

Відповідно, метою нашого дослідження є висвітлення традицій релігійного виховання, які побутували в церковнопарафіяльних школах українських губерній Російської імперії. Актуальність цієї проблеми полягає з однієї сторони, у недостатній вивченості даного аспекту ціннісних засад виховання, а з іншої, у практичній потребі їх дослідження в умовах духовного відродження та національно-патріотичного виховання в сучасних школах.

Звісно, що духовність – це не лише релігія і духовне виховання – не тільки релігійне. Але саме останнє панувало в тих церковнопарафіяльних школах, котрі не одне століття становили абсолютну більшість навчальних закладів.

Як відомо, виховання, основане на релігійних засадах, ще й нині широко практикується в багатьох регіонах світу, навіть і в тих державах, де церковна організація відділена від держави. Християнська релігія виконує світоглядну функцію, стверджуючи певну суму високоморальних цінностей та ідеалів, а тому навіть радянське атеїстичне виховання не змогло цілком обійтися без цих виховних цінностей.

Атеїст Вольтер стверджував, що коли немає Бога, то «я сам собі Бог». Тобто порушується своєрідна ієрархія цінностей і оскільки «святе місце пустим не буває», то найвищим ідеалом для атеїста дійсно стає або він сам, або ж ефемерні колективістські цінності. Останні подають суму моральних настанов, але не обґрунтовують мотивації позитивної поведінки. Для такого виховання часто достатньо зовнішньої благопристойності в колективі; йому відомо поняття злочину, але не відомо поняття гріха. А саме останнє значною мірою зробило з колишніх варварів сучасних європейців. І тому, скажімо, сучасний німець помітно відрізняється від вандала V століття.

Дитина, вихована на ідеї Бога і вічності душі, буде намагатися і в колективі, і поза ним стати кращою й досконалішою. Вона, з одного боку, орієнтується на абсолютний ідеал, а з другого усвідомлює, що Бог бачить її вчинки й тоді, коли їх не бачить колектив. Звичайно, цій виховній системі піддаються далеко не всі. І в релігійному суспільстві трапляються аморальні випадки. Але оскільки ефективнішою альтернативою людська цивілізація так і не запропонувала, виховання, основане на релігії, широко практикується і в сучасному світі.

Зрозуміло, що наприкінці XVIII – поч. XX ст., коли Церква не була відділена від держави, релігійне виховання було єдино можливою виховною системою. Саме цьому вихованню сприяло обов'язкове вивчення Закону Божого і в ЦПШ, і в державних та земських школах. Християнське виховання у першу чергу спрямоване на формування в дитячій свідомості ідей любові до Бога і любові до ближнього, які визначають і деталізують всі інші цінності християнського віровчення.

Хрещення Русі відбулося за князя Володимира, але ще й в XIX ст. досить актуальною була приказка «Русь крещена, но не просвещена». У масі неосвіченого населення імперії (у тому числі українського) панувала еклектична суміш християнства з простонародними забобонами і навіть язичництвом.

«Пойдите в деревню, зайдите в крестьянские избы, в жилища захолустной городской бедноты, поговорите с их обитателями... Спросите их о Христе, Его учении, о том, зачем он приходил на землю и что для нас сделал и из их ответов вы ясно увидите, что этот народ еще не оглашен. Посмотрите на их жизнь, разберитесь в тех бесчисленных приметах, суевериях, предрассудках, опутывающих, как сетью, всю их жизнь, посмотрите на их отношения, на беспричинные и ненужные ссоры, на дикое пьянство, на бессмысленную жестокость. Спросите, что они, эти христиане, предки которых 900 лет назад крещены, считают грехом и не считают, и вы увидите, что великие начала христианской нравственности мало коснулись их души. И мы даже к этому привыкли и несколько не поражаемся, когда дети 10 лет от роду, поступивши в школу, совершенно искренне не отличают иконы от Бога, когда для них все - равно, что Троица, что Богородица, когда взрослые не знают часто ни одной молитвы и зовут себя христианами часто только потому, что крещены и носят на себе крест» [1, 205] - писали автори поч. XX ст.

Утім, навіть у розглядуваний період виховний процес у церковнопарафіяльних школах не обмежувався тільки суто релігійними цінностями. Так, автор звіту про стан церковних шкіл Чернігівської єпархії о. Федір Васютинський вказував, що «цель воспитания в церковных школах состояла в том, чтобы подготовить в учениках серьезных людей, выработать в них сознательное отношение к жизни и вызвать постоянное стремление к честному труду на пользу свою и на благо ближних. В основание всех таких высоких целей руководители и воспитатели церковных школ всецело полагали учение нашего Господа и требования матери нашей святой Православной Церкви... Как лица инспекторского надзора, так и отцы законоучители, учителя и учительницы церковноприходских школ постоянным убеждением и собственным примером старались развить в питомцах церковных школ благонравие, послушание, почтительность к старшим...

И ныне, под добрым влиянием церковной школы, как показывает жизнь, простой народ более или менее твердо, сознательно и твердо воспринимает и усваивает себе нравственные начала семейной и нравственной жизни, удаляется от посягательства на чужую собственность, чуждается суеверий и неразумных обрядов языческой старины, как, например, почитание «сухого четверга» и пр» [2, 48].

Для досягнення такого ідеалу використовували чималий арсенал засобів

релігійного виховання. Проведення занять в ЦПШ розпочиналося з читання ранкових молитов, а закінчувалися уроки вечірніми молитвами. Сам текст цих молитовних правил глибоко проникливий і сприяє вихованню школярів на засадах християнських цінностей. Кожен окремих урок – з читання традиційної в таких випадках молитви «Царю небесний», а закінчувався молитвою «Достойно есть». У багатьох церковнопарафіяльних школах Катеринославської єпархії крім молитов, щоденно читали уривки з «Євангелія» та житіє святого, про якого в цей день згадував церковний календар.

Мало релігійне виховання й інші цілі. У Таврійській єпархії дітей вчили не тільки правдивості, ввічливості, але навіть «состраданию к животным» [1, 12].

Меті комплексного виховання слугували й уроки Священної історії та історії Росії. «Усвоя образцы из Священной Истории, дети ясно видели образцы – почитания родителей, повинение начальствующим, примеры того, как Бог был милостив к людям тогда, когда они особенно усиливали свои молитвы к Нему и каялись в своих беззакониях пред ним... Изучая заповеди Закона Божия, отцы законоучители старались внушить детям отвращение к таким порокам, как сквернословие, осуждение ближних, немирлобие, божба, воровство и прочее» [3, 51].

Викладання інших гуманітарних дисциплін також мало вихованій відтінок. Згідно зі звітом Херсонської єпархії «преподавание всех предметов было проникнуто одной идеей и стремилось к одной цели – нравственному совершенствованию человека по учению Церкви Православной: «да совершен будет Божий человек, на всякое дело благое уготован».

Визначалися і традиційні для релігійного виховання засоби. «Не забывали отцы законоучители внушать детям и то, что человек в течение всей своей жизни должен учиться Богопознанию и что наилучшим средством для сего служат: частое хождение его в храм Божий, внимательное слушание церковных Богослужений и благоговейная молитва, как во храме, так равно и дома, и, наконец, чтение книг религиозного содержания» [2, 51]. Першими прочитаними дітьми книгами були саме релігійні; учні ЦПШ не тільки регулярно відвідували храм, але й брали участь у богослужбовому читанні та співі, прислуговували у вівтарі. У деяких парафіях Катеринославської єпархії «все чтение, положенное на вечерни (даже паремии), утрени и литургии, включая и чтение «Апостола», было исполнено учениками, которые заранее готовились к этому по очереди» [4, 84].

Вчителі намагалися зробити дитячу присутність у храмі максимально свідомою і корисною у виховному сенсі. Так, у храмах Херсонської єпархії перед богослужінням здійснювали особливі приготування: здібніші діти читали присутнім житіє святого, пам'ять якого святкувалася в цей день, або ж інформацію про свято, якщо день був святковим. Там же, де не було парафіяльних храмів, до церковного життя і виховного процесу залучалися батьки учнів. У цій єпархії дітей та педагогів з невеликих присілків селяни возили до церкви за чергою.

У звітах Катеринославської єпархії відзначаються і певні труднощі при відвідуванні учнями храмів, які у неділі та свята часто бували переповнені. «Многие приходские храмы мало вместительны и в большие праздники настолько бывают переполнены, что дети школ бывают до крайности стеснены и лишены возможности истово молиться. В общем учащиеся при каждой возможности спешат в праздники в церковь и стоят под наблюдением учащихся, подающих пример молитвенного настроения. В этом наши школы приятно отличаются от земских, из которых очень многие не считают для себя обязательным посещение церкви»,--відзначав автор одного зі звітів [5, 27].

Прищеплювалася дітям повага до священнослужителів. Автор звіту Чернігівської єпархії відзначає гарний приклад соборної церковнопарафіяльної школи Конотопа, де «школьники кожний раз по окончании уроков по Закону Божию принимают благословение от священника, подходя к нему в полном порядке, скромно и благоговейно» [1, 53].

В українських єпархіях було чимало пастирів-педагогів, які мали і виховні здібності, і досвід. Деколи звіти про стан ЦПШ відзначають кращі школи у навчально-виховному сенсі. Так, у Харкові в 1906-1907 навчальному році такими школами була Свято-Пантелеймонівська та 1-ша Всіхсвятська ЦПШ. Ревізор Херсонської єпархії відзначає ЦПШ передмістя Миколаєва Богоявленське, де «по отзыву обывателей и одного из заведующих церковною школою, юноши, вышедшие из церковной школы, ведут себя скромно, воспитанно, по отношению к родителям более почтительны, чем вышедшие из других школ» [1, 28]. У Катеринославській єпархії щодо цього відзначали не міські ЦПШ, а школи грамоти у невеликих присілках, де ще можна було побачити патріархальну простоту. Катеринославський ревізор писав, що в «школах грамоты нередко замечается похвальная простота и непринужденность, которая в значительной мере уменьшает количество проступков против школьной дисциплины» [7, 7-8]. Хоч бували, звісно, і приклади прямо протилежні. І порушників шкільної дисципліни чекав цілий арсенал санкцій.

Тобто, виховання в церковнопарафіяльних школах українських губерній Російської імперії було спрямовано в першу чергу на формування в учнів релігійних християнських цінностей, хоча не було позбавлено і певних світських тенденцій. У плані методики тогочасне виховання мало ґрунтуватися на принципах християнської любові, однак реально практикувалися й каральні санкції, в тому числі й тілесні покарання.

Список використаних джерел

1. Исторический очерк развития церковных школ за истекшее двадцатипятилетие (1884 – 1909 гг.) - СПб., 1909. – 688+134 с.
2. Отчет Черниговского епархиального наблюдателя протоиерея Федора Васютинского о состоянии церковноприходских школ Черниговской епархии за 1904-1905 учебный год. – Чернигов, 1906. – 124 с.
3. Отчет Таврического епархиального наблюдателя о состоянии церковных школ Таврической епархии в 1910-1911 учебном году. - Симферополь, 1912. – 112 с.
4. Отчет Екатеринославского епархиального училищного совета о состоянии школ церковноприходских и школ грамоты в Екатеринославской епархии за 1895-1896 учебный год. – Екатеринослав, 1897. – 240 с.
5. Отчет о состоянии церковных школ Екатеринославской епархии за 1914-1915 учебный год. – Екатеринослав, 1915. – 224 с.
6. Отчет Харьковского епархиального наблюдателя о состоянии церковных школ Харьковской епархии за 1906-1907 учебный год. – 168 с.
7. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 803. – Оп. 10. – Спр. 394. – 228 арк.

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТА НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

С. Хіврич

Сьогодні в епоху глобалізації, коли інформації за одну секунду створюється більше, ніж може осягнути людський мозок, важливим критерієм стає її подача.

Сучасні реалії ставлять вимоги до інформації таким чином, що, бажаючи її комусь передати, потрібно зробити обов'язково цікавою, захоплюючою, привертаючою увагу, щоб вона вирізнялась із загального потоку. Саме так має працювати сучасна школа. Едьютейнмент – це новий спосіб освіти через розвагу. Для того щоб заохочувати дітей навчатися, було вигадано багато цікавих і корисних ігор. Едьютейнмент може вирішити відразу кілька проблем. Крім того, що цей спосіб навчання здатний пробудити інтерес будь-якого учня, він дозволяє зробити навчання дуже мобільним. Тепер немає необхідності йти кудись, щоб вивчити новий предмет. Просто потрібно завантажити правильну гру. Можливість грати з іншими підігріває інтерес учнів, студентів і створює здоровий дух суперництва. Таким чином, гравець мотивує себе вчитися більше, краще і старанніше.

Ігрове навчання має глибоке історичне коріння. Відомо, що гра багатофункціональна: вона навчає, розвиває, виховує, соціалізує, розважає і дає відпочинок. Але історично одне з перших її завдань - навчання. Саме для вироблення необхідних людських рис, якостей, навичок і звичок, розвитку здібностей ще в древніх Афінах (VI-IV століття до н.е.) пафос практики організованого виховання і навчання проймав принцип змагання (агоністики). У Древньому Китаї святкові ігри відкривав імператор і сам у них брав участь [1, 182].

У Західній Європі в епоху Відродження і реформації до використання принципів ігрового навчання закликали Томазо Кампанелла і Франсуа Рабле. Вони хотіли, щоб діти легко і ніби граючи знайомилися з усіма науками. У XV-XVII століттях Ян Амос Каменський (1592-1670) закликав усі «школи-каторги», «школи-майстерні» перетворити в місця для ігор. Жан-Жак Руссо, ставлячи завдання громадянського виховання людини, пропонував програму педагогічних заходів: суспільно корисна праця, спільні ігри, свята. Як педагогічне явище гру одним з перших класифікував Фрідріх Фребель, теорія гри була основою його педагогічної теорії.

Особливу роль в сучасному становленні ігрового навчання зіграв стихійний розвиток іротехнічного руху, що спирався насамперед на використання ділових ігор, які послужили основою розвитку великої групи методів навчання, які отримали назву методів активного навчання. Перша ділова гра була розроблена і проведена М.Бірштейном в СРСР в 1932 році. Метод був підхоплений і відразу отримав визнання і бурхливий розвиток [6].

Новим самостійним етапом у розвитку ігрового методу навчання стала поява поняття «едьютейнмент». Уперше слово з'явилося ще в 1948 році в студії Уолта Діснея для позначення формату захоплюючого документального серіалу. Потім іменник «edutainment» використовував Роберт Хейман (Robert Heyman) в 1973 при створенні серії документальних фільмів для The National Geographic Society. З 1990-х рр. це поняття періодично з'являлося на сторінках газет, зокрема в статті в «Гардіан», присвяченій освітньому фільму «Вулиця Сезам» [2].

Явище едьютейнмента досить нове у сфері освіти. Едьютейнмент - це новий спосіб освіти через розвагу. Безліч дітей нудьгує під час навчання. Освітні ігри допоможуть дитині навчитися новому і зв'язати цей процес із задоволенням. Едьютейнмент - гібридне поняття, утворене злиттям двох англійських слів: education - «навчання» та entertainment - «розвага» - передане українською мовою за допомогою транслітерації. У дослівному перекладі цей термін можна визначити як «навчання розвагою», або донесення певної важливої ідеї, створення динамічних стереотипів, прецедентів, які дозволяють дітям у ситуації реального вибору діяти автоматично [3, 2].

Едьютейнмент - це формат освітнього процесу, в якому освітньо-інформаційний матеріал презентовано із залученням розважальних методик, часто з використанням

інформаційних технологій, це одночасне навчання і задоволення цікавості, яке веде до глибокого захоплення проблемою, запропонованою дитині дорослим або сформульованою самостійно.

У наш час під натиском медіа реальність перетворюється в медіареальність, і домінуючим типом культури стає медіакультура. Розуміння особливостей нової культурної парадигми допомагає аналізувати її явища. Одним з характерних явищ засобів масової інформації є едьютейнмент. Самі того не підозрюючи, ми щодня стикаємося з едьютейнментом. Наприклад, перегляд фільму іноземною мовою, читання нової книги або вивчення нової навчальної гри - все те, що ми робимо із задоволенням для себе, можна назвати неформальною або нестандартною освітою.

Саме едьютейнмент – чи не єдиний спосіб спонукати дітей до подальшого опанування науки. Не має значення, у що «упакувати» ці знання, важлива суть – розповідати дітям, особливо дошкільнятам, про науку зрозуміло й цікаво, так, щоб майбутні «патони» і «корольови» спочатку запалилися ідеєю пов'язати своє життя з інженерією і космосом, а згодом не проміняли б свою мрію на одномоментні орієнтири. Культуру інженерного мислення слід формувати з дошкільного віку, і це аж ніяк не складання пазлів або LEGO за схемою. Потрібні сучасні якісні програми освіти для дітей. Едьютейнмент може стати істотною підмогою для залучення дітей і підлітків до навчання і спростувати стереотип теоретичної і консервативної школи.

Специфічність даної технології навчання обумовлена наявністю наступних ознак:

1. Акцент на захоплення: важливий безпосередній інтерес учня, що призводить до розвитку нових навичок та накопичення знань.

2. Акцент на розваги: саме розвага виступає основним мотивом, який призводить до задоволення, одночасно формує стійкий інтерес до процесу навчання, знімає психологічне навантаження від процесу освіти.

3. Ігровий підхід: завдяки універсальності гри відбувається ефективний навчальний процес незалежно від віку.

4. Акцент на сучасність: при використанні актуальних можливостей сучасних технологій, таких як відео- та аудіоматеріали, дидактичні ігри, освітні програми в мультимедійному форматі та багатьох інших засобах, досягається максимальне залучення учнів у навчальний процес [2].

Останнім часом все більше набирають популярність розважальні центри для дітей, створені за принципом едьютейнмента. Суть цих центрів в тому, що в рамках певної території для дітей створюється простір та умови, які максимально копіюють умови дорослого соціального життя. Як правило, подібні центри позиціонують себе як «дитяче місто» або «місто для дітей». Зазвичай, за основу ігрового процесу в них береться освоєння різних професій, які найчастіше зустрічаються в дорослому житті

Наприклад, дитячий парк професій «Кідландія» у Києві – справжня країна для дітей, зі своїми законами та правилами, власною економікою й грошовою одиницею. У Кідландії діти – головні. Дорослі можуть потрапити до проекту лише в супроводі дитини. Кідландія є найбільшим в Україні інтерактивним розважальним парком. Тут діти можуть знайомитися з різними професіями, заробляти ігрові гроші, витратити їх на розваги, сувеніри або накопичувати на банківському рахунку. Таке розмаїття допоможе дитині розширити світогляд, розкрити свій талант, а можливо, знайти свій майбутній фах та улюблену справу [8].

Зараз, крім модних кафе чи ресторанів, що впровадили в свою повсякденність принципи едьютейнмента, цю концепцію взяли на озброєння практично всі музеї та галереї світу, університети, туристичні агентства. Сучасні технології дозволяють навчатися і дистанційно, і в цілком реальній ситуації. Скажімо, зараз театри

практикують вистави з ефектом повного занурення в ситуацію або історичну епоху. А ще існують спеціалізовані сайти, наприклад, мовні, де зареєстровано велику кількість різних людей з різних континентів, які є носіями рідної мови. Вони в простій і необтяжливій формі навчають один одного.

А за комп'ютером і чашкою чаю можна ознайомитися з експозицією знаменитих музеїв світу: етнографічного музею «Пирогово», Лувру, Третьяковської галереї, Музею витончених мистецтв Більбао, принаймні там, де є веб-представництва.

Телебачення теж не стоїть на місці. Воно давно вже застосовує принципи об'єднання інформації та розваги. Сучасні можливості телебачення дають широкі можливості для осягнення основ всіх мов, релігії, математики, природознавства, медицини, історії, прикладного мистецтва. Багатьом знайомі такі телепрограми, як: «Школа Мері Поппінс», «Хочу бути», а ще «Хто в домі хазяїн?», «Казка з татом», «Читаночка». Якщо міркувати знову ж про комп'ютерні ігри, то всіма улюблені «Смішарики», «Фіксики» давним-давно перекочували з мультфільму в серію навчальних програм для різного віку, інтересів і схильностей наших дітлахів.

Едьютейнмент активно використовується організаторами та ідейними натхненниками дитячих і молодіжних змін в літніх таборах, де в процесі турнірів, роботи майстерень, фестивалів та виставок йде активний обмін інформацією серед представників різних культур, носіїв мови, різних за віком і національностями людей.

Що ж таке *game-based learning* (ігрове навчання)? Це навчання, яке повністю засноване на грі, в якій закладені певні мета, завдання, результати. Але не слід плутати з гейміфікацією (використання вчителем елемента гри для заохочення виконання завдань). Наприклад, відома гра *Angry Birds*, що подвоює виховання наполегливості, поступово стає все складнішою, розвиваючи критичне мислення дітей. 2 грудня 2015 року Intel оголосила про нову онлайн-платформу *Intel® Learning Studio*, що містить чимало безкоштовних курсів професійної підготовки на базі ігор. Ці курси, які отримали назву «подорожі», дають змогу вчителям розвинути інтерес школярів до занять за допомогою ігрових методик.

Щоб дитина грала і в той же час навчалась, використовують *edutainment*-ігри, які виглядають як класичні, але з деякими доповненнями. Такі ігри розробляє київська студія *Bristar*, заснована Владиславом Раєвським, яка створила освітню платформу для шкіл *UniBox*. Саме тут знаходяться ігри, які дозволяють дитині вчити алфавіт, закріплювати знання з математики і багатьох інших шкільних предметів. Один з таких проектів називається «Герої Матемагії», який схвалило Міністерство освіти в рамках позашкільного навчання. Ідея досить проста і в той же час зрозуміла. Є чарівний світ Матемагії, який захопив злий дракон, і тільки хоробрий герой зможе перемогти. Щоб боротися зі злом, дитині доступні різні заклинання, однак тут найцікавіше. Кожне заклинання – це математичне рівняння. Якщо учень хоче атакувати ворога, необхідно вирішити задачку. За цією платформою навчаються вже 5 шкіл України [5].

Варто зупинитися на найвідоміших світових едьютейнмент-проектах та використанні їх в сучасній українській освіті. Ми звернули увагу на використання гри *Minecraft* в освіті за кордоном та в Україні. У вересні 2018 року з'явилася українська локалізація гри. Зараз її ввели у свої навчальні програми вже 92 школи в країні. Не можна не згадати Онлайн-сервіс *kahoot!*, який дає змогу вчителям створювати інтерактивні навчальні ігри, що складаються з низки запитань із кількома варіантами відповідей. Такі ігрові форми роботи можуть бути застосовані у навчанні - для перевірки знань учнів. Цей сервіс повен переваг: він яскравий, соціальний,

досить простий для вчителя та цікавий для учнів [4;7].

Активно впроваджують прийоми едьютейнмента педагоги Сквирського НВК «ЗОШ І-ІІІ ст. №4 - дитячий садок». Після спілкування з педагогами (Муштрук Наталією Григорівною, Сотниченко Світланою Анатоліївною, Стовбецькою Світланою Валеріївною та ін.) та ознайомлення з їхніми блогами ми зрозуміли, що більша половина учителів закладу використовує на уроках прийоми навчання розвагою. У більшості це популярні інтернет-сервіси навчальної та розвивальної тематики (н-д, learningapps.org), різноманітні генератори ідей та конструктори, креолізовані тексти (комікси; буктрейлери; буклети; постери; брошури; фотоколажі) та багато чого іншого. Самих відеоігор, прилаштованих до навчання, як-от: Minecraft чи Angry Birds – учителі не використовують, мотивуючи тим, що вже достатньо різноманітних навчальних онлайн сервісів і платформ для використання на уроках, аби було бажання вчителя йти в ногу з часом та запитамі дітей.

Застосовується метод едьютейнмента на заняттях в дитячому садку, на уроках учителями початкової та старшої ланки Великополовецького НВК. Вихователі дитячого садка Угринів Л.О., Колівонко В.Г. працюють з дітьми за програмою «Упевнений старт» та відповідними розвиваючими зошитами. Програма використовує елементи технології едьютейнмента. Опитування показало низький рівень зацікавлення батьками таким видом навчання своїх дітей - це приблизно 10%.

Учителі початкової ланки Великополовецького НВК у своїй роботі з дітьми використовують прийоми навчання розвагою без використання ІКТ. Якщо ж задіюється комп'ютер чи смарт телевізор, то учителями (н-д, Федоренко Наталією Павлівною) на уроці використовуються тематичні презентації, навчальна гра «Таблиця множення», сервіси «Редактор тестів», «Фабрика кросвордів» (найчастіше це уроки природознавства, основ здоров'я, інформатики). Особливо багато прийомів едьютейнмента використовується на уроках першого класу НУШ (н-д, на уроках англійської мови Оверченко Т.А., яка використовує відеоматеріали із сайту «ABC kids TV»).

Учителі старших класів прийоми навчання розвагою використовують менше, мотивуючи це відсутністю інтерактивних дощок в класах, а подекуди й Інтернету та й віком учнів.

Наприклад, ось такі види роботи на уроках за технологією едьютейнмента використовують учителі початкової школи та старшої ланки без використання ІКТ Кузьменко Н.І., Хіврич С.М., Музиченко Р.Г., Рудійко Н.В., Колісник В.Г.:

1. Лицарська гра.
2. Місто професій.
3. Теремок-юніон.
4. Арт-майстерня.
5. Лісові розваги.
6. Шоу мильних бульбашок.
7. Портфель нових знань.
8. Занурення.
9. Скарбничка чарівна.
10. Школа юних детективів.

Отже, технологія едьютейнмента потребує ще значного і теоретичного, і практичного доопрацювання. Важлива проблема - це дотримання балансу між навчанням і розвагою. Популярність ігор не є ворогом освіти, а швидше новою моделлю навчання. Едьютейнмент – не просто навчання і розвага, це залучення, освіта, розвага і захоплення за допомогою різноманітних дидактичних засобів та з

урахуванням психологічних потреб вихованців.

Список використаних джерел

1. Дьяконова О. О. Понятие «эдыютейнмент» в зарубежной и отечественной педагогике / О.О.Дьяконова. Сибирский педагогический журнал. - 2012. - №6.- с.182–185. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/ponyatie-edyuteynment-v-zarubezhnoy-i-otechestvennoy-pedagogike>
2. Калинкина Д. К. Эдыютейнмент: просветительский потенциал медиаразвлечений /Д.К.Калинкина. - Режим доступу: <https://www.hse.ru/data/2015/02/06/1092077354/Дарья%20Калинкина.doc>
3. Крутій К. Едыютейнмент: навчання як розвага / К.Крутій. - Дошкільне виховання. - 2017. - № 1. - с. 2-6.
4. <https://osvitoria.media/experience/minecraft-u-shkoli-yak-dity-vchatsya-zadopomogoyu-populyarnoyi-gry/>
5. https://bristarstudio.com/uk/blog/uniland_uk
6. <http://osvita.ua/school/method/technol/759/>
7. Kahoot! – перевіряємо знання учнів, граючись [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ourboox.com/books/kahoot-перевіряємо-знання-учнів-граючись/>
8. <https://kidlandia.ua/ua/scho-take-kidlandiya.html>

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ, НАЙМЕЛОДІЙНІШИХ І НАЙСТАРОДАВНІШИХ МОВ СВІТУ

В. Цимбалюк

«Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова...» – писав Панас Мирний[8,164]. Це основа його буття, без якої він не може існувати, його генетичний код, який зафіксує у своїх буквених знаках найяскравіші сторінки історії та культури народу. Це наша найбільша духовна цінність.

Українська мова досить своєрідна, вона займає особливе місце серед індоєвропейської сім'ї мов. Про це переконливо висловились ще в ХІХ столітті відомі мовознавці світу. Так, Ізмаїл Срезневський писав: «Сила людей переконана, що українська мова є одна з найбагатших мов слов'янських, що вона навряд чи поступиться богемській щодо рясноти слів та висловів, польській щодо барвистості, сербській щодо приємності... мова поетична, музична, мальовнича»[8]. А польський мовознавець, знавець індоєвропейських мов, ще в 1880 році у своїй книзі «Давність малоросійської мови» висловив таку думку: «Займаючись довгий час порівнянням арійських мов, я прийшов до висновку, що малоросійська мова є старшою не лише за усі слов'янські, в тому числі і так звану старослов'янську, але й за санскрит, давньогрецьку, латину та інші арійські»[8].

Отже, за найновішими дослідженнями чесних і неупереджених науковців, українська мова вважається зараз однією з найбагатших, наймелодійніших і найстаровинніших мов у світі. Про це засвідчили і відомі Міжнародні конкурси серед мов світу. Це ми постараємось довести у своєму дослідженні.

Як не намагались у минулому принизити наш народ, нашу мову, заборонити її, знищити, але вона вистояла і знову засяяла у своїй чарівній красі. Про це гарно написав у свій час патріарх нашого українського слова Олесь Гончар: «Мова народу – це найбільший національний скарб, і ми всі маємо його оберігати... Віками народ витворював цю мову, витворив її, одну з найбагатших мов слов'янства, триста тисяч

пісень склала Україна цією мовою, в тім числі явивши пісенні шедеври незрівнянної краси, дала світові геніальних поетів, зажило українське слово шани й визнання серед народів близьких і далеких» [8, 165].

Дійсно, саме пісня врятувала наш народ і мову, адже основою мови є фольклорні скарби, а вони дуже багаті в Україні.

Отже, перша наша теза: наша мова – одна з найбагатших у світі. Цю тему останнім часом пропагував відомий дослідник Олекса Різників, видавши у Харкові книгу «Українська мова – тисячолітній скарб». Якщо словниковий склад міжнародних мов світу (англійської, російської) містить 200 тисяч слів (пригадаймо відомий російський тлумачний словник Даля), то сучасні тлумачні словники української мови включають у себе не менше слів. А звернемось до синоніміки української мови, яка найпереконливіше свідчить про багатство мови. До дієслова «іти» у синонімічному словнику С.Караванського поміщено не менше 50 слів. Мало в якій мові є таке багатство. Наведемо деякі слова з цього синонімічного ряду, особливо такі, які передають специфіку нашої мови: бродити, брести, блукати, волочитися, віятись, дибати, клигати, лізти, плентатись, топати, тупати, тарабалитися, чимчикувати, чалапати, чухрати, шкандибати, шурувати; фразеологічні звороти: волочити ногами, п'ятами наживати, брати ноги на плечі, возом їхати, дорогу міряти, дати маху, дати чосу, дати ногам волю, ледве ноги волочити, на крилах летіти, переставляти ногами, черепахою повзти тощо [1].

Де ще є таке багатство синоніміки! А чи можна в європейських мовах, де є артиклі, скласти невеличке оповідання, де б кожне слово починалось у реченні з однієї букви? А українською мовою і слов'янськими мовами це можна зробити. А таке багатство і різнобарвність слова витворилось під впливом неповторного українського довкілля з його степовими і гірськими просторами, багатющим рослинним і тваринним світом. Наведемо приклади таких слів, лише звучанням яких ми можемо зачаруватись: смерічка, черемшина, водограй, рідні плаї, верховина, полонина, струмочок, джерельце, веселка, кришталь, щебетання, діамант, самоцвіти, кетяг калини, яблуневоцвіт, журавлик, соловейко, лелека, любисток тощо.

В українській мові є звуки, яких нема в інших індоєвропейських мовах, ці звуки у них передаються двома буквами, наприклад, у англійській, німецькій та польській: це такі звуки, як Ж, Ч, Ш, Щ. Цим теж наша мова багатша від зазначених мов. Для української мови характерне трирядове чергування Г, К, Х із З, Ц, С (нога – нозі, рука – руці, вухо – у вусі), чого нема навіть у найближчій до нас слов'янській мові – російській. Дуже багатою є словотворча база української мови. Наведемо для прикладу хоча б слова із словотворчими суфіксами пестливості до найвідомішого нам слова «мама»: матінка, матуся, матусенька, матусечка, мамочка, мамонька, мамуня, мамуля, мамуся, маменятко, мамуленька, мамунечка і т.п.

А яке розмаїття граматичних форм в українській мові, що свідчить про її багато і старовинність, бо пізніші мови вдаються до спрощення таких форм. В українській мові аж 7 відмінків, серед них особливий – кличний, навіть у російській його нема, 4 відміни іменників. А як гарно звучить цей відмінок у фольклорних та поетичних джерелах: «Ой не світи, місяченьку», «Зоре моя вечірняя, зійди над горою», «Ой ти, зіронько, та вечірняя». У давальному відмінку зустрічаються дві паралельні форми чоловічого роду (столу, батькові). У нас є оригінальні форми утворення найвищого ступеня прикметників, чого нема в інших мовах: щонайдужчий, якнайшвидший, щоякнайближчий., оригінальна форма першої особи множини наказового способу («будьмо»), яку важко перекласти іноземною мовою. А де є ще такі неповторні вигуківі слова: Хай йому грець! Отакої! Ой лишенько! А бодай тобі! А дзуськи! От

тобі й маєш! і т.п. Можна згадати і багаті форми мовленнєвого етикету в українців, які зараз відновилися в мові, а раніше ми знали лише одне слово при зверненні до людини – «товариш». А тепер можна сказати: Вельмишановні пані і панове! Дорогі колеги! Любі друзі! Шановні добродії! Вельмишановна громадо! Шановне товариство! Шановні громадяни! Дорогі країни! тощо. Все це свідчить про багатство нашої мови.

А тепер звернемося до такої її особливості, як мелодійність і милозвучність. Очевидно, вона іде від нашої пісенної творчості, яка вважається найдавнішою, адже археологи ще в 20 тис. до н.е. біля Мізина (Чернагівщина) знайшли музичний інструмент, виготовлений нашими предками із кісток мамонта. Отже, наш народ не даремно вважається найпісеннішим у світі. На міжнародних конкурсах 1928 та 1934 років на визначення кращої за мелодійністю мови в світі українська мова єдина серед інших мов двічі займала призове місце поряд із італійською, французькою, перською, грузинською. А в 1936 році в Брюсселі на Міжнародному конкурсі на кращу фольклорну пісню перше місце зайняла українська пісня» [8, 43].

А чим же досягається мелодійність і милозвучність нашої мови?

У нашій мові нема нагромадження приголосних, як, наприклад, у чеській чи тюркській, а відбувається їх спрощення у сполученнях ЖДН, ЗДН, СТН, СТЛ, немає нечітких голосних, як, наприклад, в російській мові (акання) та англійській мові, носових голосних, як у польській мові, коротких і довгих голосних, як у французькій мові, дифтонгів, як у німецькій мові. Для української мови характерне повноголосся - ОРО-, -ОЛО-, два приголосні звуки (протяжний Г і проривний Г), африкати ДЖ, ДЗ, чого нема в інших мовах. Існує правило відкритого складу у поезії: За го-ра-ми го-ри, хма-ро-ю по-ви-ті, за-сі-я-ні го-рем, хма-ро-ю по-ви-ті.

А найголовніше, з допомогою чого створюється мелодійність фрази, вільне чергування У-В, І-Й, З-ІЗ-ЗІ, а також паралельні форми дієслів: читати – читать, читаємо. Читаєм, сміятися – сміятись. Усе це надає милозвучності і поетичності нашій мові.

Наша мова за останніми дослідженнями науковців вважається однією з найстаровинніших мов у світі, адже на території України була Трипільська цивілізація ще у 6-3 тис. до н.е., чого не спостерігається у Європі (грецька і римська цивілізації виникають у I тис. до н.е.). А такі відомі науковці, як М.Суслопаров, В.Даниленко, А.Кифішин розшифрували писемність на території України ще в доісторичні часи та ще із звуко-буквеною абеткою) [7,77-93].

Відомий український мовознавець, професор Іван Ющук, порівнявши граматику латинської і української мов, прийшов до висновку, що ці обидві мови мають дуже багато спільних граматичних форм, отже, формувалися вони одночасно ще з 2 тис. до н.е. Наведемо для прикладу лише спільність особових закінчень у дієслова: лат. sedeo – sedes – sedet – sedemo – sedete – sedent, де є повна відповідність. У обох мовах є клична форма, спільні закінчення іменників чоловічого та жіночого родів у називному відмінку однини і множини(Brute, numeri, arena) [10].

А граматичні форми дуже застигли. І чим давніша мова, тим вони більше зберігаються. Все це свідчить про надзвичайну старовинність нашої мови, як і те, що дослідив відомий санскритолог Степан Наливайко у книзі «Таємниці розкриває санскрит», де він відзначає, що в українській мові зустрічається близько тисячі слів спільного кореня. А санскрит – це давня індійська літературна мова, якою написані найдавніші літературні пам'ятки світу («Рігведа», «Махабхарата») у 2 тис. до н.е. і яка формувалася у старовину на території Північного Причорномор'я. Це вже довели найвідоміші дослідники санскриту [4].

Не забуваймо про те, що мова є основою життя народу, його найдорожчим скарбом, витвореним для людини. Без мови не може існувати народ. Отож гордімося тим, що ми українці і маємо такий дорогоцінний скарб, як рідна мова, яку ми повинні всіляко берегти і захищати.

Список використаних джерел

1. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С.Караванський. – К., 1993.
2. Кифишин А. Древнее святилище Каменная Могила / А.Кифишин. – К., 2001.
3. Красуский М. Древность малороссийского языка / М.Красуский. – Одесса, 1880.
4. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит / С.Наливайко. – К., 2000.
5. Новий тлумачний словник української мови. У 3-х т. – Т.1-3. – К., 2007.
6. Різників О. Українська мова – таємниця тисячоліть / О.Різників. – Харків, 2017.
7. Суслопаров М. Розшифрування найдавнішої писемності із берегів Дніпра / М.Суслопаров // Іванченко Р. Київська Русь: початки української державності. – К., 1995. – С.77-93.
8. Цимбалюк В.І. Наш квітучий Сад: незвідані таємниці рідної мови. /В.І.Цимбалюк,В.Д. Шинкарук,Т.Ф. Семашко. - К. :Видавництво «Міленіум», 2018.- 188с.
9. Шилов Ю. Валентин Даниленко – дослідник писемної традиції в Україні / Ю.Шилов // Український світ. --- 1994. – №3-4. – С.18-20.
10. Ющук І. Мова наша українська / І.Ющук. – К., 2003.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ "STORYTELLING" В ЕКОНОМІЧНІЙ ОСВІТІ ШКОЛЯРІВ

О. Часнікова

НАПН України в науково-аналітичній доповіді «Про зміст загальної середньої освіти» (2015 р.) актуалізує потребу «забезпечення діяльнісного підходу до навчання предмета на основі включення засвоєних знань і вмінь у контекст розв'язання навчальних ситуативних завдань, значущих для життєдіяльності дитини відповідної вікової групи [1]. Зазначене стосується й економічної освіти школярів, адже відносно традиційного змісту шкільної освіти, освіта економічна перебуває в українській школі на етапі становлення змісту й активного розвитку як наскрізної освітньої лінії, що зумовлює потребу створення навчальних посібників (підручників, зошитів), розробку ефективного методичного арсеналу вчителя, зокрема технологій навчання економічних знань і формування вмінь та життєвих навичок на основі діяльнісного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого підходів.

Будучи інноваційною за багатьма ознаками, економічна освіта школярів зумовлює її впровадження в сучасному й цікавому для учнів, навіть неординарному, вигляді. Залучення у вітчизняну школу зарубіжного досвіду економічної освіти молоді сприяло блискавичному поширенню у середовищі педагогів такої нової-старої технології, як storytelling.

Чому нової-старої? Відповідь пропонує Інтернет, де на прямий запит про сторітеллінг українською мовою є понад 270 тис. статей, російською – близько 600 тис., англійською – понад 100 тис. Пропонується й масив інформації (як науково-педагогічної, так і популярної), зосередженої на пошуку істини у двох площинах: по-перше, це – метод, спосіб, методика, технологія чи ще щось інше; по-друге, яка саме

галузь знань має переваги використання storytelling. На нашу думку, стосовно економічної освіти школярів storytelling є технологією, оскільки може застосовуватися як система засобів, форм і способів організації освітньої взаємодії, забезпечує ефективне навчання на основі комплексу цілей і сконструйованих педагогом самостійно або спільно з учнями моделей опанування економічних знань. До того ж і в документах ЮНЕСКО технологія навчання представлена як системний метод створення, викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних, людських ресурсів і їхньої взаємодії. Зазначене враховує особливості сьогодення щодо реалізації завдань економічної освіти школярів.

Приймаючи загальне розуміння сторітеллінгу як кальки з англійської мови, додамо, що storytelling як оновлена й модернізована розповідь історій сягає корінням і Біблії, і діалогів Платона, і притч Г. Сковороди тощо. Зокрема, й педагогічна спадщина В. Сухомлинського – 1500 оповідань, казок, новел, притч для дітей – також ілюструє ефективність навчання й виховання учнів у цій формі опанування знань і набуття корисних для життя навичок.

Відома світові книга Сари Коун Брайант (народ. в 1873 р.) «Как рассказать истории детям» (“How to tell stories to children and some stories to tell”) саме за такий підхід до навчання неодноразово перевидавалася різними мовами світу. С. Брайант вважала, що сторітеллінг забезпечує два найбільш важливі результати навчання: 1) жваву атмосферу в класній кімнаті, зняття напруженості, невимушену атмосферу; 2) найпростіший шлях установлення контакту між учителем і учнями, привернення й утримання їх уваги, що є цінним у дидактичному плані. Це також – спосіб демонстрації унікальності уяви індивідуума, який репрезентує різновид народної творчості, доступної людям будь-якого віку і здібностей. Для впровадження цієї технології не потрібне ніяке спеціальне обладнання, крім уяви [3]. У 1986 р. вийшла робота К. Egan “Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and Curriculum in the Elementary School”, у якій сторітеллінг було презентовано як альтернативу організації навчання в початковій школі [4].

Оновлення сторітеллінгу як освітньої технології для дорослих зумовив стрімкий економічний розвиток держав у ХХ ст.: його використовують у бізнесі, маркетингу, коучингу, політиці, освіті. З 90-х рр. ХХ ст. його активно пропагує в Америці Девід Армстронг, який у книзі “Managing by Storying Around Managing by Storying Around: A New Method of Leadership” (1992) описав власний досвід застосування сторітеллінгу з метою мотивування працівників, розвитку у них ефективних способів мислення, розуміння ними потреби нововведень [2]. Сфера застосування storytelling у ХХІ ст. значно розширилася: менеджмент, маркетинг, PR, нарративна психотерапія, копірайтинг, web-дизайн, риторика, педагогічні наукові розвідки тощо.

Для економічної освіти сьогодні пропонують матеріали спеціалізовані інтернет-ресурси. Серед них: сайт «Digital Storytelling» викладача середньої школи Девіда Бреара (David Brear), який пропонує посилання на різноманітні практичні ресурси й приклади; сайт Мег Ормістон (Meg Ormiston) «Digital Storytelling Resources» призначений для викладачів, має посилання й приклади історій, відео, а також ідеї для створення історій та книги зі створення історій за допомогою Microsoft Office PowerPoint; сайт Джудіт Ренс Роуні (Judith Rance Roney) «Digital Storytelling for Language and Culture Learning» презентує її роботу в багатомовних класах і містить рекомендації щодо використання нових технологій тощо. Доступні й немало ресурсів, присвячених цифровим історіям, у тому числі, сайтів, навчальних програм, книг, статей, прикладів історій, семінарів і технічних засобів [6].

Цікаву інформацію містять інтернет-ресурси з матеріалами про видатних, з точки

зору економічного благополуччя, людей. Наприклад, нещодавно розміщено головні думки з виступу відомого підприємця Білла Гейтса перед старшокласниками під умовною назвою «Про це не розкажуть у школі» [5]. [Забезпечуючи економічну освіту в українській школі, на наше](#) переконання, про це важливо розказувати учням будь-яких класів.

Оскільки досліджувана освітня технологія ґрунтується на засадах психології, педагогіки, дидактики, аксіології, риторики, стилістики, власне економічних знань і дозволяє в процесі навчання розвивати в учнів, крім економічного мислення, ще й образне мовлення і акторство, уміння утримувати увагу однокласників, дискутувати, то, очевидно, саме така результативність і є освітнім ресурсом сторітеллінгу, зумовлює його активне впровадження педагогами. Безсумнівно, що цікава історія, розказана однокласником чи вчителем про щось важливе й несподіване, привертає увагу учнів, легко запам'ятовується. Ми виходимо з того, що сторітеллінг забезпечує ефективне моделювання уроку, дозволяє персоніфікувати освітньо-навчальні завдання і вправи, продуктивно доповнює комплекс традиційних і інноваційних технологій сучасної школи, проте не є універсальною технологією в аспекті економічної освіти старшокласників. Пропонуємо інтегрувати сторітеллінг з уже апробованими інтерактивними педагогічними технологіями економічної освіти старшокласників, які ґрунтується на особистісно зорієнтованому підході, а саме: проектною технологією, технологією навчання у співпраці та взаємодії, технологією колективного навчання, технологією «Портфоліо учня» тощо. Інтеграція сторітеллінгу в комплекс шкільних освітніх технологій відповідатиме умовам класноурочної системи реальної школи, сприятиме особистісному розвитку учнів у процесі навчання, формуванню у них економічного мислення й навичок економічно компетентного громадянина.

Про те, як саме створювати й розказувати історії, йдеться сьогодні в багатьох публікаціях учителів, науковців, діячів громадських організацій. Пропоновані аспекти практично ідентичні тим, що вчать учні в середній та основній школі на уроках зв'язного мовлення: вступ – основна фабула чи сюжет – висновки чи мораль. Історії економічного змісту, з нашої точки зору, мають обов'язково містити аксіологічний аспект, тобто розкривати особистісне ставлення автора оповіді до способу отримання матеріальних благ, фактів набуття чи втрати фінансів, прогнозування наслідків тих чи інших економічних явищ тощо. Наприклад, як у казці «Золоте копитце»: захотів персонаж багато золотих монет і в результаті нестримного бажання загинув під ними. Історії можуть бути реальними, такими, що дійсно відбувалися, або вигаданими, проте й ті й інші призначені ілюструвати певну ідею, формувати ціннісне ставлення до економічних явищ і вчинків.

Економічна освіта сьогодні спрямована на формування й розвиток економічного мислення старшокласників, отже є актуальною потребою і особистості, і держави. Упровадження економічної освіти в школах ускладнене соціально-економічними суперечностями, які потребують ефективного розв'язання на рівні держави: між соціальною значимістю економічної освіти і відсутністю (в основному) відповідного освітнього предмета в базовому навчальному плані шкіл; між потребою підготовки вчителів до виховання економічно грамотної особистості школяра і недостатнім сучасним науково-методичним забезпеченням шкільної економічної освіти; між інтересами суспільства у затребуваності економічно свідомої особистості для забезпечення сталого економічного розвитку держави і благополуччя сім'ї та неефективним фінансово-економічним супроводом державної системи освіти. Діалектика суспільних процесів дозволяє прогнозувати, що подолання означених

протиріч лежить у площині виходу на державницькі горизонти нового покоління фахівців, які на основі економічно-ціннісного ставлення до розвитку держави й суспільства в будь-якій галузі виробництва матеріальних чи духовних благ будуть сповідувати філософію взаємообумовленості розвитку економіки й системи освіти.

На перспективу визначаємо актуальність розробки цифрового контенту сторітеллінгу в економічній освіті школярі.

Список використаних джерел

1. Про зміст загальної середньої освіти: Науково-аналітична доповідь / За заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: НАПН України, 2015.– 118 с.
2. David M. Armstrong. Managing by Storying Around: A New Method of Leadership / David Armstrong. New York: Doubleday Currency, 1992. – 272 p.
3. <https://www.readanybook.com/ebook/how-to-tell-stories-to-children-and-some-stories-to-tell-3817>
4. https://www.researchgate.net/publication/37692546_Teaching_as_Story_Telling_An_Alternative_Approach_to_Teaching_and_Curriculum_in_the_Elementary_School
5. <https://lifehacker.ru/vyskazyvaniya-o-zhizni-bill-gejts/>
6. <file:///C:/Users/User/Downloads/digitalstorytellingebook.pdf>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

І. Ярмутьська

Формування змісту освіти в критеріях компетентісно орієнтовного підходу створює умови для розвитку особистості, здатної орієнтуватися та реалізуватися у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, стрімкому розвитку усіх сфер громадського життя. Розвиток ключових компетентностей залежить від впровадження учителем освітніх технологій, що не лише розкривають пізнавальний потенціал учнів, а й формують їхню суб'єктність в освітньому процесі.

Державний стандарт наголошує, що необхідно формувати в учнів громадську відповідальність та правову самосвідомість, духовність і культуру, ініціативність, самостійність, толерантність, здатність до соціалізації в суспільстві [4]. Про формування соціальної компетентності учнів, як однієї з ключових компетентностей зазначено і в Концепції Нової української школи [1].

Компетентності є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність учня, випускника до життя, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства. Так, прикладом ключових компетентностей можуть бути: здатність співпрацювати та працювати в команді, розв'язувати конфлікти, застосовувати інформаційні та комунікаційні технології [2, 16].

На нашу думку, використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української літератури є невід'ємною складовою формування не лише предметних компетентностей, а й ключової соціальної компетентності. Ефективним засобом в її формування є застосування інтернет-ресурсів – служб зі створення мережових спільнот, спільного зберігання відео та графічних файлів, колективного редагування гіпертекстових документів, сайтів для спільного зберігання мультимедійних ресурсів. Сучасні інтернет-ресурси мають соціальний характер –

орієнтовані на взаємодію користувачів, тобто на спільне створення та опрацювання матеріалів. Таким чином, можемо говорити про формування соціальної компетентності при використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності.

Соціальна компетентність підлітків – це компетентність дорослішання – «здатність» дитини аналізувати оточення навколо себе, адекватно оцінювати власні можливості й вибудовувати стратегії взаємодії з навколишнім світом [5, 7].

Використання інтернет-ресурсів на уроках української літератури підвищує мотивацію та активізує пізнавальну діяльність учнів, забезпечує активну співпрацю, та дозволяє застосовувати диференційовані завдання. Крім цього, за допомогою інформаційних технологій зручно організувати дистанційне навчання у разі виникнення потреби, або ж для взаємодії учнів у позаурочний час. Доцільним є використання інформаційних технологій у навчанні дітей з особливими потребами.

Розвиток соціальної компетентності учня залежить більшою мірою від створення психолого-педагогічних умов, зокрема – спеціально організованої діяльності, під час якої дитина має можливість отримати теоретичні знання про соціальну реальність; застосувати наявний соціальний досвід у соціальній практичній діяльності; реалізувати індивідуальні потенційні лідерські можливості, сформувати та розвинути ціннісні орієнтації та установки, які не вступають у протиріччя зі соціальними нормами; розвиватися як толерантна особистість, яка вміє приймати та поважати світогляд інших; навчитися впливати на соціальні ситуації, що можна змінити, та намагатися вплинути на ті, що, за загальною думкою, змінити неможливо; приміряти в дії різні соціальні ролі; навчитись встановлювати конструктивні відносини з соціальним середовищем, розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом [3, 26].

Для реалізації зазначених перспектив на уроці української літератури доцільним є використання інтернет-ресурсів, які передбачають групову проектну діяльність. Такою роботою може бути складання ментальної карти.

Ментальна карта (асоціативна карта, інтелект-карта, карта знань) – спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем, що забезпечують демонстрацію асоціативних зв'язків понять та об'єктів в єдиному візуальному просторі .

Переваги використання ментальних карт в освітньому процесі:

- процес створення ментальних карт сприяє розвитку креативного та логічного мислення;

- використання ментальних карт формує вміння класифікувати та систематизувати отриману інформацію, підвищуючи якість навчання;

- робота з ментальними картами впливає на концентрацію уваги та розвиток пам'яті.

Ментальні карти можна використати на різних етапах уроку, особливо ефективно використання на етапі узагальнення та систематизації знань. Методично виправданим є складання ментальних карт у груповій проектній діяльності, коли кожен учень, виконуючи певне завдання застосовує не лише свій творчий потенціал, а й соціальний досвід у практичній співпраці.

Не менш ефективним засобом формування соціальної компетентності учасників навчального процесу є використання інтернет-ресурсів для створення віртуальних стін – освітніх інструментів, що органічно синтезують в інтерактивному форматі текст, графічні зображення, мультимедійні файли, посилання на віртуальні сторінки. Використання віртуальної стіни передбачає можливість не лише розміщувати власні

матеріали та реалізовувати індивідуальні потенційні можливості, а й коментувати та оцінювати роботи інших учасників, приміряти на себе різні соціальні ролі.

Нами було розроблено та впроваджено завдання з української літератури для учнів 8 класу: створити сторінки у соціальних мережах героїв повісті Юрія Винничука «Місце для дракона». Для можливості проведення аналізу та оцінення виконання завдання, скріншоти виконаних робіт рекомендовано розмістити на заздалегідь створеній віртуальній стіні Padlet. Таке завдання не передбачало механічного відтворення вивченого матеріалу, чи перевірки на знання тексту твору, для створення профілю літературного героя учні уявляли, що персонажі – їхні сучасники, моделювали їх зовнішній вигляд, підбирали відповідні статуси для соціальних мереж, заповнювали сторінку відповідними особистими даними, аналізували мотивацію їх взаємин в соціумі. Зазначимо, що проектуючи соціальні сторінки Князя Люботинського, Дракона Григорія, Пустельника та інших персонажів повісті, учні аналізували соціальні ситуації, пов'язані з літературними героями, пропонували шляхи розв'язання конфліктів, порушених у творі. Розміщуючи виконані роботи на Padlet учні мали можливість переглядати, коментувати та оцінювати роботи один одного, формуючи толерантність та вміння приймати та поважати думку інших.

Методично виправданим на уроці української літератури є використання віртуальних плакатів, що містять гіперпосилання, об'єднані спільною темою, яка допомагає систематизувати навчальний матеріал, сконцентрувавши значний обсяг інформації. Перевагами його використання в освітній діяльності є технічна доступність, ефективність організації інформаційного простору; можливість залучення учнів до створення власного продукту. Одним із видів роботи із використанням віртуального плаката може бути складання біографічної довідки письменника чи оформлення інтерактивної літературної газети. Колективна робота над створенням віртуального плаката розвиває у кожного учасника процесу вміння встановлювати конструктивні відносини з соціальним середовищем, формує розвиток ціннісних орієнтацій та установок, які не вступають у протиріччя зі соціальними нормами.

Отже, формування соціальної компетентності учнів на уроках української літератури є актуальною проблемою сучасного освітнього процесу.

За нашим переконанням, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема інтернет-ресурсів, на уроках української літератури сприяє досягненню загальноосвітніх цілей, формуванню ключових та предметних компетентностей, розвитку естетичних смаків сучасних учнів.

Перевагою інтернет-ресурсів є доцільне їх використання на різних етапах уроку, динамічне застосування під час позаурочної роботи та дистанційного навчання. Сервіси розроблені з можливістю виконувати групові види роботи та застосовувати елементи проектної діяльності, що сприяє формуванню соціальної компетентності учнів.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – 27/10/2016. – Режим доступу : <http://goo.gl/P7eZzn>

2. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / Оксана Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2003. – С.13-42.

3. Прашко О. В. Особливості розвитку соціальної компетентності у підлітків. Наука - практиці № 11 (18) /11/2013. – С. 23-27.

4. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]: Постанова №1392, Стандарт, План / Кабінет Міністрів України. – К., 23.11.2011. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.

5. Рябуха. І. М. Управління розвитком соціальної компетентності учнів: зміст, структура, модель: Посібник.-Херсон: Грінь Д. С., 2011. –96 с.

6. Шахрай В. М. Формування соціальної компетентності особистості як умови її якісної взаємодії з суспільством / В. М. Шахрай // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Педагогічні науки. – 2012. – № 7 (242). – Частина II. – С. 53-59.

ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

О. Скопич

Однією з найважливіших функцій початкової освіти в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства є збереження і зміцнення здоров'я школярів. Формування компетентної особистості, здатної до здорового способу життя, є соціальним замовленням держави, зумовлене часом. Виховання свідомого ставлення до свого здоров'я як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного і психічного здоров'я: головні завдання. Слід наголосити, що в Україні цілеспрямовано і послідовно визначається державна політика щодо формування основ здорового способу життя населення. Конституція України визнає життя і здоров'я людини одними з найвищих соціальних цінностей. Напрямки державної політики в галузі виховання здорового способу життя сформульовані у Законах України «Про освіту», і є одним з пріоритетних завдань загальної середньої школи [1]. Держава, відповідаючи перед громадянами за свою діяльність, зобов'язана забезпечити виховання здорового покоління, від чого значною мірою залежить стан продуктивних сил країни, її економічний, оборонний, інтелектуальний, духовний потенціал, ресурс розвитку суспільства. Концепція нової української школи визначає одним із пріоритетних напрямків державної політики в галузі освіти є пропаганда здорового способу життя, підготовка педагогів та учнів до формування здоров'язбережувальної компетенції [4].

Кожна людина прагне бути здоровою, почуватися в безпеці й досягти успіху своєму житті. Але на шляху до цього чимало перепон. Серед них ті, що не залежать від нашої волі (спадковість, екологічні проблеми, соціальні катаклізми, епідемії), і ті, які ми створюємо собі самі. З іншого боку, сучасний світ становить перед людиною нові виклики і завдання, впоратися з якими без належної підготовки непросто.

Видатний педагог В. Сухомлинський писав, що піклування про здоров'я дітей – це найважливіша праця вихователя. Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у власні сили, оволодіння уміння та навичками, успішність [5].

Стан здоров'я школярів у сучасній Україні викликає занепокоєння: порушення постави, вірусні захворювання, незадовільна фізична підготовленість [2, с. 46]. Інтеграція України в європейський освітній простір обумовила необхідність

перегляду педагогічних підходів до формування здоров'язберігаючої компетентності учнів.

Під час навчання у школі учні мають здобути різнобічні знання про здоров'я людини з різних галузей науки, що є підґрунтям для формування умінь і навичок, які допомагають людині підтримувати власне здоров'я. Так, відомо, що тривале сидіння спричиняє зменшення працездатності всього організму, особливо мозку: знижується увага, слабшає пам'ять, погіршується координація рухів. У малорухливих дітей порушується постава: розвивається сутулість і сколіоз. Гіподинамія – зниження рухової активності, негативно впливає на здоров'я школярів. Значне навчальне навантаження в школі та вдома; нераціональне харчування, недотримання режиму сну, навчання, відпочинку – все це не сприяє правильному розвитку дитини, зміцненню її здоров'я, створенню здоров'язберігаючого середовища.

«Здоров'язбережувальне середовище початкової школи – це педагогічно організована система умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів початкової освіти і забезпечують ефективність освітнього процесу на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів» [2, с. 45]. Для вчителя початкового навчання основною формою формування здоров'язберігаючої компетентності є урок. Тому педагог в першу чергу має спиратися на дидактичні вимоги до уроку:

Критеріальними показниками аналізу уроків у початковій школі з точки зору педагогіки здоров'я є наступні: *санітарно-гігієнічні: організаційно-навчальні, психологічні, навчально-методичні:*

Особливої уваги потребує стан здоров'я молодших школярів. Коли дитина тільки переступила поріг школи, їй важко звикати до уроку, режиму роботи, тут потрібна вміла, чуйна і тактовна підтримка вчителя. Тому в своїй педагогічній діяльності вчителі повинні створювати сприятливі умови навчання дитини в школі; оптимальну організацію навчального процесу. Намагатися зробити все, що належить від вчителя для створення сприятливого мікроклімату: перевірити освітлення, температурний режим, провітрити кімнату, дотримуватись правил гігієни тощо. При розсаджуванні дітей за парти користуватися такими критеріями: вади здоров'я (зір, слух, спина), зріст, психологічна сумісність.

Упроваджуючи нові прогресивні технології та інтерактивні методи навчання, намагатися дотримуватися правила: «не нашкодь, навчаючи». Для цього під час навчального процесу стежити за своєчасною зміною статичної напруги під час письма та читання (фізкультхвилинки, вправи для корекції зору, музичні паузи).

Забезпечувати зміну різних видів навчальної діяльності, використовувати наочність з урахуваннями вимог гігієни; використовувати позитивні емоції, які полегшують засвоєння матеріалу, що в свою чергу зменшує втому, стимулює вищу нервову діяльність, покращує психологічний клімат у класі. Уроки в початковій школі мають бути цікавими, веселими, захоплюючими. Потрібно частіше грати у рухливі ігри та естафети, що сприяють створенню гарного настрою, зміцненню здоров'я, виховують в учнів найкращі риси характеру, розвивають інтелект.

Уміння і навички, що стосуються здорового способу життя і безпеки життєдіяльності, потребують багаторазового вправляння, тому в організації їх застосовування в практиці переважають практичні вправи і ігрові ситуації, індивідуальна й групова діяльність. Обов'язковим є зв'язок із життєвим досвідом дітей, урахування умов, в яких вони перебувають удома.

Н.С. Коваль, вважає що ефективним у формуванні здоров'язберезувальн компетентності є також навчання здорового способу не лише на уроках, а і в позаурочний час. Тому доречними і актуальними є теми позаурочних заходів, таких як: «Шлях до здоров'я», «Здорові зубки», конкурси – малюнків «Здоров'я – найголовніше багатство», тематичні практикуми [3].

Отже, від здоров'я, гарного самопочуття і бадьорості дітей залежить їх духовне життя, світосприйняття, розумовий розвиток, рівень навчальних досягнень, віра у свої сили. Тому найважливішою справою будь-якої школи є турбота про здоров'я учнів, формування здоров'язберезувального середовища.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Ільченко В.Р. Дидактичні умови здоров'язберезувального навчального середовища / В.Р. Ільченко // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук. практ. конф. «Теоретичні та методичні основи організації здоров'язберезувального навчального середовища загальноосвітньої школи та ВНЗ», (14 квіт. 2011 р.) / редкол.: В.Р. Ільченко (гол. ред.) та ін. – Полтава, 2011. – Вип. 3. – С. 45–52.

3. Коваль Н.С. Формування здоров'язберезувальної компетентності учнів початкових класів / Н.С. Коваль // Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика : матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених пам'яті Т.М. Байбари (Полтава, 3–4 квіт. 2012 р.) / Полтавський нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава : ПП Шевченко, 2012. – С. 78 – 80.

4. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7–299.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРЕНІНГУ «РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У ЗНИЖЕННІ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ НА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ»

І. Заїка

Актуальність дослідження Соціально–економічні процеси, які відбуваються сьогодні в Україні, вимагають нових підходів до розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів з метою забезпечення високої ефективності їх діяльності. Один із таких підходів полягає у розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів в умовах соціальної напруженості, враховуючи психологічні особливості педагогічних працівників.

Одним із важливих напрямів психологічної підготовки педагогічних працівників до розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів в умовах соціальної напруженості, на нашу думку, є *психологічний тренінг*. Важливо відмітити, що така форма більш значуща, тому що передбачає поєднання теоретичних та практичних знань і має активну форму отримання знань та відпрацювання нових навичок [1: 10]. Мета дослідження: – аналіз ефективності впровадження тренінгу «Роль організаційної культури закладів освіти у зниженні

впливу соціальної напруженості на педагогічних працівників».

Методика та організація дослідження. Проблема впливу соціальної напруженості знайшла певне відображення в роботах ряду вітчизняних дослідників [5; 7; 8].

Психологічні особливості організаційної культури в освітніх організаціях відображено в розробках Л. М. Карамушки [3; 4; 6; 9] та ін.

Особливості застосування технології Mindfulness-Based Cognitive Therapy, як терапевтичного засобу було висвітлено в роботах ряду авторів [2; 10; 11], однак, відсутні розробки, які стосуються впровадження даної технології для вирішення психологічного забезпечення діяльності освітніх організацій.

Апробація експериментальної програми психологічної підготовки педагогічних працівників закладів освіти до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості була реалізована в Новосіклівській загальноосвітній школі I-III ступенів Києво-Святошинського району Київської області (30 осіб) впродовж 2018 року.

Результати дослідження

1. Було виділено дві групи критеріїв оцінки ефективності тренінгу: *основна група критеріїв*, яка стосувалася оцінювання педагогічними працівниками рівня вираженості особистісної напруженості (показники ситуативної та особистісної тривожності, соціальної фрустрованості), а також рівня розвитку характеристик організаційної культури. *Додаткова група критеріїв* стосувалася ставлення педагогічних працівників до тренінгу.

2. Стосовно оцінювання педагогічними працівниками рівня вираженості особистісної напруженості, то в результаті формувального експерименту зафіксовано статистично значущі відмінності ($p < 0,05$) між результатами першого і другого зрізів в експериментальній групі.

3. Щодо *особистісної тривожності*, то результати розподілились таким чином: найбільша кількість респондентів показали високий рівень особистісної тривожності (63,3%); другу групу склали респонденти з середнім рівнем особистісної тривожності (3,3%). Низький рівень виявлено у незначній кількості педагогічних працівників (3,3%). Після експерименту рівень особистісної тривожності знизився і були отримані такі дані: високий рівень (33,3%), середній рівень (40,0%) та низький рівень особистісної тривожності відмітили 26,7% респондентів. У контрольній групі також виявлено певну динаміку до зниження особистісної тривожності але зменшення показників не є значущим та має випадковий характер.

4. Згідно з отриманими даними простежується позитивна динаміка між першим та другим зрізом в експериментальній групі щодо *ситуативної тривожності*. На початку експерименту були отримані такі результати: найбільша кількість респондентів показали високий рівень ситуативної тривожності (56,7%); другу групу склали респонденти з середнім рівнем ситуативної тривожності (40,0%). Низький рівень виявлено у незначній кількості педагогічних працівників (3,3%). Другий зріз експерименту показав, що рівень ситуативної тривожності знизився і були отримані такі дані: високий рівень (30,0%), середній рівень (46,7%) та низький рівень особистісної тривожності відмітили 23,3% респондентів. У контрольній групі також виявлено певну динаміку до зниження ситуативної тривожності але значущих змін не зафіксовано.

5. Щодо *соціальної фрустрованості*, то в першому зрізі в експериментальній групі було виявлено, що «помірний» рівень соціальної фрустрованості відмітили 3,3% респондентів, «невизначений» рівень соціальної фрустрованості 6,7%

респондентів, «знижений» рівень 33,3% педагогічних працівників, «дуже низький» рівень соціальної фрустрованості 50,0% респондентів та взагалі «відсутня» соціальна фрустрованість 6,7% педагогічних працівників. Другий зріз експерименту показав, що «помірний» рівень соціальної фрустрованості відмітили 0 % респондентів, «невизначений» рівень соціальної фрустрованості 0% респондентів, «знижений» рівень 13,3% педагогічних працівників, «дуже низький» рівень соціальної фрустрованості 63,3% респондентів та взагалі «відсутня» соціальна фрустрованість 23,3% педагогічних працівників.

6. Стосовно характеристик організаційної культури закладу освіти. Були отримані такі дані: педагогічні працівники оцінили на високому рівні всі *складові організаційної культури* загальноосвітніх навчальних закладів, а саме («комунікації»: із 50.0% до 70.0%; «управління»: із 43.3% до 73.3%; «робота»: із 33.3% до 66.7%; «мотивація»: із 40.0% до 76.7%; Індекс організаційної культури: із 26.7% до 63.3%). Щодо контрольної групи, то статистично значущих відмінностей між результатами першого та другого зрізів за цим показником зафіксовано не було. Стосовно *типів організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів*, то були отримані такі дані: культура «особистість»: із 33.3% до 56.7%; культура «завдань»: із 56.7% до 90.0%. Слід зазначити, що зменшилась кількість педагогічних працівників, які оцінили на високому рівні такі типи культури загальноосвітніх навчальних закладів, як культура «ролей»: із 40.0% до 16.7%; культура «влади»: із 13.3% до 0%. Щодо контрольної групи, то статистично значущих відмінностей між результатами першого та другого зрізів за цим показником зафіксовано не було.

7. Додаткова група критеріїв, яка стосувалася оцінки педагогічними працівниками відповідності змісту тренінгу, то більшість досліджуваних (85%) оцінили цей показник найвищою оцінкою (5 балів), 10% опитаних оцінили даний показник нижче і поставили 4 бали, 5% опитаних оцінили цей показник на 3 бали.

8. Аналіз тем, які доцільно було б розглянути в більшому обсязі показав: «емоційне вигорання» - 40%, «взаємостосунки вчитель – учень» 20%, «методи зняття напруги, стресу» 30%, «самоаналіз» – 5%, «вплив на групу» -5%.

9. Додатково на думку опитаних, можна було б включити до курсу тренінгу такі теми: «пошук життєвого балансу» 55% опитаних; «робота над самовдосконаленням» 40% опитаних; «робота з учнями» 5%.

10. Форми і методи роботи більшість педагогічних працівників (70%) оцінили на «5» балів, 30% - на «4» бали. Звертає увагу на себе той факт, що ніхто з опитаних не оцінив показник на «3», «2», «1» бали. Зручність та комфортність форм та методів роботи було оцінено за найвищими балами –«5» 80% та «4» (20%).

11. Найпривабливішими методами і формами тренінгу педагогічні працівники відмітили виконання творчих завдань, «групові обговорення», «мозкові штурми», «робота в групах», «вправи на релаксацію», «споглядальні практики», «методи гармонізації з суспільством». Аналіз відповідей показує, що такі нові вправи, як практики майндфулнес отримали високу позитивну оцінку у учасників тренінгу.

Висновки.1.Результати програми психологічної підготовки педагогічних працівників до розвитку організаційної культури в умовах соціальної напруженості та оцінка її ефективності дали змогу виявити якісні зміни в експериментальній групі, на відміну від контрольної. 2. Дослідження на основі статистично значущих показників показало, що у педагогічних працівників значно знизилась показники особистісної напруженості (ситуаційної та особистісної тривожності, рівня соціальної фрустрованості). 3.Значно підвищився рівень оцінювання складових та типів організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів. 4. Дані, які

отримані за другим критерієм ефективності тренінгу, довели актуальність використання тренінгу для психологічної підготовки педагогічних працівників до розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів в умовах соціальної напруженості. 6. У цілому результати формульованого експерименту підкреслили важливість використання тренінгу для підготовки педагогічних працівників до розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів в умовах соціальної напруженості.

Список використаних джерел

1. Гончаренко Я. В. Зміст і структура тренінгу «Психологія розвитку орієнтації на клієнта в персоналу комерційних організацій» / Я. В. Гончаренко // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки. – 2018. – № 1 (12). – С. 7–16.

2. Кабат-Зинн Дж. Куда бы ты ни шел — ты уже там: Медитация полноты осознания в повседневной жизни / Дж. Кабат-Зинн. - М.: “Класс”, 2001.- 208 с

3. Карамушка Л.М. Організаційна культура загальноосвітніх навчальних закладів : наук.-метод. посіб. / Л.М. Карамушка, А.М. Шевченко. – Біла Церква : КОПОПК, 2012. – 92 с.

4. Карамушка Л.М. Соціальна фрустрованість освітнього персоналу: зв'язок із типами організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів / Л.М. Карамушка, І.В. Заїка // Організаційна психологія. Економічна психологія / [за наук. ред. С.Д. Максименка та Л.М. Карамушки]. – К. : Логос, 2016. – № 2–3 (5–6). – С. 82–91.

5. Карамушка Л.М. Розуміння педагогічними працівниками сутності соціальної напруженості та її впливу на діяльність загальноосвітніх навчальних закладів / Л.М. Карамушка, І.В. Заїка // Актуальні проблеми психології : тези II Всеукраїнського конгресу з організаційної та економічної психології (28–30 травня 2015 року, м. Кам'янець-Подільський) / за наук.ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – С. 11–12.

6. Карамушка Л.М. Соціальна фрустрованість освітнього персоналу: зв'язок зі складовими організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів / Л.М. Карамушка, І.В. Заїка // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Вип. 45. – С. 40–48.

7. Креденцер О.В. Теоретичний аналіз поняття «соціальна напруженість»: міждисциплінарний підхід / О.В.Креденцер, В.І.Лагозінська, О.С.Ковальчук // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2016. – Т. 1. – Вип. 45. – С. 48–56.

8. Слюсаревський М. Соціальна напруженість: теоретична модель необхідних і достатніх показників / М. Слюсаревський // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – 2002. – № 5 (8). – С. 24–34.

9. Шевченко А.М. Організаційна культура інноваційних та традиційних загальноосвітніх навчальних закладів: теоретичний аспект / А.М. Шевченко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія. – К. : А.С.К., 2011. – Вип. 33. – С. 211–213.

10. Kabat-Zinn, J. Full Catastrophe Living: Using the Wisdom of Your Body and

Mind to Face Stress, Pain, and Illness. / J. Kabat-Zinn. – N.Y.: Delacourt, 1990.

11.Segal, Z.V. Mindfulness-based Cognitive Therapy for Depression: a new approach to preventing relapse / Z.V. Segal, J.M.G. Williams, J.D. Teasdale. – NY: Guilford Press, 2002. – 351 p.

РОЗДІЛ 2. ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ, СІМ'Ї ТА ГРОМАДИ У ФОРМУВАННІ В УЧНІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ.

ФОРМУВАННЯ БАТЬКІВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

Л. Гончар

Аналітичні матеріали Щорічної державної доповіді Президентів України, Верховній Раді та Кабінету Міністрів України про становище сімей та стан реалізації державної сімейної політики «Становище сімей в Україні» (за підсумками 2013–2016 років), інші державні документи дають підстави констатувати, що за останні роки соціально-економічне становище сім'ї в Україні значно погіршилося. Це призвело до посилення цілої низки негативних явищ: низької народжуваності, збільшення випадків насильства в сім'ї, недостатнього рівня виконання батьківських обов'язків, що, відповідно, призводить до збільшення кількості розлучень, неповних сімей, позашлюбної народжуваності, масового поширення соціального сирітства.

У цьому контексті особливої актуальності навіть не лише на освітньо-виховному, а й, що головне – на державному рівні, набуває проблема формування батьківської компетентності. Своєчасність звернення до цієї проблеми підтверджується тривожними тенденціями, що стосуються сучасних молодих людей, а саме:

- інфантилізм значної частини молоді – небажання брати відповідальність не лише за майбутню сім'ю, але й за себе;
- протилежне явище – пріоритети кар'єри, стабільного матеріального забезпечення, а вже потім – створення сім'ї (західна модель, коли молоді люди беруть шлюб після 30-ти, а подекуди й після 40-ка років).
- установка молоді на одностітну, в кращому випадку – дводітну сім'ю;
- тенденція до раннього початку статевих відносин та їх невпорядкованості;
- тенденція до необов'язковості одруження, проживання «на віру», у так званому цивільному шлюбі.

Який же вихід із цієї ситуації, чи він є? Насамперед, потрібно говорити про такі шляхи зміцнення сім'ї:

- 1) розумний захист сім'ї на законодавчому та виконавчому рівнях;
- 2) впровадження традиційних сімейних цінностей в інформаційний простір;
- 3) формування у молоді батьківської відповідальності та компетентності.

Відтепер поговоримо про те, що таке батьківська компетентність.

Інтерес широкого кола науковців до даної проблеми пов'язаний з її об'єктивною значущістю як для розвитку конкретної особистості, так і для суспільства в цілому, серед них: соціологи – Н. Головатий, І. Дементьєв, І. Кон, Н. Юркевич; психологи – Т. Андрєєва, О. Бодальов, О. Бондарчук, І. Гребінков, Л. Гридковець, С. Ковальов, Р. Овчарова, Б. Шапіро, соціальні педагоги – Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Г. Лактіонова, А. Капська, В. Кравець та ін.

На сучасному етапі проблема батьківської компетентності розглядається з позицій діяльнісного, компетентнісного, системного підходу. Коротко окреслимо ці підходи.

Згідно діяльнісного підходу формування батьківської компетентності можливе за

умови спеціально організованої діяльності, яка включає: усвідомлення потреби в розвитку батьківської компетентності, формування мотиву, способи здійснення діяльності, її планування та дії по виконанню (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн). Прихильником такого підходу є В. Гузеєв, який вважає, що компетентність може бути виявлена лише в діяльності і є динамічною характеристикою особистості (може постійно удосконалюватись, розвиватись). Дослідник О.Нагула розуміє батьківську компетентність як комплексну динамічну характеристику подружньої пари, що проявляється у актуальній здібності до якісного виконання батьківських функцій стосовно народження, догляду, виховання та розвитку дітей.

Згідно компетентнісного підходу, це поняття розглядається як результат неперервної освіти (психолого-педагогічний потенціал), що характеризується певними компетенціями (розвинуте почуття відповідальності; потреба в піклуванні про інших людей; здібності: до активної участі в житті суспільства і до ефективного використання своїх знань і умінь; до психологічної близькості з іншою людиною; до конструктивного вирішення різних життєвих проблем на шляху самоактуалізації та самореалізації особистості, ціннісні орієнтації, батьківські позиції, стиль виховання, комунікативні уміння тощо).

Згідно системного підходу, батьківська компетентність є системним явищем, що входить до структури батьківства, яке є підсистемою в системі сім'ї (В. Шадріков). З позиції особистісного підходу батьківська компетентність є інтегративною особистісною характеристикою батька або матері, яка ґрунтується на особистісній зрілості і батьківському потенціалі (А. Співаковська, Р. Овчарова). Як характеристика усвідомленого, відповідального батьківства (Л. Буніна, О. Лещенко, О. Хартман, Г. Радчук). Батьківську компетентність як характеристику батьківського потенціалу визначають І.Зверєва, Ж.Петрочко. Зокрема, Ж.Петрочко розглядає батьківську компетентність як сукупну здатність та готовність батьків до виховання дитини, вмиле використання відповідних знань і вмінь, що базується на індивідуальному підході до особистості, яка розвивається.

Вагомість батьківської компетентності науковці пов'язують з її якістю як здатністю дорослого щиро спілкуватися з дитиною в будь-якій ситуації. Контакт із дитиною охоплює всю багатоманітність вербальної і невербальної поведінки суб'єктів спілкування і дає змогу дорослому щільно взаємодіяти з дитиною. Якщо батьки під час спілкування з дитиною свідомо й адекватно сприймають її поведінку і слова, то позбуваються звичного й інколи неусвідомленого стереотипного реагування на взаємодію з нею. Отже, лише завдяки усвідомленому (рефлексивному) батьківству створюються належні умови для ефективного самовизначення дитини. Крім того, рефлексія як основа оптимального алгоритму усвідомлення батьківської ролі справляє позитивний вплив на саморегуляцію батьками своїх емоцій і вчинків та сприяє творенню нових поведінкових програм у конкретних ситуаціях батьківсько-дитячої взаємодії [4, 95].

Отже, батьківська компетентність полягає в інтеграції її складових – розуму, почуттів, дій. Для ефективної взаємодії батьків і дитини інтегруються різні аспекти особистісного батьківського досвіду: когнітивного, емоційного, сенсорного, психомоторного, духовного, комунікативного, рефлексивного.

За результатами аналізу наукових поглядів на сутність батьківської компетентності розглядаємо зміст поняття “батьківська компетентність” як сукупність певних ознак, притаманних батькам, а саме: знань, умінь, звичок та

способів виховної діяльності; здатності розв'язувати проблеми, що виникають у реальних життєвих ситуаціях; готовності виконувати виховну функцію відповідно до узвичаєних у соціумі норм, стандартів, вимог; здібності розуміти потреби дитини та створювати умови для їх задоволення; здатності свідомо планувати освіту дитини та її входження в доросле життя відповідно до матеріального добробуту сім'ї, талантів дитини та соціальної ситуації [3, 108].

Виокремлюємо 3 складові батьківської компетентності: когнітивну, емоційно-ціннісну, діяльнісну. Деталізуємо ці складові.

1. Когнітивна складова батьківської компетентності передбачає:

- наявність у батьків знань, необхідних для повноцінного подружнього життя;
- наявність у батьків знань для повноцінного виховання дитини (у т.ч. знань про її вікові та індивідуальні особливості);
- знання оптимальних форм і методів виховання дитини в сім'ї.

Вимоги до знань: постійно збагачуються, оновлюються, критично переосмислюються.

2. Емоційно-ціннісна складова батьківської компетентності:

- любов до дитини як домінуюче почуття;
- ціннісна єдність всіх членів сім'ї (орієнтація всіх членів сім'ї на почуття любові, поваги, взаємної і моральної відповідальності; на цінності сім'ї і роду; на виконання основних побутових сімейних обов'язків; на створення в родині комфортної морально-психологічної атмосфери тощо);
- прийняття дитини (безумовне позитивне ставлення до дитини, повага до її гідності – за І.Бехом);
- надання орієнтирів дитині щодо дотримання моральних чи суспільних норм (ціннісні орієнтації);
- створення для дитини можливості регулювати власні емоції і поведінку; контроль емоцій дитини у взаємодії з іншими.

3. Діяльнісна складова батьківської компетентності:

- елементарний догляд за дитиною (задоволення потреб дитини в їжі, одязі, відпочинку, грі; гігієнічні потреби);
- гарантія безпеки (вміння і спроможність батьків створити безпечне середовище для дитини та гарантувати її захист);
- вміння застосовувати необхідні знання (які постійно оновлюються) у спілкуванні і взаємодії з дитиною.

Відтепер зупинимось на тому, які ж сучасні соціокультурні умови маємо враховувати при формуванні батьківської компетентності.

Насамперед, варто враховувати нові політичні реалії – життя нашого суспільства фактично в стані війни. Науковці певні того, що прихована проблема будь-якої війни в тому, що під час її формується нове покоління, виховане на цінностях, актуальних для військового часу. Це стосується патріотичних цінностей, які сьогодні обов'язково повинна формувати сім'я, оскільки жодна сім'я не може стояти осторонь подій, які розгортаються в країні. Проте не слід забувати про те, що, за свідченням соціологів, які займалися дослідженням проблем дитинства в Україні за часів воєнної агресії в Україні, ця проблема загострюється тим, що відбулась перерва у семидесятирічний період, коли українці не знали проблем війни на власній території. Війна здавалась атавізмом минулого, а відповідно – концепції виховання спрямовувались на дітей, які проходять соціалізацію за мирних умов. Тому, виходячи з цього, війна не лише популяризує агресію, насильницькі методи

вирішення питань. Вона дискредитує норми моралі мирного життя, норми права, компроміста діалог як засіб досягнення цілей. А це значною мірою визначатиме норми поведінки громадян України, які пройшли становлення під час війни. Сьогодні ми не можемо спрогнозувати наслідки війни, яка триває. Але уже сьогодні необхідно подбати про те, щоб мінімізувати економічні, соціальні, психологічні фактори, які безпосередньо впливають на сімейне виховання дітей.

Ще однією особливістю нашого часу, яка значною мірою впливає на формування батьківської компетентності, є стрімкий розвиток інформаційного суспільства (глобальна комп'ютеризація). За свідченням багатьох науковців, процес глобалізації є в цілому позитивним явищем, оскільки сприяє встановленню різних нових комунікацій, розширює комунікаційні можливості особистості. Серед позитивних ознак, що дає людству інформаційна цивілізація, виокремлюють такі: значно розширюються можливості для реалізації здібностей кожної людини; освіта і навчання стають більш доступними впродовж усього життя; ліквідуються «закриті теми» завдяки розвиткові засобів масової інформації; збагачується суспільне життя (наприклад, свобода самовираження).

Звісно, ми певні того, що комп'ютеризація населення, використання більшістю сучасних молодих батьків мережі Інтернет здебільшого позитивно впливає на формування їхньої батьківської компетентності. Молодь керується порадами Інтернету у всьому, в тому числі віднаходить у віртуальній мережі відповіді, які стосуються різноманітних питань виховання дітей і догляду за ними. Проблема у тому, щоб ці знання були дійсно правдиві і йшли на користь, а не навпаки. По-друге, у вчителя, класного керівника, шкільного психолога, шкільного соціального педагога з'являється більше можливостей поспілкуватися як з дітьми, так і з батьками – завдяки індивідуальним консультаціям у мережі Інтернет, вебінарам чи онлайн-конференціям. Це також надзвичайно позитивне явище, що сприяє розширенню, урізноманітненню і осучасненню форм і методів роботи з батьками, а також економить час учителя і батьків.

От тільки не потрібно, на наш погляд, занадто захоплюватись такою формою спілкування з батьками. Це стосується і надмірного захоплення сучасних батьків і дітей спілкуванням з іншими людьми, близькими і далекими, у мережі Інтернет. Втрачається найдорогоцінніше у сім'ї – час, який батьки і діти мають витратити на живе спілкування. У наш час інформаційні технології переважають людське спілкування. Айфоном вміє користуватися навіть однорічний малюк. Звісно, від цього нікуди не подінешся, але вчитель мусить закцентувати увагу батьків на тому, що їм потрібно обмежувати час перебування дитини в Інтернеті, проводити якнайчастіше дозвілля з дітьми на природі, у якихось спільних справах тощо. У протилежному випадку може здійснитись пророцтво Альберта Ейнштейна, який ще в 30-х роках минулого століття сказав: «Я боюсь, що обов'язково настане день, коли технології переважать просте людське спілкування. І світ отримає покоління ідіотів».

Варто зважати й на те, що сучасні діти швидше опановують новітні технології, аніж їхні батьки. Учені зауважують, що діти, які зростають у тісному спілкуванні з комп'ютером та електронними іграшками, за психологічними, морально-духовними ознаками істотно відрізняються від попередніх поколінь; ідеться не тільки про навички роботи з обчислювальною технікою, комп'ютерами, а й про зміни щодо фундаментальних духовно-культурних структур, понять і уявлень. Не всі дорослі морально готові навчатися у своїх дітей та онуків і пристосовуватися до соціокультурних умов інформаційного суспільства. У сучасних дітей не знаходиться

часу на повноцінне спілкування зі старшими поколіннями, зокрема бабусями і дідусями. У результаті цього відбувається тотальне викорінення із культурного обігу цілого пласту культури, мистецтва, науки, а народна культура (традиції, звичаї, обряди, фольклор) сприймається більшою частиною молодих як анахронізм.

Усе це негативно відбивається і на міжпоколінній взаємодії в родині вже нині. Яким є вихід із такої ситуації, і чи він існує? Вихід у тому – щоб віднайти дієві механізми, які б посилили позитивні тенденції інформаційної доби та, відповідно, зменшили негативні прояви. З точки зору нашої проблематики завдання у тому, щоб сьогодні подбати про необхідне науково-педагогічне забезпечення педагогів з формування батьківської компетентності з урахуванням сучасних соціокультурних умов.

Список використаних джерел

1. Алексєєнко Т. Ф. Тенденції трансформації виховної функції сім'ї та основні пріоритети сучасної державної політики у захисті прав дитини в Україні / Т. Ф. Алексєєнко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Київ, 2016. – Вип. 20, кн. 1. – С. 25-35.

2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех // Вибрані наукові праці : у 2 тт.: Т.1. / І. Д. Бех. – Чернівці: Букрек, 2015. – 840 с.

3. Гончар Л. В. Формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку: монографія / Л. В. Гончар. – Київ : ТОВ «Задруга», 2017. – 360 с.

4. Минина А. В. Структура и содержание педагогической компетентности родителей в воспитании самостоятельности у детей дошкольного возраста / А. В. Минина // Образование. Наука. Инновации : Южное измерение. – 2013. – № 2 (28). С. 93-98.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ, ЯК ОСНОВНА МЕТА ОСВІТИ

С. Загурська

Реформування освіти, створення новітніх, модерних освітніх програм та отриманих освітніх просторів – це умова для України стати на один рівень із розвинутими країнами світу, бути для них рівноправним співучасником творення світової історії та розбудови майбутнього людської цивілізації. Та завдання не лише в забезпеченні освітнього процесу, а й у його внутрішній наповненості. Саме гуманітарне знання безпосередньо впливає на формування духовності, світоглядно-ціннісні орієнтації, воно має використовуватися в розробці та реалізації політичних, економічних соціальних та інших програм.

Проблема гуманізації сучасного суспільства залишається гострою. Головна можливість реалізації гуманізації – через гуманітаризацію, тобто проникнення культури не лише в суспільство, а й технічні і природознавчі науки, в професійну діяльність всіх без виключення спеціалістів.

Мета національного виховання полягає в формуванні свідомого громадянина, патріота, отриманні молодим поколінням соціального досвіду, високої культури міжнаціональних і міжгендерних відносин. Культурою зумовлено те, що українська освіта не вузько спеціалізована, технологічна та утилітарна, як в західно-європейських країнах, а схильна до світоглядних та гуманітарних аспектів.[6, 281].

Формування особистості людини, як основна мета освіти, знаходиться на перетині двох рівнів – індивідуального та національного, а значить мають діяти відповідні методи, що сприяють розвитку людини в ареалі світової та національної культури. Це можливо шляхом діалогічності. Нині в Україні організація і проведення навчальної та виховної роботи ускладнюються соціокультурною кризою. Освіта відірвана від системи моральних цінностей та культурних орієнтирів. Має бути визначеною аксіологічна спрямованість навчально-виховного процесу, і при цьому враховуватися як реалії сьогодення, так і перспективи майбутнього. «Саме враховуючи ці чинники в межах розмаїття ціннісних орієнтацій, що можуть застосовуватися в процесі навчання, необхідно визначити пріоритетні цінності. Такими для України історично були й залишаються цінності гуманізму, людської гідності, патріотизму, демократизму, соціальної ініціативи та відповідальності, національної самосвідомості з її центром – національною ідеєю. Не рівень освіти, а саме її характер і спрямованість є актуальними з точки зору вирішення сучасних проблем розвитку культури, духовності особистості в суспільстві..» [4, 439].

І саме моральне та національне виховання передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, культури та інституціональних ознак. (традицій, звичаїв, мови, формування національної гідності, розвитку особистісних рис громадянина української держави).

Моральне виховання – виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Кінцевий результат спільної виховної діяльності сім'ї та школи – сформовані в дитини потреби в здоровому способі життя, розвинений інтелект, широкий усебічний розвиток, інтелігентність у спілкуванні, естетичне сприйняття світу, розуміння відповідальності за подальшу долю суспільства та держави.

Досягти цього можливо лише за умови, коли в школі створене і належно функціонує єдине виховне середовище, коли педагоги і батьки поділяють всю відповідальність за майбутнє дитини, коли сім'я та школа діє за принципом єдності слова і діла. Саме єдності, взаєморозуміння, взаємодії досягати сім'ї та школі досить важко в сучасних умовах. Протиріччя цієї проблеми походять із того, що загальний освітній рівень батьків неухильно підвищується, а це спричиняє впевненість у непогрішності їхньої педагогічної позиції. Однак практична діяльність педагогів та психологів постійно зустрічається з низьким рівнем психолого-педагогічної культури батьків.

Завдання сучасної школи полягає в тому, щоб викликати в батьків довіру, сприяти налагодженню між школою та батьками тісних партнерських стосунків. В родинях погіршується морально-психологічний клімат, часто в сім'ях панує відчуженість між дітьми та батьками, сімейні негаразди стають причиною замкнутості дитини, соціального сирітства, переживань, відчуття власної провини.

І як би не складалась атмосфера в сім'ї, в якому б статусі сім'я не перебувала, саме позитивне ставлення до дитини педагогів, підтримка в навчанні, визнання та схвалення її досягнень в мистецькій діяльності, дружні відносини в класі – є шляхом до подолання невпевненості, подальшого утвердження особистості та налагодження співпраці з сім'єю.

Якщо батьки бачать, що дитина в школі стає успішною, що розкриваються здібності дитини, що дитина задоволена, життєрадісна, то і відношення до школи

стає доброзичливим, зникає відчуття напруги та непорозуміння.

Для педагогічного та психологічного навчання батьків можна запропонувати наступні правила:

1. Кожна дитина має власні здібності, обдарування і ми зможемо їх розвинути;
2. Ніколи не порівнювати дітей в їх успіхах чи невдачах, кожна дитина неповторна та індивідуальна;
3. Опирайтесь на принцип досягнення успіху, не згадувати того, що вже в минулому, рухатися вперед до поставленої мети;
4. Учень, вчитель, сім'я – рівноправні партнери впродовж всіх років навчання дитини в школі.

В основу національного виховання мають бути покладені загальнолюдські цінності: принципи гуманізму, демократизму, культурної відповідальності, толерантності, спадкоємності поколінь. Ці цінності мають постійний характер, вони є зразком поведінки для всіх людей. Сьогодні поняття компетентності та професіоналізму характеризуються не стільки володінням інформацією, скільки глибинним розумінням тої чи іншої проблеми, можливості її визначити в соціокультурному ракурсі, а також вмінням аргументувати та інтерпретувати. Оволодіти спеціальними знаннями не достатньо, важливо оволодіти культурою та толерантністю як важливою рисою буття в глобалізаційному світі. Гуманітаризація пов'язана із загальнолюдською культурою та загальнолюдськими цінностями, з гуманітарним простором суспільства і освіти. Нині перед освітою стоїть дуже не просте завдання: створення таких технологій, щоб вони з одного боку відповідали світовим стандартам, а з іншого – спиралися на традиційні основи освіти та культури. Саме культура виконує важливу функцію, виступаючи посередником у вирішенні гострих протиріч між матеріальним та духовним, регулює протиріччя між людиною та технікою. Система освіти вчить поєднувати свої знання з загальнокультурними цінностями. [6, 284]

Освіта завжди пов'язана із самовизначенням особистості. вона являє собою постійний важкий і тернистий шлях, що веде від повного підкорення чужій думці до самовизначення. Завдяки освіті індивід перетворюється на ціннісну особистість у повному розумінні цього слова. Звідси маємо підставу визначити феномен виховання як перетворювальну діяльність педагогів – вихователів, котра спрямовується на зміну свідомості світогляду особистості, що сприяють її якісному зростанню і вдосконаленню. Цілі виховання – це очікувані в результаті реалізації системи виховних дій зміни особистості [1].

Обґрунтування ідеалу національної освіти належить К.Ушинському. Провідну роль у його реалізації він відводив національній системі виховання, котра складається в історичному процесі становлення конкретної нації. У контексті педагогічної антропології педагог розглядав і проблему свободи людини При цьому він виходив із розуміння того, що вродженою якістю людини є прагнення до свободи, а людську діяльність пов'язував із цим прагненням К.Ушинський вважав що чим більше розширюється така діяльність, тим більше розширюється і свобода. На його думку це “поєднання діяльності й прагнення свободи є поживою людської душі й основою людської гідності» [7, 483] В проекції на інформаційне суспільство означені ідеї К.Ушинського підводять до розуміння того, в якому напрямі має розвиватися сучасна педагогічна думка, якими засобами слід сьогодні здійснювати виховання особистості та вирішувати проблеми національного виховання. Розглядаючи проблеми виховання, він стверджував, що виховання, яке піклується

виключно про освіту розуму робить велику помилку, оскільки людина більше людина в тому як вона переживає, ніж у тому як вона розмірковує.

Пошук ефективних шляхів виховання морально й духовно досконалої особистості є в наш час доленосною справою. Річ у тім, що нині культура насильства суттєво впливає на функціонування культури людської гідності.

У цьому зв'язку виникає запитання: чому цивілізація не в змозі зруйнувати цю антигуманну культуру. Слід констатувати, що ключова причина розвитку насильства знаходиться в самій людині, їй властиві внутрішні его-сили, які спричинюють зростання насильства. Щоб знищити насильство необхідно нейтралізувати ці сили. Але, як відомо, з самого початку доступної для нашого пізнання історії, цивілізація не спроможна була блокувати спонуки до насильства в душі людини. Насильство завжди розвивалося паралельно з культурою гідності. Більше того, насильство за певних умов може розвиватися швидше за культуру людської гідності. Це надзвичайно небезпечний для сучасної цивілізації симптом. Якщо своєчасно не прийняти відповідні заходи, культура насильства може загальмувати її прогресивний розвиток. У цьому плані значні морально-духовні розвивальні можливості має особистісно-орієнтована модель виховання. У руслі цієї виховної моделі, за визначенням І.Беха утверджується культурологічний підхід до освіти, яка розуміється як цілеспрямований, побудований на наукових засадах процес залучення особистості до культури, в ході якого здійснюється передача багатовікового людського досвіду.

Особистісно-орієнтоване виховання – це не система організованих жорстко нормованих впливів педагога на дитину, що ігнорують її волевиявлення і призводять до психологічного тиску на неї. В основі цієї виховної моделі «педагогічна дія заклик до особистісної взаємодії», який базується на милосердному ставленні вихователя до вихованця. У цій взаємодії і має розгортатися процес спрямованості дитини на її добродійну поведінку. Природно, основним шляхом духовного виховання особистості має стати залучення її до світу культури, науки і мистецтва. Особистісно-орієнтована модель виховання ставить собі за мету розкриття й розвиток індивідуальності кожної дитини. В цьому процесі велика увага приділяється особистому суб'єктному досвіду дитини, що стає для педагога предметом пильного й бережного вивчення і слугує йому необхідною опорою у виховній роботі. У цьому зв'язку на відміну від значної частини-дорослих у поняття «виховання» діти вкладають не стільки ті чи інші заходи, позакласні справи, скільки ставлення до них учителів, емпатію, уміння зрозуміти, вислухати, поспілкуватися на різні теми, запропонувати спільну цікаву справу. За вищезначених умов, як констатує І.Бех, вихованець приймаючи самостійне рішення у виборі, несе за нього відповідальність, якщо при цьому в нього зберігається позитивне ставлення до самого себе.[3, с.7]

Отже, образ досконалої особистості, над формуванням якої має працювати вихователь-інноватор це передусім міцно й органічно засвоєні національні та загальнолюдські цінності, це влада над собою, стратегія побудови життя; це створення людиною середовища для свого розвитку; це щирість, прагнення до об'єктивності та здатність приймати самостійні рішення, враховуючи потреби та погляди оточуючих. Така особистість не тільки вміє відстоювати власні інтереси, а й піклується про загальне благо. Морально й духовно зріла особистість вбачає високий сенс свого життя у вищих досягненнях і людяності.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. / І.Д. Бех – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт / І. Д. Бех // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2002. – Вип. 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/3/vupysk_21.pdf.
4. Кремень В. Глобалізм і культура / В.Кремень // Філософія освіти : хрестоматія навч. посіб. для студ. ВНЗ. – Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С. 433–437.
5. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания (Опыт педагогической антропологии). – М., 1950. – Т.2.
6. Міщенко Д.І. Філософія освіти: соціокультурний вимір// Гуманітарний вісник ЗДН.2015 №60
7. Кремень В., Ільїн В. Креатив філософії освіти в синергії сучасного знання / В. Кремень, В. Ільїн // Філософія освіти : хрестоматія навч. посіб. для студ. ВНЗ. – Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – С . 469-473.

ВАЖЛИВІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ ДО ЦІННОСТЕЙ В СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ УМОВАХ

В. Шахрай

Виховання дітей та молоді на основі вироблених у ході розвитку людства цінностей є доволі актуальною проблемою для сучасної України. Це зумовлено певними чинниками: морально-психологічним станом українського суспільства, який характеризується відчутною втратою духовності, зростанням явищ дезорієнтації, життєвої невизначеності, відчуттям апатії та зневіри; змінами в соціально-економічних умовах, що спрямовують пошук нових ціннісних орієнтацій; переходом до нової парадигми виховання, центром якої є особистість дитини. На необхідності залучення дітей та учнівської молоді до загальнолюдських цінностей, виховання відповідальності не лише за себе, а й «за розвиток і добробут країни та всього людства», наголошується в Концепції Нової української школи, яка знаменує кардинальну зміну в освітній політиці України [8, 19].

Для своєї повноцінної реалізації особистість має засвоїти не окремі цінності, а їх систему, адже лише система стає ядром життєдіяльності і внутрішнього духовного життя індивіда. Необхідно зазначити, що в науковій літературі називаються різні системи цінностей, які розрізняють насамперед за критеріями їх класифікації.

Доволі широку класифікацію систем цінностей на основі різних критеріїв подає П. Ігнатенко: за об'єктом засвоєння – матеріальні, морально-духовні; за метою засвоєння – егоїстичні, альтруїстичні; за рівнем узагальненості – конкретні, абстрактні; за способом вияву – ситуативні, стійкі; за роллю в діяльності людини – термінальні, інструментальні; за змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.); за належністю – особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні, загальнонародні, загальнолюдські [6, 119].

Варто виділити позицію Т. Бутківської, яка в систему цінностей соціального

суб'єкта включає такі цінності: сутнісно-життєві (уявлення про добро і зло, щастя, межу та сутність життя тощо); універсальні: а) вітальні (життя, здоров'я, особиста безпека, добробут, сім'я, родичі, освіта, правопорядок); б) суспільного визнання (працелюбство, соціальний статус тощо); в) міжособистісного визнання (чесність, альтруїзм, доброзичливість тощо); г) демократичні (свобода слова, совісті, національний суверенітет); партикулярні (належність до малої батьківщини, сім'ї); трансцендентні (віра в Бога, прагнення до абсолюту) [4, 131].

Своє бачення цієї проблеми пропонує О.Вишневський, який виділяє п'ять груп цінностей – особистого життя людини, родинного життя, сфери суспільно-громадських стосунків, національно-державного життя і життя всього людства [5, 87].

Найбільш широко в прикладних дослідженнях використовується метод класифікації, запропонований М. Рокичем – цінності-цілі і цінності-засоби або термінальні й інструментальні цінності [9].

Дослідник теорії цінності М. Каган, говорячи про побудову систем цінностей, наголошує, що для цього потрібно визначити нижню межу аксіосфери, яка залежить від того, чи народжуються цінності в матеріально-практичних і біофізіологічних процесах людського буття, чи їх породжує той рівень життєдіяльності, коли людина із об'єкта серед об'єктів стає суб'єктом діяльності, якому притаманні свобода, усвідомлена спрямованість поведінки і одночасно самосвідомість, що регулює цю поведінку [7, 82]. Будучи прихильником другого підходу, М. Каган визначає систему цінностей як поєднання моральних (міжособистісні, особистісно-колективні), соціально-організаційних (політичні, правові), релігійних, естетичних, екзистенційних і художніх цінностей, які починають складатися ще в культурі Стародавньої Греції [7, 95]. Близькою до цієї думки є позиція І.Беха, який наголошує, що перспективним є підхід, відповідно до якого в основу структури цінностей покладаються не генетично ранні спонуки фізіологічного характеру, а генетично пізні утворення, які, будучи «вторинними» в генетичному плані, є первинним у структурному [3, 18].

Широкий підхід до класифікації цінностей приводить до того, що дослідники називають десятки, навіть сотні цінностей, а це помітно утруднює їх використання у педагогічній сфері. Тому важливо означити базові (ключові) цінності, які є основою ціннісної свідомості людей. Автор концепції гармонії, що розвивається (антропокосмізму), В. Сагатовський до базових (основних) відносить такі цінності: благо, свобода, співпричетність, добро, мудрість, користь, правда, істина, творчість, краса, святе [див.14, 428–430]. На нашу думку, такий підхід є доволі вдалим і може широко використовуватись як в процесі досліджень ціннісної проблематики, так і в процесі практичної виховної діяльності. Сутність виокремлених ключових цінностей дослідник пояснює таким чином. У всіх проявах своєї взаємодії зі світом людина орієнтована на підсумкову цінність – *благо*, адже ще Платон назвав благо єдністю істини, краси і міри. У прагненні до блага людина виражає себе, свою неповторність, бажання самореалізації, саморозвитку, що знаходить свій вияв у цінності *свободи*. Водночас людина усвідомлює самоцінність світу, а себе – часткою загального. Таке ставлення орієнтоване на цінність *співпричетності*. В. Сагатовський наголошує, що свобода унікальної індивідуальності й співпричетність до цілого – найфундаментальніші цінності людського буття і вони проймають собою й інші всі цінності. Водночас науковець застерігає, що реалізуючи лише орієнтацію на співпричетність до цілого, людина «розчиняється» в ньому, губить своє власне «я». Якщо ж людина здійснює свою свободу, не зважаючи ні на що, то вона перетворює

свободу на сваволлю і гине в цьому протистоянні світові. Благо також досягається шляхом єдності перетворення людиною світу, яке здійснюється шляхом орієнтування індивіда на цінність *користі* і спілкування, в основі якого лежить цінність *добра*. Людині, пізнаючи об'єктивну реальність, важливо орієнтуватися на цінність *істини*, прагнути до розуміння інших людей і спільнот. На думку філософа, відмінність між розумінням і пізнанням полягає в тому, що останнє здобуває знання про об'єкт, а перше передбачає співпереживання, розуміння внутрішнього світу, цінностей іншого суб'єкта. Істина, що відображає об'єктивну реальність, одна і єдина, а позиції, що виражають життєве кредо суб'єкта, можуть бути різними – вони орієнтуються на цінність *правди*. Цікавою є думка В. Сагатовського, що єдність істини і правди дає змогу створювати ідеальні проекти і програми, які не лише ґрунтуються на знанні об'єктивної реальності, а й відповідають цінностям суб'єкта. Таке ідеальне творення майбутнього орієнтоване на цінність *творчості*. Він також зазначає, що людина живе на межі скінченного і нескінченного, скороминучого і вічного. Забезпечити цілісність своєї життєдіяльності вона може за умови, що її праця, спілкування, пізнання і творчість будуть поєднані цілісним поглядом на світ, що орієнтований на цінність *мудрості*. Мудрість, з погляду В. Сагатовського, відрізняється від знання насамперед тим, що має безпосередній зв'язок з нескінченністю через естетичне опанування світу, орієнтоване на цінність *краси*, і релігійне переживання, яке в свою чергу орієнтоване на цінність *святого*.

Вважаємо, що засвоєння дітьми і молоддю сформульованої та обґрунтованої відомим філософом системи цінностей може сприяти самореалізації юного покоління та розвитку гармонійних взаємин особистості та суспільства.

Слід зазначити, що для визначення набору цінностей, що є значущим для конкретної людини і характеризує її з боку соціальної й особистісної розвиненості, дослідники використовують поняття «ціннісне поле» [11, 154]. Сюди належать найважливіші для особистості цінності, що складають основу її ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації в наукових працях характеризують як систему стійких ставлень особистості до навколишнього світу і самої себе [13, 128].

Відомий дослідник проблем виховання особистості та ролі у цьому процесі цінностей І. Бех наголошує, що струнка, несуперечлива, стійка система ціннісних орієнтацій дозволяє людині прожити життя зосереджено і продуктивно, обумовлюючи такі якості особистості, як цільність, надійність, вірність певним принципам та ідеалам, здатність до вольових зусиль в ім'я цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції, наполегливість у досягненні мети. Вихователям сучасного юного покоління варто взяти до уваги глибоку думку дослідника, що «суб'єкт з розвиненою ціннісною системою є дійовим носієм моральних норм, на якого можна покласти іншій людині при розв'язанні власних духовно-практичних проблем, оскільки він знає, що є загальнозначущим, усталеним, вічним, а що марнотратним» [3, 20]. Цінною є думка І. Беха щодо становлення ієрархії особистісних цінностей і смислів у юної особистості, адже за цих умов їй вдасться не розчинитись в емпіричному бутті, не втратити дійсні сутнісні потенції, а забезпечити можливість існувати і діяти вільно, тобто свідомо, цілеспрямовано, виходячи з самої себе [3, 17].

Водночас слід наголосити, що в нинішній період розвитку суспільства таку систему цінностей виробити в індивідів доволі складно. На думку ряду дослідників, нині регуляторами поведінки людини все більше стають не вищі цінності, а задоволення тих її життєвих потреб, які є схожими на інстинктивно-емоційні потреби

тварин чи первісних людей. І якщо світосприйняття залишиться на рівні «хліба і видовищ», то й економіка, і політика відповідатимуть їй – з тією лише відмінністю, що призведуть уже не до руйнації Римської імперії, а до самої планети Земля [14, 311]. У наукових працях визначаються негативні явища у світогляді сучасної молоді, що породжені суспільством споживання: занурення свідомості індивіда в потік постійного задоволення бажань, у якому немає місця цінностям; життєвий успіх людини визначається не тим, скільки вона зробила і виробила, а тим, скільки вона спожила; індивід в суспільстві споживання відчуває свою значимість і самодостатність у тому випадку, коли є носієм певної споживчої поведінки, а не знань, вмінь, особистих якостей чи цінностей тощо [12].

Дослідники В. Ситаров і Л. Романюк вважають, що в «сучасному світі все має свою ціну, але не має цінності», а «світ стиснувся до вузькоутилітарних, прагматичних речей недовговічного користування». Тому стає все більш очевидним, що «цивілізація досягла межі, оскільки людина і суспільство без цінностей жити не можуть, вони приречені на вимирання [12,125]. На думку О. Невмержицької, небезпекою «у сучасній ситуації є те, що багато людей по-різному розуміють одні і ті ж цінності та неоднозначно ставляться до них, а тому переживають ціннісну дезорієнтацію» [10, 25].

Зважаючи на такий стан суспільної свідомості, важливого значення для долання індивідуалістичних, примітивних потреб, інтересів набуває цілеспрямоване залучення дітей та молоді до соціально-духовних цінностей, які будуть сприяти гармонізації взаємодії суспільства, людини і природи, встановленню гуманістично-екологічних або гуманістично-космічних стосунків [14, 311]. Серцевиною сучасного виховного процесу має бути, з погляду І. Беха, комплекс педагогічних зусиль, що допомагають зростаючій особистості свідомо оволодівати і привласнювати духовні цінності [2, 7]. На необхідності розвитку в сучасній молоді вмінь «бачити, цінувати і зберігати вічні людські цінності як стратегічні орієнтири життя» наголошує дослідник С. Гуков [1, 89].

Вважаємо вартою уваги позицію В. Ситарова та Л. Романюк, які наголошують, що завданням сучасного суспільства є допомога молодим людям у відкритті ними світу цінностей, що є «своєрідним джерелом духовного виробництва, яке в свою чергу має вирішальне значення в справі виховання підростаючого покоління» [12, 125]. На наш погляд, доволі продуктивною є думка вказаних науковців по те, що саме шляхом засвоєння особистістю цінностей поновлюється ціннісний потік в культурі. Дослідники зауважують, що цінності, які потрапили у внутрішній світ людини і творять її особистісний сенс, ніби починають жити новим життям. Людина як суб'єкт вже сама транслює ці цінності в своїх вчинках і стосунках, наповнюючи їх новим змістом. У такий спосіб цінності, проникаючи в особистість, продовжують свою ходу в культурі [12, 128], забезпечуючи безперервність вияву людини у найкращих її іпостасях.

Українське суспільство і педагогічна громадськість усвідомлюють значимість формування ціннісного світу особистості та загрозу ціннісного нігілізму, нехтування цінностями загальнонародської культури. Це відображається в новій освітній політиці України, що проголошує необхідність виховання юного покоління на ґрунті загальнонародських та національних цінностей. У концепції Нової української школи акцентується увага на важливості формування в учнів ціннісних ставлень і суджень, «які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством», а виховний процес в закладі освіти проголошується невід'ємною

складовою всього освітнього процесу, який повинен орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [8, 19].

Отже, в наукових працях робиться акцент як на регулювальній силі цінностей, так і на небезпеці заміни духовно-моральних цінностей як регуляторів поведінки сучасної молоді людини на мінливі утилітарні потреби. Тому постає суспільна вимога щодо посилення зусиль педагогічної спільноти, спрямованих на формування у юного покоління необхідних для повноцінного життєбуття особистості і суспільства загальнолюдських цінностей, що вирощені світовою та національною культурами.

Список використаних джерел

1. Гуров С. Сутність духовно-моральних цінностей особистості у філософсько-педагогічному дискурсі / С. Гуров // Молодь і ринок. – 2018. – №6(161). – С.85–90.
2. Бех І. Д. Компонентна модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Вип. 21. Кн.1. – К., 2017. – С. 6–20.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-методичний посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Бутківська Т. В. Ціннісний вимір соціалізації учнів / Т. В. Бутківська // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С.130–137.
5. Вишневський О. І. Концепція демократизації українського виховання / О. І. Вишневський // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – С. 78–112.
6. Ігнатенко П. Р. Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем / П. Р. Ігнатенко // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С.118–123.
7. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. – Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 205 с.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2016. – 34 с.
9. Методика «Ценностные ориентации» М. Рокича // Психология личности : тесты, опросники, методики / авторы-составители: Н. В. Киршева и Н. В. Рябчикова. – М. : Геликон, 1995. – С. 140–144.
10. Невмержицька О. В. Виховання цінностей особистості в епоху культурних змін / О. В. Невмержицька // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2015. – № 1 (9). – С. 25–30.
11. Нечитайло И. С. Изменение общества через изменение образования: иллюзия или реальность? : монография / И. С. Нечитайло ; Нар. укр. акад. – Харьков : Изд-во НУА, 2015. – 552 с.
12. Ситаров В. А. Соотношение ценностей и потребностей личности в современном обществе / В. А. Ситаров, Л. В. Романюк // Культура и общество. – 2016. – №4. – С.124-130.
13. Слостенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, Г. И. Чижаква – М. : Академия,

2003. – 192 с.

14. Філософія : підручник / Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін.; за ред. Г. А. Заїченка та ін. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.

ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО БАТЬКІВЩИНИ ЯК НАУКОВЕ ПОНЯТТЯ

І. Шерedyкo

До основних понять аксіології виховання належать такі поняття, як цінності, ціннісна свідомість, ціннісне ставлення, ціннісні орієнтації тощо. Необхідність виховання особистості на засадах вищих, морально-духовних цінностей обґрунтовують в своїх дослідженнях І. Бех, О. Вишневський, І. Зязюн, М. Каган, С. Кримський, Г. Сагач та інші, наголошуючи на тому, що залучення молодших поколінь до зазначених цінностей не дасть громадянству самозруйнуватись, втратити духовні надбання, що створювались тисячоліттями. Важливим аспектом залучення молодого покоління до цінностей є формування у нього ціннісного ставлення до людини та важливих об'єктів культури.

На думку дослідників (В. Сластенин, Г. Чижакова), «ціннісне ставлення – це внутрішня позиція особистості, що відображає взаємозв'язок особистісних і суспільних значень» [7, 124]. Науковці вважають, що ціннісне ставлення – це суб'єктивне відображення об'єктивної дійсності, а об'єктами ціннісного відображення є значимі для людини предмети і явища. Як зазначає М. Каган, ціннісне ставлення висвітлює «позицію суб'єкта в системі суспільних відносин і в культурі, характер його потреб, інтересів, ідеалів, виявляє те, до чого він прагне, що він відкидає і до чого байдужий, нейтральний» [4, 161]. Він також зазначає, що психологічною формою прояву ціннісного ставлення є переживання, тобто особливий тип емоційного процесу, який зароджується на рівні буденно-практичної свідомості і підноситься на рівень усвідомленого почуття, духовного почуття. І оскільки переживання цінності є не фізіологічною реакцією організму, а духовним переживанням суб'єкта діяльності, воно має соціально-психологічний характер, тобто визначається не вітальними, а соціокультурними потребами людини [4, 163].

У науковій літературі наголошується, що природа ціннісного ставлення є емоційною, адже воно відображає суб'єктивний і особистісно значущий зв'язок людини з навколишніми предметами, явищами, людьми, а наявність ціннісного ставлення дозволяє людині визначити простір своєї життєдіяльності як морально-духовний. Ціннісне ставлення формується під впливом реальної життєвої практики, за умови внутрішньої активності людини, що дозволяє розглядати культуру як світ ідеалів, проєктів, моделей і як світ практичної і духовної взаємодії людей, суб'єктом якої є сама людина. Ціннісне ставлення людини відображає її пріоритети відносно певної системи цінностей, формується в ситуації вибору між тим, щоби бути чи щоби мати (Фромм) і включає індивідуальну та суспільну складові. Дослідники наголошують, що ціннісне ставлення розкриває внутрішній світ особистості, основним елементами якого є стійкі смисли і особистісні цінності як джерела цих смислів. Особистісні цінності проявляються насамперед у сформованих ідеалах [7, 125-127].

Одним із найважливіших об'єктів формування ціннісного ставлення є Батьківщина. Це зумовлено особливостями розвитку сучасного суспільства.

Сучасний світ постійно змінюється та характеризується, з одного боку, поглибленням міжнаціональних зв'язків, процесами глобалізації, а з іншого, прагненням народів захистити свою культуру, історичні надбання, відстояти власні економічні, політичні інтереси. Тому надзвичайно важливо, щоб суб'єктами соціального життя були особистості, які вміють цінувати світову культуру та культуру інших народів, водночас усвідомлюють різнобічну роль національної спільноти, до якої вони належать. Це буде сприяти міжкультурній гармонії, міжнаціональному порозумінню, стане важливим чинником соціально-психологічного здоров'я членів суспільства, їх самореалізації та самоствердження.

Актуальним трендом розвитку сучасних держав є формування у своїх громадян, насамперед у молоді, патріотизму, який багато в чому визначає успішність функціонування цих держав у світі, що базується на постійно зростаючій конкуренції. Сучасні суспільні виклики і потреби, зокрема в Україні, зумовлюють необхідність формування у членів суспільства, передусім у дітей та молоді, сприйняття рідного народу, рідного краю, Батьківщини як цінності, як джерела сили, захисту, самоствердження та саморозвитку.

У Концепції Нової української школи наголошується, що важливою освітньою метою є формування у дітей молодшого шкільного віку ціннісних ставлень і суджень, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством [5]. Особлива увага до необхідності залучення дітей до цінностей приділена в Державному стандарті початкової освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. У ньому зазначено, що результатом освітнього процесу має бути становлення учня, який усвідомлює себе громадянином України, аналізує культурно-історичні основи власної ідентичності, визнає цінність культурного розмаїття, долучається до родинних і національних традицій, досліджує своє походження, родовід, визначає свою роль у школі, громаді, ставиться з повагою до національних традицій і свят тощо [3]. Отже, постає виховне завдання формування ціннісного ставлення у школярів до Батьківщини, що відображається в повазі до культури рідного народу і прагненні її розвивати, у шануванні і широкому використанні рідної мови, відповідальному ставленні до природного довкілля рідного краю, людей, які його населяють, у гордості за досягнення рідного народу в минулому і сьогодні.

Сучасний період розвитку українського суспільства потребує утвердження серед його громадян, насамперед молодих, однієї з провідних цінностей – цінності патріотизму, яка відображається, зокрема, у ціннісному ставленні до Батьківщини. Поняття «Батьківщина» є багатоплановим. Воно включає в себе як безпосереднє місце народження або проживання, особистий простір, в якому все є знайомим і звичним («мала батьківщина»), так і рідну країну, місце проживання соціокультурної спільноти, нації («велика родина»). У кожній конкретній людині образ Батьківщини починає формуватися з народження під впливом національних традицій, звичаїв, культури, рідної мови. Спочатку Батьківщина пізнається через сім'ю, рідний дім, рідних і близьких людей, потім формуються уявлення про «малу батьківщину» – рідне село чи місто, поступово складається образ «великої Батьківщини», рідної країни. Батьківщина ототожнюється з народом і вірою, з культурою, побутом і природою. Істотними в образі Батьківщини є не стільки співвіднесеність з певним місцем і часом, з певною частиною країни або з державою як політичним суб'єктом, скільки оціночно-емоційна його складова. Образ Батьківщини сповнений натхнення, втілений в асоціативних зв'язках та емоційних переживаннях.

Видатні педагоги, науковці, просвітителі Г. Ващенко, М. Грушевський, І. Огієнко, С. Русова, К. Ушинський та інші вбачали ціннісне ставлення до Батьківщини головними завданнями освіти.

Одним із перших до проблеми виховання любові та пошани до рідного краю привернув увагу К. Ушинський, визнаючи, що національне почуття є вродженим. Воно закорінене генетично у психіці індивіда, і цим не можна нехтувати, особливо в процесі виховання: «Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми звемо народністю. Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню надійний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з її поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами» [8, 75]. К. Ушинський вперше ввів поняття «малої батьківщини» та запропонував батьківщинознавство як навчальний предмет у початковій школі. Любов до батьківщини, на думку педагога-просвітителя, має поєднуватись із знанням мови, мистецтв, народних традицій і звичаїв.

Хочемо виокремити також позицію видатного українського педагога С. Русової, яка, на основі аналізу світового досвіду шкільництва, стверджує, що прогресують ті народи, які збудували добре організовану національну школу (народи Англії, Німеччини, Японії). Вони краще за інших у вихованні дітей і молоді опиралися на власні глибокі національні надбання, враховуючи національну психологію. Такий підхід, за твердженням С. Русової, дає можливість виховувати міцну, цільну особу, якій не буде властива подвійна хистка моральність. Вся система виховання має спрямовуватись на усвідомлення учнями того, «що ти українець, ти українка, навкруги тебе рідна твоя земля Україна, рідний тобі народ, ти мусиш знати свій край, знати, що твій народ утворив гарного, вічно прекрасного» [6, 23]. Велику роль у зростанні дітей С. Русова надає формуванню ідеалу, того, що «вливає у душі молоді світле, прекрасне», того найкращого, що «кожний народ проніс протягом віків культурного існування» [6, 28].

Відомим прибічником виховання дітей на національному ґрунті був Г. Ващенко, який у книзі «Виховний ідеал» наголошує на необхідності виховання в школярів любові до Батьківщини, становлення у них здорового патріотизму. Обґрунтований ним виховний ідеал українця – служіння Богові і своїй нації – тісно пов'язаний з традиціями та психологією українського народу. Педагог зазначає, що «виховний ідеал нації ... відбивається і в звичаях народу, і в його пісні, і в творах письменників. Він твориться віками і по традиції переходить від старших поколінь до молодших» [1, 101]. Водночас Г. Ващенко наголошує, що потрібно у процесі виховання брати до уваги як позитивні, так і негативні психологічні властивості українського народу, виховувати дієвий патріотизм, що спрямовує на активну роботу задля цивілізаційного поступу нації.

Необхідність виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в сучасних українських дітей актуалізується й тим, що упродовж всього ХХ ст. Україна перебувала в складі СРСР, у якому поняття ціннісного ставлення до України як до Батьківщини було неоднозначним. Більшою мірою утверджувалось поняття спільної радянської вітчизни, пропагувалася та нав'язувалася російська мова, що призводило до формування у свідомості людей відчуття меншовартості українців, спотворення їх національного світогляду, характеру, зневажливого ставлення до національних традицій, історії та культури свого народу. Тому важливою суспільною потребою сьогодення є виховання любові та поваги до своєї Батьківщини (як малої, так і

великої).

Беручи до уваги з'ясування науковцями сутності ціннісного ставлення та думки українських педагогів щодо основних моментів виховання особистості на засадах національних надбань, ціннісне ставлення до Батьківщини ми визначаємо як емоційно-осмислений зв'язок школяра з Батьківщиною, який виявляється в його глибоких почуттях до Батьківщини та в усвідомленні значимості Батьківщини в його житті та житті близьких йому людей. Ціннісне ставлення до Батьківщини передбачає любов до рідного краю, повагу до культури, звичаїв, традицій рідного народу, знання історії рідної країни, готовність відстоювати рідну державу, творити на ґрунті рідної національної культури тощо. Розвиненість ціннісного ставлення є важливою характеристикою морально-духовного світу дитини. Вважаємо, що одним із найпотужніших засобів формування у школярів ціннісного ставлення до Батьківщини є народна культура, яка відбиває найголовніші духовні орієнтири народу та володіє значним емоційно-почуттєвим потенціалом.

Список використаних джерел

1. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Г. Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
2. Гриців Т. Г. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки як наукова проблема / Т. Г. Гриців // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наук. праць. – К., 2016. – Вип. 20 (1). – С. 121-132.
3. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf>
4. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. – Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1997. – 205 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. – К. : Міністерство освіти і науки України, 2016. – 34 с.
6. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / С.Ф.Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
7. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, Г. И. Чижаква. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
8. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 1 / К. Д. Ушинський; пер. з рос.. – К. : Радянська школа, 1983. – 4

РОЗДІЛ 3. ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У ЗДІЙСНЕННІ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЇ ПАРТНЕРСТВА

Ж. Вихрестенко

Методологічною основою кожного наукового дослідження є певна концепція, що базується на сукупності методологічних підходів виокремлення вихідних позицій організації дослідження. І. Костікова зауважує, що методологічний рівень педагогічного дослідження ґрунтується на провідній засаді, що на базі емпіричних і теоретичних досліджень формулюються загальні принципи і методи дослідження педагогічних явищ, будується теорія. Дослідження цього рівня називають фундаментальними. Автор вважає, що професійна підготовка вчителів повинна ґрунтуватися на загальних принципах методологічного дослідження, таких як: *об'єктивність і обумовленість педагогічних явищ певними причинами; цілісний підхід у вивченні педагогічних явищ і процесів; вивчення явища у взаємозв'язку і взаємодії з іншими явищами; вивчення явища в його розвиткові* [133, с. 79]. Т. Дмитренко і О. Яресько методологію педагогіки розглядають як вчення про способи організації (вплив на особистість), управління (вплив на діяльність), що мають місце в процесі спілкування суб'єктів педагогічної системи з метою отримання, перетворення, розуміння, зберігання та застосування інформації, що забезпечує пізнання і перетворення педагогічних об'єктів (педагогічна система, педагогічний процес, педагогічна ситуація, педагогічний факт тощо) [134]. Отже, методологію можна розглядати як вчення про способи організації освітнього процесу і управління, наукову основу педагогічного дослідження, сукупність методів, вихідних принципів, що застосовує науковець.

Обґрунтуємо методологічні підходи дослідження формування готовності до групової навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів засобами технології партнерства.

Першим методологічним підходом нашого дослідження обрано *аксіологічний* (ціннісний) підхід, що дозволяє вивчати явища з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби майбутнього фахівця на основі принципу гуманізації суспільства. Проблема цінностей та формування ціннісних орієнтацій розглядаються у роботах таких науковців як В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Савельєв [140], М. Боришевський [139], С. Вітвицька [138], І. Зязюн [137], Т. Калюжна [141], А. Нікора [136] та ін. Опора на аксіологічний підхід у нашому дослідженні обумовлений необхідністю певних перетворень, що сприяють розвитку нової, ціннісної свідомості та поведінки майбутніх учителів початкових класів у процесі групової навчальної діяльності, усвідомленню їх ціннісних орієнтацій. Система ціннісних орієнтацій студентів має різні спрямування. А. Нікора виділяє такі їх компоненти: *індивідуальні егоцентричні цінності* (прагнення до самореалізації; цілеспрямованість; самокритичність; ініціативність; упевненість у собі; чесність;

доброзичливість; вимогливість до себе; самостійність у прийнятті рішень); *сімейні* (родинні) цінності (щаслива родина; взаєморозуміння та взаємодопомога в родині; сімейне благополуччя; добробут у родині; любов до дітей; гармонія у стосунках подружжя; проведення дозвілля в колі родини); *суспільні, громадянські та національні цінності* (соціальна справедливість; участь у суспільно-корисних справах; добробут держави; дотримання суспільно значущих норм поведінки; працелюбність на благо свого та інших; усвідомлення суспільного обов'язку; патріотизм); *загальнолюдські духовні цінності* (любов до людей; вірність; допомога тим, хто її потребує; толерантність; гармонія з природою; пошана до старших; милосердя; людяність; альтруїзм) [136, с. 222]. Зрозуміло, що найбільш доцільним є орієнтація на *суспільні, громадянські, національні, загальнолюдські духовні цінності*.

Як висновок можна навести твердження Т. Калюжної: «...Аксіологічний початок особистості може не тільки розглядатися як базальне, але і виступати як механізм, що регулюється і направляє поведінку і діяльність людини, і сприяти якісному вирішенню актуальних проблем соціального життя і освітньої сфери, зокрема» [141, с.21]. У нашому дослідженні аксіологічний підхід передбачає виховання гуманістичного та толерантного типу особистості студента, прийняття майбутніми вчителями початкових класів моральних ідеалів й усвідомлення власних цінностей, прагнення до постійного самовдосконалення, досягнення успіху у професійній діяльності.

Другим методологічним підходом нашого дослідження став *компетентнісний* з огляду на те, що для сучасного суспільства пріоритетним вважається не нагромадження майбутніми фахівцями знань, фахових умінь і навичок, а формування уміння вчитися, працювати в команді, оволодівати навичками самостійного пошуку інформації та самонавчання упродовж життя.

Питання застосування компетентнісного підходу ґрунтовно розглядається в роботах Н. Ашиток [145], О. Дубасенюк [148], Л. Овсієнко [14], О. Овчарук [144], Д. Равена [143], О. Ходань [142], А. Хуторського [147], W. Nutmacher [146] та ін. Формування компетентності відбувається шляхом набуття під час навчання суми компетенцій, що дають змогу забезпечити виконання професійних обов'язків на високому рівні [145, с. 6]. Таким чином, компетентнісний підхід передбачає засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок майбутніх фахівців у вищій школі, розвитку їх компетентностей, готовності до майбутньої професійної діяльності.

О. Ходань вважає, що в системі компетентнісного підходу до навчання у вищій школі нових акцентів набувають вимоги до форм і засобів навчання. Професійному становленню фахівців сприяють інноваційні та інтерактивні форми навчання: індивідуальна, інформаційно-технологічна, проектна та інші. Не менш важливим у реалізації компетентнісного підходу є дистанційна форма навчання, особливо для студентів, що навчаються без відриву від виробництва і вирішують комплекс завдань самостійно [142, с. 234]. Отже, нове бачення процесу оволодіння знаннями, уміннями й навичками згідно компетентнісного підходу майбутніх учителів ставить на порядок денний модернізацію їх професійної підготовки, використання інноваційних форм, методів, технологій навчання.

Особистісно-діяльнісний підхід забезпечується інтеграцією особистісно орієнтованого і діяльнісного підходів. Особистісно орієнтований підхід до навчання визначає провідним орієнтиром і критерієм успішної навчальної діяльності не лише функціональну підготовленість студентів до виконання певних видів діяльності, а й

формування низки особистісних якостей. Окрім того, діяльнісний підхід до організації навчання передбачає спрямованість усіх заходів, методів, форм, технологій навчання на інтенсифікацію діяльності студентів, яка постійно ускладнюється. Теоретичні засади застосування особистісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі вищої школи обґрунтовано та розвинуто у працях Б. Ананьєва [153], О. Бігич [156], С. Безбородих [150], Г. Борин [155], В. Будака [151], І. Беха [154], І. Княжевої [152], О. Пехоти [151] та ін. Особистість у наукових роботах цих авторів розглядається як суб'єкт діяльності, яка формується у діяльності та спілкуванні з іншими суб'єктами освітнього процесу, визначає характер цієї діяльності та спілкування. Так, Г. Борин доводить, що особистісно-діяльнісний підхід спрямовано, насамперед, на формування здатності майбутнього фахівця гнучко й нестандартно використовувати здобуті знання й уміння, прагнення до пошуку й застосування ефективних способів поведінки й діяльності, формування та розвиток відповідних професійно-особистісних якостей. Така мета професійної підготовки, на думку автора, орієнтує викладача не лише на передачу готових знань і вмінь, а на формування здатності студента до їх самостійного пошуку й оновлення [15, с. 24].

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає співпрацю викладачів і студентів, налагодження співробітництва і партнерства в процесі навчання. О. Пехота, В. Будака вважають, що особистісно-орієнтована освіта реалізується через діяльність, яка має не тільки зовнішні атрибути спільності, але й своїм внутрішнім змістом передбачає співробітництво, саморозвиток суб'єктів навчального процесу, виявлення їх особистісних функцій [151, с.281]. Саме навчальну діяльність, педагогічне спілкування в умовах особистісно-діяльнісного підходу викладач повинен організувати як навчальне співробітництво самих студентів, що базується на взаєморозумінні, проникненні в духовний світ один одного, груповому аналізу ходу і результатів цієї діяльності, розвитку конкурентоспроможності.

Отже, *особистісно-діяльнісний підхід* у нашому дослідженні передбачає організацію групової діяльності майбутніх учителів початкових класів з урахуванням їх особливостей та здатностей.

Комунікативний підхід окреслений як основний етап у формуванні готовності до групової навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів засобами технології партнерства, що орієнтований на розвиток здатності діалогового спілкування студентів у процесі їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Комунікативний підхід як предмет дослідження аналізується, здебільшого, в контексті вивчення рідної та іноземної мов, формування іншомовної культури: Т. Богданова [165], М. Кухта, І. Чейпеш [166], С. Король [168], В. Лучкевич [169], А. Сергієнко [164] та ін. Окрім аспекти проблеми комунікативного підходу розглядаються у працях таких науковців як О. Локша [170], М. Прицак [162], К. Роджерс [163] та ін..

Так, М. Прицак наголошує на зростанні ролі комунікації в освіті, на тому аспекті проблеми, що логіка пошуку сучасних педагогічних парадигм концентрується у напрямі таких комунікативних понять, як «гуманізм», «дитиноцентрованість», «особистісна орієнтованість», «суб'єкт-суб'єктний підхід», «любов», «толерантність», «асертивність», «емпатія», «повага», «довіра», «розуміння», «діалогічність», «співробітництво», «співпраця», «взаємодія», «відповідальність» тощо. Вони стали засадничими категоріями різних педагогічних концепцій, теорій (гуманістична педагогіка, дитиноцентрована педагогіка, особистісно орієнтоване навчання і виховання, педагогіка співробітництва, педагогіка толерантності та ін.).

Тому, вищезгадані педагогічні концепції, теорії, як зауважає автор, оперують здебільшого однаковими поняттями, подібною є їх методологічна база. Тому, потрібно знайти концептуальну, смислотворчу ідею, яка би могла стати синтетичним, системоутворювальним, об'єднуювальним фактором для сучасних підходів в освіті.

Акмеологічний підхід у педагогічній освіті передбачає забезпечення акмеологічного розвитку педагогів, удосконалення у них здатності до самостійного цілепокладання, планування власної діяльності, прагнення до саморегуляції (самоконтролю, самокорекції, самокомпенсації), орієнтації на саморозвиток і самореалізацію. Застосування акмеологічного підходу в підготовці майбутніх учителів розглядається в працях таких науковців як А. Деркач [161], О. Дубасенюк [159], С. Вітвицька [158], Н. Кузьміна–Гаршина [160], Г. Сотська [157] та ін.

Так, Н. Кузьміна-Гаршина виділяє пріоритетні ознаки акмеологічного підходу:

- орієнтація на «акме» – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини;
- всебічний розвиток вдосконалення свідомості й діяльності груп (товариств), переконаність у можливості масового вдосконалення;
- оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений у антропологічному акмеїзмі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами [160, с. 7-43]. Отже, основною ознакою акмеологічного підходу є самовдосконалення особистості.

С. Вітвицька зазначає: «Акмеологічний підхід до освіти спрямований на самовдосконалення людини в освітньому середовищі, на її саморозвиток, на поступ дорослої людини від однієї вершини до іншої, на досягнення «акме» в її творчості і здоров'ї, у розвитку всіх її життєвих сил. Акмеологічний підхід конкретизує ідеї гуманізації освіти і створює основу нової, сучасної ідеології виховання.

Таким чином, методологічного значення для нашого дослідження мають такі положення акмеології: *самовдосконалення* – здатність змінювати і розвивати себе, здійснювати індивідуальний творчий внесок у професію; *системність і прогностичність*, що дозволяє розкрити зміст особистісно-професійного розвитку людини як синергетичної системи; *суб'єктність* – розуміння особистості педагога як активного суб'єкта педагогічного процесу й процесу саморозвитку; *інноваційність* – накопичення нових знань у вигляді інновацій.

Отже, методологічною основою формування готовності до групової навчальної діяльності майбутніх учителів початкових класів засобами технології партнерства стали положення аксіологічного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, комунікативного, акмеологічного підходів.

Список використаних джерел

1. Дуднік А. О. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації групових форм пізнавальної діяльності. *Зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 337-341. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_63.
2. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы. Москва: Просвещение, 1991. 191 с.
3. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / . Умань., 2011. 512 с.
4. Луцинкевич Л. Організація групової навчальної діяльності в підготовці

майбутніх учителів початкової школи в умовах коледжу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4 (58). С. 302-310.

5. Тесленко Т. В. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до розв'язання типових задач професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Київ, 2017. 297 с.

6. Формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної діяльності: теорія і практика: [колективна монографія] /авт. кол. : О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, К. В. Ковтун. Київ, 2016. 258 с.

7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів : монографія. Київ: Магістр-S, 1998. 200 с.

8. Марко М. М. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 /Мукачівський держ. ун-т. Мукачево, 2018. 23 с.

9. Концепція «Нова українська школа» / упор. Л. Гриневич. Київ, 2016. 34 с.

10. Закон України «Про вищу освіту». *Голос України*. 2014. № 35-36 (499-500). С. 4-67.

11. Кучай О. Професійна підготовка педагога сучасної школи. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти*: матер. Всеукр. науково-практ. онлайн-конф. (м. Бердянськ, 14 верес. 2017 р.). Бердянськ, 2017. С. 80-81.

12. Коваль Л. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Бердянський держ. пед. ун-т. Київ, 2010. 539 с.

13. Бахмат Н. В. Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до педагогічного моделювання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти. Київ, 2011. 222 с.

14. Скворцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів: монографія. Одеса: Абрикос Компани, 2013. 290 с.

15. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

16. Красовська О. О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 /Житомир. держ. ун-т. імені Івана Франка. Житомир, 2018. 44 с.

17. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир :Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012 – 436 с.

18. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів пед. факультетів. Київ: Генеза, 2002. 368 с

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Э. Зарединова

Основополагающей тенденцией высшего образования в современном обществе является подготовка специалистов, обладающих способностью гибкой адаптации в

изменяющихся жизненных условиях, переноса имеющихся знаний, умений, навыков в новую профессиональную ситуацию с целью эффективного решения проблемы; социально-ответственного поведения, выбора активной гражданской позиции; самостоятельного рефлексивного мышления, поиска рациональных путей решения проблем; умелой работы с информационными потоками; адекватного коммуникативного взаимодействия в различных социальных группах; самообразования, постоянного совершенствования собственной нравственности, интеллекта, повышения культурного уровня.

Социокультурные ценности выступают в роли не только нравственной направленности и ориентиров людей, но и образцом человечности и развитости общества, в которое они входят. Общеизвестным является факт того, что общество, существующее без какой-либо устойчивой системы ценностей, не может функционировать длительное время. Оно характеризуется отсутствием ценностных установок, а люди в нем разобщены.

Интерес к пониманию феномена «ценностей» наблюдался еще в античности. У истоков стояли философские учения Платона, Сократа, Аристотеля, а Диогеном Лаэртским был впервые употреблен термин «ценность».

В философии изучением ценностей занимались П. Лапи, Э. фон Гартман, Э. Шефтсбери, Ф. Хатчесон и другие. В психологии ценности стали предметом изучения М. Рокича, К. Левина, А. Маслоу.

Изучению проблемы социокультурных ценностей молодежи посвящены исследования И.Н. Андреевой, В.А. Бобахо, Н.Я. Голубевой, Е.И. Григорьевой, А.Г. Новиковой, О.Ю. Мацукевич, Ю. Стрельцова и др.

Изучение социокультурных ценностей современного студенчества предполагает обращение к различным сферам обществоведческого знания: философии, аксиологии, социологии, психологии, культурологии, педагогике. Работы Э. Дюркгейма, Р. Мертона, Дж. Коулмана и других имели большое значение для понимания природы ценностей, их происхождения, форм и способов их существования.

Система образования является ведущим фактором и педагогическим механизмом в образовательном процессе. Подготовленность преподавателей, государства и общества к реализации процесса нравственного, духовного и социокультурного воспитания граждан, начиная еще со школы и заканчивая послевузовским образованием, является основным условием его эффективности.

Современное высшее учебное заведение призвано организовать для личности наилучшие условия активного «вхождения» в социокультурное пространство на правах творческого и компетентного представителя, который способен успешно адаптироваться к динамичным общественным отношениям.

На сегодняшний день проблема формирования духовного мира студентов имеет огромное значение не только для молодежи, однако, в целом, и для всего общества. Значение духовности сильно возрастает в экстремальных и кризисных обстановках. Стойкие жизненные ориентации – это необходимое условие адаптации молодежи в сложном современном мире и выработки собственной жизненной стратегии.

Процессы распада прежней системы ценностей, идеалов, существующих моделей социализации и поиск новых не могли не оказать влияния на личностное формирование и развитие молодежи. Система жизненных ценностей и целей определяет содержательную сторону личности. Она составляет основу ее отношений к окружающему миру, к другим людям, к себе самой. Жизненные цели и ценности

составляют опору человека, без которой он просто не может полноценно жить, взаимодействовать с миром.

Молодежь как особая социальная группа постоянно находится в фокусе исследований психологов, социологов, поскольку именно она является индикатором происходящих перемен и определяет в целом потенциал развития общества. Неизбежная, в условиях ломки сложившихся устоев, переоценка ценностей, их кризис более всего проявляются в сознании этой социальной группы. Исследование духовных ориентаций, жизненных приоритетов современного студенчества весьма актуально, поскольку дает возможность выяснить степень его адаптации к новым социальным условиям. От того, какой ценностный фундамент будет сформирован у молодого поколения, во многом зависит будущее состояние общества.

Механизм формирования социокультурных ценностей связан с процессом социализации личности и детерминируется свойственными возрасту потребностями, ближайшим окружением, существующей в обществе социальной ситуации и исторического типа культуры. В силу своей природы, социокультурные ценности обладают полифункциональным характером. Они выполняют регулятивную, оценочную, селективную и прочие функции и помогают адаптироваться различным слоям населения к изменяющимся условиям, в том числе и молодежи.

На формирование у студенческой молодежи ценностей оказывают влияние следующие факторы:

- современное состояние общества, характер развития его социальной, экономической, политической, культурно-нравственной сферы;

- место и роль личности в общественной жизни, ее принадлежность к классу, социальной группе, профессиональному коллективу, а также идеи и образ жизни, которые она принимает;

- уровень общей культуры личности, как результат приобретения социального опыта, усвоения моральных принципов и норм, определяющий: степень ее самосознания; умение оценивать объективные закономерности, интересы и потребности общественного и индивидуального развития;

- возрастные и психофизиологические особенности личности.

В основе формирования социокультурных ценностей будущего специалиста лежит процесс культурного самоопределения личности, на который оказывает воздействие массовая культура, распространяющаяся через средства массовой информации и коммуникаций. Современный студент является носителем и генератором форм и идей, как массовой культуры, так и отдельно взятых субкультур.

Формирование социокультурных ценностей студентов в УВО будет эффективным при определенных педагогических условиях. Педагогические условия – это «обстоятельства процесса обучения, которые являются результатом целенаправленного отбора, конструирования и применения элементов содержания, методов, а также организационных форм обучения для достижения определенных дидактических целей» [3, с. 568].

Из всего вышесказанного можно определить педагогические условия, обеспечивающие формирование социокультурных ценностей у студентов в высшей школе:

- 1) формирование мотивов повышения уровня социокультурных ценностей;
- 2) вовлечение студентов в социально-интегрирующую образовательную среду образовательной организации высшего образования;
- 3) создание в университете социокультурного образовательного пространства.

Условиями и источниками активности студенческой молодежи является сложная система мотивов, потребностей, стремлений, интересов и желаний в развитии своей личности. В студенческом возрасте особенно четко появляется стремление стать хорошим профессионалом и личностью, которая развита культурно, нравственно и духовно.

Создание социокультурного образовательного пространства в образовательном учреждении призвано способствовать гармоничному союзу двух родственных понятий: культуры и образования, изменению человеческого мышления, способов и типов его поведения в современном мире. Человек, осознающий себя наследником присущих ему историко-культурных традиций, и себя самого создает по законам культуры.

Социальное развитие личности также связано с приобретением собственного социального опыта, с развитием умений социальной рефлексии, которые позволяют личности адекватно взаимодействовать в социально-детерминированных ситуациях в современном образовательном, профессиональном и поликультурном пространстве.

Это может быть достигнуто, если образовательный процесс направлен на погружение студентов в социально-интегрирующую среду, обеспечивает выход за границы учебного общения и практическое применение полученных знаний, навыков и умений в социально-значимых ситуациях в социально-значимой деятельности.

При этом вовлечение студентов в образовательное, социокультурное пространство в учебном заведении должно стимулировать осмысление сформированных ранее ценностей, социальных представлений и сравнения их с представлениями других людей, обеспечивать опыт общения, опыт деятельности на основе усвоенных интерсоциальных ценностей, опыт взаимодействия и широкого поиска информации. Духовное становление молодого человека происходит в условиях вовлечения его в активную сознательную общественную жизнь.

Таким образом, в условиях реформирования современного общества формирование ценностных ориентаций у молодежи является крайне сложной, но очень важной задачей. Особую значимость здесь приобретают процессы, меняющие ценностное сознание молодежи. В силу особой восприимчивости и высокой социальной мобильности студенческой молодежи возникновение новых ценностных ориентаций и девальвация прежних затрагивают эту переходную социальную группу в большей степени, чем другие слои общества.

Комплекс педагогических условий способствует не только формированию социокультурных ценностей студентов, но и обеспечивает достижение заданного результата педагогической системы формирования общекультурного и профессионального уровня студентов.

Список використаних джерел

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань: Изд-во КГУ, 1988. – 176 с.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ НОВОГО ПОКОЛІННЯ

Ю. Контіла

Нова школа потребує нового вчителя, який може стати агентом змін, реформатором, адже саме в його руках можливість налаштувати освітній процес в комфортному руслі для усіх учасників шкільного середовища. Тому мета сучасного

освітнього процесу - не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й сформувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ.

Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі знайомляться з особистісно орієнтованими та компетентнісними підходами, особливостями управління освітнім процесом, психологією групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Педагог нової української школи, як агент змін, патріот, інноватор та професіонал в цілому, покликаний навчати для життя, надихати та захоплювати, створити цікавий позитивний освітній простір для навчання, виховання та відпочинку учнів.

Концепція сучасної української школи спрямовує педагога не тільки на впровадження інновацій та інформаційних технологій ХХІ століття, а й на дитиноцентризм, розвиток творчої особистості учнів, формування компетентнісних знань, високоморальних цінностей, патріотизму молодого покоління.

Оскільки, усе життя Нової школи будується за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей, де у кожному сучасному закладі освіти формується особистість, її громадянська позиція та професійні якості, тому доцільно готувати вчителів до формування базових цінностей в учнів нового покоління.

Одним із восьми компонентів формули «Нової української школи» є наскрізний процес виховання, який формує цінності. Найосвіченіша людина може стати найгіршим злочинцем, якщо не розуміє і не поділяє загальнолюдських цінностей. Педагоги нової української школи повинні формувати ціннісні ставлення і судження в учнів, які слугують базою для щасливого їх особистого життя та успішної взаємодії з суспільством в майбутньому[1].

Сьогодні освітній процес «Нової української школи» орієнтується на базові цінності:

✓ **морально-етичні** (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей);

✓ **соціально-політичні** (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови, і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Заклади післядипломної педагогічної освіти повинні готувати фахівців – сучасних учителів, багатогранних особистостей, індивідів, які цікавяться новими технологіями, психологією стосунків, критично мислять та є гнучкими до змін в освітньому просторі та суспільстві в цілому.

Сучасні учителі повинні вдосконалювати себе, навчатися, як плекати в учнів та в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти. Найефективніше дані цілі досягаються, коли педагоги беруть участь у навчальних тренінгах, творчих проектах, виховних заходах, соціальних акціях.

Значну увагу варто приділити поняттю педагогічної фасилітації, як одного із ключових чинників професіоналізму сучасного педагога, оскільки вона включає у себе як особистісні риси та характеристики (спрямованість, установки, відносини, мотиви та цінності), так і їх професійне втілення у діяльності та спілкуванні (індивідуальний стиль діяльності, комунікативна компетентність та ін.)[3].

Підвищення фахової кваліфікації вчителя здійснюється через: навчальні заняття,

круглі столи, зустрічі, тренінги, конференції, творчі конкурси, інноваційні проекти, онлайн платформи.

Слід зазначити, що складність навчання педагога, набуття професійної компетентності полягає і в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, технологічному. Це потребує розвиненого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати і синтезувати здобуті знання в досягненні педагогічної мети, уявляти технологію їх застосування.

Сучасні підходи до розуміння поняття компетентності, зокрема професійної, розглядав британський психолог Дж. Равен, який вбачав під терміном «компоненти компетентності» такі характеристики і здібності людини, що дозволяють їй досягти особистісно значущих цілей (цінностей) незалежно від природи цих цілей та соціальної структури, у яких людина живе і працює.

Однак, ми можемо суперечити, адже компетентність залежить лише від особистих якостей та здібностей. Вона пов'язана із системою особистісних цінностей, ідеалів. Лише за умови, що людина буде усвідомлювати, наскільки значущі такі цілі для неї особисто, вона буде готова до мотивованої компетентної поведінки, а саме актуалізації своїх здібностей (високої адаптованості, самоконтролю, відповідальності), прояву таких якостей, як упевненість у собі, наполегливість у досягненні мети, оригінальність мислення, креативні підходи до вирішення завдань тощо. До того ж у процесі виявлення та оцінки компетентності слід зважати на мотиваційно-ціннісний компонент. За умов відсутності належної мотивації або особистісної цінності людина не проявляє компетентність у вирішенні суттєвих проблем.

Провідним завданням післядипломної освіти – підготувати компетентного вчителя, здатного працювати у нових умовах, застосовувати інноваційні технології, що реалізуються у педагогічній практиці, позитивно впливати та змінювати педагогічну парадигму. З огляду на це у формуванні базових компетенцій вчителя важливу роль відіграють такі аспекти:

- ✓ мотиваційно-ціннісний (погляди, уявлення, сподівання, мотивації вчителя);
- ✓ когнітивно-технологічний (володіння відповідними знаннями та вміннями їх застосовувати на практиці);
- ✓ комунікативний (володіння культурою спілкування, здатність створювати

атмосферу комфортності, доброзичливості тощо);

✓ рефлексивно-діяльнісний (здатність до критичного самоаналізу, самооцінки, готовність до змін, самовдосконалення, інновації тощо);

✓ морально-етичний (повага гідності дитини, такт, толерантність, емпатія, відвертість, справедливість, доброзичливість тощо)[2].

Практично всі науковці, що опікуються проблемами підготовки педагогічних кадрів, підкреслюють цінність учителя, значущість розвитку його професійних, зокрема фасилітативних якостей, для оновлення освітньої мережі і вдосконалення освітнього процесу у сучасних закладах освіти. Розвиток інтелектуального та культурного потенціалу вчителя Нової української школи, формування різностороннього педагога – одна з першочергових цілей сучасної освіти та освіти дорослих зокрема[4].

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи./Нова Українська школа./МОН України: 27.10.2016 р./група упор.: Л. Гриневич, О., Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, О. Макаренко, О. Малахова, Т. Нанаєва, Г. Усатенко, П. Хобзей, Р. Шиян, заг. ред. М. Грищенко. – К: Нова школа. – 2016. – 40 с.

2. Сергійчук О. Професійна компетентність майбутнього учителя у системі підготовки до педагогічної діяльності /Олена Сергійчук// Проблеми підготовки сучасного вчителя/ наук. збірн., № 4 (Ч. 2). – 2011. – С. 201–205.

3. Фісун О.В. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен /О.В.Фісун // збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. «Засоби навчальної та науково-дослідної роботи». – 2010. – С.133-139.

4. Шевченко К.О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя /К. О. Шевченко//збірник наукових праць, випуск 2.13 (109)/. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ. – 2014. – С. 260-262.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДЕФІНІЦІЙ

А. Шевченко

Умови сьогодення декларують розуміння того, що в динамічному й інформаційно-насиченому середовищі лише здорова людина може успішно вирішувати професійні завдання, а сам феномен психологічного здоров'я розглядається дослідниками як вагомий ресурс повноцінної й професійно-спроможної особистості.

Психологічне здоров'я менеджерів освітніх організацій є необхідною умовою їхньої активної життєдіяльності, реалізації як фахівців, розвитку творчого потенціалу тощо. У зв'язку з цим все більшого значення набуває дослідження психологічних аспектів психологічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про величезний інтерес до проблеми психологічного здоров'я, зокрема воно визначається як стан балансу між різними аспектами особистості (Р. Ассаджолі), показник нормального розвитку

особистості (І. Дубровіна), продукт творчої самореалізації, самовираження, саморозвитку індивіда (А. Маслоу), міра творчості особистості (В. Моляко), показник духовності особистості (Е. Помиткін), чинник соціальної «успішності» індивіда (Т. Тунгусова), як процес життя особистості, в якому збалансовані рефлексивні, емоційні, інтелектуальні, поведінкові аспекти (Н. Гаранян, А. Холмогорова), як функція підтримання рівноваги між особистістю та середовищем, адекватної регуляції поведінки і діяльності людини, здатності протистояти життєвим труднощам без негативних наслідків для здоров'я (А. Петровський, М. Ярошевський) тощо.

Однак поза увагою залишається вивчення особливостей психологічного здоров'я та його впливу на професійне становлення менеджерів освітніх організацій.

Поняття «психологічне здоров'я», яке не є достатньо усталеним, породжує низку питань. Серед них – співіснування багатьох суміжних та взаємозамінних понять, зокрема «здоров'я», «психологічне здоров'я» та «психічне здоров'я».

Розглядаючи питання психологічного здоров'я, визначимось насамперед із термінологією поняття «здоров'я». Проведений аналіз різних наукових джерел, дозволяє говорити про відсутність уніфікованого тлумачення поняття «здоров'я». Це можна пояснити різноманіттям акцентів у його характеристиці. Існуючі визначення поняття «здоров'я» відрізняються за своєю узагальненістю й акцентами, що відбивають дослідницькі інтереси авторів.

Офіційним поняттям вважається визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я, згідно з яким здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя.

В даний час, як відзначає З. Дудченко, склалося два підходи до розуміння здоров'я. У першому підході здоров'я розуміється як відсутність хвороби. Хвороба розуміється як порушення видової норми. У другому підході під здоров'ям розуміється рівень активності суб'єкта, що забезпечує безперешкодну реалізацію його особистісного потенціалу. Здоров'я – це стан оптимальної життєдіяльності суб'єкта, наявність передумов та умов його всебічної й довгострокової активності в сферах соціальної практики [3].

На основі теоретичного аналізу різних підходів до з'ясування сутності поняття здоров'я було визначено п'ять критеріїв, що визначають здоров'я людини – це: відсутність хвороби; нормальне функціонування організму в системі людина – зовнішнє середовище; повне фізичне, духовне, психологічне, розумове і соціальне благополуччя; здатність адаптуватися до змінних умов існування в навколишньому середовищі; здатність до повноцінного виконання основних соціальних функцій.

Останнім часом у психологічній науці відстоюється думка, що основою повноцінного розвитку людини є *психологічне здоров'я*.

У науковій літературі переважають наукові погляди, згідно яких психологічне здоров'я розуміється як здатність особистості до самореалізації, самоактуалізації, адекватного самоприйняття себе та світу. Важливою складовою психологічного здоров'я особистості є наявність сенсу життя (І. Дубровіна, А. Маслоу); приділяється увага аспекту міжособистісних стосунків як важливому критерію психологічного здоров'я (В. Ананьєв, Б. Братусь).

Поняття психологічного здоров'я, введене у науковий обіг І. Дубровіною, тривалий час входило до базового змісту психічного здоров'я. Автор розуміє психологічне здоров'я як динамічну сукупність психологічних властивостей, що забезпечують гармонію між різними сторонами особистості людини, а також між

людиною та суспільством, можливість повноцінного функціонування людини в процесі життєдіяльності [2].

Існує ряд авторських точок зору на природу психологічного здоров'я.

А. Шувалов [10] описує основу психологічного здоров'я як нормальний розвиток суб'єктивної реальності. Автор стверджує, що визначення поняття «психологічне здоров'я» складається з двох категоріальних словосполучень: «психологія здоров'я» та «психологія людини». На стику цих галузей знання виникають психологічні моделі, що розглядають проблему здоров'я з людинознавчої позиції.

Науковець виділяє такі позиції щодо психологічного здоров'я: 1) поняття «психологічне здоров'я» фіксує суто людський вимір, по суті, будучи науковим еквівалентом духовного здоров'я; 2) проблема психологічного здоров'я – це питання про норму й патології в духовному розвитку людини; 3) основу психологічного здоров'я становить нормальний розвиток людської суб'єктивності; 4) визначальними критеріями психологічного здоров'я є спрямованість розвитку та характер актуалізації людського в людині [10].

О. Завгородня [4] основу психологічного здоров'я описує як здатність до інтеграції протиріч між зовнішньою та внутрішньою реальністю та пов'язує його з високим рівнем сформованості свідомої саморегуляції, раціонально-вольової сфери, що забезпечує можливість соціальної адаптації, й у той же час з вільним непригніченим становленням емоційної сфери, активністю неусвідомлюваних психічних процесів, на чому ґрунтується здатність людини до глибинних переживань та інтуїції.

Ж. Сидоренко [9] на основі теоретичного аналізу дійшла висновку, що психологічне здоров'я є життєвою задачею, рішення котрої потребує усвідомлених зусиль. Вона виділяє групу соціально-психологічних передумов постановки життєвих завдань щодо психологічного здоров'я, яка включає у себе мотиваційно-сміслові, міжособистісні, життєво-дослідні підгрупи чинників, а також чинник соціально-психологічних особливостей особистості.

За В. Беловим, А. Шмаковим, психологічне здоров'я визначається, як єдина і повноцінна життєдіяльність людини, з притаманною їй видовими та індивідуальними біологічними, психологічними і соціальними функціями [1].

В. Семке визначає психологічне здоров'я як стан динамічної рівноваги індивіда з оточуючим природним і суспільним середовищем, коли усі закладені в його біологічній і соціальній суті життєві здібності, проявляються найбільш повно, а всі підсистеми організму функціонують з максимальною інтенсивністю [8].

На думку В. Пахальяна психологічне здоров'я слід розглядати як динамічний стан внутрішнього благополуччя (узгодженості) особистості, що складає її сутність та дозволяє актуалізувати індивідуальні, вікові та психологічні можливості на будь-якому етапі розвитку. Тобто, дефініція психологічного здоров'я трактується як глобальний, універсальний конструкт, який охоплює індивідуальний та особистісний рівні психіки [6]. Вчений психологічне здоров'я характеризує онтогенетичною динамікою та розкриває закономірності розвитку самовідношення на прикладі відношення до власного здоров'я, що дозволяє своєчасно прогнозувати ті чи інші несприятливі тенденції у становленні особистості та способи їхнього подолання [6].

Таким чином, можна сказати, що «ключовим» словом для опису психологічного здоров'я є слово «гармонія», або «баланс». І перш за все це гармонія між різними складовими самої людини: емоційними і інтелектуальними, тілесними і психологічними тощо.

Отже, наведена низка понять «психологічне здоров'я», підтверджує думку про те, що поняття «психологічне здоров'я» – нове і ще знаходиться у стадії становлення, тому термін є, а чіткого єдиного визначення не існує.

Ми розуміємо *психологічне здоров'я, як динамічний стан внутрішнього благополуччя (узгодженості) особистості, яке забезпечує оптимальний вибір дії, вчинків та поведінки у ситуаціях взаємодії з зовнішніми об'єктивними умовами, іншими людьми, і яке дозволяє людині актуалізувати власні індивідуально-психологічні можливості.*

У сучасній психології існують різні точки зору на *співвідношення понять «психологічне здоров'я» і «психічне здоров'я».* На думку І. Дубровіної [2], психічне здоров'я стосується окремих психічних процесів і механізмів. Тоді як психологічне здоров'я характеризує особистість в цілому. Цю думку поділяють В. Пахальян та А. Шувалов та інші.

Таким чином, сучасна наука розмежовує сфери психологічного і психічного здоров'я. Психологічне здоров'я ототожнюється з почуттям внутрішньої узгодженості і власними діями, постійним діалогом із внутрішнім та зовнішнім світом. Психічне здоров'я розглядається як більш широке поняття. Це одна із інтегрованих характеристик особистості, яка найчастіше пояснюється як стан благополуччя, для якого характерна відсутність хворобливих психічних виявів і який забезпечує адекватну умовам навколишньої дійсності регуляцію поведінки [7].

Чітку й змістовно обґрунтовану позицію в диференціації зазначених понять займає С. Максименко, в якого психічне здоров'я – це аспект здоров'я взагалі, що пов'язаний із душевним комфортом, відсутністю психопатологій, здатністю до ефективної діяльності та саморегуляції в контексті досягнення поставлених цілей і реалізації власних інтересів. Психологічне здоров'я науковець розглядає як засіб диференціації соматично та психічно здорової особистості від її спрямованого руху в напрямку реалізації вищих, духовних сенсів життя [5].

Таким чином, у літературі не сформувалася єдина точка зору щодо співвідношення понять «психологічне здоров'я» та «психічне здоров'я» і, як вказує О. Завгородня, представлена двома позиціями: 1) психологічне здоров'я можливе лише за умови психічного; 2) психологічне здоров'я є відносно автономним відносно психічного, між ними можливі суперечності [4].

Проведений теоретичний аналіз дослідження у межах психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій дозволяє зробити такі висновки:

1. Психологічне здоров'я менеджерів освітніх організацій є однією з фундаментальних проблем суспільства і стратегічною проблемою сучасної закладів освіти, а підготовка менеджерів до його збереження і зміцнення – актуальною проблемою психолого-педагогічної науки. Цей феномен розглядається як складова більш широкого контексту, який відображає загальну картину здоров'я людини в єдності різних його аспектів.

2. Поняття здоров'я є предметом дослідження багатьох наук, де його вивчають у психологічному, філософському, медико-біологічному, соціально-педагогічному, акмеологічному вимірах. Аналіз наукових джерел свідчить про відсутність єдиного стандарту, на основі якого здійснюється його характеристика. Загальним для всіх визначень і підходів є включення психологічного здоров'я в широкий соціальний контекст, забезпечення підвищення цінності здоров'я як на рівні всього суспільства, так і конкретних людей, суб'єктів професійної діяльності.

Перспективу подальших наукових пошуків ми вбачаємо у дослідженні ціннісних

уявленнь менеджерів освітніх організацій про психологічне здоров'я, у виявленні чинників, критеріїв та показників психологічного здоров'я менеджерів освітніх організацій.

Список використаних джерел:

1. Белов В.П. Реабилитация больных как целостная система / В.П. Белов, А.В. Шмаков // Вестник АМН СССР. – 1987. – № 34. – С.60–67.
2. Дубровина И.В. Психическое здоровье детей и подростков : учебное пособие / И.В. Дубровина. – М.: Академия, 2000. – 256 с.
3. Дудченко З. Ф. Психологические особенности поддержания профессионального здоровья (на примере преподавателей вузов) : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. / З. Ф. Дудченко, 2003. – 28 с.
4. Завгородня О.В. Психологічне здоров'я людини: теоретичні аспекти та прикладні аспекти: монографія /О.В. Завгородня, Л.О. Курганська – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. – С.43–50.
5. Максименко С. Д. Особливості прогнозування внутрішніх ліній психічного здоров'я особистості /С. Д. Максименко// [Проблеми сучасної психології](#). – 2013. – № 2. – С. 4–14.
6. Пахальян В.Э. Развитие и психологическое здоровье: учебник / В. Э. Пахальян. – СПб.: Питер, 2006. – 240 с.
7. Психологія здоров'я людини / за ред. І. Я. Коцана.– Луцьк: РВВ – «Вежа» Волин.нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011.– 430 с.
8. Семке В.Я. Психическое здоровье и общество / В. Я. Семке // Сибирский вестник психиатрии и наркологии. – 1996. – № 1. – С.5–7.
9. Сидоренко Ж.В. Соціально-психологічні передумови постановки життєвих завдань стосовно психологічного здоров'я / Ж.В. Сидоренко // Соціальна психологія. – 2010. – №2. – С.85-93.
10. Шувалов А. В. Гуманитарно-антропологические основы теории психологического здоровья / А. В. Шувалов // Вопросы психологии. – 2004. – № 6. – С. 18 – 33.

СЕКЦІЯ 4. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА – ПРОСТІР ДУХОВНО-ЦІННІСНОГО ЗРОСТАННЯ ВИХОВАНЦІВ.

КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА

В. Гаврилюк

Українське козацтво як історична спільнота українського народу є уособленням національного характеру, сили й мужності, традиційного вираження його способу життя, діяльності та поведінки, символом невмирущості української нації, її демократичного й вільного існування в колі європейських держав. Відповідно козацьке виховання є невід’ємною складовою народної педагогіки в її вершинному вияві, що формувала в юних поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині, народу, виховувала в них незламну силу духу, стійку волю й високу мораль, лицарські якості [6].

Козацький світогляд намагалися відродити українські дитячо-юнацькі організації й товариства кінця XIX – початку XX ст. «Січ», «Сокіл», «Луг», а їхні вихованці стали ідеологами та активними учасниками Української національної революції 1917-1921 років, національно-визвольних змагань 20-30-х років XX століття. В незалежній Українській державі спадкоємцем традицій козацького виховання стали молодіжні осередки козацьких організацій і Українське дитячо-юнацьке товариство «Січ», що постало в 1993 році.

Збройна агресія проти України з боку Російської Федерації, боротьба українського народу за територіальну цілісність, незалежність і державність орієнтують педагогічну спільноту України до відродження й розвитку традицій козацького виховання як виховної системи з доведеною ефективністю. Юне покоління українців має «прийняти історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їх основі та примножувати їх з урахуванням викликів теперішнього часу» [5, с. 4]. Отже, військово-патріотичне виховання учнівської молоді на засадах козацьких виховних традицій потребує належного теоретичного осмислення та якісного навчально-методичного забезпечення.

Основна мета козацького виховання – формування козака-лицаря, мужнього громадянина, захисника рідної землі з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю, діяльнісним патріотизмом і високим рівнем духовності.

Основними завданнями козацького виховання є такі:

- формування в юного покоління українського козацького характеру, світогляду, ідеалів та інших національних і загальнолюдських духовних цінностей;
- формування високих лицарських якостей, патріотизму, інших моральних чеснот, гуманізму, почуття милосердя;
- підготовка фізично загартованих воїнів-захисників рідного народу від чужоземного поневолення, ворожої агресії;
- виховання непримиренності до всього лихого, ворожого гуманній сутності людини, розвиток уміння боротися з такими явищами і долати їх;
- формування готовності до альтруїзму, надання пріоритетності громадським обов’язкам, інтересам української нації, Батьківщини;

– виховання громадян, які б розвивали культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу на світовому рівні тощо [3].

У духовному житті молоді козацька система виховання відводила особливу роль лицарській честі та лицарській звитязі – своєрідним кодексам якостей шляхетної особистості. Кожен молодий козак намагався розвивати ці гідні поваги властивості, які до цього часу не втрачають значного виховного потенціалу. Неписаний кодекс лицарської честі козаків [3; 6] передбачав:

– любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України;

– непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність);

– готовність захищати слабших, турбуватися про молодших;

– шляхетне ставлення до дівчини, жінки, матері, бабусі;

– відстоювання повної свободи й незалежності особистості, народу, держави;

– турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної землі, природи;

– цілеспрямований розвиток фізичних і духовних сил, силі волі;

– уміння скрізь і всюди чинити благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти.

Козацька система освіти й виховання забезпечувала формування в молоді, крім якостей лицарської честі, певної системи доблесті та звитязи [3; 6], а саме:

– готовності боротися за волю, честь і славу України;

– нехтування небезпекою, коли справа стосується життя та щастя рідних, друзів, побратимів;

– ненависті до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих завойовників;

– здатності відстоювати рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі;

– героїзму, подвижництва у праці та в бою в ім'я свободи й незалежності України.

Система козацького виховання базується на загальнопедагогічних принципах виховання, таких, як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, урахування вікових й індивідуальних особливостей, а також має власні принципи [1; 6]:

– національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберігати національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, бути активним у розбудові й захисті своєї держави;

– історичної й соціальної пам'яті, що спрямований на збереження духовно-моральної й культурно-історичної спадщини українців та відтворює її в реконструйованих й осучаснених формах і методах козацького життя та побуту;

– міжпоколінної наступності, тобто збереження для нащадків зразків матеріальної й духовної культури українського козацтва, його соціально-економічної, військово-політичної та культурно-релігійної історії;

– самоактивності й саморегуляції, що забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик, формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях і вчинках;

– соціальної відповідності, що обумовлює потребу узгодження змісту й методів

виховання з реальною соціальною ситуацією, у якій організовується виховний процес, і має на меті формування в дітей та учнівської молоді готовності до захисту Батьківщини та ефективного розв'язання життєвих проблем.

Класифікація методів козацького виховання базується на загальноновизнаній у психолого-педагогічній науці теорії діяльності, що враховує специфіку виховання на козацьких традиціях у сучасних умовах [2]:

- методи формування патріотичної свідомості, поглядів і переконань: розповіді, бесіди, лекції, диспути, особистий приклад, переконання, громадської думки тощо;

- методи організації практичної діяльності та формування особистого досвіду поведінки: педагогічна вимога, доручення, вправи, вишколи, привчання, виховні ситуації;

- методи стимулювання й мотивації діяльності та поводження: змагання, заохочення, перспективи;

- методи самовиховання та самопідготовки: самозобов'язання, самопереконання, самоспостереження, самоконтролю, самозвіт.

Дієвими засобами та формами упровадження козацького виховання учнівської молоді в освітній діяльності закладів позашкільної освіти вважаємо такі:

- поглиблене вивчення матеріальної й духовної культури, військового мистецтва та мілітарної історії українського козацтва у процесі позакласної роботи та позашкільної освіти;

- акумуляцію кращих практик організації козацького виховання виховними системами закладів освіти, розвиток традицій козацького самоврядування;

- розширення мережі гуртків, творчих об'єднань, клубів козацько-лицарського спрямування («Джура», «Козацька школа», «Лицарська звитяга», «Хортинг»);

- участь у військово-патріотичних іграх, фестивалях, вишколах (Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»), Національній дитячо-юнацькій військово-спортивній грі «Хортинг-Патріот», Всеукраїнському фізкультурно-патріотичному фестивалі школярів України «Козацький гарт»);

- урочисте відзначення впродовж навчального року державних і народних свят, пам'ятних дат, пов'язаних з українським козацтвом та його визначними діячами;

- відродження й популяризацію козацьких традицій тіловиховання (загартування повітрям і водою, фізичний розвиток), раціонального харчування й рухової активності;

- залучення дітей до фізкультурно-спортивної діяльності (перетягування линви, боротьба на руках, боротьба на колоді, пересування на діджі, метання списа, метання булави) та козацьких бойових мистецтв (хортингу, бойового гопака, Спасу);

- вивчення та відтворення козацьких мистецьких традицій (кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю), проведення творчих заходів (мистецьких виставок, концертів-лекцій, літературних світлиць, конкурсів пісні та танцю, міні-вистав), що популяризують духовну культуру українського козацтва;

- відродження й використання атрибутики й символіки українського козацтва;

- організацію пошукової та науково-дослідницької діяльності учнів щодо вивчення невідомих або малодосліджених сторінок історії козащини, її визначних діячів, здобутків матеріальної й духовної культури;

- проведення навчальних екскурсій до об'єктів історичної й культурної спадщини українського козацтва (історичних, краєзнавчих, географічних, етнографічних), пам'ятних місць і музеїв (місцевих краєзнавчих музеїв, Музею гетьманства, Центру

народознавства «Козак Мамай» («Мамаєвої слободи»), Музею козацької слави Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»);

– налагодження співпраці та соціального партнерства з козацькими організаціями (Радою козацьких отаманів України, Громадським об'єднанням «Всеукраїнський молодіжний клуб «Джура», Українським дитячо-юнацьким товариством «Січ»), федераціями сучасних козацьких єдиноборств (Українською федерацією хортингу, Міжнародною федерацією бойового гопака, Всеукраїнською федерацією «Спас»).

Перспективним напрямом відродження й розвитку історичних традицій козацької педагогіки вважаємо освітню діяльність гуртків, клубів козацько-лицарського виховання («Джура», «Козацько-лицарський гарт», «Лицарська звитяга», «Козацька школа», «Бойовий гопак» тощо). Характерними показниками організації діяльності козацьких гуртків і клубів у закладах освіти [2] є такі:

– оригінальний зміст освітньої діяльності, що передбачає посилену загальну фізичну та спеціальну фізичну підготовку, поглиблене вивчення військової історії козацтва, стрілецьку й тактико-спеціальну підготовку, оволодіння бойовими мистецтвами та військово-прикладними видами спорту, вивчення військової топографії, систематичну участь у військово-патріотичних (військово-історичних, військово-спортивних) іграх, вишколах і таборуваннях козацької тематики;

– харизматичні педагоги-виховники (члени козацьких організацій, професійні військові, учасники бойових дій), що реалізують авторські виховні системи;

– авторські програмні документи (навчальні програми, статuti, положення, кодекси честі та поведінки);

– власна символіка (емблеми, прапори, девізи, особисті відзнаки) та однострій;

– дієві органи управління та самоврядування, спадковість поколінь;

– оригінальні ритуали посвяти, присяги (обітниці), традиції та свята, елементи корпоративної культури та звичаєвого права з елементами історичної реконструкції;

– педагогіка партнерства, суб'єкт-суб'єктна взаємодія керівника та вихованців, повага до особистості, довіра у відносинах, розподілене лідерство, патерналізм, духовне наставництво з елементами коучингу;

– виховання на цінностях, тобто особистий приклад, формування позитивного досвіду суспільної поведінки, культивування цінності іншої людини, стимулювання діяльності й поведінки, самовиховання як провідні методи виховного впливу.

Дієвим засобом патріотичного виховання учнівської молоді є також військово-патріотичні ігри на основі козацької тематики. Базовою стала Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»), що охоплює учнівську молодь усіх вікових категорій: «молоді козаки» (3-8 однолітків 15-17 років); «джури» (3-8 однолітків 11-14 років); «новаки» («козачата») – до 12 однолітків 6-10 років [4].

Виховний метод гри «Джура» акумулює самоосвітній просвітницький курс – самовиховання на козацьких традиціях у малих групах (роях); козацьке виховання та самоврядування в первинних осередках гри (куренях); участь в освітніх козацьких наметових таборуваннях; участь у національних і місцевих змаганнях та заходах козацько-лицарського, національно-патріотичного, військово-патріотичного або громадянського характеру (збори, фестивалі, пошукові експедиції, конкурси тощо). Кодекс лицарської честі гри «Сокіл» («Джура») передбачає набуття її учасниками низки особистих якостей: підготовлений і безкорисливий, чесний, дисциплінований, активний і підприємливий, відважний, витривалий, урівноважений, точний, здоровий, обережний.

Типові правила та умови проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») передбачають участь дітей та учнівської молоді в низці творчих конкурсів і змагань : інтелектуально-мистецькому комплексі «Козацькі забави» (творчо-мистецький звіт «Ватра», інтелектуальна гра-вікторина «Відун», інтелектуально-творче завдання «Пластун» за методикою квестів, конкурс звітів про добру справу); фізкультурно-спортивному комплексі «Козацький гарт» (ранкові руханки, спортивні ігри, козацька забава «Перетягування линви», звитяжні змагання «Лава на лаву»); військово-прикладному комплексі «Козацька звитяга» (конкурс строю та пісні «Впоряд», тактична гра на місцевості з елементами топографії та орієнтування «Теренова гра», стрільба із пневматичної зброї, розбирання та збирання автомата АК-74, практичне виконання стрільб з АК-74, організація охорони наметового містечка з елементами вартової служби, показові заняття з основ тактичної медицини); туристсько-спортивному комплексі «Козацькими стежками» (туристсько-спортивна смуга перешкод, радіальні походи та екскурсії, таборування (бівак), рейд-походи); медично-рятувальному комплексі «Козацька безпека» (надання першої долікарської допомоги і транспортування потерпілого «Рятівник», порядок дій у разі настання надзвичайних ситуацій) [7].

Отже, заклади позашкільної освіти покликані забезпечити відродження й розвиток козацького виховання як історично зумовленої і створеної українським народом сукупності ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності юного покоління, у процесі якої засвоюється матеріальна й духовна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Програма українського національного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – К. : ППВ, 2014. – 29 с.
2. Військово-патріотичне виховання учнів у позакласній роботі : посібник / уклад. М. Зубалій, В. Івашковський, О. Остапенко, М. Тимчик, Б. Шаповалов, З. Діхтяренко, І. Білоцерківець. – К. : Паливода А. В., 2016. – 232 с.
3. Кузь В. Г. Українська козацька педагогіка і духовність / Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Губко О.Т. – Умань, 1995. – 220 с.
4. Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrmilitary.com/2018/10/dzhura.html>.
5. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. – К., 2018. – 40 с.
6. Руденко Ю. Д. Українська козацька педагогіка : витоки, духовні цінності, сучасність : навчальний посібник / Ю. Д. Руденко, О. Т. Губко. – К. : МАУП, 2007. – 342 с.

УПРОВАДЖЕННЯ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

О. Рокицька

Одним із актуальних завдань національної освіти і загальноосвітніх навчальних закладів зокрема, є виховання гідних громадян Української держави. Насамперед йдеться про реалізацію комплексного підходу до виховання школярів, єдність навчального і виховного процесів, формування в учнів наукового світогляду, зокрема

й історичного, високих моральних якостей, національної свідомості та громадянської позиції [8].

У Концепції Нової української школи [4] серед першочергових завдань функціонування сучасного навчального закладу визначено формування учнів як громадян, патріотів України з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами та здатні приймати відповідні рішення.

З огляду на зазначене вище перед освітянською громадою постають завдання оновлення діяльності кожного навчального закладу на основі пошуку і застосування інноваційних засобів, методів та прийомів, спрямованих на підвищення якості української системи освіти.

Виховання має стати невід'ємним складником освітнього процесу [4] і орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

У зв'язку із цим зростає роль шкільних музеїв як форми організації роботи, спрямованої на розвиток самодостатньої творчої особистості з активною громадянською позицією, утвердження партнерства (діалогічного спілкування, взаємодії та співпраці) між усіма учасниками освітнього процесу; об'єднання спільними цілями та прагненнями учнів, батьків і вчителів, які є добровільними, зацікавленими, рівноправними учасниками освітньо-виховного процесу.

Музей – це соціокультурний інститут, що формувався у процесі довготривалого історичного суспільного розвитку, побудований за принципом діалогу культур; в основі його діяльності – збирання, збереження та популяризація різноманітних музейних експонатів – предметів матеріальної й духовної культури [7].

Музеї мають великий освітній та виховний потенціал, оскільки забезпечують добирання подій і фактів на основі документування, особливо якщо цією діяльністю займається не лише педагог, а й учні. Музейний предмет, будучи джерелом інформації про людей і події, здатний впливати емоційно, викликати відчуття причетності, оскільки роль дослідників історії виконують і вчитель, і діти під його керуванням. Освітньо-виховна функція музеїв набуває особливої значущості й цінності, нової динаміки у XXI столітті, підтверджуючи високу затребуваність суспільством ціннісного інформаційного потенціалу.

У контексті розглядуваної проблеми актуалізуються питання науково-теоретичного розроблення та практичної реалізації музейно-педагогічних програм державних музеїв України, яких більше 500 (державних і комунальних), а також близько 6 тисяч громадських.

За даними досліджень музеєзнавця Л. Гайди [2], в Україні нараховується 470 музеїв різних профілів і форм власності та 4432 музеїв у навчальних закладах. Для прикладу, нині в навчальних закладах системи освіти Київської області зареєстровано більше 285 музеїв, які працюють на громадських засадах. Вони зберігають і примножують безцінну історико-культурну та етнографічну спадщину українського народу, яка має вагомий потенціал для освітньої й виховної діяльності.

У музейних добірках нагромаджено унікальні творіння матеріальної і духовної культури народів, розкрито їх науковий, суспільно-політичний, історичний і культурно-освітній розвиток. Вони становлять, вважає Р. Маньковська [6], невід'ємну частину загальнолюдських цінностей, відображають ідеали поколінь,

розкривають різні періоди історії, видатних діячів держави, науки, освіти і культури та є основною формою виховання патріотичних почуттів школярів.

Загальна мета шкільних музеїв як однієї з форм організації освітньо-виховної діяльності школи – сприяння успішному розвитку обдарованої молоді, підготовці всебічно і гармонійно розвинених членів суспільства.

Визначимо такі основні завдання діяльності музеїв:

- сприяти загальному розвитку й розширенню світогляду учнів, зокрема й історичного, формуванню в них пізнавальних інтересів, творчих здібностей, дослідницьких нахилів;

- формувати вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися у стрімкому потоці політичної й наукової інформації;

- розширювати зміст навчально-виховного процесу, забезпечувати його зв'язок із життям;

- сприяти профорієнтації учнів;

- формувати в учнів національну свідомість, виховувати естетично (розвивати громадську активність учнів, активну життєву позицію, підвищувати естетичну культуру);

- залучати учнів до активної участі у збереженні і популяризації серед населення пам'яток матеріальної та духовної культури нашого народу, охороні природи, вивченні ресурсів країни.

Дослідник у галузі музейної педагогіки М. Юхневич [6] до базових форм культурно-освітньої діяльності музею зараховує екскурсії, лекції, консультації, наукові читання, (конференції, сесії, засідання); клуб (гуртки, студії); конкурси (олімпіади, вікторини); зустрічі з цікавими людьми, концерти (літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси), свята, історичні ігри тощо.

У діяльності будь-якого сучасного музею наявні й педагогічні аспекти, що спричинило виникнення спеціальної наукової галузі – музейної педагогіки. Проте в педагогічному музеї «педагогічне» виступає не аспектом, а становить головний зміст його колекцій. За результатами узагальнення поглядів сучасних музеєзнавців (Т.Белофастова, О.Вансалова, Л.Гайда, М.Гнедовський, Н. Ганнусенко, О.Караманов, Ю.Омельченко, О.Салата, Г.Скрипник, Б.Столяров, М.Юхневич та ін.) [6] можна зробити висновок, що предмет музейної педагогіки становлять зміст, методи, форми й особливості педагогічного впливу музею на різні категорії населення.

Тож **актуальність досліджуваної проблеми** зумовлена принципово новими підходами до організації музейної справи, розвитку музейної педагогіки як нової освітньої технології, що сприяє становленню особистості, формуванню національно свідомого громадянина, патріота своєї Вітчизни. Вважаємо, що в цьому контексті значні потенційні можливості має музейна педагогіка, що базується на розвивальному та виховному впливі музеїв на формування особистості, зокрема на виховання патріотичних почуттів сучасного громадянина.

Загалом поняття "музейна педагогіка" трактується як "галузь науки, що вивчає історію, особливості культурної освітньої діяльності музеїв, методи дії музеїв на різні категорії відвідувачів, взаємодію музеїв з освітніми установами" [1]. Музейна педагогіка зумовлює новий етап у реалізації освітньо-виховного потенціалу музею та розглядається вітчизняними вченими [7] як нова галузь педагогічної науки, яка має міждисциплінарний характер, перебуваючи «на перехресті» музеєзнавства, соціальної педагогіки та педагогіки дозвілля. Музейна педагогіка – це галузь педагогічної науки, сформована на основі науково-практичної діяльності та

спрямована на передавання культурно-освітнього досвіду в умовах музейного середовища [1].

Сучасна музейна педагогіка в Україні розвивається на основі музейної комунікації, збагачення її змісту, упровадження нових методик, спрямування на формування світогляду, творчих здібностей особистості засобами особливого впливу, виховання громадсько-патріотичної позиції учнівської молоді.

У сучасному навчальному процесі музейна педагогіка, постійно розвиваючись, набуває дедалі більшої популярності. Завдяки музейно-педагогічним технологіям у вчителя з'являються нові методи навчання і виховання юного покоління, а в дитини розвивається інтелект, вона отримує ширші можливості вивчення світу. Це забезпечує широкі можливості щодо розуміння цінності культурних надбань, збережених людством, щоб сформувані потребу розкривати його таємниці, зберегти та примножувати їх.

На думку Т.Белофастової [1], до *питань музейної педагогіки* належать такі: особливості здійснення освітньо-виховного процесу в музеї (принципи і закономірності); музейно-педагогічні форми і методи діяльності; специфіка видів діяльності в музеї, керування нею (специфіка педагогічного впливу музейної інформації на різні соціальні й демографічні групи аудиторії, що потребує диференційованого підходу до визначення мети, завдань, і змісту впливу на кожну з них); експозиційна діяльність (урахування педагогічних аспектів у розробленні експозиційного сценарію); прогнозування розвитку музеїв у реалізації ними педагогічних можливостей; моделювання нових напрямів і способів залучення особистості до історико-культурної спадщини.

Музеєзнавець Б.Столяров [6], досліджуючи питання музейної педагогіки, у розробленні *моделі музейно-педагогічного процесу*, визначенні його складників особливого значення надає методологічній основі *музейно-педагогічного процесу* (діалог з пам'яткою, музейним педагогом, міжособистісний діалог з учнем), музейному середовищу (музейне приміщення, музейний предмет, музейний педагог, навколо музейний простір, експозиція, експонат, глядач), *формам музейно-педагогічного процесу* (екскурсія, музейний урок, лекція) тощо.

Окремі підходи до вирішення означеної проблеми знайшли відображення у працях українського дослідника з музейної справи О. Караманова [3]. Науковець надає перевагу різним способам організації педагогічної взаємодії з відвідувачами та наголошує на необхідності забезпечення характерних чинників такої взаємодії, як невимушеності, психологічно комфортної атмосфери, здивування, зацікавленості та безпосередності. Музеєзнавець презентує модель американських музейних педагогів щодо *занурення дитини у стихію історичних подій і пригод за допомогою рольової гри* задля набуття дітьми знань і життєвого досвіду.

Музейна педагогіка в Україні на сучасному етапі перебуває на стадії становлення, а відтак, співпраця музеїв зі школами має поодинокий характер і базується на спробах і зусиллях педагогів за незначної (або за відсутності) державної підтримки. Розглядаючи аспекти музейної педагогіки, дослідник Л.Гайда [2] вказує на відсутність музеєзнавчих науково-координаційних і методичних установ в Україні, що негативно позначається на створенні й реалізації музейно-педагогічних програм. В основному процес їх активного впровадження відбувається за ініціативи педагогів-практиків. З огляду на це доцільним є створення на всеукраїнському та регіональному рівнях інформаційно-ресурсних та науково-методичних центрів музейної педагогіки, які забезпечили б співпрацю і творчі контакти науковців,

педагогів, психологів, методистів, координаторів діяльності музеїв у навчальних закладах на основі запровадження системи проблемно-тематичних семінарів і тренінгів [2].

Водночас, на нашу думку, уже нині можна виокремити певні центри, у яких відбувається активна співпраця науковця, учителя й учня на основі музейної педагогіки, – *Педагогічний музей України* (м. Київ), *Києво-Печерський історико-культурний заповідник*, *Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»*, *Білоцерківський краєзнавчий музей*, *музей історії освіти Київщини*, *«Центр творчості дітей та юнацтва Київщини»* тощо.

У Київській області навчально-методичний та організаційний супровід діяльності музеїв регіону здійснює Комунальний заклад Київської обласної ради «Центр творчості дітей та юнацтва Київщини» (створення музею, формування нормативно-правової бази, затвердження навчальних програм гуртків, організація навчальних заходів, презентація досвіду тощо), а музей історії освіти Київщини на базі Комунального навчального закладу Київської обласної ради "Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів" є науково-методичним центром для науковців і вчителів-практиків, які задіяні в музейній педагогіці, осередком популяризації їхніх здобутків і досвіду.

Окрім цього, із досвіду співпраці з музеями в навчальних закладах можемо стверджувати, що їх керівниками напрацьовано значний педагогічний досвід роботи, але недостатньо використовуються методи та форми музейної педагогіки. Тому *завданням педагогічного колективу школи, у якій є музей, є високоефективне використання його зібрання в навчально-виховній і культурно-освітній діяльності школи*. Шкільний музей повинен органічно вписуватися в систему заходів, що проводяться, стати місцем здійснення культурно-історичної ідентифікації, діалогу часів, людей і музейних предметів.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо що *метамузейної педагогіки* полягає у створенні умов для розвитку особистості на основі включення її в різноманітну діяльність шкільного музею, а її *завдання* передбачають:

- залученні молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідної, художньо-естетичної та природоохоронної роботи;
- формування в дітей і молоді самосвідомості, вміння успішно адаптуватися в навколишньому світі, активної життєвої позиції, соціально-громадського досвіду;
- розширення й поглиблення загальноосвітньої і професійної підготовки молоді;
- надання можливості реалізуватися відповідно до своїх здібностей та інтересів, виявляти свою неповторну індивідуальність;
- виховання любові до рідного краю та людей, які забезпечують його розвиток.

Завдання педагога в межах музейної педагогіки є такими:

- навчити дитину бачити історично-культурний контекст навколишніх речей, тобто оцінювати їх у контексті історичного й культурного розвитку;
- формувати розуміння взаємозв'язку історичних епох і своєї причетності до сучасної культури, нерозривно пов'язаної з минулим;
- розвивати здатність до естетичного споглядання, співпереживання і насолоди;
- формувати толерантність, повагу до інших культур та їх розуміння[8].

Виокремлюють такі *напрями діяльності шкільного музею* в контексті музейної педагогіки: пошуково-дослідницький, експозиційний (оформлювальний), екскурсійний, культурно-масові заходи та справи. Тому як ефективні *форми роботи у впровадженні музейної педагогіки* розглядаються масові (екскурсії, походи,

експедиції, вечори, олімпіади, вікторини, зустрічі з учасниками й свідками історичних подій, краєзнавчі ігри, шкільні конференції, лекції, поїздки до музеїв інших міст), групові (гурток, товариство, видання путівників, альбомів, журналів, буклетів, створення презентацій, цільових проєктів, відеофільмів, веб-порталів тощо) та індивідуальні (робота з документальними матеріалами архівів, підготовка доповідей, запис спогадів, спостереження за життям і побутом народу, що вивчається, написання наукових робіт, листування з воїнами, персональні виставки учнів). Як особливо ефективні в музейній педагогіці розглядаємо ігрові технології, технології колективних творчих справ, технологію проблемного навчання.

Важливою формою організації навчання в музейній педагогіці вважаємо також *музейну екскурсію* – основну форму культурно-освітньої діяльності музею, засновану на колективному огляді музею під керуванням фахівця із заздалегідь запланованої теми за визначеним маршрутом. Особливістю музейної екскурсії є поєднання розповіді й демонстрації; у дитячих музейних екскурсіях використовується бесіда, прийоми гри, театралізації, активна мислительна діяльність учнів.

Загалом існує чимало методичних прийомів і форм навчання, під час яких використовуються матеріали шкільних музеїв, зокрема – заняття, що проводяться безпосередньо в музеї (екскурсія за змістом експозиції, урок і самостійна робота учнів у експозиції і фондах), навчальні заняття поза межами музею – у класі, навчальному кабінеті з демонструванням окремих музейних колекцій, експонатів.

Розглянемо систему інтеграційних ефективних форм і методів музейної педагогіки на прикладі музею історії освіти Київщини, які мають значний вплив на процес формування патріотизму в сучасних дітей та молоді. *Провідними формами культурно-освітньої діяльності в музеї* є екскурсії (оглядові та тематичні); вагоме значення в реалізації патріотичного виховання мають творчі зустрічі з учителями-ветеранами, заслуженими вчителями України, з учителями, представниками творчих педагогічних династій, учителями-письменниками та художниками.

Важливу роль у формуванні активного громадянина, патріота мають масові заходи, присвячені пам'ятним датам в історії українського народу, зокрема: тематичні вечори, творчі зустрічі з видатними діячами та героями-крайцями; також організуються лекції, консультації, наукові читання, семінари, конференції, уроки-реквієми, майстер-класи, музейні уроки, круглі столи, години спілкування, диспути, дебати, презентації книг, фестивалі-конкурси, історичні театралізовані дійства, науково-практичні конференції та семінари, тематичні виставки та оновлені експозиції музею, літературні вечори, театральні вистави, кіносеанси, свята, історичні ігри тощо.

Для ефективного впровадження музейної педагогіки рекомендуємо використовувати *тематику екскурсійних і лекційних занять державних музеїв Київщини* під час навчально-виховного процесу.

У контексті розглядуваної проблеми актуалізуються питання науково-теоретичного розроблення та практичної реалізації музейно-педагогічних програм державних музеїв України, яких в Україні більше 500 (державних і комунальних), а також близько 6 тисяч громадських.

Отже, музейна педагогіка має стати обов'язковим складником навчально-виховного процесу системи освіти в умовах модернізації освітньої галузі, входження України в європейський освітній простір у формуванні сучасного громадянина, освіченої й культурної особистості, національно свідомої, патріота своєї Вітчизни.

Список використаних джерел :

1. Белофастова Т. Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру / Т. Ю. Белофастова. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд. пед. наук. – К., 2003. – 22 с.
2. Гайда Л.А. Розвиток музейної педагогіки в Україні / Л. А. Гайда // Позашкілля. – 2012. – № 10(70). – С. 51–51.
3. Караманов О.В. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного освітнього середовища в Україні / О. В. Караманов // Шлях освіти. – 2012. – № 2 (64). – С. 8–11.
4. Концепція Нової української школи / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. Грищенко Михайла ; Міністерство освіти і науки України. – К., 2016. – 36 с.
5. Маньковська Р.В. Музеєзнавство в Україні / Р. В. Маньковська. – К., 2000. – 140 с.
6. Рокицька О. Д. Роль музею історії освіти Київщини у вихованні патріотичних почуттів сучасного громадянина // Шкільний музей як центр національно-патріотичного виховання учнівської молоді : навчально-методичний посібник / укладач О.Д. Рокицька. – Біла Церква : КВНЗ КОР АНО, 2016. – 269 с.
7. Салата О.О. Основи музеєзнавства : навчально-методичний посібник / О.О.Салата. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 164 с.
8. Салата О.О. Музей у системі освітнього простору сучасного суспільства / О.О. Салата. // Директор школи. – 2012. – № 12(680). – С. 41–45.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СЕРЕД ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЦІННІСТЬ СУЧАСНОСТІ

О.Плівачук

Здоров'я нації є показником розвитку держави, її добробуту. Разом з біологією людини, медичною допомогою та навколишнім середовищем спосіб життя відноситься до чотирьох основних чинників, що визначають рівень здоров'я: В останні роки в державі значно активізувалася робота по формуванню потреби в здоровому способі життя серед населення. [7, 149] Останнє десятиріччя XXI століття характеризуються стрімким зниженням рівня здоров'я населення, а особливо дітей і молоді. Проблема збереження здоров'я дітей та молоді України належить до найактуальніших, вирішення якої обумовлює майбутнє держави і подальше існування здорової нації. Одним з ефективних шляхів збереження і зміцнення здоров'я дітей і молоді є пропаганда здорового способу життя[1,7].

На сучасному етапі виділяють такі складові здоров'я людини: духовне, соціальне, психологічне, інтелектуальне, емоційне, фізичне й особисте. Всі аспекти здоров'я людини однаково важливі й розглядаються у взаємозв'язку[6].

В останні роки з'явилося багато наукових праць учених і практиків, які відображують проблеми здорового способу життя. Теоретико-методологічні засади цих питань сформульовано у працях А. Здравомислова, І. Смирнова, Л. Сущенко та ін.; питання формування здорового способу життя з позицій медицини розкрито в роботах М. Амосова, Н. Артамонова, А. Леонт'єва, Ю. Лісіцина, Р. Мотилянської, В. Язловецького та ін.; психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді розглянуті в дослідженнях Т. Бойченко, Г. Голобородько, М. Кобринського, Т. Круцевич, С. Лапаєнко, В. Оржеховської формування здорового

способу життя засобами фізичного виховання досліджували В. Арефгєв, О. Артюшенко, Г. Власюк, М. Герцик, Л. Гурман, П. Щербак та інші. Важливий вклад у вирішення проблеми здоров'я як в теоретичному, так і в практичному плані зробили: О. Балакірева, О. Вакуленко, В. Войтенко, Л. Жаліло, Н. Комарова, О. Яременко, які провели серію соціологічних досліджень щодо багатьох проблем, пов'язаних із здоров'ям молоді (формування здорового способу життя; наслідки вживання в молодіжному середовищі тютюну, алкоголю, наркотиків; репродуктивне здоров'я молоді та ін.).

Отже, аналіз наукових праць засвідчує, що проблема формування здорового способу життя є багатоаспектною і пов'язана з комплексом питань: гармонійного фізичного, психічного, культурного, духовного розвитку особистості; дотримання оптимальних для здоров'я режимів дня, навчання та відпочинку, харчування, особистої гігієни, рухової активності, загартування, подолання шкідливих звичок.

Враховуючи вищесказане, стає зрозумілим, що існує нагальна потреба у створенні комплексної моделі, спрямованої на поліпшення здоров'я дітей, які відвідують районні центри дитячої та юнацької творчості.

Здоров'я людини – складне явище. Упродовж життя людина навчається ставленню до свого здоров'я, життя, розуміє його цінність. Народна мудрість так говорить про здоров'я: здоров'я – найцінніший скарб; без здоров'я немає щастя; здоровому – все здорово. Кожна людина має своє уявлення про здоров'я, хоча існують узагальнення, які коротко і повно розкривають зміст цього поняття [5, 17].

За сучасними уявленнями здоров'я розглядають не як суто медичну, а як комплексну проблему, складний феномен глобального значення. Тобто, здоров'я визначається як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, вкладу капіталу, індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, постійно взаємодіюче з оточуючим середовищем. Стан власне системи охорони здоров'я обумовлює в середньому лише близько 10% всього комплексу впливів. Решта 90% припадає на екологію (близько 20%), спадковість (близько 20%), і найбільше – на умови і спосіб життя (близько 50%) [8, 24].

Звідси походить загальноприйняте у міжнародному співтоваристві визначення здоров'я, викладене в Преамбулі Статуту ВООЗ (1948 р.): «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад». Більше того, вважається, що комплекс медичних аспектів становить лише малу частину феномена здоров'я [9, 67].

За даними соціологічних опитувань серед підлітків та старшокласників, які відвідують Сквирський районний центр дитячої та юнацької творчості виявлено, що серед шкідливих звичок молоді м. Сквирі переважає куріння – 40%, на другому місці алкоголь – 13% і найменший відсоток становлять наркотики – 3%; більшість опитуваної молоді є противниками наркотиків; молодь, яка інколи вживає: алкоголь – 60%, тютюнові вироби – 9%, наркотики – 1%.

Нами було визначено вікові періоди початку вживання тютюнових виробів серед хлопчиків та дівчат у відсотковому вираженні

Показники анкетування свідчать про те, що більшість серед опитуваних хлопчиків (42%) почали палити в період з 13 до 17 років, тобто в період неповноліття, а більшість дівчат (48%) починали палити – в період з 15-16 років.

На виконання Закону «Про заборону тютюнопаління в навчальних закладах і установах Міністерства освіти і науки України», з метою запобігання виникнення тютюнової залежності у дітей і молоді, захисту здоров'я людей та забезпечення

їхнього права жити у середовищі, не забрудненому тютюновим димом, запобігання наркоманії та забезпечення зміцнення здорового способу життя» у закладах позашкільної освіти розроблені відповідні заходи[4].

Ось який цикл інформаційних зустрічей проводиться серед підлітків та старшокласників в Сквирському районному центрі дитячої та юнацької творчості:

- Негативний вплив психоактивних речовин на організм людини;
- Обійми тютюнового змія;
- Ні - добровільному безумству!;
- Ми за здоровий спосіб життя!;
- Дія тютюнового диму на розвиток і статеве дозрівання підлітків;
- Алкоголь і його вплив на дитячий організм;
- Мода на здоров'я –вічна та інші.

Акції– проводяться з метою пропаганди та популяризації здорового способу життя, формування позитивних життєвих цінностей. Наприклад, до Міжнародного дня боротьби з тютюнопалінням проводилася акція для старшокласників міста: «Молодь за здоровий спосіб життя!»

Дебати – інтелектуальні змагання, які сприяють розвитку вміння відстоювати свої погляди на судження про здоровий спосіб життя молоді людини сучасності. Найважливішою виховною можливістю дебатів є розвиток громадянського ставлення до свого здоров'я, до себе як здорового і загартованого громадянина.

Цілеспрямовано ведеться пропаганда здорового способу життя через засоби масової інформації – районну газету «Вісник Сквирщини», районне радіомовлення «Шанс».

Група «Лідер» організувала випуск інформаційних буклетів, що висвітлюють різні аспекти теми здорового способу життя молоді та її пропаганда.

Серед підлітків проводяться тренінги по профілактиці негативних явищ у молодіжному середовищі:

- «Твоє життя – твій вибір»з метою надання знань та формування уміння і навичок реалізації здорового способу життя, відповідального ставлення до власного життя, протистояння спокусі та тиску.

- «Спілкуємось та діємо» з метою ознайомити підлітків з базовими положеннями теорії спілкування, і на основі цієї інформації формувати в них навички ефективної взаємодії.

- «Скажемо палінню – «Ні!» з метою профілактики та зниження залежності від тютюнопаління серед дітей та підлітків.

Нами була розроблена модель виховання здорового способу життя серед учнівської молоді. До даної моделі ми ввели різноманітні виховні заходи, які бажано проводити у закладі освіти по формуванню здорового способу життя серед учнівської молоді: бесіди, тренінги, ділові ігри, конференції, круглі столи, зустрічі з цікавими людьми, перегляди кінофільмів, відеороликів, конкурсів, спортивні змагання, козацькі забави, вечори запитань та відповідей, КВК, брейн – ринги, інтелектуальні ігр, зустрічі із правоохоронцями та медичними працівниками, випуски газет, організація туристичних походів та інші.

Отже, щоб виховати молоду людину, яка негативно буде ставитися до шкідливих звичок: наркоманії, алкоголю, тютюнопаління, потрібно сформувати потребу в дотриманні правових норм, високу правосвідомість, національну гідність, прагнення дотримуватися основ здорового способу життя.

Проаналізувавши форми виховної роботи щодо формування здорового способу життя в учнівській молоді на базі Сквирського районного центру дитячої та

юнацької творчості, ми прийшли до висновку, що основними цілями роботи по пропаганді здорового способу життя закладі освіти є:

- формування позитивної мотивації щодо здорового способу життя культури здоров'я;
- знайомство учнівської молоді з основами здорового стилю життя, формування свого стилю здорового життя, здійснення профілактичної роботи за негативними проявами;
- формування теоретичних та практичних навичок здорового способу життя, формування творчої особистості здібної до саморозвитку, самоосвіти і самоактуалізації молоді.

Для цього здійснюють ряд заходів, спрямованих на формування здорового способу життя:

- здійснюється превентивно орієнтована освіта з учнівською молоддю через інтерактивні форми навчання, виховання;
- організовується просвітницька робота в навчальному закладі(лекції, перегляд фільмів, бесід, мозковий штурм, дебати, семінари – конференції, захист соціальних проєктів та інші).
- активне залучення учнівської молоді до змістового дозвілля та відпочинку;
- конкурс агітаційних бригад з метою пропаганди здорового способу життя «У здоровому тілі – здоровий дух»

Виконання вищезазначеного, дає можливість підвищити ефективність у формуванні здорового способу життя учнівської молоді, забезпечуючи поліпшення її здоров'я і самопочуття.

Така виховна робота щодо пропаганди здорового способу життя направлена на вирішення важливої задачі, основна мета якої – збереження майбутнього нації.

Список використаних джерел

1. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок : інформ. зб. з життєвих навичок / авт.-упоряд. М. Н. Бело. –К.: Генеза, 2005. – 77 с.
2. Концепція превентивного виховання дітей і молоді в//затверджено Президією АПН України 25.02.1998р.Протокол №1-7/3-21.
4. Вакуленко, О. В. Аспекти здоров'я / О. В. Вакуленко, О. О. Стойка, Л. П. Шнаренко. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2008. – Кн.3. – 27с.
5. Освітні програми формування здорового способу життя молоді. Серія «Формування здорового способу життя молоді». Книга 5. / Під редакцією О. Яременка – К.: УІСД, 2009.
6. Селезньова, О. О. Соціально-медичні аспекти здоров'я та здорового способу життя молоді / О. О. Селезньова. – Молодь в умовах нової соціальної перспективи : матеріали XIII міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 24-25 березня 2011 р.) / Житомирський економіко-гуманітарний інститут ВМУРоЛ «Україна», 2011. – С. 149-153.
7. Семенова, Н. О. Технологія проектування школи сприяння здоров'ю. Виховна робота вшколі / Н. О. Семенова, М. В. Левчук. – 2009. – №4. – С. 95.
8. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика. Серія «Формування здорового способу життя молоді». Книга 7. / Під редакцією О. Яременка – К.: УІСД, 2008.
9. Формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків : За проєктом «Діалог». Навчально-методичний посібник – К. – 2009. – С. 67.

РОЗДІЛ 5. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

К. Артеменко

Успішність формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) залежить від ефективності створення необхідних психолого-педагогічних умов, які визначаються науковцями як сукупність вимог до змісту, методів і форм організації освітнього процесу в ЗДО, до професійної компетентності педагогів, які здійснюють цей процес [4; 5].

Базуючись на положеннях наукових праць Деснової І.С. [4], нами визначено, що **формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в ЗДО** потребує створення таких умов: 1) підготовка майбутніх дошкільних педагогів до формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку; 2) формування педагогічної компетентності батьків щодо виховання й розвитку дітей раннього віку; 3) створення системи партнерської взаємодії батьків і вихователів щодо виховання і розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ЗДО.

Підготовка майбутніх дошкільних педагогів до формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку. Дослідниця Н. Ковалевська акцентує увагу на суперечності між потребами сім'ї та недостатньою професійною компетентністю вихователя [7].

Ми поділяємо наукові погляди Г. Борин, яка розглядає **готовність майбутнього вихователя до роботи з батьками дітей раннього віку** як інтегративну якість особистості, що забезпечує результативну взаємодію педагога з батьками і поєднує професійно-педагогічні погляди та переконання, емоційно-вольову сферу особистості, професійні знання, вміння й прагнення працювати з батьками в сучасних умовах, самооцінку, етичну, правову культуру педагога [2]. Передумовою успішної підготовки майбутніх дошкільних педагогів до формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку науковець вважає створення позитивної мотивації до вирішення актуальних проблем сім'ї, в якій виховується дитина раннього віку; наявність бажання ефективно взаємодіяти з батьками, спонукати їх до набуття знань; формування у них умінь і навичок педагогічного спілкування з дитиною та догляду за нею; усвідомлення сутності особистого впливу на розвиток малюка [2].

Формування педагогічної компетентності батьків щодо виховання й розвитку дітей раннього віку. Поняття «педагогічна компетентність батьків» науковці розглядають як сформовану готовність до виховання дітей дошкільного віку в сім'ї, уміння розвивати свої педагогічні здібності та якості вихователя в процесі сімейної життєдіяльності, застосовувати кращі практики вітчизняного і зарубіжного досвіду виховання [13].

На основі опрацювання положень наукових праць дослідниць Т. Алексеєнко, Н. Стаднік визначено такі **складові педагогічної компетентності батьків**: **мотивація** (спонукання до виховної діяльності); **зміст** (знання, переконання, погляди) [1]; **діяльність** як спосіб розвитку досвіду виховання, формування прийнятних моделей поведінки; **саморегуляція** як здатність взаємодіяти на основі знань про особливості дитини та батьків, інших дітей, приймати усвідомлені рішення, забезпечувати єдність

раціонального і почутевого у вихованні особистості [13].

Актуальними для нашого дослідження є положення наукових праць Н.Стаднік щодо **сформованості готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку педагогічної компетентності батьків**, яка поєднує: позитивне ставлення до дитини, різних видів діяльності дошкільника, доглядом і вихованням дітей; здібності та особистісні якості; знання, вміння, навички, необхідні для реалізації виховної функції батьків у сім'ї; потреби, спонуки, інтереси [13].

Формування педагогічної компетентності батьків щодо виховання й розвитку дітей раннього віку ґрунтується на **принципах партнерської взаємодії, визначених** Концепцією Нової української школи, а саме: цілісність вивчення проблеми, комплексне використання методів, зв'язок теорії з практикою, об'єктивність, педагогічна ефективність, міждисциплінарні зв'язки, додатковість, адекватність, варіативність, генетична зумовленість, цільова детермінація, системність [10].

Створення системи партнерської взаємодії батьків і вихователів щодо виховання і розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ЗДО. У педагогічній літературі взаємодія з батьками визначається як процес спільної діяльності із погодження цілей, форм і методів виховання в сім'ї та ЗДО [12].

На думку дослідниці М.Машовець, ефективність взаємодії вихователя з батьками забезпечують такі складові: висока культура спілкування батьків і вихователів, доброзичливість, неупередженість у розв'язанні різних проблем, забезпечення мотивації взаємодії, актуальність та конкретність спільних завдань. Взаємодія являє собою спосіб організації спільної діяльності з родинами, яка здійснюється на основі соціальної перцепції за допомогою спілкування [9]. На основі положень наукових праць І. Деснової [4] нами визначено, що якість взаємодії вихователів з батьками визначають такі показники: єдність прагнень і поглядів на освітній процес, спільно вироблена мета й освітні завдання, напрями досягнення очікуваних результатів.

Науковці розглядають поняття **«педагогічна взаємодія педагогів ЗДО і батьків»** як процес погоджених впливів, гармонійних стосунків, що підпорядковані спільній меті, яка реалізується в спілкуванні «на рівних» та в спільній педагогічній діяльності щодо виховання дошкільників [13].

Важливою складовою створення системи співпраці батьків і вихователів щодо виховання і розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ЗДО є взаємодія на засадах партнерства. Поняття **«партнерство»** розглядається дослідниками як система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності; спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників; організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації; спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигідності та рівноправності [11].

Ознаками партнерства є: рівність психологічних позицій між суб'єктами незалежно від їх соціального статусу; визнання особистостями активної комунікативної ролі партнера; психологічна підтримка іншого суб'єкта.

В умовах партнерства виникають почуття вдячності, потреби у спілкуванні, бажання дійти спільної згоди тощо. На думку О.Зверевої, гармонійність педагогічного партнерства між вихователем і батьками ґрунтується на довірі як внутрішньому регуляторі взаємовідносин [4; 6].

Дослідники Ю. Гладкова, І. Деснова, Т. Кротова, зазначають, що процес організації спілкування вихователів з батьками характеризується низкою недоліків, як-от: формалізм, відсутність узгодженості, побудова спілкування вихователів і батьків на рівні взаємних претензій [8]; орієнтація на «середнього» батька [3]; побудова взаємодії з батьками емпірично, стихійно, без опори на систему теоретично й експериментально обґрунтованих принципів відбору змісту і методів; невміння вихователів ставити конкретні завдання щодо організації взаємодії з батьками, обирати відповідні методи [4].

Вищезазначені недоліки зумовлюють формування таких проблемних типів взаємодії вихователів з батьками: **ухилення** (партнери свідомо прагнуть уникати взаємодії); **однобічне сприйняття** (один з учасників взаємодії сприяє досягненню індивідуальної мети іншого, коли той ухиляється від взаємодії з партнером); **контрастна взаємодія** (один з учасників прагне сприяти іншому, а інший активно йому протидіє); **компромісна взаємодія** (обидва партнери виявляють як сприяння так і протидію в залежності від ситуації) [4; 8].

Завдання педагогів ЗДО полягає в тому, щоб пояснити батькам особливості особистісного розвитку їхньої дитини, специфіку проблем у взаємодії батьків і вихователів, що в результаті сприятиме розвитку професійної компетентності педагогів ЗДО, формуванню педагогічної компетентності батьків, а в цілому – становленню особистості дошкільника, його соціалізації і творчій діяльності на основі забезпечення реалізації умов формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку.

Висновки. Педагогічна культура є частиною загальної культури людини, що пов'язана з досвідом ефективного передавання культурної спадщини старшими поколіннями підростаючим на основі освітньої діяльності. Визначено, що «педагогічна культура батьків дітей раннього віку» є комплексним динамічним явищем, сутність якого полягає в передаванні дитині раннього віку культурної спадщини шляхом навчання й виховання відповідно до її темпу розвитку, вікових та індивідуальних особливостей.

Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в ЗДО передбачає створення низки педагогічних умов, як-от: 1) підготовка майбутніх дошкільних педагогів до формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку; 2) формування педагогічної компетентності батьків щодо виховання й розвитку дітей раннього віку; 3) створення системи партнерської взаємодії батьків і вихователів щодо виховання і розвитку дітей раннього віку в умовах сім'ї та ЗДО.

Реалізація умов формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку сприяє розвитку професійної компетентності педагогів ЗДО, формуванню педагогічної компетентності батьків, а в цілому – становленню особистості дошкільника, його соціалізації і творчій діяльності.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф. Готовність батьків до виховання дитини / Т. Ф. Алексеєнко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С. 37-42.
2. Борин Г. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку // дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. В. Борин. – Тернопіль, 2009. – 252 с.
3. Гладкова Ю. А. Деятельность дошкольного учреждения по повышению психолого-педагогической культуры современной семьи: автореф. дис. на соискание

науч. степені канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Ю. А. Гладкова. – Москва, 2009. – 33 с.

4. Деснова І.С. Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу // дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / І. С. Деснова. – Ялта, 2010. – 212 с.

5. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. – 324 с.

6. Зверева О. Л. Взаимодействие дошкольного учреждения и семьи : современные подходы [Текст]. / О. Л. Зверева – М. : ГПИ, 2003. – 240 с.

7. Ковалевська Н. В. Професійна підготовка студентів факультетів дошкільної педагогіки до роботи у сім'ях: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Ковалевська. – Київ, 2007. – 21 с.

8. Кротова Т. В. Развитие профессиональной компетентности педагога дошкольного образовательного учреждения в сфере общения с родителями воспитанников: автореф. дис. на соискание науч. степені канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теория и методика дошкольного образования» / Т. В. Кротова. – Москва, 2005. – 18 с.

9. Машовець М. А. Теоретичні засади формування готовності до педагогічної взаємодії з батьками у майбутніх вихователів / М. А. Машовець // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – № 2. – Бердянськ : БДПУ, – 2005. – С. 148–153.

10. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. М. Грищенко; Міністерство освіти і науки України. – К., 2016. – 36 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf/>.

11. Педагогіка партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/pedagogika-partnerstva-8759.html>. – Назва з екрана.

12. Сергиенко Т. Е. Взаимодействие педагогов и родителей в формировании здорового образа жизни детей: автореф. дис. на соискание науч. степені канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. Е. Сергиенко. – Санкт-Петербург, 2007. – 23 с.

13. Стаднік Н.В. Теоретичні засади морального виховання дітей старшого дошкільного віку на засадах партнерської взаємодії [Електронний ресурс] / Н.В. Стаднік, А.П. Ковальчук // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали ХІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2019. – Вип. 40. – С.232-238. – Режим доступу: <http://lp.edu.ua/opportunities/2019/hhhvii-mizhnarodna-naukova-internet-konferenciya-tendenciyi-ta-perspektyvy>. – Назва з екрана.

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

К. Волинець

У сучасних умовах особливої актуальності набувають зміни у сфері дошкільної освіти. перед якою стоїть завдання ввести дитину в цілісне буття, у природну, духовно-

культурну і пізнавальну сфери, не тільки дати їй певні знання, але й навчити оперувати ними, бачити і відчувати навколишній світ.

Інтенсивний розвиток моральної, вольової, інтелектуальної та емоційної сфер особистості дитини відбувається у старшому дошкільному віці та пов'язаний з появою нових якостей, потреб, знань та досвіду. Зміна психологічної позиції старшого дошкільника, розвиток та удосконалення психічної діяльності і мислення виступають істотним показником загального розвитку дитини та свідчать про готовність до різноманітної розумової діяльності загалом та математичної зокрема.

У Базовому компоненті дошкільної освіти приділяється увага логіко-математичному розвитку дошкільнят, тобто йдеться про якісні зміни, які відбуваються з розвитком уміння здійснювати математичні та логічні операції, а саме: класифікацію, серіацію, вимірювання та обчислювання. При цьому особливе місце належить оволодінню старшими дошкільниками спеціальними знаннями пов'язаними з орієнтуванням у просторі та часі, оперуванням множинами, лічбою та вирішенням найпростіших арифметичних задач тощо, які сприятимуть у майбутньому адаптації дітей до школи. Резерви підвищення готовності дитини до школи приховані у засвоєнні майбутніми школярами нових способів розв'язування інтелектуальних і практичних задач в різних видах діяльності, оперування моделями.

У сучасних умовах проблема логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку знаходиться у центрі наукових інтересів широкого кола вчених, дослідників різного рівня та педагогів-практиків. У провідних психолого-педагогічних дослідженнях з розвитку математичних умінь у дітей (Н. Баглаєва, О. Брежнева, Л. Вахруцева, Л. Зайцева, З. Михайлова, Т. Степанова, О. Фунтікова, К. Щербакова) увага зосереджується на тому, що для оптимізації загального розвитку дошкільнят треба розвивати як логічні, так і математичні операції.

Ефективні методики формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку створені науковцями А. Белошистою, О. Брежневою, Л. Гайдаржійською, Л. Зайцевою та О. Фунтіковою.

Оптимальні форми і методи розумового виховання дошкільників розробляли Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Л. Зайцева, Е. Карпова, М.Машовець та ін.

Вимоги до оновлення змісту дошкільної освіти окреслюють ряд вимог до сенсорно-пізнавального розвитку дошкільників, частиною якого є логіко-математичний розвиток. Термін „логіка” вживається для визначення закономірностей об'єктивного світу („логіка фактів”, „логіка речей” тощо), чіткості, послідовності й закономірності процесу мислення („логіка мислення”, „логіка міркувань”) Будь-яке міркування, позбавлене логіки, стає неправильним. Логіка - це наука про закони, форми та прийоми мислення, які забезпечують досягнення об'єктивної істини в процесі міркування й пізнання [1, 235].

Предмет вивчення логіки - процес мислення є вищим пізнавальним процесом, формою творчого відображення людиною дійсності. Це особливого роду розумова і практична діяльність, що передбачає включення до неї дій і операцій перетворюючого й пізнавального характеру.

Дошкільний вік є важливим для становлення логічних структур мислення у дітей. На думку І. Любченко, розвиток логічного мислення, як і будь-який процес становлення особистості, – це внутрішньо необхідний рух живої системи від нижчих до вищих рівнів її функціонування, це якісні зміни в цілому, перехід від нижчих структур пізнання до вищих.

Протягом перших трьох років життя дитини провідна роль у розумовому розвитку

належить сприйманню, та надалі зростає роль пам'яті та уяви. З уявою пов'язані основні процеси пам'яті, мисленнєва діяльність. У переддошкільному віці розумовий розвиток дитини сягає рівня передпонятійних узагальнень - наочно-образного відображення суттєвих ознак і відношень речей, що підводить її до наукових понять[7].

Протягом дошкільного дитинства відбувається поступовий перехід від наочно-дійового(пов'язаного з практичними діями) мислення у ранньому дитинстві до наочно-образного (оперування образами) у дошкільному віці, і, нарешті, з розвитком сенсорики (чуттєвої сфери) відбувається перехід до словесно-логічного мислення, що починає розвиватись у старшому дошкільному віці.

Опановуючи основи кількісних уявлень і понять, пізнаючи зовнішні та внутрішні якості предметів і явищ, їх суттєві зв'язки та відношення, у дошкільників починають формуватися абстрактне мислення, узагальнення та формуються логіко-математичні здібності, що є важливою складовою розумового виховання. Поняття «розвиток логіко-математичних здібностей» складається із взаємопов'язаних і взаємообумовлених уявлень про простір, форму, величину, час, кількість, їх властивості і відносини, які необхідні для формування у дитини «життєвих» і «наукових» понять[6, 195].

Логічне мислення дитини старшого дошкільного віку передбачає наявність таких складників: уміння орієнтуватися на суттєві ознаки об'єктів і явищ, уміння підкорятися законам логіки, організувати свої дії відповідно до цих законів, уміння робити логічні операції, свідомо їх аргументувати, уміння будувати гіпотези і робити наслідки із даних посилянь [5, 17-18].

Логічні прийоми й операції є основними компонентами словесно-логічного мислення, що починає інтенсивно розвиватися саме в старшому дошкільному віці, величезну у цьому відіграє мова. Накопичення словника, освоєння простих, а потім і достатньо складних граматичних структур, вміння слухати інших, розуміти і самому будувати потрібне речення - необхідні умови для розвитку форм мислення.

Отже, логічне мислення розвивається одночасно у взаємодії та на основі формування таких якостей як уміння виділяти суть питання (висловлення), відмежовуватися від неістотних деталей (абстрагуватися); переходити від конкретної ситуації до схематичної, не опускаючи нічого істотного, створювати більш просту модель; виділяти із загального твердження часткове; доходити логічних висновків з посилянь і застосовувати ці висновки; оцінювати ефективність способів різних обчислень, перетворень тощо[5, 18].

У процесі засвоєння дитиною знань, розвитку її інтелекту, мислення відбувається формування культури розумової праці, що становить сенс розумового виховання. Розумове виховання І Любченко визначає як систематичний, цілеспрямований вплив дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання, а розумовий розвиток старших дошкільників проявляється не тільки в інтелектуальній сфері, але й у пізнавальних інтересах, відношенні дитини до навчання[5, 123].

Дослідження особливостей словесно-логічного мислення та розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку дозволяє виділити головні логічні операції, які дають змогу досліджувати будь-яке явище чи предмет: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, доведення, причинно-наслідковий зв'язок, узагальнення, серіація, абстрагування та визначити основні завдання розвитку логічного мислення дитини:

- навчити формулювати мету;
- виділяти головне, не фіксує уваги на несуттєвому та другорядному;

- аналізувати, синтезувати, порівнювати;
- класифікувати предмети і явища за певними ознаками;
- узагальнювати, розділяти ціле на частини;
- конструювати моделі за схемами, аргументувати свої судження;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висувати припущення та гіпотези[6].

Ознайомлення дитини з елементарною математикою має відбуватися в процесі діяльності. Тобто, вимірювати, лічити, обчислювати потрібно не заради вирішення теоретичного завдання, а, безпосередньо, в практичній діяльності та для отримання практичного результату [8, 121].

Процес математичного розвитку розглядається як спеціально організовану і скеровану систему, цілеспрямовану на формування у дитини пізнавального досвіду (математичних знань, умінь, навичок, інтелектуальних якостей, духовно-моральних норм) відповідно до психофізіологічних можливостей та пізнавальних потреб особистості на всіх етапах її становлення. Передбачуваним результатом застосування системи математичного розвитку, на думку дослідниці, має бути нова якість особистості дитини, а саме – математична розвиненість [3, 7].

В працях українських науковців дефініція «математичний розвиток» конкретизується через термінологічне словосполучення «логіко-математичний розвиток». Виникнення цієї дефініції в термінологічній площині пов'язують з науковими розвідками Н. Баглаєвої. Логіко-математичний розвиток дослідниця обґрунтовує як «якісні зміни в пізнавальній діяльності дитини, що відбуваються внаслідок розвитку математичних умінь та пов'язаних з ними логічних операцій». Дослідниця об'єднує два поняття в єдиний понятійний комплекс (логіко-математичний розвиток і логіко-математична компетентність) [2, 14].

Базовий компонент дошкільної освіти розглядає логіко-математичний розвиток як складову освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». Результатом освітньої роботи є сформованість у дитини старшого дошкільного віку сенсорно-пізнавальної та математичної компетентностей.

Логіко-математичний розвиток – відіграє велике значення у формуванні «картини світу» дитини. Тому, одним з найбільш важливих завдань вихователів, вчителів і батьків – розвинути у дитини інтерес до математики та бажання виконувати різні завдання ще в дошкільному віці

Отже, поділяючи думку дослідниці І. Підлипняк ми розглядаємо логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку як якісні, так і кількісні зміни в пізнавальній діяльності дитини, які відбуваються в результаті формування елементарних математичних уявлень та тісно пов'язаних з ними логічних операцій. Передбачуваним результатом зазначених змін є сформованість логіко-математичної компетентності[6]. .

Спираючись на теоретичне підґрунтя особливостей логіко-математичного розвитку старших дошкільників ми виділити такі основні компоненти логіко-математичної компетентності як багаторівневе утворення, яке містить такі критерії : мотивація, самостійність та діяльність, – та відповідні їх показники.

Зміст першого критерію «Мотивація» передбачає активне залучення дитини до процесу самостійного пошуку нових знань, уміння дитини відтворювати свої розумові дії щодо підведення предметів під математичне поняття, розуміння дитиною необхідності, важливості та доцільності навчання математики, уміння знаходити зв'язок нового матеріалу з раніше вивченим.

Другий критерій «Самостійність» – свідчить про уміння вирішувати пізнавальне

завдання без допомоги дорослого з опорою на вербальну інструкцію або наочну схему, здатність будувати власне міркування щодо підведення дій з предметами або їх наочними образами під відповідне математичне поняття, уміння добирати аргументи і доводити правильність свого рішення щодо використання певного математичного поняття дій з предметами.

Третій критерій «Діяльність» характеризує вироблення в дітей передумов навчальної діяльності та сформованість ставлення дитини до математичної діяльності, уміння правильно добирати і використовувати операції аналізу, синтезу, узагальнення задля підведення предметів під логіко-математичне поняття, уміння визначати суттєві ознаки предметів при підведенні їх під відповідне поняття, уміння дитини контролювати й оцінювати свої дії, переносити знання та вміння в інші види діяльності.

Проблема логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку в системі дошкільної освіти базується на науково-теоретичних розробках педагогів та психологів, в яких доведено можливість і механізми розвитку логічного мислення та формування математичних уявлень у дошкільнят. На нашу думку логіка та математика для дитини це не просто система знань, а потужний інструмент пізнання навколишнього світу, стимулюючий самостійну розробку дитиною засобів логічного відображення об'єктів і осягнення відносин між ними, що зрештою в сукупності забезпечує пізнавальний розвиток особистості.

Список використаних джерел

1.Аносов І.П.Начала педагогічної генетики : Посіб. для студ. пед. вузів / І. П. Аносов, Р. Л. Кулинич. - К. Акцент, 2005. - 349 с.

2.Баглаєва Н. Логіко-математичний розвиток дошкільників: шляхи оптимізації [текст] / Н. Баглаєва // Палітра педагога. – 2002. – № 2. – С. 12–14.

3.Брежнева О. Г. Концептуальні засади математичного розвитку дітей дошкільного віку: логіка реалізації технології "інтегрованих дидактичних модулів" / О. Г. Брежнева // Освіта та розвиток обдарованої особистості. - 2017. - № 2. - С. 5-10.

4. Крутій, Катерина Леонідівна. Навчання української мови дітей дошкільного віку: теорія і практика [Текст] / К. Л. Крутій ; Міністерство освіти і науки України, Управління освіти Запорізької державної адміністрації, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Кафедра дошкільної та початкової освіти. - Запоріжжя : ЛПС, 2000. - 156 с.

5.Любченко І. І. Інноваційна діяльність із впровадження логіко-математичного розвитку в дошкільному навчальному закладі / І. І. Любченко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. - 2015. - Вип. 1. - С. 17-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2015_1_5

6.Підлипняк І. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: особливості освітньо-виховного процесу / І. Підлипняк // Науковий вісник. - 2017. - Вип.2 (41). – С. 194-196.

7.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навч. посіб для студ. ВНЗ/ Т.І. Поніманська – К.: Академвидав, 2006.- 456 с.

8.Тарнавська Н. П. Застосування діяльнісного підходу в процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. // Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку збірник науково-методичних праць / за заг. ред. Н. П. Тарнавської, Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич – Житомир: ФОП «Левковець», 2015. – 430 с. - С. 121 —124.

9.Татарінова С. О. Формування логіко-математичних понять у старших дошкільників у процесі пізнавальної діяльності: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.08 – дошкільна педагогіка / С. О. Татарінова. – Одеса, 2008. - 21с.

СТРУКТУРА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОШКІЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Ю. Гайдай

Формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку передбачає розроблення структури означеної діяльності, її компонентів та інших складових, а також експериментальну перевірку.

Актуальними для нашого дослідження є положення наукових праць Г. Борин, згідно з якими основою організації навчання студентів є структура готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти, що поєднує компоненти, методологічні підходи, принципи, зміст підготовки, певні вимоги до обсягу знань, умінь та професійно-особистісних якостей, що можуть забезпечити ефективну майбутню професійну діяльність [2].

У наукових роботах учених О. Карпенко, В. Сластьоніна, Р. Скульськоговизначено якість підготовки майбутнього педагога під час навчання у закладі вищої освіти (далі – ЗВО) як таку, що співвідносна з повнотою відповідності її результатів показникам професіограми та забезпечує професійну компетентність майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Готовність до професійної діяльності майбутнього педагога визначається дослідниками як здатність до виконання низки функцій (інформаційної, виховної, розвивальної, дидактичної, орієнтаційної, методичної, дослідницької та ін. [1]).

Розглянемо компоненти професійної підготовки у ЗВО, обґрунтовані ученими Н. Бугаєць, С. Харченко, Т. Шансковою). С. Харченко розглядає готовність майбутніх педагогів як компонентну єдність цілемотиваційного, змістового, операційного та інтегративного складників, при цьому цілемотиваційний компонент розглядає як сформованість мотивів і цілей особистісно зорієнтованої педагогічної діяльності освітянина, запоруки його самореалізації й саморозвитку; зацікавленість працею педагога як важливим джерелом професійних потреб і особистісного розвитку. Змістовий компонент науковець розглядає як системне володіння знаннями особистісно зорієнтованого вивчення дисциплін педагогічного і предметно-методичного циклів. Операційний визначає як творчий рівень предметно-професійних умінь реалізації технології особистісно зорієнтованого навчання. Інтеграційний компонент тлумачиться як впевненість у власних професійних можливостях; творче ставлення до практичної діяльності та її самореалізації залежно від змін у суспільстві та освіті; стійке бажання самопізнання і системного оволодіння навичками самоаналізу, саморегуляції, самооцінки і самоконтролю, самоактуалізації тощо [6].

Дослідниця Т. Шанскова теоретично обґрунтувала структуру соціально орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з батьками, яка поєднує цільовий, ціннісно-мотиваційний, змістово-процесуальний, операційно-діяльнісний та контрольний-оцінний компоненти.

У педагогічній літературі є різні тлумачення змісту понять «професійна компетентність», які актуальні для підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Поняття «**компетентність**» використовують для означення відповідності синтезу інтелектуальних, моральних, психологічних й інших знань та вмінь і навичок, сформованих на основі відповідних знань, які зумовлюють успішну діяльність майбутнього фахівця відповідно до вимог обраної професії. Відсутність такої відповідності свідчить про низьку професійну компетентність фахівця чи ж її повну відсутність [3]; спроможність особистості виражати індивідуальні та соціальні потреби й адекватно відповідати на них, кваліфіковано моделювати власну діяльність у будь-якому напрямі, виконувати певні завдання [4].

У нашому дослідженні **компетентність** розглядаємо як інтегровану якість особистості, яка проявляється у прагненні реалізувати свій потенціал, що ґрунтується на професійних знаннях, предметних навичках, уміннях зі спеціальності, досвіді і способах мислення, цінностях і ставленнях, позитивних схильностях, інтересах і прагненнях, здатності й готовності приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію у процесі професійної діяльності [7].

«**Професійну компетентність**» науковці визначають як цілісне, багатофакторне і різнорівнево структуроване утворення, стрижневим компонентом якого є гносеологічна, діяльнісно-творча, комунікативна, гностична складові основи особистості [4]; єдність теоретичної (засвоєння змісту навчальних програм) і практичної (сукупність певним чином упорядкованих інтелектуальних і практичних дій) готовності педагога до педагогічної діяльності, що констатує його професійність [5].

Важливою для нашого дослідження є положення, сформульовані О. Гурою, про те, що лише в діяльності, в контексті визначених норм, правил, функцій, тобто нормативної діяльності (професійної культури) знання, уміння й навички перетворюються в професійну компетентність.

Характеризуючи зміст поняття «професійна компетентність», науковець Л. Філатова визначає такі його особливості: рівень кваліфікації, професіоналізм і готовність виконувати професійну діяльність. На думку О. Дубасенюк, професійна компетентність передбачає глибоку обізнаність фахівця з умовами і технологіями розв'язання проблем, що виникають, а також уміння грамотно діяти в будь-якій соціально-педагогічній ситуації.

Г. Борин визначає такі складові професійної компетентності: теоретичні знання; педагогічні вміння; сформовані відповідні професійно-особистісні якості, що сукупно уможливають успішність майбутньої професійної діяльності [2].

У нашому науковому дослідженні поняття «**професійна компетентність фахівців дошкільної освіти**» розглядаємо як здатність педагога виконувати професійну діяльність на основі здобутих знань, набутих умінь, навичок зі спеціальності, досвіду, способів мислення, особистісних якостей, цінностей і ставлень, інтересів і прагнень, як готовність нести відповідальність за реалізацію прийнятих рішень у процесі професійної діяльності [7].

У процесі розроблення й обґрунтування структури формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку нами взято за основу модель підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу до роботи з батьками дітей раннього віку, створеній охарактеризовану Г. Борин [2].

Професійна діяльність вихователя ЗДО передбачає роботу з дітьми та їхніми батьками. Важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців

дошкільної освіти є просвітницько-консультативна діяльність. Г.Борин визначає просвітницько-консультативну компетентність як один із видів у системі професійних компетентностей майбутнього фахівця дошкільної освіти [2].

Ми поділяємо думку дослідниці, яка визначає **просвітницько-консультативну компетентність** у структурі загальної професійної компетентності майбутнього фахівця дошкільної освіти як теоретичну і практичну підготовку до успішного розв'язання реальних ситуацій, зумовлених формуванням готовності батьків дітей раннього віку до реалізації їхніх функцій[2].

Визначають такі специфічні особливості просвітницько-консультативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти: оволодіння студентами знань про сучасну сім'ю, дітей раннього віку; процес взаємодії батьків з дітьми та особливості просвітницько-консультативної діяльності педагога з батьками вихованців [2].

Вирішення завдань формування просвітницько-консультативної компетентності майбутніх дошкільних педагогів передбачає розроблення структури просвітницько-консультативної діяльності.

Зміст підготовки до роботи з батьками дітей раннього віку передбачає оволодіння майбутніми дошкільними педагогами знаннями про надання просвітницько-консультативних послуг кожній сім'ї, реалізація потреб дітей раннього віку, взаємодію батьків з дітьми раннього віку, актуалізацію потенціалу самопомогі батьків у складній ситуації та цілеспрямований вплив на переконання й поведінку батьків для досягнення мети сімейного виховання і розвитку дитини раннього віку.

У змісті підготовки майбутніх дошкільних педагогів виокремлюють такі **компоненти**: мотиваційно-особистісний, ціннісно-орієнтаційний, інтелектуально-змістовий, організаційно-діяльнісний.

Мотиваційно-особистісний компонент поєднує соціальні, навчально-пізнавальні та професійні мотиви, що спонукають до засвоєння відповідних знань і набуття умінь просвітницько-консультативної роботи, формування особистісно-професійних якостей, нормативних навчальних дисциплін, самостійної та навчально-дослідницької роботи. **Ціннісно-орієнтаційний компонент** поєднує сформовані необхідні професійно-особистісні якості, які забезпечують якість професійної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти. **Інтелектуально-змістовий компонент** передбачає оволодіння студентами знаннями з нормативних навчальних дисциплін щодо роботи з батьками дітей раннього віку. **Організаційно-діяльнісний компонент** має на меті формування у майбутніх дошкільних педагогів умінь щодо просвітницько-консультативної діяльності з батьками дітей раннього віку.

Таким чином, поняття **«готовність майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку»** розуміємо як синтез мотиваційно-особистісного, ціннісно-орієнтаційного, інтелектуально-змістового, організаційно-діяльнісного компонентів підготовки до роботи з батьками дітей раннього віку.

Структура формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку поєднує «структурно-функціональну взаємодію *мети, принципів* (мотиваційного забезпечення освітнього процесу, емоційно-ціннісної орієнтації, системності, цілепокладання, суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача із студентами), *компонентів* (мотиваційно-особистісний, ціннісно-орієнтаційний, інтелектуально-змістовий, організаційно-діяльнісний), *організаційно-педагогічних умов* підготовки (створення позитивної мотивації щодо

актуальних проблем сім'ї, в якій виховується дитина раннього віку, забезпечення підготовки до самоаналізу професійно-особистісних якостей, професійна спрямованість змісту навчальних дисциплін і спецкурсу з урахуванням особливостей роботи з батьками дітей раннього віку, формування вмінь моделювання майбутньої професійної діяльності), *етапів підготовки* (підготовчий, особистісно-орієнтувальний, інформаційно-пізнавальний, продуктивно-творчий, завершальний), *засобів підготовки* (нормативні навчальні дисципліни, педагогічна практика, спецкурс), *критеріїв, показників та результату; форм роботи* (консультації, семінарсько-практичні, лабораторні, виїзні заняття, самостійна, навчально-дослідницька робота, конференції, фестивалі); *методів* підготовки: моделювання, навчально-педагогічні ігри, аналіз педагогічних ситуацій, розвивально-стимулювальні вправи, диспути, навчально-дослідницька діяльність, спостереження, самоаналіз, взаємооцінювання, творчі роботи» [2, с. 105].

Формування готовності майбутнього фахівця дошкільної освіти відбувалося на основі дотримання системи принципів, які регулюють основні компоненти підготовки, визначають зміст навчання студентів, форми, методи та прийоми освітньої діяльності, як-от: принцип системності; принцип мотиваційного забезпечення освітнього процесу; принцип емоційно-ціннісної орієнтації; принцип цілепокладання; принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії [2].

У нашому дослідженні розглянуто сутність понять «компетентність», «професійна компетентність фахівців дошкільної освіти», «просвітницько-консультативна компетентність», «готовність майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку».

У змісті підготовки майбутніх дошкільних педагогів виокремлюють такі компоненти: мотиваційно-особистісний, ціннісно-орієнтаційний, інтелектуально-змістовий, організаційно-діяльнісний.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено структуру формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку, яка поєднує взаємодію мети, принципів, компонентів, педагогічних умов, етапів, засобів підготовки, критеріїв, показників і результатів; форм і методів підготовки.

Список використаних джерел

1. Абдулина О. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для специалистов высш. учебн. заведений. – 2-е изд. перераб. и доп. / О. Абдулина. – М.: Просвещение, 1990. – 141с.
2. Борин Г. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками дітей раннього віку // дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Г. В. Борин. – Тернопіль, 2009. – 252 с.
3. Кузьмина Н.В. Основы вузовской подготовки / Н.В. Кузьмина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1972. – 311с.
4. Лисенко Н.В. Етнокультурна компетентність сучасного педагога: психолого-педагогічний аспект / Н.В. Лисенко // Народознавча компетентність дітей і молоді: принципи та методи дослідження: збірник наукових праць / за ред. проф. Н. Лисенко. – Івано-Франківськ, 2007. – 208с.
5. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1976. – 160 с.

6. Харченко С.Я. Дидактичні основи підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності / С.Я. Харченко. – Луганськ: Альма матер, 1999. – 138 с.

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

О. Коваленко

Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті та у Концепції «Нова українська школа», головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості [1;2]. Сучасний етап розвитку освіти в умовах несприятливого впливу економічних і соціально-культурних чинників характеризується пошуком шляхів, способів і засобів самовдосконалення, саморозвитку, самоактуалізації творчої конкурентоздатної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання мотивації людської поведінки розглядалися у роботах психологів, педагогів, соціологів, економістів, управлінців. Значний внесок у вивчення проблеми мотивації праці зробили М. Вебер, А. Маслоу, А. Маршалл, А. Сміт та ін., із вітчизняних діячів такі вчені, як: М. Кларін, О. Павловська, В. Семиченко, Л. Туріщева та ін.

Поняття «мотивація» в психології має кілька визначень. Це - наявність певної системи факторів, сукупність причин, які спонукають до активності; це - свідоме використання системи мотивів, які сприяють активізації певних дій; це - процес розгортання певної системи мотиваторів у структурі відповідної діяльності [3, 37].

У вітчизняній психології розрізняють внутрішню та зовнішню мотивацію. Зовнішня мотивація (мотиви-стимули) впливає на кількість дій, отриманих результатів, тоді як внутрішня мотивація (власне мотиви) впливає на якість виконання роботи [3, 97].

Мотиваційна сфера професійної діяльності виконує ряд функцій: спонукальну (потреба в певній професійній діяльності, активізація її виконання); спрямовуючу (визначає вибір і характер мети в професійній діяльності); регулюючу (визначає ієрархію ціннісних орієнтацій, зміст і співвідношення мотивів професійної діяльності).

Мотив — це внутрішній стан людини, що спонукає її до дії, а стимул — це зовнішній вплив, що змушує людину обирати поведінку.

Слід зауважити, що дослідження професіоналізації особистості сьогодні набуває нових акцентів, які зміщуються від вивчення окремих її сторін до досягнення професійної самореалізації як невід'ємного аспекту цілісної життєтворчості особистості, сфери реалізації смислу її життя. Вихідні положення такого підходу до вивчення професійної самореалізації представлені науковими доробками К.Абульханової-Славської, О.Анісімова, О.Бодальова, О.Деркача, В.Зазикіна, Є.Клімова, Л.Анциферової, Є.Головахи, Л.Орбан-Лембрик та ін. На сьогодні вони конкретизовані експериментальними дослідженнями взаємозв'язку смислотворчої проблематики та професійної самореалізації особистості, здійсненими вченими ближнього зарубіжжя Д.Завалішиною, В.Чудновським, А.Фонарьовим та ін.

Проблема мотиваційної готовності до професійної діяльності у психолого-

педагогічних дослідженнях розглядається науковцями через призму особливостей професійної підготовки фахівців різних спеціальностей та специфічних видів діяльності: мотиваційна готовність до педагогічної діяльності (А.Яблонський), мотиваційна готовність студентів коледжу (О.Єфімова), мотиваційна готовність до інноваційної діяльності (О. Коптяєва), мотиваційна готовність студентів-сурдопедагогів (Л.Гринюк), мотиваційна готовність до професійної діяльності майбутніх психологів (Х.Дмитерко-Карабин).

Зокрема, А.Яблонський зазначає, що «мотиваційна готовність майбутніх учителів допрофесійної діяльності є складним індивідуально-психологічним утворенням, яке поєднує усвідомлення особистістю значущості майбутньої професійної діяльності вчителя, що інтегрується з розвитком професійно значущих якостей і цінностей та наявністю образу своєї професії, власної професійної поведінки, і супроводжується прагненням займатися цією діяльністю після закінчення вищого навчального закладу» [4,135].

Мотиваційну готовність студентів коледжу до професійної діяльності О. Єфімова розуміє як «...сукупність мотивів, які визначають позитивне ставлення особистості до обраної спеціальності, як наслідок спрямовують її на оволодіння майбутньою професійною діяльністю і забезпечують успішність цього процесу» [5, 166-167]. Таким чином, автор акцентує увагу на тому, що ставлення майбутнього фахівця до професії в цілому значною мірою впливає на ефективність навчальної діяльності і підвищує її успішність. Науковець виділяє чотири групи мотивів, які визначають формування мотиваційної готовності: 1) прагматичні мотиви (отримання диплому); 2) професійні і пізнавальні мотиви (стати високо кваліфікованим спеціалістом); 3) мотиви підвищення власного престижу; 4) мотиви, які пов'язані з усвідомленням особистістю певних незручностей, що можуть виникнути у ситуації недосягнення успіху.

У контексті дослідження мотиваційної готовності педагогів до інноваційної діяльності О.Коптяєва мотиваційну готовність визначає як «сукупність внутрішніх мотивів, які є адекватними інноваційній діяльності та забезпечують успішне її засвоєння і здійснення» [6,112].

Займаючись вивченням проблеми мотиваційної готовності студентів-сурдопедагогів до професійної діяльності, Л. Гринюк зауважує, що існує пряма залежність результативності підготовки фахівців від сформованості мотиваційної сфери особистості студента, яка виявляється у мотиваційній готовності до професійної діяльності та пов'язана із мотивами досягнення успіху та уникнення невдачі [7,168].

Підтримував цю думку і А. Яблонський, відносячи потребу у досягненнях до показників мотиваційної готовності: «Важливе значення серед показників готовності має потреба в досягненні успіху, яка виявляється у вигляді узагальненого мотиву досягнення» [4,137].

Мотиваційна готовність до діяльності, як зауважує Х. Дмитерко-Карабина, є одним із провідних компонентів у структурі психологічної готовності до праці, адже розвиток та реалізація інструментальних властивостей можуть бути ефективними лише за умови їх концентрування навколо мотиваційного ядра особистості фахівця, його професійно-значущої спрямованості [8, 25].

До визначення структурних компонентів мотиваційної готовності до професійної діяльності існують різні підходи. Зокрема, А. Яблонський у структурі мотиваційної готовності до педагогічної діяльності виокремлює цілісні та взаємообумовлені такі її

підструктури як особистісну (зі сформованими педагогічно значущими якостями) та мотиваційну (зі сформованим комплексом стійких мотивів). Ці підструктури об'єднанні професійною діяльністю і визначають якість формування психологічної готовності до неї.

Компонентами мотиваційної готовності студентів коледжу, за О. Єфімовою, виступають особистісно-професійні особливості (емоційна стійкість, позитивне ставлення до діяльності), спрямованість на сферу діяльності і рівні професійної освіти, ціннісно-смыслові і життєві орієнтації.

Головні компоненти мотиваційної готовності до інноваційної діяльності виділяє О.Коптяєва: вияв інтересу до новизни, бажання займатися інноваціями у діяльності, переживання позитивних емоційних станів, які викликані інноваціями, прагнення оцінити свій професійний і особистісний досвід із позиції інновацій. Формуючим компонентом мотиваційної готовності до інноваційної діяльності виступає, на думку автора, інтерес, викликаний новизною у діяльності.

Структурними елементами мотиваційної готовності до професійної діяльності майбутніх практичних психологів, за Х. Дмитерко-Карабиною, виступають: позитивне ставлення, інтерес суб'єкта до своєї професії, орієнтація на мотиви та цінності обраної професійної діяльності, потреба в ній, а також потреба в досягненнях і самовдосконаленні.

Таким чином, мотиваційна готовність до професійної діяльності – це усвідомлений та активно діяльнісний стан, який забезпечує особистісну й професійну самореалізацію та самоактуалізацію під час вирішення професійних проблем на основі психолого-педагогічної компетентності, особистісного та професійного досвіду, творчого використання індивідуально-психічних особливостей та інтелектуального потенціалу в процесі професійної діяльності.

Структурними компонентами мотиваційної готовності до професійної діяльності виступають: задоволеність здійсненим професійним вибором, професійна самовизначеність, бажання працювати у майбутньому за фахом, що мотивується зацікавленістю змістом власної професійної діяльності; сформований комплекс стійких мотивів.

У процесі аналізу психолого-педагогічних досліджень нами було виокремлено кілька педагогічних умов ефективної фахової підготовки майбутніх вихователів до професійної самореалізації, які відображають загальні освітні тенденції в підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку до професійної діяльності, а саме: формування мотиваційних установок майбутніх вихователів на професійну самореалізацію засобами імітаційного моделювання; активізація пізнавальної діяльності студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій; розробка і реалізація у процесі підготовки майбутніх вихователів програми позааудиторних заходів, спрямованих на формування мотиваційної готовності майбутніх вихователів до самореалізації.

Вченими доведено, що ефективність діяльності людини визначається не лише метою організації, але й власними інтересами. Поведінка людини в організації є наслідком складної взаємодії цілей, потреб та інтересів, тобто досягнення загальної мети можливе лише за умов задоволення потреб конкретних працівників [9, 69].

Вітчизняні дослідники виділяють кілька методів впливу на мотиваційну сферу працівників: 1) стабілізуючі методи, які закладені в регламентуючих документах (статут закладу, посадові інструкції, розпорядок дня); 2) розпорядницькі методи, які є

вимушеними діями керівника (рекомендації, вказівки); 3) дисциплінарні методи, які застосовуються в разі неефективності стабілізуючих та розпорядницьких методів і передбачають урізання або повне позбавлення винагород, пільг, переваг; 4) піар — створення позитивного іміджу організації, персоналу, інформування про перспективи розвитку закладу та професійного зростання працівника.

На необхідності розвитку мотивації особистості для ефективної її самореалізації наголошували науковці: О. Артемова, А. Зарицька, З. Крижанівська, Л.Служинська та ін.

Як відомо; мотивація включає всі види спонукань; а саме: потреби; інтереси; мотиви; цілі; схильності; налаштування тощо; тобто саме мотивація детермінує поведінку людини. Погоджуємося з З.Крижанівською, яка основними чинниками, які визначають успішність реалізації особистості в професійній діяльності вважає мотиваційні, що розглядаються як сукупність спонукань (мотиви розвитку та самореалізації, мотиви індивідуального внеску в професію, діяльнісно-процесуальні мотиви, мотиви розуміння призначення професії, мотиви задоволення різними аспектами професії та мотиви психологічного самопочуття), котрі стимулюють творчий прояв особистості в професії [10, 13].

Мотивація має найбільше значення для професійної самореалізації особистості, вважає О. Артемова. Успішність професійної діяльності залежить, безперечно, не тільки від професійних знань, умінь, комунікативної контактності, навичок, але й від професійної мотивації. Мотиваційні феномени є чи не найвагомішими внутрішніми умовами, що впливають на прагнення людини досягати успіху в діяльності. Провідним механізмом функціонування мотиваційної активності для подолання психологічних криз виступає саме суб'єктивна інтерпретація успіху чи невдачі [11].

У контексті дослідження, звісно, нас цікавить професійна мотивація як властивість особистості, що поєднує систему цілей, потреб, що спонукають студента до активного засвоєння знань, оволодіння вміннями і навичками свідомого ставлення до професії [12]. Професійна мотивація, наголошує І.Ляшенко,- відіграє роль компенсаторного фактора: в умовах недостатньо розвинених здібностей студент, за наявності професійної мотивації може досягти більших успіхів, ніж здібний студент, у якого не сформована професійна мотивація [12]. Професійну мотивацію зведено до трьох основних комплексів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної здатності. Безпосередній інтерес (виникає на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності), включає професійно-специфічний інтерес (інтерес до предметів, до процесу праці, що характеризують її основні функції, а також до результатів, які виявляються у створених продуктах, наданих послугах тощо), загальнопрофесійний інтерес (виникає на основі привабливості найбільш загальних властивостей професії), романтичний інтерес (базується на уявленні про незвичайність певної професії), ситуативний інтерес (формується на основі випадкових, нетипових для певної професії ознак) [12].

Проведені дослідження вказують на те, що задоволеність майбутніх вихователів дітей дошкільного віку матеріальними умовами праці не є головним мотиваційним фактором. Найефективнішими стимулюючими факторами є відповідність виконуваної роботи потребам людини, визнання її як особистості, можливість самовираження, постійного самовдосконалення особистості педагога.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента

України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс].

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / упор. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. та ін., заг. ред. Грищенко М., 2016.-35 с.

3. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии / В. А.Семиченко. - К.: Миллениум, 2004. - 521 с.

4. Яблонський А. І. Мотиваційний компонент в структурі мотиваційної готовності студентів до педагогічної діяльності / А. І. Яблонський. – Вісник Харк. унів. Серія «Психологія», 1997. – № 395. – С. 134-138.

5. Эфимова О. В. Мотивационная готовность студентов колледжа к профессиональной деятельности / О. В. Эфимова // Вестник Псковского гос. Унив. Серия: Социально-гуманитарные и психолого-педагогические науки. – М., 2009. – С. 166-167.

6. Коптяева О. Н. Особенности мотивации инновационной деятельности учителей / О. Н. Коптяева, Н. В. Афанасьева // Вестник ЧГУ – Череповец, 2007 – №1 – С. 110-114.

7. Гренюк Л. С. Мотиваційна компетентність у підготовці сурдопедагогів / Л. С. Гренюк // Зб. наук. праць Кам-Под. нац. унів. ім. І. Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XII. – Кам.-Под. : Аксіома, 2003. – С. 367-369.

8. Дмитерко-Карабин Х. М. Мотиваційна готовність до професійної діяльності як психологічна проблема // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарп. унів., 2004. – Вип.9.– Ч.2. – С. 23-32.

9. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління /О. І.Мармаза. - Х.: Основа, 2005. - 176 с.

10. Крижановська З. Ю. Мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / З.Ю. Крижановська ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк; 2011. – 20 с.

11. Артемова О. І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах / О.І.Артемова //Освіта регіону: політологія; психологія; комунікації. – № 1. 2010. <http://socialscience.com.ua/article/186>

12. Ляшенко І.В. Формування професійної мотивації студентів до успішної фахової діяльності / І.В. Ляшенко https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1076

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Н. Стаднік, О. Матушевська

Суспільні вимоги до освітньої практики, діяльності сучасного педагога в закладі дошкільної освіти, переорієнтація із процесу на результат освіти зумовлюють актуальність реалізації компетентнісного підходу в системі вищої освіти. Звернення європейської й української освіти до компетентнісного підходу детерміновано невідповідністю між необхідним обсягом знань кваліфікованого фахівця і відсутністю або недостатністю умінь застосовувати й доповнювати їх в умовах професійної діяльності.

Одним із актуальних завдань вищої, післядипломної педагогічної освіти є формування і розвиток професійної компетентності фахівців дошкільної освіти. Дослідження зазначеного процесу потребує з'ясування сутності понять

"компетентністний підхід", "компетентність", "професійна компетентність"[7]. У нашому дослідженні здійснено вивчення діяльності дошкільних педагогів, що передбачало аналіз і визначення сутності поняття "професійна компетентність фахівців дошкільної освіти", характеристики структури професійної компетентності дошкільних педагогів.

Підготовка спеціаліста європейського рівня на засадах компетентнісного підходу зумовлена низкою вимог, а саме: реформуванням вітчизняної системи освіти з урахуванням європейських норм і стандартів на основі власних культурних і науково-технічних здобутків; посиленням культурологічної підготовки фахівця для сприяння його життєвої мобільності; створенням моделі сучасного європейського спеціаліста та умов для його розвитку й самореалізації; визначенням переліку ключових компетентностей формування фахівця, їх змісту, рівня і показників сформованості з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду [2].

Приєднуємося до думки І. О. Загашева, який відзначає, що сутність компетентнісного підходу полягає у цілеспрямованому розвитку системи характеристик, які уможливають ефективне вирішення актуальних і потенційних професійних завдань працівником [3]. Таким чином, на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики постає завдання підготовки та професійного розвитку фахівців на засадах компетентнісного підходу, що передбачає посилення практичної спрямованості освіти за умови збереження її фундаментальності.

У нашому дослідженні **компетентність** розглядаємо як інтегровану якість особистості, яка проявляється у прагненні реалізувати свій потенціал, що ґрунтується на професійних знаннях, предметних навичках, уміннях зі спеціальності, досвіді і способах мислення, цінностях і ставленнях, позитивних схильностях, інтересах і прагненнях, здатності й готовності приймати рішення і нести відповідальність за їх реалізацію у процесі професійної діяльності [7].

Проведений аналіз наукової літератури дає підстави для визначення в нашому науковому дослідженні поняття "**професійна компетентність фахівців дошкільної освіти**" як здатність педагога виконувати професійну діяльність на основі здобутих знань, набутих умінь, навичок зі спеціальності, досвіду, способів мислення, особистісних якостей, цінностей і ставлень, інтересів і прагнень, як готовність нести відповідальність за реалізацію прийнятих рішень у процесі професійної діяльності.

У результаті наукового пошуку визначено **структуру професійної компетентності фахівців дошкільної освіти**. У нашому дослідженні виходимо з того, що професійна компетентність має **внутрішню і зовнішню структуру**. Внутрішню структуру компетентності складають аспекти, які поєднують окремі підструктури. Зовнішня структура представлена різними групами й видами професійної компетентності. Нами визначено *мотиваційний, когнітивний, поведінковий, ціннісно-смісловий і процесуально-результативний аспекти*, які утворюють другий рівень **внутрішньої структури професійної компетентності фахівців дошкільної освіти**. До першого рівня внутрішньої структури професійної компетентності фахівців дошкільної освіти відносимо такі складові: *готовність до вияву компетентності, володіння знанням змісту компетентності, пізнавальні і практичні навички, досвід вияву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях, ставлення до змісту компетентності й об'єкта її застосування, цінності та етику, емоційно-вольову регуляцію процесу й результату вияву компетентності*.

До зовнішньої структури професійної компетентності фахівців дошкільної

освіти нами віднесено три групи компетентностей, а саме: *особистісні, соціальної взаємодії, діяльнісні*. Група особистісних професійних компетентностей поєднує шість видів компетентностей, як-от: ціннісно-смыслову, інтелектуальну, громадянську, полікультурну, здоров'язбережувальну, рефлексивну. Група компетентностей соціальної взаємодії представлена трьома видами компетентностей: соціально-психологічною, комунікативною, організаційною. Групу діяльнісних компетентностей складають когнітивний і діяльнісний види професійної компетентності. Когнітивні компетентності утворюють підгрупу, до складу якої входять методологічна, педагогічна, фахова й методична компетентності. Діяльнісні компетентності також є підгрупою, у якій наявні аналітична, проектна, управлінська, дослідницька, інформаційно-технологічна компетентності [7].

Однією із важливих ідей Нової української школи є **педагогіка партнерства**, складовими якої є поняття «**педагогічна взаємодія**», «**педагогічна взаємодія педагогів закладу дошкільної освіти і батьків**».

Концепція Нової української школи ґрунтується на таких **принципах партнерської взаємодії**: цілісність вивчення проблеми, комплексне використання методів, зв'язок теорії з практикою, об'єктивність, педагогічна ефективність, міждисциплінарні зв'язки, додатковість, адекватність, варіативність, генетична зумовленість, цільова детермінація, системність [4].

Поняття «**партнерство**» розглядається дослідниками як система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності; спосіб взаємодії і взаємин, організованих на принципах рівності, добровільності, рівнозначності та доповнюваності всіх її учасників; організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації; спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені і злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигідності та рівноправності [5].

На основі аналізу науково-педагогічної літератури сутність поняття «**педагогічна взаємодія педагогів ЗДО і батьків**» розглядаємо як процес погоджених впливів, гармонійних стосунків, що підпорядковані спільній меті, яка реалізується в спілкуванні «на рівних» та в спільній педагогічній діяльності щодо виховання дошкільників [6].

Визначальним результатом упровадження партнерської взаємодії педагогів ЗДО і батьків вихованців є сформованість **педагогічної компетентності батьків**, яку розглядаємо як сформовану готовність до виховання дітей дошкільного віку в сім'ї, уміння розвивати свої педагогічні здібності та якості вихователя в процесі сімейної життєдіяльності, застосовувати кращі практики вітчизняного і зарубіжного досвіду виховання.

На основі опрацювання положень наукових праць дослідниці Т. Алексєнко та досвіду сімейного виховання, практики роботи вітчизняних і зарубіжних педагогів ЗДО нами визначено такі **складові педагогічної компетентності батьків**: **мотивація** (спонукання до виховної діяльності); **зміст** (знання, переконання, погляди) [1]; **діяльність** як спосіб розвитку досвіду виховання, формування прийнятних моделей поведінки; **саморегуляція** як здатність взаємодіяти на основі знань про особливості дитини та батьків, інших дітей, приймати усвідомлені рішення, забезпечувати єдність раціонального і почуттєвого у вихованні особистості.

Сформованість готовності фахівців дошкільної освіти до розвитку педагогічної компетентності батьків поєднує: позитивне ставлення до дитини,

різних видів діяльності дошкільника, доглядом і вихованням дітей; **здібності** та особистісні якості; **знання, вміння, навички**, необхідні для реалізації виховної функції батьків у сім'ї; **потреби, спонуки, інтереси**.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що професійна компетентність фахівців дошкільної освіти передбачає формування здатності педагога виконувати професійну діяльність на основі здобутих знань, набутих умінь, навичок зі спеціальності, досвіду, способів мислення, особистісних якостей, цінностей і ставлень, інтересів і прагнень, готовності нести відповідальність за реалізацію прийнятих рішень у професійній діяльності.

Партнерська взаємодія з батьками вихованців як складова професійної компетентності фахівців дошкільної освіти спрямована на формування педагогічної компетентності батьків, складовими якої є мотивація, зміст, діяльність, саморегуляція.

Цілеспрямована і систематична робота ЗДО щодо забезпечення партнерської взаємодії вихователів і батьків сприяє гармонізації їхніх взаємин, успішному позитивному вирішенню проблем виховання дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Алексєнко Т. Ф. Готовність батьків до виховання дитини / Т. Ф. Алексєнко // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 4. – С. 37-42.
2. Антонова О.Є. Європейській вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади / О.Є. Антонова, Л.П. Маслак // Професійна педагогічна освіта : компетентнісний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 81-109.
3. Загашев И. Критическое мышление : технология развития / И. Загашев, С. Заир-Бек. – СПб. : Альянс-Дельта, 2004. – 428 с.
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. М. Грищенко; Міністерство освіти і науки України. – К., 2016. – 36 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf/>.
5. Педагогіка партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/pedagogika-partnerstva-8759.html>. – Назва з екрана.
6. Стаднік Н.В. Теоретичні засади морального виховання дітей старшого дошкільного віку на засадах партнерської взаємодії [Електронний ресурс] / Н.В. Стаднік, А.П. Ковальчук // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали XL Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2019. – Вип. 40. – С. 232-238. – Режим доступу: <http://ip.edu.ua/opportunities/2019/hhvii-mizhnarodna-naukova-internet-konferenciya-tendenciyi-ta-perspektyvy>. – Назва з екрана.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МЕТОЮ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

К. Романенко

Нова українська школа передбачає формування нового освітнього середовища сприятливого для навчання, виховання та розвитку дитини. Адаптація першокласника до навчання у школі є актуальною педагогічною проблемою. Продуктивністю

розв'язання означеної проблеми, є врахування особливостей провідної діяльності дитини в її новому статусі школяра.

У життя першокласників змінюється весь його спосіб буття. Власне довкілля змінюється світом, наповнене безліччю вимог, обов'язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в ширші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя. Реально перший клас є перехідним між дошкільним дитинством і молодшим шкільним віком[2].

На сьомому році життя дитини відбувається процес зміни провідних видів діяльності – розвиваючись, природна пізнавальна діяльність – гра, яка була провідною в дошкільному віці, поступово передає функцію провідного фактору розвитку учня – його навчально-пізнавальній діяльності. Психологи припускають, що на цьому етапі поєднуються два провідні види діяльності – ігрова і навчальна. Важливі аспекти проблеми наступності ігрової діяльності у згаданому віковому діапазоні відображені у дослідженнях Л.В.Артемової, А.М.Богущ, З.Н.Борисової, О.В.Запорожця, О.Л.Кононко, Н.В.Кудикіної, З.П.Плохій, О.В.Проскури, О.Я.Савченко, О.В.Чепки та ін.[3].

Аналіз практичної роботи школи засвідчує, що все життя шестирічної дитини в школі – її навчально-пізнавальна і побутова діяльність, взаємовідносини з іншими дітьми – пронизані грою, яка стимулює розвиток дитини. Відтак, педагогічно доцільно ставилися до гри і до навчання як до взаємодоповнюючих і одночасно діючих провідних діяльностей шестирічних дітей. Водночас у освітньому процесі школи необхідно створювати умови для поступового забезпечення навчання провідної ролі у розвитку школярів. З метою посилення ваги навчання, яке перспективно посяде місце провідної діяльності, ігри і ігрові форми навчально-виховної роботи з першокласниками за своїми структурними компонентами цілеспрямовано мають бути зорієнтованими на вимоги програми початкового навчання.

Фактором, який визначає своєрідність ігрової діяльності у першому класі, є зміна соціальної позиції дитини. За шість років життя дошкільник набуває значного соціально-психологічного досвіду, проте цей досвід обмежується переважно сферою міжособистісних стосунків у родинному колі і в дитячому садку. Зі вступом до школи соціальне середовище і позиція дитини в ньому суттєво змінюються. Соціологи вважають, що від початку навчання в школі починається друга стадія первинної соціалізації особистості, яка припадає на перший рік шкільного навчання. Це складний діалектичний процес у соціальному розвитку дитини. Їй треба засвоїти умови нового середовища, утвердити себе в ньому. Одним із основних соціально-психологічних механізмів соціалізації є адаптація.

Першокласник активно адаптується (пристосовується) до шкільних умов, до нової діяльності і оволодіває новою для себе соціальною позицією. Засвоєння нових для дитини умов соціального життя вимагає від неї значних нервових, енергетичних, психологічних витрат. У процесі адаптації незалежно від віку виявляється така характерологічна особливість людини, як сензитивність змін у житті. Її проявом є підвищена чутливість особистості до подій, що на неї впливають. Процес пристосування до нових умов життя у людини завжди супроводжується підвищенням рівня тривожності, страхом перед новими ситуаціями, людьми, різними випробовуваннями. Оскільки діти відзначаються підвищеною чутливістю і емоційністю, означена особливість повною мірою має місце у процесі адаптації дитини до школи. Стан тривожності може спровокувати у першокласника розвиток комплексу неповноцінності –

стійкого відчуття власної невідповідності новим вимогам, зниження рівня самооцінки тощо.

Зазначене вище зумовлює актуальність розв'язання проблеми запобігання негативних явищ соціально-психологічного характеру у період вступу дитини до школи і педагогічного сприяння успішному перебігу адаптаційних процесів.

Ігри учнів першого класу, які організуються на уроках «Я досліджую світ» та у позаурочному процесі, мають багато і можливостей для забезпечення сприятливих умов адаптації дитини до школи. Гра своєю уявною стороною дозволяє дитині краще зрозуміти ролі дорослих, які працюють у школі, а моделюючи діяльність і поведінку школярів, дитина ефективніше засвоює свою нову соціальну роль. Крім того, у колективній грі в процесі реального спілкування діти вчаться продуктивно взаємодіяти з однокласниками і з учнями інших класів, передбачати реакції дітей на прояви власної активності і пристосовуватись до них, співпрацювати одне з одним, спрямовувати свої зусилля на досягнення спільної мети колективної діяльності. У грі закладаються підвалини суспільних якостей школяра, засади корпоративної поведінки (уміння об'єднуватись і діяти узгоджено на підставі спільних інтересів).

Соціально-психологічна адаптація – процес інтеграції особистості в рольову структуру соціальної групи. Важливими аспектами соціальної адаптації особистості є: орієнтація в соціальних ролях того середовища, до якого адаптується людина; прийняття нової для себе ролі. Перший аспект адаптації передбачає допомогу дітям у їх ознайомленні з професіями і посадами людей, які працюють у школі та з іншими дітьми, які в ній навчаються. Другий – зумовлює необхідність педагогічної допомоги шестирічним школярам у двох напрямках: в оволодінні новою діяльністю (навчальною) і у формуванні умінь соціальної взаємодії через засвоєння особистістю загальнолюдських моральних норм, правил поведінки, продуктивних способів спілкування з іншими дітьми.

Сприяння адаптації до навчання у свою чергу передбачає комплекс педагогічних впливів: на засвоєння дитиною мотивації нової діяльності і її різноманітного змісту; оволодіння адекватними новій ролі способами діяльності (усним літературним мовленням, читанням, письмом, продуктивною працею, плануванням власних дій тощо); на оволодіння умінь оцінювати свої дії і себе з позицій нової ролі. Крім того, стан готовності учнів першого класу до навчання не однорідний і виникає потреба педагогічної корекції навчально-пізнавальної діяльності окремих першокласників.

Ефективність застосування гри у роботі з учнями першого класу залежить від її спрямованості на розв'язання актуальних потреб дітей цієї вікової категорії – потреба в адаптації дитини до школи. Ігрова діяльність у її різних видах сприяє поліпшенню багатьох аспектів адаптації, зокрема орієнтації дитини в соціальних ролях нового для неї середовища – школи і у прийнятті нової ролі – ролі учня. Крім того у цей період виникає потреба педагогічного сприяння формуванню у дітей умінь соціальної взаємодії.

Адаптації дитини до школи через гру передбачає комплекс педагогічних впливів, спрямованих на орієнтацію дитини в соціальних ролях нового для неї середовища – школи; на засвоєння дитиною мотивації нової діяльності і її різноманітного змісту; оволодіння адекватними новій ролі способами діяльності; оволодіння умінь оцінювати свої дії і себе з позицій нової ролі.

Отже, застосування наступності ігрової діяльності з метою адаптації першокласників до умов шкільного життя є складним педагогічним завданням. Воно передбачає розв'язання низки під завдань, на кожне з яких як механізм впливу на дитину має

«накладатися» гра – улюблена діяльність дитини і природний спосіб її соціалізації.

Список використаних джерел

1. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва / Н.В. Кудикіна // Її величність ГРА: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. статей / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2009. – С.8 – 21.
2. *Нова українська школа: поради для вчителя* / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: Літера ЛТД, 2018. — 160 с.
3. *Чепка О.В.* Ігрові форми навчальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів: Навчально-методичний посібник. /О.В. Чепка // – К.: Міленіум, 2005. – 144 с.

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ВІДПОВІДНО ДО БАЗОВОГО КОМПОНЕНТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

І. Бондаренко

Базовий компонент дошкільної освіти як державний освітній стандарт орієнтує педагогів на цілісний загальний розвиток дитини, акцентує їхню увагу на забезпеченні фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дітей, розвитку їх особистісних цінностей. У передмові до Базового компонента зазначено, що взаємодія з іншими людьми – це своєрідне входження дитини в людський соціум, що потребує вміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства.

Зміст освітньої лінії «Дитина в соціумі» передбачає формування у дошкільнят відкритості до світу людей як потребу особистості, навички соціальної поведінки, усвідомлене ставлення до себе як до вільної самостійної особистості та до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми; формування готовності до сприймання соціальної інформації; виховання співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Головне завдання означеної освітньої лінії – розкрити дитині соціальний світ і допомогти їй усвідомити своє місце в ньому як активного учасника, набути соціального досвіду.

Однією з теоретичних засад реалізації завдань освітньої лінії "Дитина в соціумі" є положення про те, що взаємодія дитини з соціальною дійсністю задовольняє дві важливі потреби її саморозвитку: потребу в самореалізації (виявлення та ствердження себе серед інших людей) та потребу вписатися в цю дійсність, знайти своє місце. Загалом, під соціалізацією і розуміють процес поступового входження у світ соціальних зв'язків. Водночас вона забезпечує й індивідуалізацію, оскільки лише в соціальних зв'язках, у взаємодії відбувається самовизначення людини в соціокультурному просторі.

У Базовому компоненті визначено такі соціальні компетенції дошкільника: **родинно-побутова** – обізнаність з нормами та правилами сімейного (родинного) співжиття, здатність їх дотримуватися; вміння підтримувати доброзичливі, дружні,

довірчі стосунки в родинному колі, проявляти турботу про рідних та близьких членів родини і любов до них; **соціально-комунікативна** – обізнаність з різними соціальними ролями людей (знайомі, незнайомі, свої, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватися їх під час спілкування. Йдеться про здатність дитини взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Першого досвіду соціальної поведінки малюк набуває в родині, яка об'єднує найрідніших людей спільними переживаннями, взаємними любов'ю, турботою, обов'язками. У дітей формуються уявлення про те, що хороша, дружна родина – запорука щастя людини, що слід берегти й примножувати родинні традиції, дбати про те, щоб родину поважали. Дитина має проявляти турботу про рідних, бажання приносити радість, задоволення близьким людям; дотримуватися головних правил співжиття у сім'ї; запобігати непорозумінням між її членами, а в разі їх виникнення брати на себе сміливість порозумітися щодо прикрого випадку; вміти попросити вибачення, якщо завинила сама, і пробачати іншим. Важливо вчити проявляти ініціативу в налагодженні контактів, діяти в інтересах членів родини: втішити засмученого, порадіти успіху, проявити готовність до спільної діяльності та особливу турботу про найменших і найстарших у родині, запобігливість і розуміння (допомогу пропонувати, не принижуючи гідності, ввічливо розмовляти, не перебиваючи інших, не втручатися в особисті справи, не завдавати зайвого клопоту).

Саме у родині дитина набуває соціального досвіду впевненої поведінки. У неї закладаються основи гідності, відчуття власної значущості, захищеності, що важливо для розвитку самостійності, впевненості, задоволення потреби в соціальній відповідності вже в дитинстві.

У **старшому дошкільному віці** дитина розуміє взаємини в сім'ї, ставлення членів родини одне до одного. Знає свій родовід, усвідомлює, що честь роду залежить від кожної людини. Бере участь у вшануванні пам'яті предків, у стосунках сім'ї з родичами, які живуть поруч і далеко. Проявляє інтерес до родинних реліквій, підтримує родинні традиції.

Має сформовані уявлення про доброту, гуманність, щирість як важливі риси людини та людських взаємин; про справедливість як здатність правильно оцінювати інших; про чесність як вимогу до власної поведінки відповідати тим критеріям, за якими оцінює вчинки інших людей; про самоповагу, яка ґрунтується на усвідомленні своєї індивідуальності, права на самовираження, власні почуття й самостійну поведінку, яка не створює проблем для інших людей.

Дитина розуміє стан і почуття дітей і дорослих за виглядом, інтонацією, діями, з вдячністю ставиться до розуміння іншими її права бути такою, якою вона є. Чуйно ставиться до інших людей залежно від віку й статі. Вміє запобігати конфліктам та розв'язувати їх. Розуміє ставлення людей до себе. Природно почувається в товаристві знайомих і незнайомих людей. Знає, як реагувати на несправедливе ставлення до себе, розуміє його причину та намагається її усунути. Прагне, щоб взаємини були коректними, толерантними. Розуміє поняття *дружба і товаришування* й відповідно будує стосунки з однолітками.

Дитина має уявлення про державу, її символи, народ, національні особливості

українців. Знає національні пам'ятки, героїв, з повагою ставиться до них, вшановує національні святині. Розуміє поняття *людство, народ, нація*; поважає звичаї інших народів тощо. В організації освітньо-виховної роботи відповідно до освітньої лінії «Дитина в соціумі» слід дотримуватися наступних принципів:

- Єдність формування у дітей уявлень про соціальну дійсність як про частину довкілля, що відображає діяльність і взаємини людей, та виховання у дошкільнят усвідомленого бажання брати участь у житті людей, що їх оточують.
- Емоціогенність як неодмінна умова засвоєння дітьми соціального досвіду.
- Достовірність та педагогічна доцільність у доборі знань про людину, суспільство, мораль.
- Комплексність застосування різних видів діяльності дітей у формуванні гуманного ставлення до людей.
- Використання прикладу дорослого як носія знань, норм, цінностей.

Для успішної соціалізації особистості дошкільника важливо будувати виховний процес як створення виховного розвивального середовища, у якому дитина може активно діяти, пізнавати світ, спілкуватися з дорослими й однолітками.

Включаючи у суб'єктний простір ставлення до навколишнього світу різноманітні об'єкти, педагог сприяє розширенню гуманістичного компонента індивідуального ціннісного простору дитини. Що для мене важливо, а що – не настільки? Чому треба чинити так, а не інакше? Як зробити так, щоб усім було корисно й приємно? Чим можна порадувати близьких? Такі питання мають турбувати дитину і спонукати її до їх розв'язання.

Наповнюючи виховний процес ціннісним змістом, педагог виходить з того, що спрямування соціального розвитку дітей має відповідати системі цінностей, що реально існує у суспільстві; доцільною є орієнтація на особистісні потреби дитини.

Одна з головних особистісних потреб дошкільнят – потреба у визнанні та прийнятті іншими, особливо близькими і значущими для дитини людьми, задоволення якої не лише впливає на характер стосунків дитини з оточенням та на її власну поведінку, а й визначає життєву позицію особистості, яка формується. Негативні соціальні емоції, які переживає дитина в різних життєвих ситуаціях, можуть зумовлюватися саме неприйняттям і відчуженістю з боку найближчого оточення.

Зазначимо, для соціально-емоційного благополуччя важливу роль відіграє відчуття впевненості у собі та в інших людях. Упевненість є показником особистісних можливостей дитини. Адже вона впевнена тоді, коли відчуває підтримку, коли не боїться, що її не зрозуміють чи покарають. Зрозуміло, що таке ставлення формується частіше у дітей з позитивним емоційним досвідом взаємодії з оточенням. У процесі спілкування з однолітками й дорослими, особливо з близькими людьми, у дітей формуються емоційні установки стосовно себе й оточення, які набувають функції внутрішньої оцінки, своєрідної призми, крізь яку сприймається ситуація, подія, інша людина.

Основні форми роботи за освітньою лінією "Дитина в соціумі" традиційні: заняття, екскурсії та спостереження, зустрічі з цікавими людьми, етичні бесіди, читання художньої літератури тощо. Для формування досвіду соціальної поведінки варто залучати дітей до складання родовідного дерева, розглядання сімейних фотографій, документів, листів, розповідати їм про родинні реліквії, проводити бесіди про Добро і Красу, матеріалом для яких можуть слугувати оповідання і казки В.О.Сухомлинського, розповіді, складені самим вихователем, ігрові подорожі до

Країни Милосердя, Царства Доброти та ін. Ефективним може бути використання казкових ігрових технологій ("Квітка доброти", "Промінчики людяності", "Острів розуміння", "Дзвіночки совісті") та психотехнологій (гімнастики почуттів, енергетичних вправ "Жива вода", "Серце на долоні", "Тепло рук друга"). Важливо, щоб педагог сам проявляв глибокі почуття і вмів залучати дітей до співпереживання.

Особливої уваги вихователя потребує розвиток творчих ігор соціальної тематики, в яких дитина відображає своє розуміння соціуму, взаємин людей, дотримання ними моральних норм, ставлення до соціальних обов'язків. Відновлення виховної ролі творчої гри має особливе значення у роботі за освітньою лінією «Дитина в соціумі».

Специфічною особливістю виховної роботи за цією освітньою лінією є те, що вона не обмежується певними формами освітньо-виховної роботи, місцем у режимі дня, тривалістю в часі. Оскільки дитина здобуває соціальний досвід постійно, то поруч із запланованими і підготовленими вихователем формами варто використовувати також події, які відбуваються спонтанно. Нова іграшка, квітка, що розцвіла, хвороба товариша по групі та його повернення до дитячого садка і багато інших подій, що виникають поза планом виховної діяльності, – все це може стати предметом соціально-емоційного переживання й осмислення дітьми.

Майстерність вихователя проявляється у доцільності й адекватності апелювання до почуттів і досвіду дітей, тактовності й делікатності в обговоренні питань, що їх хвилюють, та вмінні ненав'язливо й точно допомагати дитині у ціннісному освоєнні світу людей. Недаремно соціальну дійсність вважають добрим педагогом. Однак варто наголосити: цінним виховним чинником є не оточення саме по собі, а та його частина, яка є "педагогічно освоєною," включеною в систему виховання і навчання дітей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про дошкільну освіту» // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 144. – С. 1-9.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – С.4-19.
3. Виховуємо соціально компетентного дошкільника (до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») / за ред. О.Л.Кононко. – Світич, 2008. – 276 с.
4. Індивідуальний підхід: його суть і шляхи реалізації у вихованні дошкільників : методичні матеріали / упорядник О.Л.Кононко – К. : Освітнянин, 1996. – 167 с.
5. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / Олена Леонтіївна Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 225 с.
6. Поніманська Т.І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією / Т.І. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2012.-№9.- С. 8-11

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

К.Волинець, С. Антонченко

Кожному поколінню людей доводиться розв'язувати нові проблеми в економічному, соціально-культурному розвитку. Ще у XVIII столітті філософи

сподівалися, що найближчим часом на земній кулі завдяки розвитку науки та техніки, настане царство розуму і добра. Представники цієї філософської течії не передбачали, що науково-технічний прогрес принесе нові проблеми, а “земний рай” віддалятиметься в міру наближення до нього. Розвиток науки не став панацеєю для вирішення соціальних проблем, він лише загострив суперечності, закладені в сучасній цивілізації.

Однією із передумов вирішення екологічних проблем сучасності є формування екологічної особистості, якій притаманна гармонійна взаємодія з природою, що характеризується наступними положеннями:

- усвідомлення того, що найвища цінність — гармонійний розвиток і людини і природи;
- відмова від ієрархічної картини світу, розуміння того, що світ людей — елемент єдиної природної системи;
- мета взаємодії з природою — у максимальному задоволенні і потреб людини, і потреб природи;
- характер взаємодії з природою визначається «екологічним імперативом»: правильним і дозволеним є те, що не порушує екологічну рівновагу;
- перенесення етичних норм на взаємодію з природою;
- збереження природи заради самої природи[4, 90].

Щоб виховати таку особистість дошкільна освіта повинна забезпечити формування основ екологічної культури, морально-ціннісної орієнтації особистості, формування знань про природу, природні явища, рослинний і тваринний світ; розвиток естетичних почуттів: любові, поваги, бережливого ставлення до світу природи; спонукання в дітях бажання доглядати за природою і тваринами, берегти природні багатства та запобігати їх забрудненню; виховання гуманних почуттів, уявлень; формування гуманного практичного досвіду спілкування з природою.

У освітніх нормативних документах (Закон України «Про дошкільну освіту», програма «Дитина», програма «Дитина в дошкільні роки», освітня лінія Базового компонента дошкільної освіти «Дитина у природному доквіллі» та ін.), наголошується на формуванні елементарного природодоцільного, екологічного світогляду дитини, забезпеченні ціннісно-змістової наповненості за екологічним і природничим напрямками, сприянні усвідомленню дитиною себе частиною природи, формування почуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї та внаслідок її дій у доквіллі[1;2;3].

Вивчення психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема екологічного виховання викликає постійний інтерес у дослідників.

Вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили філософи (В. Андрущенко, В. Василенко, О. Дробницький, І. Зязюн, В. Кремень, М.Марчук, В. Тугарінов); соціологи (Т. Баранова, М. Вебер, А. Здравомислов, М. Кузнецов, Г. Парсонс); психологи (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, О.Запорожець, М. Іванчук, О. Киричук, О. Кононко, А. Лазарук, А. Лазурський, Г. Люблінська, Д. Леонтєв, С. Рубінштейн), педагоги (А. Алексюк, К. Журба, В. Киричок, О. Колонькова, Н. Непомняща, О. Матвієнко, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, Н. Ткачова, К. Чорна) .

У наукових працях Л.Артемової, Г. Беленької, А.Богущ, О.Кононко, В.Котирло, З. Неверович, З. Плохій, Т. Поніманської, Ю.Приходько, М.Титаренко, Н. Яришевої підкреслюється особлива чутливість дошкільників до впливів доквілля, різноманітних

емоційно-образних стимулів, їх емоційна реакція на безпосередні враження, висувають перед майбутніми фахівцями дошкільної освіти завдання сформувавши у дітей естетичне ставлення до природи, вміння помічати її красу, милуватися об'єктами та явищами природи, відчувати свій фізичний та емоційний зв'язок з нею.

Цілеспрямований процес формування гуманного, а отже відповідального ставлення дошкільників до природи в усіх видах освітньої та суспільно-корисної діяльності, а також спілкуванні з природою становлять зміст екологічної освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну мету - формування екологічної культури та екологічної відповідальності. Тому в роботі щодо виховання екологічної особистості слід виходити з того, що недостатньо лише володіти певним обсягом екологічних знань, необхідна чітка екологічна позиція та відповідальна діяльність людини.

Щодо напрямків формування гуманної взаємодії з природою дітей дошкільного і молодшого шкільного віку можна виокремити: формування реалістичних знань про доступну дітям наукову картину світу природи; формування елементарних уявлень про причинно-наслідкові зв'язки у природі; опанування природодоцільної поведінки у довкіллі, яка передбачає прояв гуманного ставлення до рослин і тварин поза особистими уподобаннями, варіювання власної поведінки; готовність до практичної діяльності щодо створення необхідних умов для доброго самопочуття рослин (тварин), прагнення дотримуватися правил природокористування [4, 91]. Емоційна чутливість, сприятлива для розвитку моральних почуттів (О.Запорожець), новоутворення у вигляді усвідомлених мотивів, здатних підкоряти безпосередні потяги (О.Леонтьєв), поява етичних інстанцій (Л.Виготський, Д.Ельконін) роблять дошкільний вік сенситивним для розвитку основ особистості [6, 2].

Освітній процес у закладі дошкільної освіти є екологічно зорієнтованим і спрямованим на розвиток інтелектуальної та духовної сфер особистості. З огляду на це важливими завданнями екологічної освіти дітей дошкільного віку є:

- розвиток естетичного відчуття світу природи;
- формування навичок культурної поведінки в довкіллі;
- стимулювання допитливості та зацікавленості в пізнанні світу;
- виховання справжньої любові до природи, бажання піклуватися про неї;
- формування в дітей уявлень про взаємозв'язки у природі [3].

Психолого-педагогічною наукою доведено, що саме у дошкільному віці з'являються передумови для формування екологічної свідомості (Б. Ломов, С. Дерябо, В. Ясвін), що є дуже важливим у вихованні екологічно безпечної поведінки особистості. Саме тому нагальною потребою для сучасної людини для забезпечення свого існування без перешкод і небезпек в умовах забрудненого природного середовища стає його екологічна культура та безпечна поведінка. Так само як, і соціальне середовище, природне середовище у певній мірі може бути «агресивним» до здоров'я та життя людей. Адже ніхто не може гарантувати захищеність від небезпек навіть за умови правильного виконання всіх вказівок з безпеки та дотримання правил поведінки в навколишньому середовищі. Виникає необхідність у певних знаннях як діяти в тому чи іншому випадку. Такі знання доцільно формувати з дитинства, привчаючи дітей до правил безпечної життєдіяльності [1]. Тому, ми вважаємо, що отримані знання про навколишній світ повинні підкріплюватися практичною діяльністю та наочними прикладами для того, щоб діти бачили позитивний результат своєї діяльності і мали бажання удосконалювати свої досягнення.

Звідси ми розглядаємо екологічну поведінку не тільки як певну діяльність, а й як результат набуття дитиною певної суми знань, це її екологічну обізнаність, індивідуальні особливості пізнавальних процесів кожної дитини, розуміння суті безпечних та небезпечних явищ, які відбуваються в природі, а також цінності самої природи в житті людини, що вимагає знання норм екологічної поведінки, їх розуміння та уміння застосовувати їх практично. Це забезпечується системою взаємопов'язаних дій, які здійснюються суб'єктом з метою реалізації функції збереження та зміцнення індивідуального й суспільного здоров'я, його наполегливістю щодо особливої позиції у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем [1, с.56].

Виховання екологічної особистості завжди передбачає єдність, по-перше свідомості, а по-друге, практичної дії. По суті екологічно безпечна поведінка має комплексний характер, виявляється у свідомому позитивному сприйнятті природного середовища, почутті особистої соціальної відповідальності за свої дії, які так чи інакше пов'язані з перетворенням навколишнього середовища, упевненості в необхідності бережливого ставлення до природи.

Враховуючи науково-методичні підходи, ми вважаємо, що проблема формування екологічної особистості вимагає інноваційних підходів у виборі змісту, форм і методів екологічного виховання, які виводять дітей на більш високий рівень творчого мислення, уяви, орієнтують на створення оптимальних умов для формування екологічної культури та забезпечення індивідуального й суспільного здоров'я[5, с.81].

Розробляючи систему методів і прийомів, які сприяють виконанню завдань екологічного виховання, педагог повинен звертати не тільки на засвоєння екологічних знань дитиною, але й формувати активну позицію «захисника і друга» світу природи. Такий підхід є основою також у вихованні екологічно - побутової культури дошкільників (дотримання норм екологічної культури та чистоти, спонукання до забезпечення захисту природи, сортування сміття та побутових відходів, економне використання природних ресурсів). Як свідчать психологи діти особливо вразливі і чуйні, тому активно включаються у всі заходи щодо захисту тих, хто цього потребує.

Важливо показати дітям, що люди займають більш сильну позицію по відношенню до світу природи (наприклад, рослини зів'януть без поливу, птахи взимку загинуть від холоду без годівлі, природі буде важко очиститись від сміття без допомоги людини). Тому дошкільним педагогам слід спрямувати всі зусилля на те, щоб діти усвідомили цінність самого життя, зосередження зусиль на те, щоб усе живе на землі розвивалося і приносило радість (наприклад, ранковий спів пташок під вікном буде приємно тим, хто їх годував взимку, а квітуча квітка на вікні порадує тих, хто його поливав, очищений парк від сміття принесе велике задоволення під час прогулянок).

Екологічний розвиток дітей в дошкільному закладі буде особливо ефективним, якщо він буде взаємопов'язаним з екологічним вихованням у сім'ї. Тому педагог повинен спонукати батьків до створення сприятливих умов для еколого-розвивального середовища в умовах сім'ї.

Повноцінному виконанню екологічних завдань сприяє така сучасна система роботи, яка дає змогу використовувати в роботі з дітьми різного віку різноманітні форми і методи освітньої діяльності: заняття, екскурсії, уроки доброти, екологічні ігри (дидактичні, імітаційні, моделювання екосистем), вікторини, КВК, конкурси, свята та розваги, екологічні казки, інсценування й театралізацію, екологічні тренінги, виставки та експозиції, екологічні акції, день «Добрих справ», трудовий десант, складання

екологічних карт, екологічні гуртки й музеї та ін. Для вирішення освітніх завдань особливо ефективним засобом є дидактичні ігри екологічного змісту, сюжетно-рольові ігри, ігри з правилами - сюжетно-рухливі, рухливі, настільно-друковані, а також вправи екологічного змісту, які сприяють самостійності дітей, набуттю знань про навколишню дійсність.

Важливою умовою екологічного виховання дошкільнят є організація життєдіяльності дітей у природному довкіллі. Це означає: домінування безпосереднього контакту дитини з природою над вербальними засобами; забезпечення умотивованої і добровільної участі кожної дитини у різних видах діяльності; можливість участі кожної дитини у тривалих спостереженнях з подальшою фіксацією їх змісту в розповідях, малюнках, природничих вікторинах, святах; можливість участі дітей у пошуково-дослідницькій та природоохоронній діяльності; широке використання групових та індивідуальних форм організації за інтересами дітей [4].

Отже, в основу успішного виховання екологічної особистості в умовах закладу дошкільної освіти слід покласти такі положення: екологічне виховання повинно проводитись упродовж усього періоду перебування дітей у закладі дошкільної освіти; необхідною передумовою сформованості гуманістичного ставлення до природи дітей старшого дошкільного віку є гуманістична спрямованість освітнього процесу; ставлення старших дошкільників до природи спрямовується на формування особистого досвіду спілкування з нею. При цьому слід брати до уваги як вікові, так і індивідуальні особливості, риси характеру, ставлення до навколишнього, його мотивацію, потреби й здібності дитини; особливості сприйняття природи; характер емоційної реакції на красу природи; характер мотивів ставлення до природи та її охорони; характер оцінки власного ставлення й ставлення інших до природних об'єктів.

Цілеспрямований освітній процес у закладі дошкільної освіти щодо реалізації зазначеної проблеми сприяє перетворенню внутрішніх ставлень особистості у певні вольові якості, уподобання, смаки, моральні звички, у певний стиль внутрішнього життя, спонукають до дій задля збереження природи, відновлення її, поліпшення життєвого простору людини.

Список використаних джерел

1.Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) / Науковий керівник: А.М. Богуш. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.

2.Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк : авт. кол. Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і наук. України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К.: Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

3.Дитина у дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / під ред. К.Л. Крутій. – Запоріжжя: Ліпс, 2011. – 188 с.

4.Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти: Всеукраїнська науково-практична конференція:збірник матеріалів / Редкол.: К.І. Волинець, Г.Г. Кондратенко, Н.В. Кудикіна та ін. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2009. – 184 с. – С.90.

5.Симонова Л.П. Экологическое образование в начальной школе: уч. пос. / Л.П. Симонова. – М. : Академия, 2000. – 160с.

6.Шевчук К.Д. Формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю / К.Д. Шевчук // автореф. дис. канд. екон. наук. 13.00.07 – теорія та методика виховання. – К., 2009. – 20 с.

ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОШКІЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А. Ковальчук

Проблема формування готовності майбутніх дошкільних педагогів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільноговіку передбачає оволодіння знаннями про вибір **форм** роботи з дітьми та їхніми батьками.

У нашому дослідженні ми розглядаємо **готовність майбутнього дошкільного педагога до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільноговіку** як складне особистісне утворення, що містить у собі всебічні знання суті морального виховання старшого дошкільника, характеризується застосуванням необхідних професійно-педагогічних умінь і навичок у педагогічній діяльності, поєднує особистісні якості, які забезпечують високі результати взаємодії вихователів з батьками [6].

Форми взаємодії педагогів і батьків розглядаємо як способи організації їхньої спільної діяльності, що ефективно впливають на моральне виховання особистості старшого дошкільника.

Форми педагогічної просвіти батьків розрізняються за: 1) місцем проведення (у сім'ї, на нейтральній території, у закладі, на вулиці); 2) характером спілкування (безпосереднім та опосередкованим, усним, письмовим, за допомогою технічних засобів зв'язку, із поєднанням видів спілкування); 3) участю членів сімей (вся сім'я, обидва батьки, мати чи батько з дитиною, матері, батьки); 4) кількістю сімей (індивідуальні, групові, масові або колективні); 5) тривалістю (разові, короткочасні, постійно діючі, пульсуючі); 6) змістом (формування знань та умінь; батьківських якостей і рис; правильного ставлення до дитини); 7) метою (обслуговуючі, реабілітаційні, профілактичні, супроводжуючі); 8) впливом на сім'ю (ознайомлюючі, спонукальні, перетворювальні) [7].

Пошук й упровадження сучасних ефективних форм і методів партнерської взаємодії з батьками є особливо актуальним у контексті упровадження концепції Нової української школи, оскільки партнерська взаємодія з сім'єю, спільне створення позитивної емоційної сфери навколо дитини допомагає налагодити процес сімейних стосунків в інтересах дітей.

У практиці діяльності фахівців дошкільної освіти повинні використовуватися різні форми роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку. Ці напрями визначаються відповідно до конкретної соціальної ситуації розвитку, особливостей і специфіки конкретних батьків і дітей. Важливими формами роботи педагогів закладу дошкільної освіти з питань формування партнерської взаємодії з сім'ями є ознайомлення, залучення, навчання, особиста участь батьків у плануванні та організації й оцінюванні педагогічного процесу, плануванні життєдіяльності дітей у дошкільному закладі освіти.

Освітня діяльність закладу дошкільної освіти спрямована на розвиток кожного

здобувача освіти на основі використання різних форм і способів взаємодії, зокрема – забезпечення можливості включення дітей у сучасну діяльність і спілкування з різними групами людей, введення їх у реальні життєві ситуації, подолання бар'єрів у спілкуванні дітей і дорослих.

Сучасні форми партнерської взаємодії з батьками спрямовані на привернення уваги батьків до змісту роботи закладу дошкільної освіти. Батьки краще пізнають свою дитину, коли мають можливість спостерігати за її поведінкою, їхнім спілкуванням і діяльністю у різних ситуаціях. Система підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти спрямована на формування умінь проведення таких форм роботи з батьками вихованців, як-от: проекти, фестивалі, свята, круглі столи, майстер-класи, тренінгові заняття, семінари-практикуми тощо.

Важливою складовою системи роботи щодо залучення батьків до партнерської взаємодії є спільна діяльність зі **створення сучасного освітнього середовища** в закладі дошкільної освіти [5], здійснення індивідуального консультування батьків з питань особистісного розвитку їхньої дитини, участь батьків у продумуванні, підготовці і проведенні заходів, свят, гурткової роботи; ознайомлення батьків з особистими досягненнями їхніх дітей, проектування спільної діяльності педагогів і батьків з метою забезпечення прогресу виховання і розвитку дитини. Важливо залучати батьків до спільної роботи з визначення концепції, добору матеріалів, оформлення й обладнання осередків для освітньої діяльності дошкільників.

Розрізняють такі **форми взаємодії педагогів і батьків: колективні** (зустрічі з батьками, батьківські збори, конференції, засідання «круглого столу», вечори запитань і відповідей, засідання батьківського комітету, дні відкритих дверей, семінари-практикуми, створення групи батьків-порадників, спільні свята, спортивні змагання, відпочинок у вихідні дні, університет педагогічних знань тощо); **індивідуальні** (попередні візити батьків з дітьми до дошкільного закладу, опитування, анкетування, бесіди, консультації, відвідування педагогами своїх вихованців удома, телефонний зв'язок, листування тощо); **групові** (консультації, батьківські групи, клуби та об'єднання (у соціальних мережах, з використанням сучасних засобів зв'язку), школа молодих батьків, гуртки за інтересами, вечори запитань та відповідей, зустрічі з цікавими людьми тощо); **наочно-письмові** (дошка оголошень, батьківські куточки, інформаційні листи, тематичні стенди, лепбуки, планшети, папки-пересувки, анкетування, скринька пропозицій, неформальні листи, родинні газети, педагогічна бібліотека); **наочно-інформаційні** (виставки дитячих робіт, презентація діяльності ЗДО в інформаційно-навчальному середовищі системи освіти (на сайті освітньої установи, районних і міських методичних служб, місцевих органів управління освітою, органів місцевого самоврядування, закладів післядипломної освіти, закладів вищої освіти, ЗМІ); відеозаписи бесід з дошкільниками, відеофрагменти організації різних видів діяльності, реклама книг, публікацій у періодиці, в системі Інтернет з проблем сімейного виховання) [2].

Науковці і практики відзначають, що позитивні результати у вихованні дітей досягаються на основі раціонального поєднання колективних, індивідуальних та інших форм партнерської взаємодії вихователів і батьків, її цільовому спрямуванні, реалізації диференційованого, особистісно-зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів до роботи з дітьми старшого дошкільного віку та їхніми батьками.

Безпосереднє здійснення взаємодії вихователів і батьків ґрунтується на вивченні сім'ї педагогами і використанні **методів впливу** учасників педагогічного процесу один на одного: **метод переконання** (обмін думками, порада, пояснення,

висловлювання своїх думок, суджень, аргументів, навіювання); **метод вправління** (особистий приклад педагога, батьків, прохання, доручення, показ-інструкція, практичні заняття з елементами тренінгу, моделювання та програвання педагогічних ситуацій); **метод педагогічної оцінки** (похвала, подяка, зауваження, заохочення) [3].

Вивченню виховання дитини в сім'ї сприяють такі **методи поглибленого дослідження**: метод документалістики, методи опосередкованого вивчення сім'ї (анкетування, тестування, опитування батьків); методи прямого вивчення сім'ї (систематичне спостереження, інтерв'ю, запитання), метод узагальнення незалежних характеристик [1; 4; 8].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що формування готовності майбутнього дошкільного педагога до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку передбачає оволодіння знаннями і навичками про форми і методи партнерської взаємодії з батьками вихованців.

Форми педагогічної взаємодії педагогів і батьків розглядаємо як способи організації їхньої спільної педагогічної діяльності, які ефективно впливають на моральне виховання особистості старшого дошкільника.

Форми батьківської просвіти розрізняються за місцем проведення, характером спілкування, участю членів сімей, кількістю сімей, тривалістю, змістом, метою, впливом на сім'ю. Розрізняють такі форми взаємодії педагогів і батьків: колективні, індивідуальні, групові, наочно-письмові, наочно-інформаційні.

Безпосереднє здійснення взаємодії вихователів і батьків ґрунтується на використанні методів впливу учасників педагогічного процесу один на одного: переконання, вправління, педагогічної оцінки.

У ході вивчення форм і методів взаємодії вихователів і батьків з питань морального виховання дітей старшого дошкільного віку з'ясовано, що успіх залежить від гармонії взаємин, які складаються між ними; вироблення єдиних вимог до старшого дошкільника у сім'ї та дошкільному закладі; створенні умов батьками і вихователями для розвитку моральної свідомості, почуттів та поведінки дітей; організації педагогічної просвіти батьків в інтересах морального виховання старших дошкільників.

Список використаних джерел:

1. Веденеєва Г. Диагностическиметодыизучениясемьи / Г. Веденеєва, В. Васильєва. // Сельская школа. – 2005. – № 3. – С. 106-112.
2. Залізняк А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку // дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук [Рукопис] : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. М. Залізняк. – Умань, 2009. – 247 с.
3. Лисенко Н. В. Педагогіка українського довілля : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. закл.] / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирата. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – 208 с.
4. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку : [навч.-метод. посіб.] / М. А. Машовець. – Національний педагогічний ун-т імені М. Драгоманова. – К., 2000. – 128 с.
5. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. М. Грищенко; Міністерство освіти і науки України. – К., 2016. – 36 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf/>.

6. Стаднік Н.В. Теоретичні засади морального виховання дітей старшого дошкільного віку на засадах партнерської взаємодії [Електронний ресурс] / Н.В. Стаднік, А.П. Ковальчук // Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали XL Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 2019. – Вип. 40. – С.232-238. – Режим доступу: <http://lp.edu.ua/opportunities/2019/hhhvii-mizhnarodna-naukova-internet-konferenciya-tendenciyi-ta-perspektyvy>. – Назва з екрана.

7. Трубавіна І. М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками : науково-метод. матеріали для працівників соціальних служб, учителів, соціальних педагогів, студентів педагогічних вузів / І. М. Трубавіна. – К. : УЦДССМ, 2000. – 88 с.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ

Т. Корж

Дошкільна освіта є самостійною системою, обов'язковою складовою освіти в Україні, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання [1, 4]. Робота з батьками завжди була традиційною складовою дошкільної освіти, адже заклад дошкільної освіти є першим соціальним середовищем, до якого дитина потрапляє із сім'ї. Це спонукає оновити зміст і форми взаємодії педагогів закладів дошкільної освіти з батьками вихованців.

Зважаючи на сучасні тенденції у суспільстві, пов'язані з підвищенням престижу сім'ї та ролі сімейного виховання, яке впливає на становлення особистості саме у дошкільному віці, головним у змісті роботи з батьками стає активне залучення родини до освітнього процесу.

Пошук шляхів, спрямованих на формування взаєморозуміння та довіри, побудови партнерської взаємодії між закладом і родиною, має ініціювати педагогічний колектив. Співпрацю закладу дошкільної освіти з родинами слід реалізувати в таких напрямках: вивчення соціальних, психолого-педагогічних умов сім'ї, її виховних можливостей; створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини, які беруть участь у вихованні дитини; підвищення фахової майстерності педагогів через ознайомлення з родинним досвідом виховання; сприяння інтеграції родинного виховання в суспільне; заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі; узгодження понять, цінностей, педагогічної позиції, досягнення єдності виховних впливів на дитину в родині та закладі дошкільної освіти; формування у педагогічних працівників та батьків позитивного ставлення до партнерської взаємодії, спонукання їх до дій і моделей поведінки, орієнтованих на взаєморозуміння та взаємоповагу [4].

Успіх спільної діяльності педагогів і батьків великою мірою залежить від знання вихователем дітей та їхніх родин. Вивчення соціальних, психолого-педагогічних умов сім'ї, її виховних можливостей вимагає від педагога серйозного підходу до цієї справи. У процесі вивчення виховного потенціалу сім'ї доцільно використовувати комплекс методів і прийомів. Провідним серед них є спостереження. Вихователь систематично спостерігає за навчанням і поведінкою дітей, за життям родини, відвідуючи вдома свого вихованця, залучаючи батьків до виконання доручень.

Вивіреним методом вивчення сім'ї є бесіда. Вона допомагає уточнити питання, які виникають, з'ясувати особливості характеру, мотиви поведінки дитини.

Ефективність бесіди залежить від доброзичливих взаємин між батьками і вихователями, а також від попередньої підготовки педагога. Готуючись до бесіди, потрібно продумати план майбутньої розмови, спілкуватися стримано, тактовно.

Потрібну інформацію про сім'ю можна отримати, скориставшись анкетуванням. Анкети найчастіше використовують для фронтального вивчення сім'ї. Ефективність роботи закладу дошкільної освіти із сім'єю значною мірою визначається тим, наскільки його працівники враховують специфіку обох виховних інститутів, спільне та відмінне у підходах до дитини педагогів і батьків. Вихователі доцільно вивчити, які виховні цілі ставить сім'я, які виховні засоби найчастіше використовують батьки. Одержана інформація дасть змогу вихователі з'ясувати, який психологічний клімат характерний для сім'ї, наскільки її ціннісні орієнтації збігаються чи розходяться з його власними [5, 152].

Усе частіше в практиці вивчення сім'ї використовують різноманітні тести. Вони допомагають вихователі дослідити індивідуальну, виховну своєрідність кожної сім'ї, вивчити приховані помилки у вихованні дітей.

Водночас ні анкетування, ні тестування не забезпечують повного виявлення, об'єктивних даних про стан сімейного виховання. Тому часто відповіді, отримані під час анкетування чи тестування, варто порівнювати із власними спостереженнями.

Вивченню сім'ї допомагають і самі дошкільники. Поведінка, вчинки дітей є своєрідним відображенням умов сімейних стосунків, їх морально-психологічного клімату. Відомості про сім'ю можна отримати під час бесід з дітьми на такі теми: «Моя сім'я», «Мій вихідний день» тощо. Обговорювати результати бесід на батьківських зборах не рекомендують. Запропоновані бесіди дають багато матеріалу для планування роботи з батьками, для вибору шляхів співпраці з сім'єю [5, 153].

Одним із важливих напрямів діяльності закладу дошкільної освіти є створення інформаційно-просвітницького простору для батьків, що сприяє розвитку їх педагогічної культури, формування в них психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних і правових знань, а також вироблення вмінь і навичок щодо виховання дітей.

Важливим засобами інформування батьків про життя закладу дошкільної освіти є його сайт, а також інформаційні осередки: дошки оголошень, ширми, планшети, папки, інформаційні/тематичні стенди, тематичні/педагогічні виставки, стінгазети, колажі, бібліотеки педагогічної, психологічної, правової, медичної, дитячої літератури тощо.

Оперативному обміну інформацією з батьками сприятимуть сторінки сайтів закладів дошкільної освіти, електронне листування, онлайн-спілкування у закритій групі в соціальних мережах тощо. Оскільки комунікація відбуватиметься не лише в площині «батьки – вихователь», а й «батьки – батьки», це активізуватиме батьківську спільноту, формуватиме коло односторонніх серед учасників освітнього процесу [4].

Для того щоб батьківські куточки в закладі дошкільної освіти виконували свої функції, під час їх створення потрібно враховувати наступне: розміщення, грамотність та естетичність оформлення повідомлень, зручність та креативність подачі матеріалів, орієнтування на запити батьків.

Інформаційний стенд доречно поділити на два розділи: звіти про проведені заходи – репортажі та фотографії з тематичних заходів, родинних свят, туристичних походів тощо; важлива інформація – оголошення, графіки роботи консультпункту, пам'ятки тощо. Текстовий матеріал слід доповнити ілюстраціями: тематичними фото та зображеннями, малюнками та аплікаціями вихованців, фоторепортажами, колажами тощо. Головне в доборі інформації, аби вона була цікавою, корисною й щоразу

актуальною; невеликою за обсягом, але при цьому містити вичерпну інформацію; зрозумілою та легкою для сприймання.

Реалізація означеного напряму роботи здійснюється також через індивідуальні, групові та колективні форми роботи. До індивідуальних та групових форм роботи належать бесіди, консультації, відвідування сім'ї дитини, залучення батьків до виховної роботи у групі, доручення тощо. Колективні форми роботи – це батьківські збори, диспути, конференції, відкриті заняття, зустрічі за круглим столом, семінари-практикуми, дні відкритих дверей тощо.

Деформалізація взаємин між сім'єю і закладом дошкільної освіти спонукає до взаємодії вихователя з дітьми та їхніми батьками. Потрібно переходити від масових форм роботи до групових та індивідуальних, що зумовлено гуманізацією виховного процесу.

Усі питання, що стосуються виховання дітей конкретної вікової категорії, потрібно розглядати під час проведення індивідуальних та групових форм роботи. Треба враховувати, що під час індивідуальної роботи вихователь працює з батьками однієї дитини, а в процесі групових форм – об'єднує кілька сімей для розгляду однаковою мірою актуальних для них проблем.

Мета індивідуальної роботи – вивчати виховний потенціал кожної родини, здійснювати індивідуальний підхід до батьків і дітей, підтримувати постійний зв'язок із сім'ями дошкільників, досягти єдності дій сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Здійснюючи індивідуальний підхід до батьків, потрібно дотримувати таких вимог: вивчати індивідуальні особливості батьків, їхні педагогічні можливості щодо виховання дітей у сім'ї; □ залучати батьків до освітньої діяльності групи (закладу дошкільної освіти); здійснювати цілеспрямований процес самовиховання і самовдосконалення; виявляти труднощі у вихованні дітей; враховувати моральний клімат сім'ї, її погляди, інтереси, потреби, цінності.

Використання індивідуальних форм роботи з батьками передбачає налагодження з ними тісних контактів і взаєморозуміння, взаємне прагнення вихователя і батьків виправити допущені помилки у вихованні дітей, забезпечує систематичність і наполегливість у роботі з батьками [5, 154].

Встановленню тісного і постійного контакту закладу дошкільної освіти і сім'ї сприяють індивідуальні бесіди батьків з вихователями. Їх зміст може бути різноманітним, але головною метою повинна бути педагогічна освіта батьків.

Індивідуальні бесіди з батьками відбуваються як з ініціативи педагогів, так і з ініціативи батьків. Потрібно заохочувати інтерес батьків до питань виховання, їхню ініціативу в бесіді з педагогом. Постійна готовність вихователя вислухати розповіді батьків, зацікавленість його у проблемі сприяє початку бесіди, поглиблює її зміст, розширює коло питань, які розглядають. Проте не завжди батьки схильні до індивідуальних бесід із вихователем, особливо якщо це стосується негативної поведінки дітей, особливостей внутрішньосімейних стосунків. У таких випадках вихователь сам повинен шукати шляхи зближення з батьками: викликати їх на відверту розмову, намагатися допомогти, підказати методи виховання дитини.

Приводом для бесіди може бути й потреба в індивідуальній пораді. Якщо батьки самі звертаються за порадою і вихователь не може відповісти на запитання відразу, то педагогові треба запропонувати батькам перенести бесіду, щоб підготуватись і вже тоді дати кваліфіковані рекомендації. Не можна індивідуальну бесіду чи консультацію проводити у присутності дітей або інших батьків.

Отже, організовуючи індивідуальну роботу з батьками, вихователі потрібно: психологічно готувати батьків до зустрічі з педагогом і бесіди з ним; дотримуватися

педагогічного такту в розмові; розмову з батьками починати з позитивних моментів у становленні особистості дитини; уважно, терпляче вислуховувати всі зауваження, заперечення, скарги батьків; зміцнювати віру батьків у досягнення позитивних результатів за умови взаємодії із закладом дошкільної освіти.

Робота з колективом батьків має великі можливості, тому що активізує виховний потенціал сім'ї, надає їй цілеспрямованого характеру. Під час проведення колективних форм роботи варто зосереджувати увагу на таких питаннях: мета, завдання та принципи виховання дітей дошкільного віку; соціальний захист дитинства в Україні; роль сім'ї у вихованні дітей; проблеми сімейного виховання; зміст, методи і засоби виховання дошкільників у сім'ї; організація дозвілля дітей дошкільного віку; актуальні проблеми навчання, виховання і розвитку дошкільника.

Важливою формою роботи з колективом батьків є групові батьківські збори. Це громадський орган, який своїм рішенням визначає завдання, зміст і напрями роботи батьківського колективу групи в закладі дошкільної освіти, а також виховання дітей у сім'ї. На групових зборах батьків систематично ознайомлюють із метою і завданнями, змістом і формами виховання дітей у закладі дошкільної освіти, обирають батьківський комітет, актив, який міг би надати дієву допомогу закладу дошкільної освіти, узагальнюють результати проведеної роботи з дітьми за певний період часу у відповідному напрямі виховання, вирішують організаційні та господарські питання. Ефективність групових зборів значною мірою залежить від вибору для обговорення актуальних педагогічних проблем.

Підвищенню педагогічної культури батьків сприяє перспективне планування роботи з ними. Вихователів тематику зборів доцільно визначати на 3-4 роки. За таких умов забезпечується різнопланова робота з батьками, а вони, своєю чергою, отримують всебічні знання щодо виховання дітей дошкільного віку.

Успіх батьківських зборів багато в чому зумовлюється їх підготовкою.

Важливе значення має обстановка, у якій відбуваються збори. Оформлення групової кімнати створює певний настрій у батьків. Відповідно до теми зборів доцільно підготувати виставку дитячих робіт, показавши батькам ріст і вдосконалення умінь та навичок дошкільників. Можна оформити фотовітрини, виставку дитячої літератури. Батьки з інтересом ставляться до рекомендацій, порад, які мають бути невеликі обсягом, цікавляться виставками психолого-педагогічної літератури тощо.

Оптимальна тривалість батьківських зборів 50-60 хв. Адже ефективність зборів визначається не часом, проведеним батьками у закладі дошкільної освіти, а змістом спільної роботи.

Початок має налаштувати батьків на діловий лад. Водночас невимушене емоційне вступне слово вихователя створює атмосферу доброзичливості, яка так потрібна в кожній групі. Правильно роблять ті вихователі, які розпочинають збори із привітання, взаємних побажань, різноманітних тренінгових вправ, що допомагає батькам відволіктися від повсякденних справ, налаштуватися на серйозну роботу, відчутти себе членом єдиного колективу. Вдалий початок зборів сприяє згуртуванню батьківського колективу, дає змогу відчутти, що вони об'єднані однією метою: вихованням їхніх дітей.

Після вступу вихователь переходить до висвітлення теми батьківських зборів. Виступ має тривати близько 15-20 хв. Розкриваючи теоретичні та методичні аспекти проблеми, педагог обов'язково має звернути увагу на її використання в конкретних ситуаціях, дати практичні рекомендації. Потрібно заздалегідь продумати, які питання можуть з'явитися у батьків, щоб бути готовим на них відповісти.

Під час проведення зборів потрібно активізувати і батьків. Зокрема, в обговоренні актуальних питань виховання дітей активну участь беруть і батьки. Завдання вихователя – підготувати їх до виступу, попередньо ознайомити з питаннями для обговорення, запропонувати поділитися досвідом сімейного виховання. Живе спілкування вихователя з батьками позитивно сприймається останніми. Слухаючи виступи батьків, присутні на конкретних прикладах із сімейного життя переконуються, що теоретичні положення, які розкривав вихователь, справді можливо реалізувати.

Особливої уваги від вихователя потребує питання оцінювання індивідуального розвитку дітей. Варто на колективних зборах уникати питання аналізу рівня розвитку кожної дитини. Краще здійснювати його під час індивідуальних форм роботи. Звичайно, аналізуючи організацію освітньої роботи в групі, потрібно наводити приклади із життя дітей, але так, щоб кожна сім'я могла почути ім'я своєї дитини. Проведення зборів має бути зафіксовано протокольно. Протоколи є частиною документації групи [5, 157].

Безпосередньому ознайомленню з роботою вихователів і дітей на заняттях, спостереженню за дітьми, відвідуванню групи сприяють дні відкритих дверей. Для їх проведення доцільно визначити певний день місяця. Цього дня до закладу запрошують усіх батьків. До плану проведення дня відкритих дверей можна долучити консультації фахівців (лікаря, психолога), перегляд виставок. Один із варіантів проведення таких днів – це свято сім'ї та закладу дошкільної освіти. Тоді у проведенні відбувається як пізнавальна, так і розважальна програма. Для батьків готують концерт, вони беруть участь у вікторинах, конкурсах, ознайомлюються з виставками робіт дошкільників. У групі вручають сувеніри, виготовлені дітьми власноруч.

Сучасні батьки мають доволі високий освітній рівень. Вони виявляють інтерес до навчання своїх дітей, прагнуть розширити їхні знання з різних сфер діяльності. Тому проведення відкритих занять для батьків дає їм змогу ознайомитися з методикою роботи вихователя, вимогами до дітей та їхніми можливостями. Це допомагає запобігати непорозумінням між вихователем і батьками з приводу успіхів дітей.

Для залучення батьків до обміну досвідом сімейного виховання, поширення й використання кращого досвіду сім'ї доцільно проводити конференції для батьків. Темі конференцій мають бути конкретними, наприклад: «Гра як засіб виховання дітей дошкільного віку», «Моральне виховання дошкільників у сім'ї». Відкривається конференція вступним словом директора закладу дошкільної освіти. З повідомленнями про свій досвід з конкретних питань виховання дітей у сім'ї виступають батьки. Важливо, щоб у виступах наводили приклади із сімейного виховання. До обговорення виступів батьків залучаються всі охочі. Підсумки конференції підбиває завідувач закладу дошкільної освіти, узагальнюючи виступи батьків та даючи чіткі рекомендації щодо впровадження досвіду сімейного виховання.

Упродовж навчального року доцільно провести одну-дві зустрічі за круглим столом. Мета їх проведення – виробити спільні дії вихователів, батьків, визначити свої позиції, порадитися. Такі зустрічі дають змогу розширити світогляд не лише батьків, а й педагогів. Вони розвивають педагогічне мислення, почуття належності до спільного пошуку правильних шляхів, форм і методів виховання. На обговорення виносять актуальні теми, наприклад: «Вихователь і батьки: етика взаємин», «На порозі вступу до школи». Оформлення місця проведення зустрічі за круглим столом має бути нетрадиційним (по-іншому розташовані меблі, музика, освітлення) і спонукати до відвертого обміну думками.

Запропонований вище перелік напрямів та форм роботи закладу дошкільної освіти щодо взаємодії з родинами має орієнтовний характер. Раціональне поєднання різних форм роботи, розроблення власних або використання перевірених на практиці технологій залежить як від потенційних можливостей конкретного педагогічного колективу, так і від потреб родин вихованців. Проте всі вони мають бути об'єднані в єдину систему підвищення педагогічної культури батьків і сприяти ефективності у вихованні дітей.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Льченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. // Спецвипуск журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2012. – С.3-30.

2. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низковської. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 256 с.

3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 304 с.

4. Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців / Лист Міністерства освіти і науки України від 11.10.2017 № 1/9-546.

5. Нечипорук Н.І., Педько О.П., Корж Т.М. Особливості організації навчально-виховного процесу в різновікових групах ДНЗ. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – С.150-179.

6. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с.

ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Н. Нечипорук

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає як одне із пріоритетних завдань дошкільної освіти «формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду». Однак, на жаль, у системі дошкільної освіти дедалі більше уваги приділяється навчальній діяльності дітей, а не на їхньому розвитку в процесі суто дитячих провідних видів діяльності. Державний стандарт дошкільної освіти покликаний змінити знаннєву орієнтацію дошкільної освіти на особистісно ціннісну та реалізувати особистісно орієнтовану модель освітньої роботи.

Ігрова діяльність є найдоступнішою для дитини дошкільного віку, оскільки відповідає її фізичним та психічним можливостям. В межах саме ігрової діяльності відбуваються найважливіші зміни у дитячій психіці. Ігрова діяльність дошкільників є основою виникнення інших специфічних видів дитячої діяльності, які пізніше

відокремлюються від гри і набувають самостійного виявлення, значення, наприклад, праця, учіння, художня творчість.

Зміст ігрової діяльності у закладах дошкільної освіти визначається вимогами Базового компонента дошкільної освіти. В результаті освітньої лінії «Гра дитини» має бути сформована ігрова компетенція, яка передбачає: обізнаність із різними видами іграшок; здатність їх використовувати в самостійних іграх; організовувати різні види ігор (рухливі, народні, ігри з правилами, сюжетно-рольові тощо) відповідно до їх структури (уявлювана ігрова ситуація, ігрова роль, ігрові правила); реалізовувати власні ігрові задуми; дотримуватись ігрового партнерства та рольових способів поведінки, норм та етикету спілкування у процесі гри.

Ігрова діяльність в закладах дошкільної освіти не посіла належного місця в житті дитини і потребує суттєвого вдосконалення.

Сучасна педагогіка найчастіше використовує таку класифікацію ігор:

Творчі ігри. До них належать сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні), театралізовані (ігри-драматизації, режисерські); конструкторсько-будівельні (з будівельним, природним матеріалом та конструкторами) ігри. Зміст творчих ігор придумують самі діти. В таких іграх діти відображають враження про навколишнє життя, які вони отримують в результаті спостережень, читання творів художньої літератури, перегляду кіно та мультфільмів, екскурсій тощо.

Ігри з правилами. Ігри з правилами створювались протягом стоїть дорослими для дітей. Такі ігри мають не лише конкретні правила, а й готовий зміст. Цю групу утворюють дидактичні (словесні, ігри з іграшками, настільно-друковані); розвивальні, рухливі та спортивні ігри.

Народні ігри. Це група ігор, джерелом яких є історичні традиції етносу. Розрізняють індивідуальні, колективні, сюжетні, побутові, театралізовані ігри, рухливі та ігри-забави.

Розвивальні ігри. Під розвивальною грою ми розуміємо ігрову діяльність, організовану педагогом і спрямовану на розвиток психічних процесів у дошкільників, їх емоційної сфери. В розвивальних іграх вдається поєднати один із головних принципів навчання: *від простого до складного* з дуже важливим принципом творчої діяльності: *самостійно за здібностями*. Це поєднання дозволяє розв'язати в грі одразу декілька проблем, пов'язаних з розвитком творчих здібностей: розвиваючі ігри дають матеріал для розвитку творчих здібностей з самого раннього віку; їх завдання, як сходинки завжди створюють умови, що випереджають розвиток здібностей; щоразу самостійно піднімаючись до своїх вершин, дитина розвивається найбільш успішно; по-четверте, розвивальні ігри можуть бути різноманітні за своїм змістом і, крім того, як інші ігри вони не сумісні з примусом і створюють атмосферу вільної та радісної творчості; по-п'яте, граючись в ці ігри з дітьми, батьки та педагоги навчаються поважати особистість дитини, не заважати дитині розмірковувати і приймати рішення самостійно, не виконувати за неї те, що вона може зробити самостійно.

Ці п'ять пунктів відповідають п'яти головним умовам розвитку здібностей. Завдячуючи цьому, розвиваючі ігри створюють своєрідний мікроклімат для розвитку творчих сторін інтелекту

Розрізняють пряме і опосередковане керівництво ігровою діяльністю дітей.

Пряме (безпосереднє) керівництво передбачає застосування певних прийомів, які спрямовуються на те, щоб:

- допомогти малюкам обрати близький до їхніх уподобань, співзвучний з настроєм і конкретною ситуацією вид діяльності, визначитися з конкретним її змістом;

- допомогти порадами, підказками вибрати зручне для самостійних занять місце, необхідні атрибути, іграшки, приладдя, обладнання з урахуванням бажань, інтересів, претензій різних дітей так, аби діти не заважали одне одному, таким чином попередити виникнення конфліктів;

- при потребі націлити малят на раціональні способи дій, зручний порядок виконання наміченого завдання або творчого задуму;

- сприяти об'єднанню дітей для спільної діяльності, якщо їхні бажання співпадають, або, навпаки, розвести їхню діяльність у просторі й часі при потенційній можливості виникнення конфліктної ситуації;

- вносити періодичні зміни до змісту обраної діяльності, варіювати способи виконання;

- спрямовувати дітей на об'єктивну самооцінку й визначення перспективи продовження обраної справи в інший час;

- забезпечити оптимальні фізичні й психічні навантаження на дітей, чергування навантажень і відпочинку, мотивувати вчасну зміну статичних положень й динамічних занять, видів діяльності тощо.

Непряме (опосередковане) керівництво дитячою самостійною діяльністю з боку вихователя це:

- систематична робота із створення достатнього запасу вражень про довкілля, знань, умінь, навичок, ставлень до навколишнього і самих себе, формування життєвого досвіду у дошкільному закладі, вдома та за їх межами;

- грамотне, педагогічно виважене облаштування розвивального природного й предметно-ігрового середовища, яке б спонукало до самостійних занять різними видами діяльності, приваблювало й зацікавлювало, давало поштовх дитячій уяві та фантазії; організація навколо дитини соціального простору, насиченого домірними віку контактами з однолітками, молодшими і старшими за віком дітьми, рідними й близькими, а також сторонніми дорослими людьми; охорона й плекання внутрішнього світу кожної дитини та визнання її права вважати своєю певну частину довкілля;

- періодична зміна розвивального середовища шляхом внесення до нього нових компонентів (наприклад: іграшок, обладнання, рослин, організації нових знайомств) та його переобладнання; раціональне розміщення різних компонентів цього середовища у фізичному просторі,

Діти мають змогу гратися протягом усього дня як у першу, так і в другу половину дня.

Ігри до сніданку розпочинаються з приходом дитини до дитячого садка. Завдання вихователя в цей період – так реалізувати педагогічний процес, щоб активно впливати на його хід та стосунки дітей.

Ігри дітей в першу половину дня мають узгоджуватися з характером та змістом подальшої роботи. Для всіх вікових груп добирають ігри, які передбачають незначне розумове навантаження: з дрібними іграшками, конструкторами, м'ячами. Немає потреби занадто регламентувати ці ігри, але бажано, щоб вони давали можливість рухатися. У перервах між організованими формами діяльності (заняттями) варто уникати ігор усією групою: це їх втомлює. Також недоречним є вивчення нових ігор, які потребують тривалих і складних пояснень. Перехід від ігор до організованих форм діяльності має відбуватися спокійно та невимушено.

Ігри дітей на відкритому повітрі. Діти можуть продовжувати гру, розпочату раніше, якщо інтерес до неї не згас, або вигадати щось нове. Ці ігри слід всіляко урізноманітнювати, оскільки є великий простір для активних рухів, тому варто використати ці умови, щоби діти змогли пострибати, полазити, побігати.

Організуючи ігри на свіжому повітрі варто враховувати такий важливий чинник, як сезонність. У холодну пору року вони мають давати достатнє навантаження. Але при цьому не вимагається дотримання однакового темпу для всіх дітей, тривалої підготовки, великих зусиль та уваги.. ігри мають швидко розігрівати дітей, але без шкоди для здоров'я.. Вимоги до ігор мають бути індивідуалізовані, з урахуванням стану здоров'я кожної дитини та погодних умов.

Ігри в другу половину дня організують у кімнаті або на свіжому повітрі. Кімнату, в якій діти граються, бажано повністю віддати у їхнє розпорядження: розташування меблів, іграшок підпорядковується грі.

Надвечір можна продовжувати будівельні та сюжетно-рольові ігри, розпочаті на прогулянці. Можна проводити дидактичні та розвивальні ігри, зміст яких досить різноманітний. Поєднання цих ігор і іншими видами дає змогу досягти значного успіху у всебічному розвитку дитини. Доречними у цей час будуть музичні ігри, в яких вихователі відводиться значна роль. Це – ігри-хороводи з піснями, рухливі, ігри під музику, ігри-забави.

Матеріали для ігор завжди мають бути на спеціально відведеному місці, щоб діти мали змогу розпочати різні ігри: будівельні, сюжетно-рольові, які тривають кілька днів, наприклад побудова театру, який може переобладнуватися багато разів і може перетворюватися на іншу споруду. Куди діти проводять електрику, телефон, будують сауну тощо.

Діти всіх народів світу мають спільну характерну рису – вроджений потяг до гри. Переоцінити її значення в житті дитини важко. А уявити дитинство без неї неможливо.

Хочеш бути здоровим – грайся,
хочеш бути розумним – грайся,
хочеш бути щасливим – грайся! - гласить народна мудрість.

Гра – це “чарівна скринька”, за допомогою якої можна навчити малюка читати, писати, і, головне, - мислити, спостерігати, доводити, розуміти, творити.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про дошкільну освіту» // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 144. – С. 1-9.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С.4-19.
3. Збірник ігор для дошкільнят /упор. Вороніна. – К.: Видавничий дім «Шкільний світ», 2006
4. Крутій К.Л., Маковецька Н.М. Скарбничка ігор для розумних батьків і кмітливих дітлахів.- Запоріжжя ТОВ "ЛПС ЛТД".- 2000.-200с.
5. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. – 2-ге вид., зі зм. та доп. /авт.-упор. А.П.Бурова. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 296с.
6. Розвиваючі ігри дошкільників: Навчально-методичний посібник / Автори та укладачі Нечипорук Н.І., Томей О.П.- Харків: Видавничча група "Основа", 2007.- 192с.
7. Шуть М.М. Школа ігромайстерності. – Київ: Видавничий дім "Шкільний світ", 2006. – С. 5-9.

СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ НА ОСНОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

О. Педько

Нинішні соціально-економічні, культурно-освітні процеси розвитку країни та світу визначають потребу в особистості з високорозвинутим продуктивним мисленням, соціально адаптованої, здатної не лише прийняти усталені традиції, соціальні настанови, а й здійснювати соціально значущу діяльність у різних сферах життя.

Забезпечення неперервності освіти передбачає координацію освітньої діяльності на різних її рівнях і є можливою за умови реалізації принципів перспективності й наступності між суміжними ланками освіти, зокрема дошкільною і початковою.

Реалізація зазначених принципів у закладах дошкільної освіти і початковій школі полягає у єдності, взаємозв'язку та наскрізної узгодженості мети, змісту, методів, форм організації освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку; розумінні й збереженні цінностей дитинства; створенні особливо сприятливого для дітей навчально-предметного середовища, турбота про гігієну навчальної праці; поєднанні ігрової та навчальної діяльності.

Актуальні тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи мають багато спільного. Зокрема:

- гуманізм як норма поваги до особистості, доброзичливе, бережне ставлення до дитини без спонукання і насилля;
- визнання самоцінності кожного вікового періоду та орієнтація на вікові особливості;
- урахування індивідуальних інтересів, здібностей, темпу розвитку дитини;
- опора на досягнення попереднього етапу розвитку;
- створення сприятливих умов для формування і розвитку у дитини пізнавальних, психічних процесів, належної спрямованості на активність у соціумі, конструктивних мотивів поведінки, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує;
- забезпечення реалізації можливостей дитини тощо.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (у редакції 2012р.) та Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) визначається пріоритетність особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, середовищного підходів до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової освіти. Обидва документи покликані забезпечити становлення особистості дитини, її фізичний, комунікативний, пізнавальний, соціально-моральний, художньо-естетичний, креативний розвиток, набуття нею практичного досвіду.

Державним стандартом початкової освіти окреслені такі ключові компетентності: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна, інформаційно-комунікаційна, культурна, громадянські та соціальні

компетентності, підприємливість та фінансова грамотність, навчання впродовж життя.

Зазначені компетентності формуються на основі компетентностей, що закладені у дошкільному віці: здоров'язбережувальної, комунікативної, предметно-практичної, ігрової, сенсорно-пізнавальної, природничо-екологічної, художньо-продуктивної, мовленнєвої, соціальної, особистісно-оцінної (згідно Базового компонента дошкільної освіти).

Основою формування ключових компетентностей дітей у початковій школі є базові якості особистості дитини, набуті у дошкільному віці: спостережливість, допитливість, довільність, самостійність, ініціативність, відповідальність, чуйність, креативність, міжособистісної позитивної комунікації та інші[5].

Одну з ключових позицій у забезпеченні наступності і перспективності в освітньому процесі посідає зв'язок змісту дошкільної і початкової освіти. Він полягає у поступовості й послідовності реалізації чинних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України та освітньої програми для 1 класу початкової школи.

Обов'язкове врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до першого класу школи, сприятиме органічному, природному збагаченню особистісного розвитку, започаткованому в дошкільному періоді життя, та створить умови для успішного подальшого зростання і переходу дитини з першого рівня освіти до наступного.

Відповідно до основних ідей Концепції Нової української школи з метою забезпечення наступності змісту та уникнення його дублювання в освітніх програмах дошкільної і початкової освіти рекомендується посилити розвивальну і виховну складові освітнього процесу, надати пріоритет соціалізації, моральному вихованню, формуванню мотивів пізнавальної діяльності тощо.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше.

Провідною передумовою забезпечення наступності освіти є забезпечення автентичного (природного) розвитку дитини впродовж перехідних вікових періодів. Саме наступність запобігає кризовим явищам у психічному становленні особистості, допомагає дитині плавно увійти в нове соціальне середовище. Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі [7; 5].

Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років вирізняється цілісними змінами її особистості, формуванням новоутворень у ході провідних видів діяльності: гра, спілкування, рухова, пізнавальна, господарсько-побутова, художньо-естетична (ліплення, малювання, аплікація, конструювання, слухання музики, спів, хореографічна, театралізована). Їх збереження й змістовне збагачення у молодшому шкільному віці дозволить здійснити поступовий перехід до навчання як нового провідного виду діяльності у перший (адаптаційно-ігровий) період початкової освіти; сприятиме розвитку різних

видів активності дитини, її творчої самореалізації, формуванню нових компетентностей.

В освітньому процесі як дошкільного закладу, так і початкової школи провідною формою взаємодії має стати спілкування дорослого з дітьми у формі діалогу. При цьому, дорослому необхідно визнавати право дитини на ініціативні висловлювання, аргументоване відстоювання власних пропозицій, право на помилку тощо; створювати емоційно значимі ситуації, підтримувати діалогічне спілкування в колективі дітей, надавати можливість взаємодії та взаємообміну досвідом як із однолітками і дорослими. Така ситуація сприятиме розвитку в дитини активності, ініціативності, почуття власної гідності і самоповаги, спонукатиме виявляти ініціативу, творчість, фантазію, відповідальність.

Під час проведення організованої навчально-пізнавальної діяльності важливо систематично використовувати різноманітні класичні та інноваційні педагогічні технології, методи і прийоми, що позитивно зарекомендували себе в сучасній дидактиці, раціонально поєднувати вербальні, наочні та практичні методи.

Важливим засобом забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою є створення і реалізація єдиної, динамічної, перспективної системи конструктивних дій, спільних для управлінців, педагогів, психологів та батьків, що спрямовані на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів.

Наступність і перспективність – це не лише підготовка до нового, а й, що ще більш важливо, збереження та розвиток напрацьованого досвіду, досягнень кожної дитини. Саме тому об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості сприятимуть забезпеченню психологічно виваженого та педагогічно успішного особистісного становлення дитини й перехід із попереднього рівня – дошкільна освіта, на наступний – початкова освіта.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. кер. та заг. ред. О.Л.Кононко]. – 3-тє вид., випр. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
2. Богуш А.М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти / А.М. Богуш // Дошкільне виховання. – 2001. - № 11. – С.11.
3. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [О.Л.Кононко, З.П.Плохій, А.М. Гончаренко та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / упорядн. Гриневич Лілія, Елькін Олександр, Калашнікова Світлана та ін. / заг. ред. М. Грищенко; Міністерство освіти і науки України. – К., 2016. – 36 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf/>.
5. Панасюк Т. Наступність і перспективність дошкільної та початкової освіти / Т. Панасюк // Практика управління закладом освіти. – 2011. - № 3. – С. 4-5.
6. З дошкільної ланки освіти в початкову: проблеми наступності: методичні рекомендації / Г. О. Анісімова, О. В. Нікулочкіна. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 76 с.

НАШІ АВТОРИ

Алексєенко Тетяна Федорівна, завідувачка лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Алексєєва Олена Іванівна, проректор, комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти, кандидат психологічних наук.

Світлана Петрівна Антонченко, магістранта спеціальності «Дошкільна освіта» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Артеменко Катерина Вікторівна, магістранта VI курсу спеціальності «Дошкільна освіта» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Бондаренко Ірина Григорівна, магістрант освітньої програми «Дорадництво» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Булавенко Світлана Дмитрівна, учитель географії та економіки Ніжинської гімназії № 3, докторант Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Вихрестенко Жанна Володимирівна, методист відділу координації методичної роботи та неперервної педагогічної освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Волинець Катерина Іванівна, професор кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент.

Гаврилюк Валерій Юрійович, методист відділу виховної роботи та позашкільної освіти, викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Гайдай Юлія Юрійівна, магістранта VI курсу спеціальності «Дошкільна освіта» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Гончар Людмила Вікторівна, провідний науковий співробітник лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Григоренко Олена Петрівна, учитель зарубіжної літератури, художньої культури, Білоцерківської загальноосвітньої школи I - III ступенів №6, учитель-методист, відмінник освіти України.

Гуцан Леся Андріївна, завідувач лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Дубровіна Ірина Володимирівна, доцент кафедри педагогічної творчості Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук.

Загурська Світлана Миколаївна, старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат філософських наук.

Заїка Інна, науковий кореспондент лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України.

Заредінова Ельвіра Рифатівна, доцент кафедри педагогіки Інженерно-педагогічного коледжу Республіканського вищого навчального закладу «Кримський інженерно-педагогічний університет», науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент.

Казюк Наталія Олександрівна, магістрант освітньої програми «Дорадництво» Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Канішевська Любов Вікторівна, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Коваленко Олена Володимирівна, доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, доцент.

Ковальова Світлана Василівна, завідувач кафедри суспільно-гуманітарної освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент.

Ковальчук Альона Петрівна, магістранта VI курсу спеціальності «Дошкільна освіта» Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Коптіла Юлія Михайлівна, методист відділу моніторингу якості освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Корж Тетяна Михайлівна, методист відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Логімахова Оксана Анатоліївна, в.о. завідувача відділу предметів художньо-естетичного циклу комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Логінова Аліна Олексіївна, молодший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Матушевська Олена Василівна, методист відділу музейної освіти та бібліотечної справи, старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Мірошник Світлана Іванівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної

освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Нечипорук Надія Іванівна, завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Палкін Вадим Андрійович, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат історичних наук, доцент.

Педько Ольга Петрівна, старший викладач комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Перерва Володимир Степанович, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», почесний краєзнавець України, член правління Київської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, кандидат історичних наук.

Плівачук Катерина Володимирівна, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений вчитель України.

Плівачук Олена Павлівна, керівник екологічного гуртка Сквирського районного центру дитячої та юнацької творчості.

Романенко Катерина Анатоліївна, викладач кафедри початкової освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Стаднік Надія Вікторівна, доцент кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук.

Скопич Олена Андріївна, магістрант освітньої програми «Дорадництво» Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Рокицька Ольга Дмитрівна, методист відділу музейної освіти та бібліотечної справи комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів».

Хіврич Світлана Миколаївна, заступник директора з виховної роботи, учитель української мови і літератури Великополовецького навчально-виховного комплексу «ЗОШ I-III ст. – дитячий садок».

Цимбалюк Василь Іванович, учитель української мови та літератури навчально-виховного комплексу «Сквирський ліцей – ЗОШ I-II ступенів», кандидат педагогічних наук, заслужений вчитель України.

Часнікова Олена Володимирівна, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та технологій комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат педагогічних наук.

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, доцент.

Шевченко Антоніна Михайлівна, доцент кафедри педагогіки, психології

та менеджменту освіти комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», кандидат психологічних наук.

Шередько Ірина Георгіївна, аспірант лабораторії виховання в сім'ї та закладах інтернатного типу Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Ярмульська Іванна Володимирівна, аспірант Інституту проблем виховання НАПН України, учитель української мови та літератури, навчально-виховний комплекс «Сквирський ліцей – ЗОШ I-II ступенів».

**ЦІННІСНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Матеріали
всеукраїнської науково-практичної конференції
(Біла Церква, 12 березня 2019 року)

Текст друкується в авторській редакції

Укладач: Алексєєва Олена
Макетування і верстка: Ткач Оксана